

Олександр ШЕВЧЕНКО

*ШЕВЧЕНКОВОМУ РОДУ –
НЕМА ПЕРЕВОДУ*

*Запоріжжя
“Дніпровський металург”
2017*

ББК 83.3(4=Укр)1-8ШевченкоТ.Г.-21

Ш 37

УДК 821.161.2ШевченкоТ.Г.:929.522

Шевченко О. І.

Ш 37 Шевченковому роду – нема переводу. – Запоріжжя: Дніпровський металург, 2017. – 416 с.

ISBN 978-617-573-124-6

Побачила світ ще одна книжка про рід Тараса Григоровича Шевченка “Шевченковому роду – нема переводу”, присвячена 100-річчю від дня народження правнука Великого Кобзаря – Шевченка Івана Івановича. Автор, вдячний син ювіляра, Шевченко Олександр Іванович, спробував торкнутися витоків Знаменитого Роду. Як це йому вдалося – судити Вам... Не шукайте в цій титанічній праці русизмів, діалектизмів, стилістичних і наукових неточностей, а віддайте шану і подяку Людині, не історик, не науковцю, далекій від літератури... Шевченко О. І. зумів зібрати матеріали, які розкривають сторінки життя його батька, правнука Т. Г. Шевченка, вчителя від Бога, багаторічного директора середніх шкіл Зеленої Діброви, Товстої і Моринець. Читачі зможуть також пройтися нелегкими життєвими стежками Івана Івановича Шевченка, цієї непересічної людини, яка вірою і правдою служила своєму народові, Україні, кредом якого стали заповіти його прадіда – Т. Г. Шевченка. Горгаючи сторінки книжки “Шевченковому роду – нема переводу”, Ви відчуєте теплоту і любов людей, які оточували родину вчителя. Автору вдалося схематично відтворити фрагменти родового дерева Т. Г. Шевченка і показати на ньому гілки свого Шевченківського роду, які інколи перепліталися з іншими паростками Шевченків. Йому вдалося, занурюючись в архівні хащі, по крупинках віднайти матеріали: спогади, листи, документи, світліни, а також, розповісти історію сіл, де проживали, працювали і живуть сьогодні представники Великої Шевченківської родини. Ця книжка стане в пригоді краєзнавцям, науковцям, шевченкознавцям, а основне – стане настільною книгою для представників Великої родини Кобзаря, щоб праправнуки знали звідки бере коріння їх Козацький Рід, як співав немирущий Назарій Яремчук:

“Родина, родина – від батька й до сина.

Від матері доні добро передам,

Родина, родина – це вся Україна,

З глибоким корінням, з високим гіллям!

(Слова Вадима Криценка).

Науковий працівник Національного музею Тараса Шевченка,
праправнучка Тараса Шевченка – Наталка Лисенко.

ББК 83.3(4=Укр)1-8ШевченкоТ.Г.-21

ISBN 978-617-573-124-6

© О. І. Шевченко, 2017

© КП “ЗМД “Дніпровський металург», 2017

**Іван Іванович Шевченко,
12.11.1914 – 15.05.1979 рр.**

*До сторіччя від дня народження
правнука Т. Г. Шевченка присвячується*

ВІД АВТОРА

*Хто не знає свою історію,
Той не має майбутнього.*

Міхаель Цинн

З раннього дитинства я пам'ятаю, що в нашій родині було декілька збірників віршів Тараса Григоровича Шевченка під назвою «Кобзар», різних випусків і форматів.

До цього часу зберігається у мене ілюстрований збірник «На роковини Шевченкові» видання обласного Союзу Споживчих кооперативів Півдня Росії (Харків, 1920 р., видавництво «Поюр»). На першій сторінці від редакції написано: «Цей збірник через «незалежні обставини» (папір і робоча сила дуже дорогі) виходить не в тому вигляді, в якому це бажалось би редакції».

Крім того, в нашій родині був багатотомник прози Т. Г. Шевченка, не пам'ятаю тільки якого року видання.

Але літератури з вивчення нащадків Тараса Григоровича я не зустрів. Напевно, цим питанням серйозно ніхто не займався.

Куди поділася та література, я не знаю, можливо тато подарував бібліотекам, він любив це робити.

А в розмовах з друзями і знайомими, на питання про історію нашого роду Шевченків, я з гордістю відповідав, що ми з кріпаків.

Адже з кріпацтва викуплені тільки Т. Г. Шевченко та його троюрідний брат, він же мій прапрадід – Варфоломій Григорович Шевченко.

9 травня 1984 року я зустрівся із правнучкою Т. Г. Шевченка по Йосипу Григоровичу директором літературно-меморіального музею Т. Г. Шевченка в селі Шевченковому Валентиною Терентіївною Шевченко.

Валентина Терентіївна подарувала мені свою фотографію, її копія є в цій книзі, а також книгу про музей з підписом: «Від автора упорядника, правнучки Т. Г. Шевченка, Шевченко Валентини Терентіївни».

Валентина Терентіївна дала мені деякі поради і, опираючись на зайнятість, сказала, що по її родовій гілці нараховується більше двохсот родичів і дослідити їх як слід немає достатньо часу, так як

у день
200-річного
ювілею
Мевченка
Тараса
Григоровича
на добру згадку
Александру
Мевченку
Івановичу
Новачою,

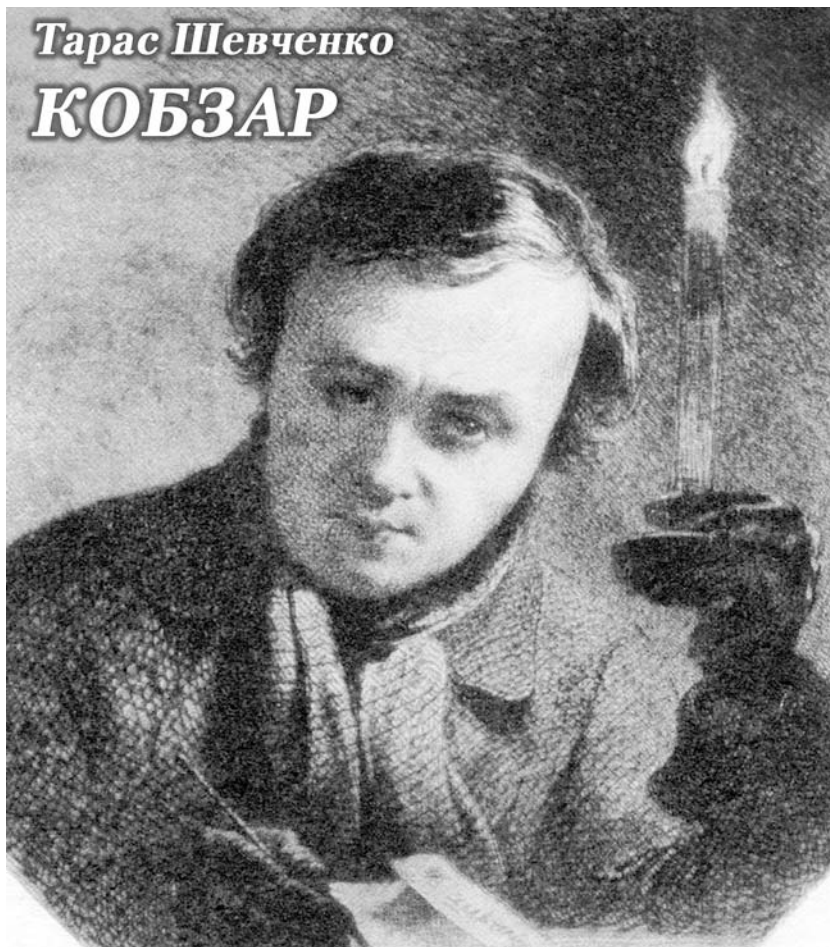

Л.В. Ступа
наказним
музею
Тараса
Шевченка
наказом
2014 рік
м. Київ.

Корбузи Видиалець

Тарас Шевченко

КОБЗАР

...Жуба

Душа поетова святая,
Жуба в святых своїх перах,
І ми, рятая, оживаєм,
І чим Бог в небесах.

М. Шевченка

це дуже кропітка робота. Допомогти мені на даний час немає змоги, треба займатись цим самому.

Приблизно в ті часи я звертався і до співробітників Національного музею Т. Г. Шевченка в Києві, так там на мене, скромно кажучи, зовсім не звернули уваги.

На той час я мало володів інформацією з історії роду Шевченків і не завжди міг кваліфіковано поставити питання.

По-простому це звучало так – поясніть мені, хто я і де знаходжусь в роду Шевченків?

Зовсім іншим, уважним, знаючим і приємним у спілкуванні був Євген Прохорович Кирилюк лауреат Ленінської та Державної премій Української РСР ім. Т. Г. Шевченка, заслужений діяч науки УРСР, член-кореспондент АН УРСР, доктор філологічних наук, професор.

Є. П. Кирилюк

Спілкуючись з моїм татом він дав пораду, щоб Іван Іванович найшов вільний час і зайшов до нього. «Я розповім тобі хто ти є, якого роду і від кого починається твій рід», – сказав Євген Прохорович.

На превеликий жаль мені тільки один раз довелось спілкуватись з Євгеном Прохоровичем і в цьому тільки моя вина – він був відкритий і доступний.

Пам'ятаю, я привітався з Євгеном Прохоровичем на російській мові і він відразу зробив мені зауваження: «Який же ти потомок Тараса Григоровича, якщо розмовляєш на російській мові?»

Звичайно, я вибачився і перейшов на рідну мову Великого Кобзаря.

Ще в 70-80-ті роки ХХ століття тато передав мені схему генеалогічного дерева роду Шевченків, сам я на той час не проявив особливого інтересу, про що жалкую і до цього часу, думав займусь цим серйозно потім.

Коли я зрозумів, що потім уже пройшло, взявся за діло. Перебуваючи в відпустках, а на це було так мало часу, із братами старшим Валентином та молодшим Володимиром зустрічались із родичами,

які проживали в селах Шевченкове, Моринці, Юркове та Зелена Діброва, і по крупинці збирали інформацію про свій рід Шевченків. На той час живих джерел інформації майже не було вже.

Повірте, я не гнався за славою бути відомим у вищих колах суспільства, думаю, що на це я і права не маю: ні поет, ні художник, ні письменник. Просто хотів знати від кого пішов рід Шевченків, з якого року відомий і де моя гілка на дереві роду Шевченків.

Історією роду я займався для себе, нашої сім'ї, моїх нащадків і пишаюсь тим, що знаю його з початку XVIII століття.

Крім того, в цій книзі я хотів згадати вчителів, товаришів, людей, які формували, ліпили наше покоління. Життя доказує, що робили вони це не даремно. Ця книга, як часткове повернення боргів батькам, братам і сестрам, родичам, учителям, товаришам.

Хай пробачає читач, що опис аури, людей, подій, які оточували нас, часто перемішаний із сльозами радості і жалю. Радості за те, що в тяжкі часи ми зберегли ті надбання, які залишили нам батьки, діди, за те, що ми були впевнені в майбутнє, жили в повний зріст з високо піднятою головою, почуттям гідності, патріотизму і любові до своєї Батьківщини, яку намагались що є сили, підняти на вищий світовий рівень.

Жалкую за те, що сучасне в вирі подій стало черствим, не перейняло і не зберегло піклування і увагу до нужденних, жалкую про те, що ті часи не мають зворотної сили.

За перо до цього часу я брався тільки в школі, коли писав твори із шкільної програми.

Останній твір, я написав на випускному екзамені з оцінкою «відмінно» на тему «Мій улюблений герой» в романі О. Фадєєва «Молода гвардія». І це звичайно був Сергій Тюленін.

Закрутившись в вирі життя вперше, сім випускників 1962 року Товстівської середньої школи із восьми можливих, зустрілись тільки через 50 років.

Наближався час святкування двохсотріччя з дня народження Т. Г. Шевченка, 9 березня 2014 року, а 12 листопада 2014 року – століття з дня народження мого тата, нашого директора, правнука Великого Кобзаря, учасника Великої Вітчизняної війни, відмінника народної освіти Івана Івановича Шевченка.

Владні структури вийшли з ініціативою відкрити меморіальні дошки на школах, де довгий час директором працював І. І. Шевченко. На той час я познайомився з багатьма родичами по лінії Т. Г. Шевченка. Мені прийшло багато листів від учнів, учителів, товаришів і просто знайомих Івана Івановича.

Таких теплих приємних слів, слів як нагороди і в такій кількості, про мого тата, Івана Івановича, я ніколи не чув: учитель-директор від Бога, учитель учителів, директор на все життя, взірць директора, директор високого рівня. Його доброта, чутливість, самовідданість, безкорисність, відданість справі, добропорядність, людяність полонили оточуючих. Він був завжди елегантний, вимогливий, уважний до кожної людини, чоловік-загадка.

Вінцем спогадів є слова в статті Звенигородської районної газети «Шевченків край», присвяченій відкриттю меморіальної дошки на Моринській середній школі:

«Людина, сутність якої все життя визначали Патріотизм, Порядність, Людяність та Честь». Заради таких відгуків варто жити і працювати.

ШАНОВНІ ТОВАРИШІ!

Творіть добро для своєї родини, товаришів, колег по роботі, країни, в якій живете. Коли люди тепло і вдячно оцінюють вчинки і справи моїх батьків і особисто мої, стає радісно і тепло на душі, тепло огортає все тіло, а на очах сльози – вдячності.

Бажаю кожному з Вас при житті мати таку оцінку, бути гідними таких слів.

Для нині живих і нащадків розум і свідомість поставили мені завдання описати життєвий шлях директора від Бога – Івана Івановича Шевченка. Ось це і стало на даний час моїм головним кредом, завданням життя.

Як це мені вдалося – скаже читач.

Я буду щиро вдячний кожному, хто дасть свої відгуки в усній чи письмовій формі, які б вони не були.

Розділ 1

ГЕНЕАЛОГІЧНЕ ДЕРЕВО РОДИНИ ШЕВЧЕНКІВ

*История пишется не только по книгам и рукописям,
Но и по слухам и преданиям...*

А. С. Пушкин

Спогади і перекази дідів, прадідів, архівні документи, праці шевченкознавця – академіка Української академії наук лауреата Шевченківської і Ленінської премій Кирилюка Євгена Прохоровича, 1902 р.н., з яким неодноразово спілкувався Шевченко Іван Іванович, свідчать про те, що рід Шевченків відомий з початку 18 століття.

В 1703-1705 рр. в селі Керелівка (Шевченкове) Звенигородського повіту Київської губернії народився козак Іван. Займався він швацькою справою, за що і прозвали його Іван Швець. На Україні і в українській мові спочатку були прізвиська людей, які відображали їх рід занять, а потім прізвища. Якщо батько, наприклад, був бондар, то син мав прізвище Бондаренко, коли батьки займались шиттям, то діти мали прізвище Швець або Шевченко і т.п. По цій причині можливо і став син козака Івана Швеця Андрієм Шевченко.

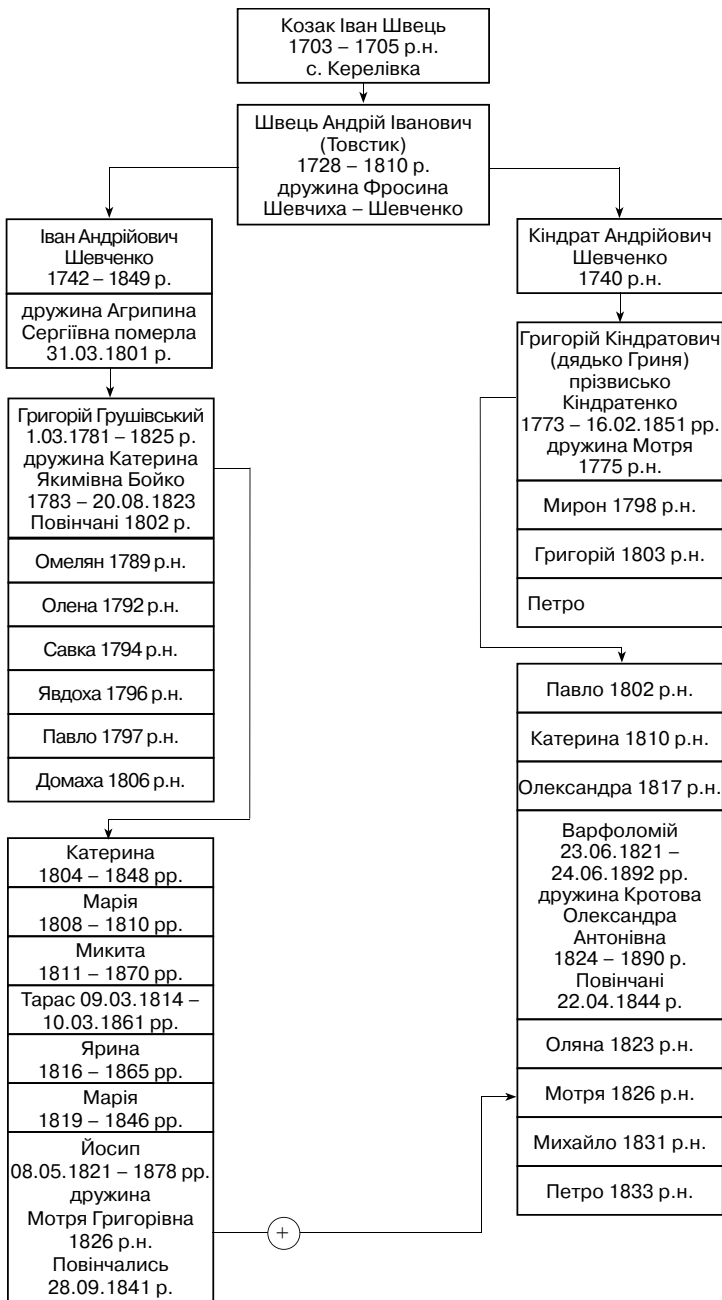
Дружина Андрія Івановича – Фросина – можливо сама або її батьки займались швацькою справою і її назвали Фросина Шевчиха.

А можливо прізвище Швець та Шевчиха трансформувались в прізвище Шевченко.

Право на життя про походження прізвища та роду Шевченків має й інша версія. Нікому не могло і в голову прийти, що історія роду поета починається із західних кордонів Запорізької Січі, фортеці Святої Єлисавети, яка дала назву місту, що виросло довкола неї – Єлизаветград, а в радянські часи це місто отримало назву Кіровоград (а сьогодні Кропивницький).

За версією прадід поета Андрій, – круглий сирота, малою дитиною завезений у Запорізьку Січ. Про батьків і місце народження хлопчика ніяких відомостей немає.

Перебуваючи в фортеці хлопчик виявив незаурядні здібності і попав до кошової школи, де був досить високий рівень викладачів. Школа готувала воїнів-характерників, перекладачів, державних чиновників для дипломатичної служби і т.п.

Академік Яворницький спілкуючись з письменником правнучатим племінником Т. Г. Шевченка по сестрі Катерині, Дмитром Красицьким, розповідав, що прадіда Кобзаря обирали кошовим писарем Запорізької Січі.

Яворницький навіть мав підтверджуючі документи, але їх письменнику показати побоявся.

Майже 60 років Дмитро Красицький не ділився цією інформацією, можливо причиною для цього було те, що кошовий писар був третьою особою в Запорізькій Січі, чин якого відповідав генеральському, а визнати кріпака-бідняка Т. Г. Шевченка шляхетною особою в радянські часи – то був злочин.

Безрідному Андрію за його статуру дали прізвисько Товстик.

У часи руйнування Січі царицею Катериною II Товстик став на захист козацтва, виступив проти інтересів Російської імперії, за що, як стверджує видатний історик Аполлон Скальковський, був заарештований і врятувався втечею в невідомому напрямку. Цей напрямок можливо і був с. Керелівка, в якому Андрій одружився з кріпачкою Єфросинією (Фросиною) Шевченківною (Шевчихою) і прийняв її прізвище Шевченко, щоб захистити себе від Російської імперії, проти політики якої Андрій пішов, а також від козацтва, яке засуджувало шлюби.

Відомо, що в 1742 році в сім'ї Андрія та Фросини народився дід Тараса Шевченка – Іван.

На Січі Андрій Товстик служив приблизно з 1742 до 1772 року, в літній період служив козацтву, а зимував в Керелівці. І такий образ життя Андрій вів аж до арешту, після якого він безслідно зник і більше ніколи не повертався на Січ.

Яка із версій не була б точнішою, а Андрій і Фросина Шевченки є прадідом і прабабою Т. Г. Шевченка, нащадком яких є Іван Іванович Шевченко.

Це молоде подружжя мало синів: Івана (1742-1849 рр.) – дід Т. Г. Шевченка (1814-1861 рр.) та Кіндрата (1740 р.н.) – прапрапрадіда І. І. Шевченка (1914-1979 роки).

Шевченко (Грушівський, Швець) Івана Андрійович

Шевченко Іван Андрійович – дід Т. Г. Шевченка – брав участь у повстанні «Коліївщина» на Черкащині у 1768 році.

За деякими історичними довідками у нього було 9 дітей, але документально досліджено сім: три дочки і чотири сина. Один із синів Івана Андрійовича, а саме Григорій Іванович Шевченко (по вуличному – Грушівський), 1781 р.н. і є батьком Т. Г. Шевченка.

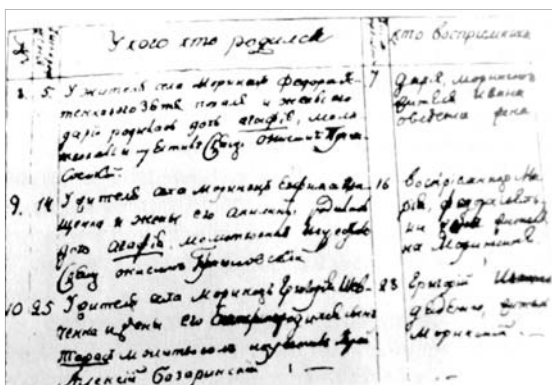
Григорій Іванович Шевченко одружився на жительці села Моринці – майбутній матері Великого Кобзаря – Бойко Катерині Якимівні (1783-1823 рр.), похованій в селі Шевченкове біля музею Великого Кобзаря.

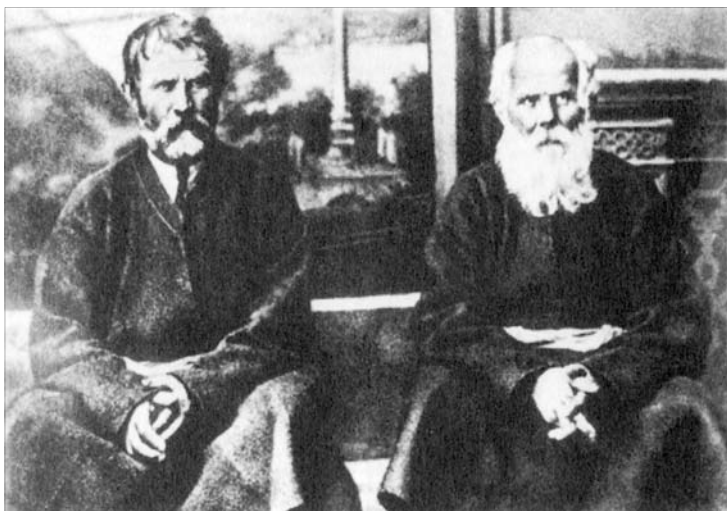
Шевченко (Грушівський)
Григорій Іванович
(1781-1825) – батько
Т. Г. Шевченка

Шевченко Кіндрат Андрійович мав сина Григорія (1773-1851 рр.) по вуличному дядько Гриня, який був дядьком Т. Г. Шевченка і прапрадідом І. І. Шевченка.

По лінії батьків Т. Г. Шевченка народились: Катерина (20.02.1804 – 1848 рр.), Микита (25.05.1811-1870 рр.), Тарас (09.03.1814-10.03.1861 рр.), Ярина (12.05.1816-1865 рр.), Йосип (08.05.1821-1878 рр.), Марія (1808-1810 рр.), Марія (1819-1846 рр.).

Сторінка з метричної книги с. Моринці
Звенигородського повіту Київської губернії
із записом про народження в сім'ї Г. Шевченка
та К. Шевченко сина Тараса

Брати Т. Г. Шевченка Йосип та Микита

**Могила Катерини Григорівни Красницької
(Шевченко) в с. Зелена Діброва**

По лінії дядька Т. Г. Шевченка – Григорія Кіндратовича – народились: Павло 1802 р.н., прадід І. І. Шевченка та троюрідний брат і свояк Т. Г. Шевченка, Катерина, 1810 р.н.,

**Могила матері Великого
Кобзаря Шевченко
(Бойко) Катерини
Якимівни (1783-1823 рр.)
на території садиби,
де нині розташований
музей Т. Г. Шевченка
в селі Шевченкове**

Олександра, 1817 р.н., Варфоломій, 1821 р.н., Оляна, 1823 р.н., Мотря, 1826 р.н., Михайло, 1831 р.н. та Петро, 1833 р.н.

Варфоломій Григорович Шевченко, рідний брат Павла Григоровича, Мотрі Григорівни Шевченків, прадід Івана Івановича Шевченка, троюрідний брат і свояк Тараса Григоровича Шевченка.

На жаль нам, нащадкам родини Шевченків та і суспільству, не так багато, як хотілось би, відомо про наших пращурів. Адже всі у родині Шевченків були кріпаками. Тільки Тарас Григорович та сім'я Варфоломія Григоровича Шевченка були вільними і завдяки їм ми хоч дещо знаємо про родину Шевченків. На жаль ми майже не знаємо біографій близьких рідних – батьків, братів, сестер наших прадідів.

А ось на цьому малюнку заїзд в садибу князя Лопухіна в місті Корсунь (нині місто Корсунь-Шевченківський). Замок розташований в мальовничому місті, на острові річки Рось. Після Великої Вітчизняної війни тут розташований музей Корсунь-Шевченківської битви, яка увійшла в історію Радянського Союзу як другий Сталінград.

Справа в'їзної арки розташована одноповерхова будівля, де знаходиться адміністрація музею, а всередині XIX століття тут із сім'єю проживав Варфоло-

Варфоломій Григорович Шевченко, 1888 р.

Варфоломій Григорович Шевченко, Київ, 1890-і роки

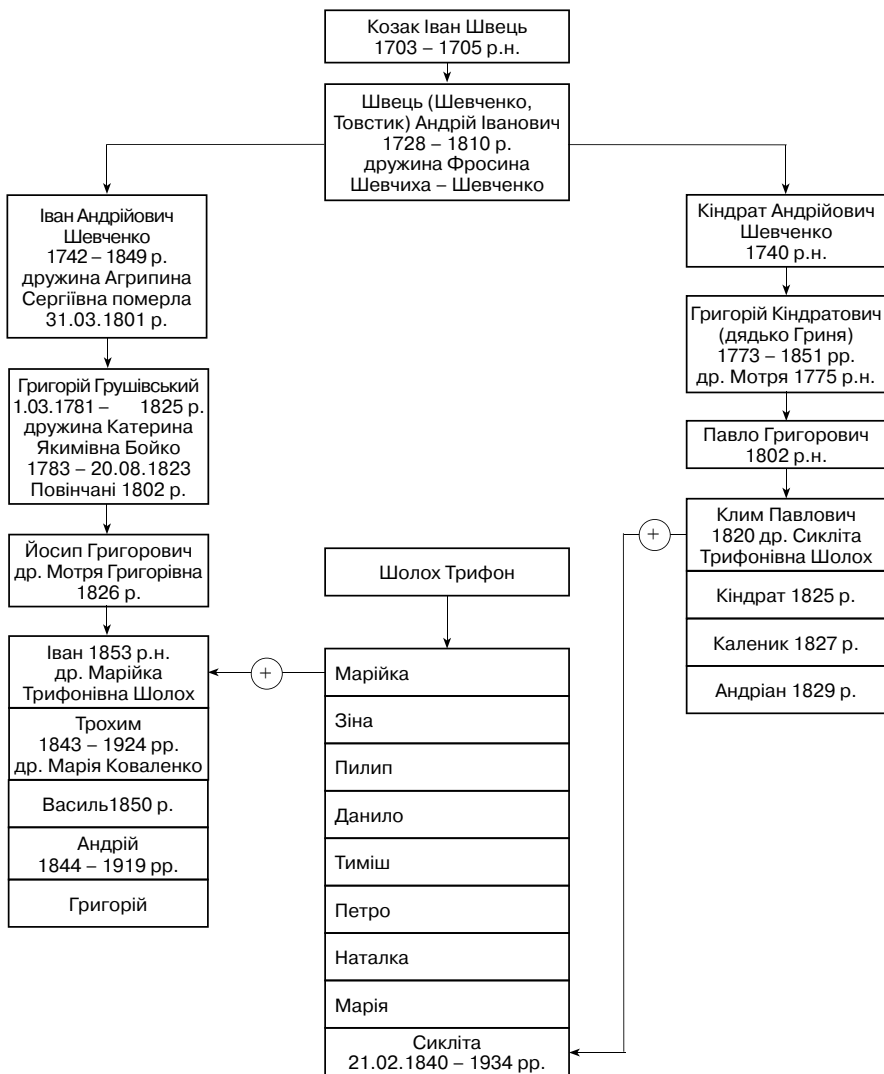
мій Григорович Шевченко – троюрідний брат, свояк Тараса Григоровича Шевченка – прадід Івана Івановича Шевченка – рідний брат Павла Григоровича Шевченка. Під час свого останнього приїзду на Україну в далекому 1859 році тут гостював Тарас Григорович. 28.06.-12.07.1859 р.

**Малюнок Т. Г. Шевченка
“В Корсуні”, туш, перо**

Тут троюрідні брати міркували, як викупити братів з кріпацтва, збудувати будинок над Дніпром і жити «укупі».

Зліва направо: Тищенко Михайло Федосійович – праправнук Т. Г. Шевченка, Тищенко (Острогруд) Віра Василівна – дружина Михайла, Шевченко (Шігарева) Аліна Іванівна – дружина Олександра, Шевченко Олександр Іванович – праправнук Т. Г. Шевченка. На колишній території садиби князя Лопухіна, де нині розташований музей Великої Вітчизняної війни

Рідна сестра Шевченка Павла Григоровича – Мотря Григорівна, 1826 р.н. – з дозволу священника одружилась із троюрідним братом Йосипом Григоровичем Шевченком (рідним братом Т.Г. Шевченка), 28.09.1841 р. Син Павла Григоровича Шевченка, Клим Павлович, одружився на жительці села Керелівки Шолох Сикліті Трифонівні.

Весілля племінника Сикліги Трифонівни Шевченко (Шолох). Перший ряд зліва направо: Шолох Федір Тимофійович – племінник Сикліги Трифонівни (дядя Івана Івановича), наречена Федора Тимофійовича, Похиленко Іван Степанович – чоловік Хіврі Климівни, Похиленко (Шевченко) Хівря Климівна – тітка Івана Івановича. Другий ряд – даних немає

Марійка Трифонівна Шолох – рідна сестра Шевченко (Шолох) Сикліти Трифонівни, 1840 р.н. (бабусі Шевченко І. І.) одружилась з племінником Т. Г. Шевченка – Іваном Йосиповичем Шевченком, бюст якого зберігається у музеї Кобзаря в селі Шевченкове.

Рідний брат Тараса Григоровича Йосип Григорович Шевченко з патріотичних почуттів чи під впливом племінника своєї дружини Мотрі Григорівни Йосипа Варфоломійовича, який воював у Болгарії, запрягши волів у віз, поїхав добровільно на війну, звідки додому не повернувся.

Йосип Варфоломійович Шевченко – племінник Павла Григоровича Шевченка, двоюрідний дід Івана Івановича Шевченка, двоюрідний

брат Клима Павловича Шевченка служив ротмістром (капітаном) 5-го Литовського уланського полку. За участь у болгарсько-турецькій війні 1877-1888 рр. мав багато нагород.

Й. В. Шевченко деякий час був комендантом міста Софії в Болгарії.

Сини Варфоломія Григоровича Шевченка: старший – Каленик, молодший – Йосип

Андрій – син Варфоломія Григоровича Шевченка

Йосип Варфоломійович Шевченко, син В. Г. Шевченка, 1879 р.

Дочки Варфоломія Григоровича Шевченка.
Зверху вниз: Фросина, Ганна, Софія

пам'ятник на честь імператора російського Олександра II. Я згадую, що болгарський гід Володимир Анков сказав, що на одному з пам'ятників він прочитав прізвище Шевченка Йосипа Варфоломійовича, чи це бува не мій пращур? – запитав він. На жаль на той час ми вже виїхали з Софії, та я тоді про Йосипа Варфоломійовича Шевченка – свого прадіда – нічого ще не знав. Сподіваюсь, я побуваю ще в Болгарії та окажу пошесті своєму прадіду.

На установленому пам'ятнику в парку м. Софії вдячними болгарами викарбувані прізвища російських офіцерів, які воювали за незалежність Болгарії, у тому числі і Йосипа Варфоломійовича Шевченка.

Приблизно у 1980-1982 роках мені прийшлося бути керівником делегації в Болгарію.

Я був свідком того, що вдячні болгари побудували чимало пам'ятників російським воїнам за допомогу в болгарсько-турецькій війні і радянським воїнам за визволення від фашизму. Бачив

Пам'ятник імператору російському Олександрю II – від вдячних болгар

Ці пам'ятники присвячені російському імператору Олександрю II та російським війнам, можливо на одному з них і викарбувані прізвища моїх пращурів Йосипа Варфоломійовича Шевченка та Йосипа Григоровича Шевченка

Як з'ясувалось, двоюрідний брат Кліма Павловича Йосип Варфоломійович Шевченко (дід Івана Івановича Шевченка) прославив рід Шевченків не тільки як воїн інтернаціоналіст, та і як поет під псевдонімом І. Гриненко.

Приводжу уривок із вірша, присвяченого батькові поета – Варфоломію Григоровичу.

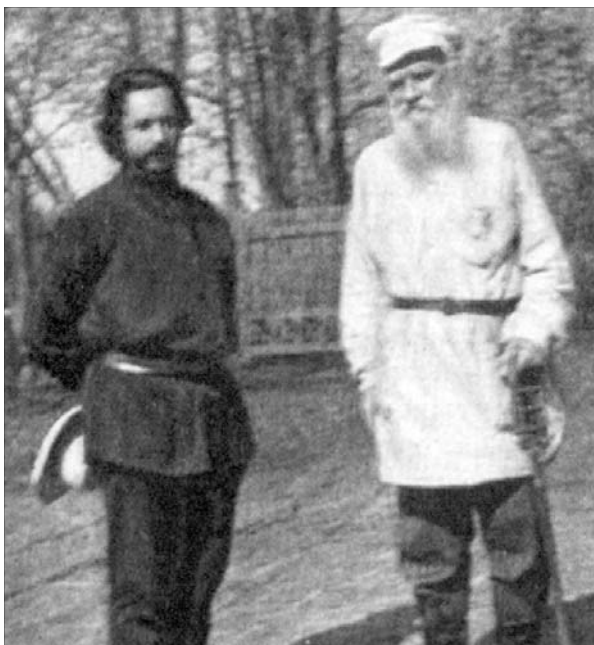
*Зроби, о БОЖЕ, щоб про нього
Ніхто з усміхом не згадав,
І над життям його ніколи
Ніхто з людей не глузував.
Щоб всі казали: «Він жив чесно,
Прославивсь ділом, а не криком,
Що міг зробив для нас.
Його назвати можна ЧОЛОВІКОМ».*

Йосип Варфоломійович Шевченко (1845-1891)
поет, псевдонім
І. Гриненко, син В. Г.
Шевченка, племінник
Т. Г. Шевченка

Уривок вірша зі збірки «Децо із перекладів і самостійних творів І. Гриненка». (Єлисаветград, 1875).

Тільки воля і незалежність дає можливість людині проявити свій талант і показати його в суспільстві, якщо він є. Можливо серед родичів Т. Г. Шевченка було ще багато талановитих людей, про талант яких нам так і не довелося довідатись.

Російський письменник Леонід Миколайович Андрєєв чоловік внучки В. Г. Шевченка і Лев Миколайович Толстой в Ясній Полянї, 1910 р.

Розділ 2

ІСТОРИЯ СЕЛА КЕРЕЛІВКА

Красиве село Керелівка вперше згадується в XVII столітті французьким інженером-картографом Гійомом Левассером де Бопланом у його «Описі України». Ця місцевість на той час називалась Керелівський ліс.

Численні кургани-могили на полях за селом після запеклих боїв залишили скіфи-кочівники, запорізькі козаки, які бились на смерть із польською шляхтою та турецько-татарськими завойовниками.

І до цього часу археологи знаходять там бронзові наконечники стріл, старовинний посуд, жіночі прикраси і т.п.

На початку XVIII століття село називалось Керелівка, а з початку XIX століття і до 1929 року – Кирилівка.

В 2013 році селу Шевченкове виповнилось 395 років, а в 2018 році селу буде 400 років – чотири століття.

Перша версія про назву села пішла від польського дослідника Єжи Єджиєвича, який писав, що в 1618 році у верхів'ях річки Вільшанки поселились керели, які виготовляли дерев'яні лопати з дірочками для зерна.

Друга версія – село назване на честь першого мешканця – Кирила.

Нашадки родини Микити Григоровича Шевченка:

- 1-й ряд зліва направо дочки Петра Микитовича Шевченка Мар'яна та Олена;
2-й ряд: мати Петра Микитовича вона ж дружина Микити Григоровича – Палажка,
Петро Микитович Шевченко, його дружина – Оксана;
3-й ряд: Тимофій Петрович Шевченко (прізвисько “Мирошник”) (1) з дружиною
Ганною Федотівною, Тимофій Петрович Шевченко (2) з дружиною Пріською

Третя версія – здавна в селі проживали майстри-стельмахи, які виготовляли вози. В багатьох дворах села находились майстерні – стельмашні з піччю, в якій парили дубові бруси, а потім з них виготовляли колеса для возів. Старший брат Тараса Григоровича Шевченка – Микита Григорович – також був стельмахом.

Деталі до воза, які виготовляли стельмахи, називалися керелами, від цього і пішла назва села.

Давно вже немає професії стельмах. Але я пам'ятаю, в дитинстві мої однолітки і старші люди ще називали село Керелівка.

У XVIII столітті село Керелівка входило спочатку до Лисянського ключа, потім до Вільшанського ключа Смілянського володіння князів Любомирських.

У 1787 році князь Франциск Ксаверій Любомирський продав смілянщину святому князю Г. О. Потьомкіну-Тавричеському.

Після смерті Потьомкіна спадщина поділена поміж багатьма родичами. Керелівською волостю Звенигородського повіту та іншими волостями заволоділа племінниця Потьомкіна, Шепелева, уроджена Єнгельгардт (1761-1834 рр.), дружина таємного радника і сенатора Петра Олексійовича Шепелева.

Свою спадщину: села Пединівка, Будище, Журавка, Керелівка, Майданівка, Верещаки, Моринці, Сегединці у Звенигородському повіті вона продала братові, дійсному таємному радникові Єнгельгардту Василеві Васильовичу, за 285 тисяч рублів сріблом.

Пізніше спадщина була розподілена між його синами. В березні 1829 року власником Керелівської волості став Павло Васильович Єнгельгардт (1798-1849 рр.). По його розпорядженню в 1834 р. село Керелівка та декілька хуторів перейшли у володіння Миколи Павловича Єнгельгардта (1830-1899 рр.), а він продав цю власність в 1855 р. Флярківському Валерію Єразмовичу. На той час у Керелівці налічувалось 1190 ревізійних душ і 476 дворів, 2308 десятин землі. Решта землі – 3260 десятин – була продана у 1871 році на публічних торгах князем Семеном Михайловичем Воронцовим і село Керелівка стало власністю родини Терещенків.

Село Керелівка, за архівними даними, з початку ХІХ століття було розташоване на річці Вільшанці і в ньому нараховувалось 3 млини, 3 ставки, церква святого апостола Івана Богослова, 2 шинки, 314 будинків селянських, 3 панських і 3 будинки священиків.

В 1736 році силами парафіян зведено храм святого Івана Богослова, а поруч дерев'яну дзвіницю.

У 1792 р. в селі збудовано нову дерев'яну церкву. А в 1890 р. зусиллями парафіян, використовуючи кошти, виділені поміщиком Терещенком Миколою Артемовичем в Керелівці зведена церква

**Портрет Павла Васильовича
Єнгельгардта –
пана Т. Г. Шевченка.
Акварель, 1833 р.**

Різдва Пресвятої Богородиці – однопрестольний храм із дзвіницею.

В якомуś з цих храмів познайомились, а пізніше і обвінчались Шевченко Іван Климович і Гафія Миронівна Тищенко – майбутні батьки Івана Івановича Шевченка.

Село Керелівка, де прожив молоді роки Шевченко

Хата батьків Шевченкових (змальована ним самим)

В різні часи всі церкви були зруйновані і тільки в 1989 році сільська громада починає відновлювати культові споруди.

Благодійниками Клівленда, Дрогобиччини, Бориславщини, фермером М. О. Ку-

ценком, за проектом архітектора із США Зоріана Городиського в Шевченковому зведено Свято-Богословський храм. 9 жовтня 1998 року цей храм освячено. Збудовано також і храм Різдва Пресвятої Богородиці. Кількість населення в селі періодично змінювалось таким чином:

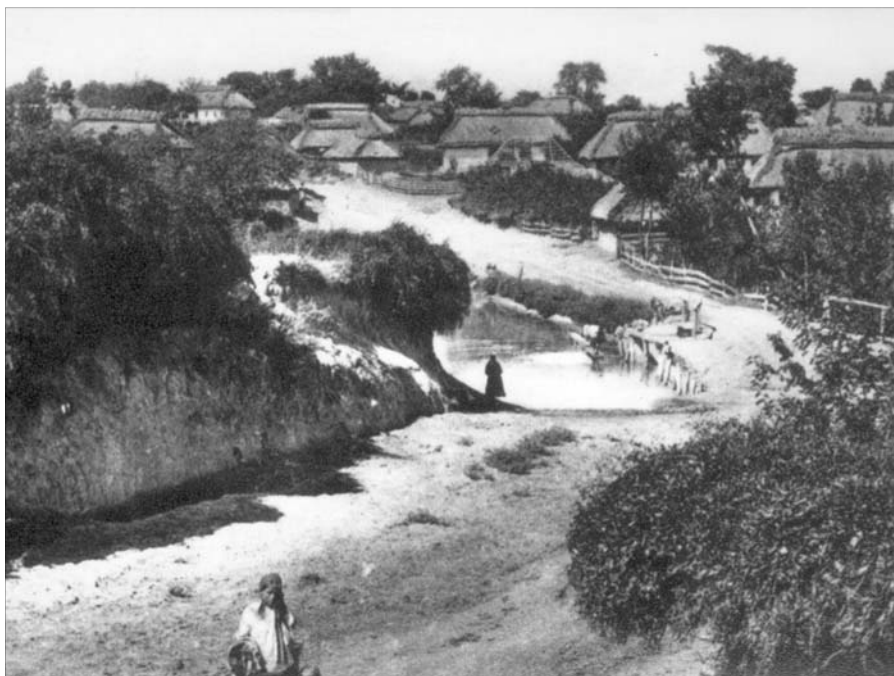
- 1741 р. – 130 дворів, 900 жителів;
- 1895 р. – 600 дворів; 4248 жителів;
- 2003 р. – 1315 дворів; 3200 жителів;
- 2011 р. – 1242 двори, 3074 жителя.

Користуючись даними «Енциклопедичного словаря» Брокгауза та Ефрона станом на 1895 рік відносно економічного та культурного рівня села можна сказати наступне: в Керелівці нараховувалось 600 дворів, 4248 жителів, церковнопарафіяльне училище, початкове сільське училище, 12 вітряків та 3 лавки.

Я маю змогу історію с. Керелівки в деякій мірі показати в світлинах.

Це репродукції світлин знатного фотографа початку ХХ-го століття, нащадка Т. Г. Шевченка Григорія Петровича Шевченка.

Дивлячись на ці світлини, із видами с. Керелівка, можна з впевненістю сказати, що недалеко від містка, впродовж яру з правої сторони ставка знаходилась хата та подвір'я батьків Тараса Григоровича Шевченка, а навпроти, з іншої сторони ставка, знаходилась хата дідуся Кліма та бабусі Сикліти, де проживала сім'я батьків Івана Івановича.

**Село Керелівка Звенигородського повіту 1908-1909 рр.
Видавництво Г. П. Шевченка**

**Село Керелівка Звенигородського повіту. Краєвид з церквою у 1907-1908 роки.
Видавництво Григорія Петровича Шевченка**

Село Керелівка Звенигородського повіту. Вітряки

Село Керелівка Звенигородського повіту 1908-1909 рр. “Жнива”.
Видавництво Г. П. Шевченка

С О Н

*На паниці пшеницю жала,
Втомилася, не спочивала
Пішла в сноти, пошкандибала
Івана сина годувать.
Воно сповитєє кричало
У холодочку за снопом.*

*Розповіла, нагодувала,
Попестила; і ніби сном,
Над сином сидя, задрімала.
І сниться їй той син Іван
І уродливий, і багатий,
Не одинокий, а жонатий
На вольній, бачиться, бо й сам
Уже не панський, а на волі;
Та на своїм веселім полі
Свою таки пшеницю жнуть,
А діточки обід несуть.
І усміхнулася небога,
Проснулася — нема нічого...
На сина глянула, взяла,
Його тихенько сповила,
Та, щоб дождать до ланового,
Ще копу дожинать пішла.*

Вірш присвячений Марку Вовчку

У 1896 році М.А. Терещенко, власник Керелівського маєтку, відкрив двохкласну школу, в якій було два будинки. В одному розміщувались класи, бібліотека, квартира для вчителів і гуртожиток, у другому – школа. Курс навчання в школі був розрахований на 3 роки.

У школі було чотири вчителі, директор чи завідуючий – Митрофан Кошиць. В 1898 році в школі навчалось 56 дітей із Звенигородського та сусідніх повітів.

У зв'язку з тим, що з 1 листопада 1917 року церковно-приходські школи були підпорядковані земству, в його підпорядкування переходить і вчительська двокласна школа, яка була підпорядкована єпархіальній училищній раді. Ця школа знаходилась на утриманні казни.

При зразковій школі з січня 1918 року повинно було відкритися додаткове навчання учнів у другу зміну. (ДАЧО, ф. 4, оп. 1, спр. 45, арк. 1-1зв.).

У вересні 1918 року в Керелівці відкрита Керелівська народна учительська семінарія імені Тараса Григоровича Шевченка, яка постановою наркома освіти УСРР від 20 серпня 1920 року реформована в Керелівську педагогічну школу імені Т. Г. Шевченка. При школі була книгозбірня, яка вміщувала 1280 книг, працювали лі-

тературний, музичний, природничий та педагогічно-філософський гуртки. (ДАЧО, ф.р.149, оп.1, спр.22, арк. 8-11).

Після страйків 1905 року, в яких брали участь жителі села Керелівки і родичі Т. Г. Шевченка (Митрофан Шевченко та інші), Київське губернське жандармське управління завело листування з прокурором Уманського окружного суду про селянина Ковтуна Варфоломія Власовича, сина племінниці Тараса Шевченка Ярини – звинуваченого у виступах проти царя. Його дочка Пріська Варфоломіївна Ковтун (по вуличному Ковтунка) проживала на хуторі Юрково.

Пам'ятаю в дитинстві я з батьками і родичами йшов від кладовища (можливо після перепоховання Олександра Івановича Шевченка, який загинув в бою під селом Моринці).

Усі привітали Пріську Варфоломієвну, яка з сусідами сиділа біля свого будинку, вона вийшла нам назустріч і чемно всіх привітала. Я спитав у мами хто це, а вона відповіла, що це наша родичка Пріська Варфоломіївна Ковтун (Шевченко).

В кінці XVIII століття в селі Керелівка була єдина школа в хаті дяка і в ній навчалось до 12 дітей. Ця хата збудована в 1782 році і до цього часу стоїть під саркофагом із скла. Уже будучи відомим поетом Тарас Григорович Шевченко в вірші «Якби ви знали, паничі» так згадує свою першу науку в школі:

*Там батько, плачучи з дітьми
(А ми малі були і голі),
Не витернів лихої долі,
Умер на панщині! ... А ми
Розлізлися межі людьми
Мов мишенята. Я до школи, –
Носити воду школярам,
Брати на панщину ходили,
Поки лоби їм поголили!
А сестри...*

Малий Тарас, сирота, пішов у школу до дяка, «де був у ролі школяра-попихача». Два роки він вивчав «Граматику», «Часословець» і «Псалтир». Він був здібним учнем і гарно читав Псалтир по померлих.

Скульптура І. Гончара «Тарас водоноша» виконана в бронзі. Знаходиться в Національному музеї Т. Г. Шевченка, 1938 рік

**Хата дядка, в якій навчався Т. Г. Шевченко та носив воду школярам.
Збудована в 1782 році**

До річчя криницю, з якої малий Тарас носив воду школярам, засипано землею під час прокладання газової труби.

Я впевнений, що багато родичів Тараса Шевченка розділяють переконання його праправнука Миколи Павловича Лисенка про те, що цю криницю необхідно відреставрувати і пригощати цією святою водою гостей Національного заповідника «Батьківщини Тараса Шевченка».

Праправнук Тараса, Варфоломія, Павла, Йосипа, Мотрі Шевченків М. П. Лисенко цю проблему під-

німає в своїй книзі «Коріння Шевченкового роду», яку видав в 2012 році в м. Київ при допомозі депутата Верховної Ради України Кармазіна Юрія Анатолійовича. Книга має великий попит і інтерес, шкода тільки, що має малий тираж. Я сподіваюсь, що книга буде перевидана, і я також зможу її придбати.

Я сподіваюсь, що знайдуться люди, які підтримають ці важливі ідеї.

З 1921 року Кирилівка – волосний центр. Голова волосного комітету – Тимофій Маламуж.

На базі двокласної школи відкрита учительська семінарія, потім на її базі – педагогічна школа, а далі вона перейменована в педагогічні трирічні курси імені Т. Г. Шевченка.

У цій школі, заснованій у вересні 1918 року, навчався 241 учень, вона зарекомендувала себе як кузня кадрів учителів, освітян, які перемогли безграмотність в країні.

У цій школі навчались майбутні: член-кореспондент АН УРСР А. І. Ємченко; академік А. Н. УРСР І. Г. Підоплічко; письменник Д. Ф. Красицький, директор шкіл району І. І. Шевченко та багато інших.

Передові селяни села Кирилівки у 1917 році знесли з постаменту пам'ятник самодержавцю Олександрові II, який стояв у центрі села, постамент перенесли на подвір'я Шевченків і на цьому постаменті установили бюст Кобзаря. В 1918 році німецькі загарбники його знищили.

Родичі Шевченка ще в 1908 році на місці, де стояла хата Шевченків, поставили млиновий камінь і написали на ньому: «Тут стояла хата Тараса Григоровича Шевченка». Сьогодні цей камінь найшов своє місце в літературно-меморіальному музеї села Шевченкове.

До святкування 110-х роковин від дня народження Тараса Шевченка на садибі його батьків було встановлено погруддя Кобзаря. А зараз на тому місці – скульптура юного Тараса.

У березні 1929 року Кирилівку відвідав голова ВУЦВК Г. І. Петровський, і на урочистих зборах прийнято рішення перейменувати село Кирилівку в село Шевченкове.

Завдяки турботам Г. І. Петровського 1 червня 1930 року на території зруйнованого храму Святого Івана Богослова та на сплюндрованому цвинтарі почалось будівництво сільськогосподарського технікуму.

Нащадки роду Шевченків біля млинового колеса (напис на колесі зроблено в Києві 19.05.1907 року). Зліва направо: 1. Мурза (Шевченко) Наталка Іванівна – онука Шевченка по Йосипу. 2. Шевченко Микита Петрович – внук по Микиті. 3. Шевченко Олена Петрівна – онука по Микиті. 4. Шевченко Марія Петрівна – внучка по Микиті. 5. Шевченко Людмила Прокопівна – внучка по Микиті. 6. Шевченко Одарка Прокопівна – внучка по Микиті

Будинок сільськогосподарського технікуму, с. Шевченкове

Літературно-меморіальний музей Т. Г. Шевченка побудований на садибі його батьків в 1935-1939 рр. в с. Шевченкове

У той же день у центрі села відкрито пам'ятник Т. Г. Шевченку, який зробив місцевий скульптор К. М. Терещенко. Цей пам'ятник простояв до 1957 року.

Протягом 1935-1939 років на садибі Т. Г. Шевченка побудовано літературно-меморіальний музей.

Під час Великої Вітчизняної війни в селі Шевченкове розміщувався штаб 2-го Українського фронту і штаб-квартира маршала Збройних Сил СРСР І. С. Конєва.

Багато жителів села захищали святу землю Тараса від фашистських загарбників в роки Великої Вітчизняної війни, а біля 400 із них не повернулись з війни. Їх прізвища викарбувані на пам'ятнику Слави.

Пам'ятник воїнам у с. Шевченкове, які захищаючи Вітчизну загинули в роки Великої Вітчизняної війни

У квітні 1957 року в особливо урочистій обстановці на надзвичайно багатолюдному мітингу для с. Шевченкове, відкритий пам'ятник Т. Г. Шевченку роботи скульпторів М. Вронського, І. М. Олійника.

Я був присутній на цьому мітингу. Поряд з пам'ятником стояла трибуна, на якій були присутні члени уряду, письменники М. Т. Рильський, В. Н. Сосюра, П. Г. Тичина та інші. Для нас, дітей, це було надзвичайне явище. На той час наша сім'я проживала в селі Товста Вільшанського району.

Я стояв приблизно біля пам'ятника Слави загиблим воїнам в роки Великої Вітчизняної війни, пробратись ближче до трибуни було неможливо. Підлітки залізли на дерева, як ворони, і спостерігали відкриття пам'ятника. Це практично все, що я пам'ятаю, з того часу пройшло більше півстоліття.

Щороку земля Тараса гостинно зустрічає туристів, гостей з багатьох країн світу. Більше ніж на три кілометри, майже через все село, простягнувся бульвар Шевченка, закладений ще в 1929 році.

Центр села прикрашає Будинок культури, приміщення сільської ради, пошти, ряд магазинів. На місці, де стояла дерев'яна двокласна школа, виріс комплекс шкільних споруд, працює спеціалізована школа-інтернат з поглибленим вивченням предметів гуманітарно-естетичного профілю.

Пам'ятник Т.Г. Шевченку

Багато видатних людей народила земля Тараса. Вони являються взірцем для нинішніх та майбутніх поколінь. Це художники Ф. П. Різниченко і Г. К. Дядченко, в свій час вони закінчили Петербурзьку академію мистецтв, яку із срібною медаллю закінчив Тарас Шевченко 22 квітня 1838 року.

Багато земляків показали свою мужність і відвагу в роки Великої Вітчизняної Війни, а полковнику Г. М. Склярову присвоєно звання Героя Радянського Союзу.

З Шевченкового вийшли доктори: технічних наук Л. О. Білан, хімічних наук професор Київського державного університету імені Т. Г. Шевченка А. Т. Пилипенко, заслужений працівник культури, в минулому директор літературно-меморіального музею Т. Г. Шевченка В. Т. Шевченко, член спілки журналістів СРСР Т. Е. Лисенко і багато інших.

Музей Т. Г. Шевченка в селі Шевченковому

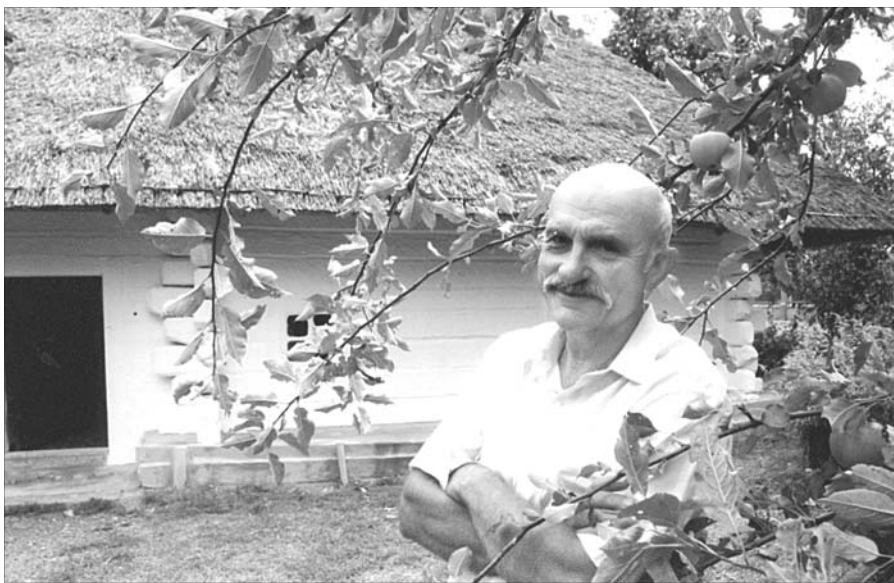

*Шевченку Олександрову
Гавриловичу дарую.
Від автора-упорядника
працівника Т. Г. Шевченка
Музею Валентина
Терентійовича Шевченко*
9 травня 1984 р.

Заслужений працівник культури, в минулому директор літературно-меморіального музею Т. Г. Шевченка, Валентина Терентійовна Шевченко

*На записку дарую
Олександрову Гаври-
ловичу Шевченку від
працівника Т. Г. Шевченка
Музею Валентина
19/5/84р.*

Автор книги «Коріння Шевченкового роду», праправнук Т. Г. Шевченка – Микола Павлович Лисенко, село Шевченкове

Коріння родового дерева починається з Шевченкового і в Заслуженого діяча науки Російської Федерації академіка Л. Г. Боярського. Вчителеві української мови і літератури правнукові Т. Г. Шевченка І. А. Шевченку за багаторічну сумлінну працю в школі присвоєно звання «Заслуженого вчителя УРСР».

Правнуку Т. Г. Шевченка – І. І. Шевченку, який народився в селі Шевченкове, закінчив тут школу і більш як півстоліття присвятив педагогічній ниві в школах Вільшанського, Городищенського, Звенигородського районів Черкаської та Київської областей, у тому числі більше як 40 років працював директором шкіл – присвоєно звання «Відмінника народної освіти УРСР».

Особливої подяки родичів і земляків заслуговує автор книги «Коріння Шевченкового роду» праправнук Т. Г. Шевченка Лисенко Микола Павлович, який без перебільшення, мабуть більшу половину свого життя віддав пошукам родичів Тараса Григоровича, їх знайомству між собою, створенню самого великого на Україні генеалогічного дерева родини Шевченків, написання книги про них, посадки дубків в селі, де пройшла тяжка юність Тараса.

Микола Павлович Лисенко встановив рекорд України із створення самого великого генеалогічного дерева, його прізвище занесено в Книгу рекордів України, а сам він нагороджений дипломом.

Генеалогічне дерево, яке створене Миколою Павловичем, налічує більш як 1310 родичів Т. Г. Шевченка з багатьох країн світу. До цього часу такого документа ще не було. Але ця робота немає кінця. Чим більше вивчаєш, вникаєш, тим більше з'являється інтерес до неї, а також більше отримуєш інформації, якої раніше не мав.

Значну і важливу роботу в цьому напрямку проводить старший науковий співробітник державного Національного музею Т. Г. Шевченка в м. Києві праправнучка Т. Г. Шевченка – Лисенко Наталка Олександрівна.

Своїм умінням спілкуватись з людьми вона як зірка, як магніт притягує до себе не тільки родичів Тараса Григоровича, а й людей, які глибоко вшановують його пам'ять.

Не рахуючись з власним часом і коштами Наталка Олександрівна організовує зустрічі, культпоходи з родичами Тараса Григоровича,

Старший науковий співробітник державного Національного музею Т. Г. Шевченка, праправнучка Т. Г. Шевченка – Лисенко Наталка Олександрівна, м. Київ

знайомить їх, згуртовує, робить все навіть неможливе, щоб кожний з нетерпінням чекав наступної зустрічі.

Адже є люди, які не знають до кого звернутись, хто зможе допомогти знайти своє місце в генеалогічному дереві родини Шевченків, узнати прізвища родичів на старих фотографіях, які залишились від пращурів. У такому положенні довгий час був і я, звертався в музеї, але на мене не звертали особливої уваги.

І от на кінець знайшлась людина – Людина з великої букви, сестра, яка допомогла мені знайти своє місце в корінні Шевченкового роду.

От така наша Наталка. Велике спасібі їй за доброту і увагу до кожного, звучить з уст тих, хто з нею хоч один раз спілкувався.

Нашадки роду Шевченків від Варфоломія Григоровича, Павла Григоровича, Мотри Григорівни, рідних між собою та Йосипа Григоровича, рідного брата Тараса Григоровича Шевченка.
Зліва направо: Лисенко Н. О. – праправнучка, Малишкіна М. Є. – правнучка, Левиський А. М. – правнук – сидять.
Другий ряд стоять: Лисенко А. О. – праправнук, Лисенко М. О. – праправнучка, Лисенко М. А. – прапраправнук,
Лисенко Т. А. – прапраправнук, Левиська І. К. – праправнучка, Єфимов В. Є. – чоловік Лисенко М. О.

Розділ 3

ДИТЯЧІ ТА ЮНАЦЬКІ РОКИ ІВАНА ІВАНОВИЧА ШЕВЧЕНКА

12 листопада 1914 року, рівно через 100 років після народження Великого українського поета і художника Т. Г. Шевченка, «над тихим ставом край села», на той час це село називалось Кирилівка, в селі, де минуло 12 безрадісних дитячих та юнацьких років Кобзаря (1816-1828 рр.), народився правнук Т. Г. Шевченка – Іван Іванович Шевченко.

Іван Іванович народився в сім'ї Івана Климовича Шевченка, 1890 року народження, уродженця села Кирилівка і Гафії Миронівни Шевченко (Тищенко), 1895 року народження, уродженки села Сухини.

У селі Кирилівка була велика церква, куди на свято приїздили люди з сусідніх сіл. Одного разу Іван Климович побачив в церкві Гафію Миронівну, яка приїхала на свято, вона сподобалась йому і він сказав, що ця дівчина буде моєю дружиною. Так і сталося – вони одружились в 1913 році.

З покоління в покоління чоловікам роду Шевченків притаманна самовпевненість, порядність, виконання своїх обіцянок. Таким же чином одружились батько Івана Климовича – Клим Павлович і його син, Іван Іванович, на цьому ми ще зупинимось.

Садиби батьків Тараса Григоровича та Івана Івановича знаходились на різних берегах ставка напроти одна одної.

Іван Климович Шевченко та Гафія Миронівна Шевченко (Тищенко). Фотографія 1913 р.

Тарас Григорович та Іван Іванович ходили одними стежками по одній і тій землі «землі, яку сходив Тарас малими босими ногами».

Але стежка в життя Тараса Григоровича, завдяки незрівняному таланту від природи та випадку, стала набагато довшою, закрученою та знаменитою.

Ще в дитячому віці, десь у 5-у чи 6-у класі, наша сім'я проживала в селі Товста, де тато працював директором школи, я часто бував гостем у своїх бабусі Гафії Миронівни та дідуся Федота Павловича.

Я неодноразово звертав увагу на фотографії, які знаходились в рамках під склом. Одного разу я запитав у бабусі, хто ці військові, вона відповіла, що ліворуч це твій дід Іван Климович, а праворуч – Кислиця. Для мене це було відкриття, я гадав, що Федот Павлович – це мій рідний дідусь, але це не так. На жаль я не звернув особливої уваги – Кислиця це прізвище чи прізвисько і геть забув про це.

Через багато років мені захотілось дізнатися, хто ж другий військовий, можливо я зможу дізнатися щось про рідного дідуся. На жаль, на той час у мене уже не було тата, мами, старшого брата, бабусі і дідуся Федота Павловича – джерел інформації не стало. Мені прийшлося змарнувати багато часу, щоб з'ясувати, що Кислиця – це Степан Панасович Кислиця, з внуком якого училась в школі моя двоюрідна сестра Таня

Зліва направо Іван Климович Шевченко (1890-1921) – мій дідусь, якого я ніколи не бачив і дуже мало про нього знав, та Кислиця Степан Панасович (1890-1968), який помер і похований в селі Юркове

Шевченко, а його сини Михайло та Іван під керівництвом Івана Івановича Шевченка воювали з фашистами в підпіллі та партизанах в роки Великої Вітчизняної війни. Степан Панасович Кислиця проживав до 1968 року в селі Юркове, де мешкала бабуса Гаша, а дідусь Федот Павлович не рідко зустрічався з ним в картярських баталіях.

З фотографією Івана Климовича, його колишня дружина Гафія Миронівна, дала мені фотографії прабабусі Сикліти та ще деякі знімки.

Я зробив копії з них і роздав на пам'ять родичам. Думаю, що таких оригіналів фотографій більше ні в кого немає на цей час.

В царську армію при царюванні Миколи II (01.11.1894 – 15.03.1917 рр., ретуал коронування проведений 26.05.1896 р.) ці молоді хлопці були призвані із села Кирилівки Звенигородського повіту Київської губернії в 1915 році і несли військову службу до 1918 року в Донському козакому полку, який був розташований в місті Петербург. Малому Івану Івановичу ще і року не було, як тата призывали на службу в царську армію.

Одним із військових обов'язків козачого полку була охорона Таврійського палацу. Коли почались революційні події 1917 р., І. К. Шевченко та С. П. Кислиця були вибрані Козацькими депутатами полку і якийсь час вони з іншими депутатами керували козацьким полком. Очевидно було прийнято рішення розпустити полк і обидва воїни повернулись в рідне село Кирилівку, так як були одружені, мали сім'ї і малих дітей. З часом із своїми сім'ями вони переселились в село Юркове. С. П. Кислиця переселився десь у 1918-1919 роках, а І. К. Шевченко – на півроку пізніше. У Степана Панасовича народилось четверо дітей: Михайло, Іван, Микола і Ольга, яка померла у віці 7 років.

Михайло Степанович до Великої Вітчизняної війни закінчив Козацький сільськогосподарський технікум і з перших днів формування підпільної організації Іваном Івановичем Шевченком був активним її учасником, як і його брат Іван Степанович. А коли підпільники добули зброю, вони як і інші підпільники, брали участь у діях партизанського загону.

Після вбивства партизанами німецького офіцера Карла в селі Юркове Іван Степанович був заарештований фашистами, але випадково залишився живий. Разом з дружиною вони народили і

виростили трьох синів: Віктора, 1943 р.н., який загинув в ДТП, Василя, 1955 р.н., який помер в 2010 році та Михайла, 1945 р.н.

Михайло Іванович Кислиця вчився у школі разом із моєю двоюрідною сестрою Тетяною Василівною Вікнянською (Шевченко), яка проживає в селі Зелена Діброва. Таня закінчила Ватутінське медичне училище, працювала фельдшером, завідуючою дитсадком, генеральним директором групи магазинів.

Михайло Іванович закінчив військове училище, потім педінститут і працював учителем в селах Звенигородського та Городищенського районів, а з 1972 року проживає і працює в місті Черкаси. Як з'ясувалось, ми працювали в одній галузі і мали спільних знайомих в місті Черкаси. На жаль із роду Кислиць він залишився один. Його дядько, Михайло Степанович, після розгрому фашистів під Корсунь-Шевченківським, як і багато інших партизан, призваний у лави діючої Радянської Армії і загинув у переддень Перемоги, 8 квітня 1945 року під містом Будапешт селище Єбергат.

Другий дядько, Микола Степанович, закінчив Київське танкове училище і загинув в Германії. Батько Михайла Івановича, Іван Степанович Кислиця, після розгрому фашистів в Корсунь-Шевченківській операції, призваний в ряди Радянської армії, де був командиром взводу. В Ясо-Кишинівській операції поранений, залишився інвалідом другої групи. Після війни проживав в селі Юркове, працював секретарем сільської ради села Боровикове, учителем у школі. І. С. Кислиця помер 19.08.1990 р., похований в селі Юркове поруч із своєю дружиною. Ось так коротенько, я охарактеризував історію життя наших з Михайлом Івановичем дідів та батьків. А як же багато часу знадобилось для цієї роботи.

Нелегким було дитинство Івана Івановича, в 6 років він залишився напівсиротою, а бажання до науки було велике. Так сталось, що все своє життя Іван Іванович жив і працював у тих селах, де в дитинстві жив, учився, ходив та їздив з паном Енгельгардтом юний Тарас. Це села: Кирилівка, Моринці, Петрики, Зелена Діброва, Товста, Вільшана.

У сім'ї Івана Климовича та Гафії Миронівни Шевченків народилось 4 сина: Іван, Олександр, Василь, четвертий помер від застуди ще малою дитиною. На превеликий жаль, це було так:

Гафія Миронівна пішла в церкву, малу дитину залишила вдома, чи було відкрите вікно, чи відкрилось випадково, дитина простудилась і спасти її не вдалося.

Цей випадок у житті і світогляді Гафії Миронівни зіграв не аби яку роль. Гафія Миронівна убивалась за дитиною і не знаходила відповіді на питання, яке гнітило її: «Чому Бог не захистив її хвору дитину, коли вона пішла до церкви молитись за нього?» З того часу Гафія Миронівна перестала ходити до церкви і вірити в Бога, а в її хаті (обійсті) більше ніколи не було образів.

Зліва направо: Похиленко (Шевченко) Хівря Климівна (рідна сестра Івана Климівича) на руках у неї Похиленко Люба – однолітка з Іваном Івановичем, Іван Климович Шевченко, Гафія Миронівна Шевченко (Тищенко). Фото 1914 року

На жаль, фотографії Івана Івановича в дитячому віці не збереглися, а його двоюрідної сестри Люби збереглась.

Сім'я Івана Климовича та Гафії Миронівни Шевченків з трьома синами мешкала в хаті Кліма Павловича та Сикліти Трифонівни Шевченко (Шолох) «над тихим ставом край села», де мешкало ще п'ять сімей, а всього виходить шість. Звичайно, «сумно» не було. Жилої площі для такої кількості людей занадто мало, та і землі (город був до громадського ставу) не достатньо. Крім того, малолітні племінники Івана Климовича (двоюрідні брати Івана Івановича) доставляли кожную хвилину чимало турбот своїми бешкетами.

Гафія Миронівна, моя бабуся, згадувала, що було набере води у відра для господарських потреб і не встигне відволіктись, як хлопчачки повимазують палиці в коров'ячий кізяк і колотять ними воду в відрах. Приходилось знову йти по воду. Так в тісноті і дрібних образах у великій сім'ї Кліма Павловича та Сикліти Трифонівни проживала сім'я Івана Климовича та Гафії Миронівни з трьома синами Іваном, Олександром та Василем.

Не дуже часто Іван Іванович розповідав про своє дитинство, а також про своїх предків та історію роду. Але цікаву історію про одруження Кліма Павловича та Сикліти Трифонівни на все життя запам'ятали не тільки ми, сини і близькі родичі Івана Івановича, а й старожили села Шевченкове.

Клим Павлович Шевченко, 1820 року народження, дідусь Івана Івановича, в 1843-1844 рр. призивався на службу «государеву» в царську армію (на престолі на той час з 1825 до 1855 рр. царював Микола I) із села Керелівки Звенигородського повіту, Київської губернії, де він проживав. На той час службу в армії несли на протязі 25 років. У ті часи було прийнято перев'язувати рекрута через плечі червоною та блакитною стрічками, і в такому вбранні він заходив у кожную хату прощатись з односельчанами перед відправленням на службу. Цей обряд зберігся надовго, я пам'ятаю в моєму дитинстві – прощались таким же чином.

Прощаючись з односельчанами Клим Павлович зайшов у хату Шолоха Трифона, – майбутнього тестя. На припічку сиділа дівчинка віком 2-3 років, на питання, як її звати, вона назвала Кліму Павловичу своє ім'я – Сикліта.

Клим Павлович сказав: «Рости, Сикліто, відслужу армію і одру-

жусь на тобі». Дивно для нас, але так і сталося. Сикліта та Клим після служби в армії побралися (одружилися). Ця життєва історія, як казка, передається до цього часу з покоління в покоління. Не дивлячись на те, що історія про незвичне одруження та життя Кліма Павловича і Секліти Трифонівни буде ще згадуватись в нарисах письменниці Надії Матюшенко, але вона варта того, щоб її повторювали.

Якось при зустрічі родичів Т. Г. Шевченка в музеї м. Канів я оприлюднив цю історію і вона сподобалась слухачам.

На жаль, залишилось лише одне весільне фото тата і мами Івана Івановича. А фотографія бабусі Сикліти з дочкою Хіврею та внучками Любов'ю Іванівною (на руках у Хіврі) та Марією Федорівною (стоїть у другому ряду) збереглась і я із задоволенням пропоную її вашій увазі. На жаль, фотографії Кліма Павловича не збереглось, а можливо її зовсім не було. Можливо простому селянину це було і не по кишені.

У Кліма Павловича та Сикліти Трифонівни народилось п'ятеро дітей: Федір, 1875 р.н., Тиміш, 1880-1930 рр., Хівря, 1888-1986 рр. (до речі у 1984 р. я спілкувався з Хіврею Клімівною. У неї було 2 паспорти, по одному їй було 96 років, по-другому, 104 роки, скільки насправді вона сама не знала).

Ще 2 сини: Іван Клімович, 1890-1921 рр., і Гаврило Клімович, 1895-1975 рр. На жаль, цих дядьків і тіток Івана Івановича вже немає. Зустрічався я тільки з бабусею Хіврею Клімівною та з тіткою Марією Федорівною Тищенко (Шевченко) в ранньому дитинстві і геть її не пам'ятаю.

Я згадав ще одну цікаву історію, яка на мій погляд, заслуговує уваги. Про це тато розповідав мені в дитинстві в присутності мами. Ця історія характеризує фізичну силу Хіврі Клімівни Шевченко, а також і силу роду Шевченків.

На той час татові було десь років 4-6, Хіврі Клімівні – 30-32, це було в 1918-1920 роки.

На свята молоді люди розважались різними забавами. І якщо це було не до вподоби Хіврі Клімівні, то вона знімала з хлопця чи чоловіка картуза, піднімала однією рукою саж і картуз клала під нього.

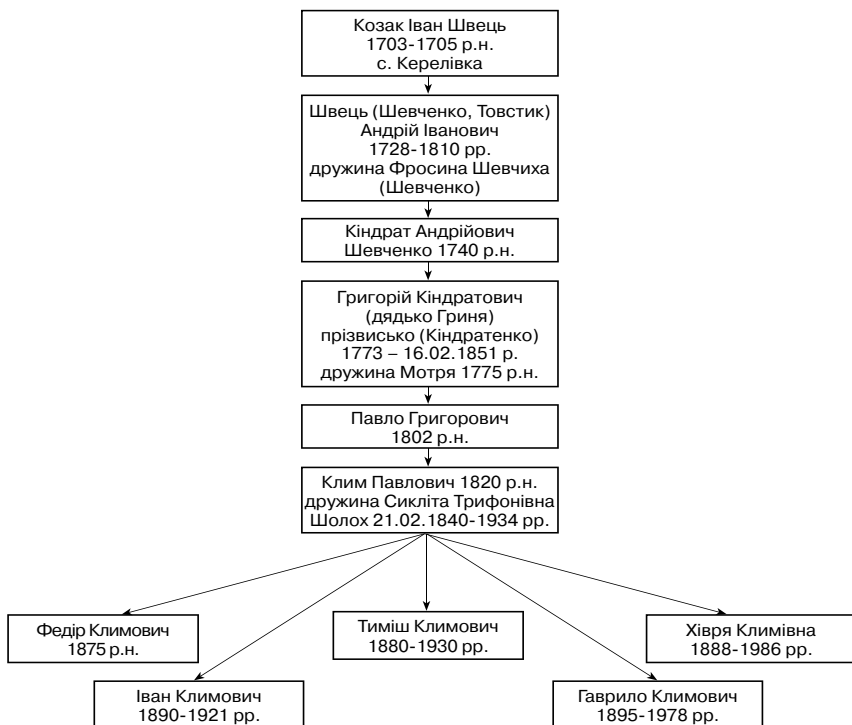

**Іван Клімович Шевченко
1890-1921 рр.**

**Зліва направо: Хівря Климівна Похиленко (Шевченко), на руках Любов Іванівна Похиленко, Сикліта Трифонівна Шевченко (Шолох), стоїть Марія Федорівна Шевченко (в майбутньому Тищенко) мама Михайла Федосійовича Тищенко, бабуся Людмили Михайлівни Тищенко.
С. Кирилівка, Звенигородського повіту. 1914 р.**

Рід Клим Павловича Шевченка

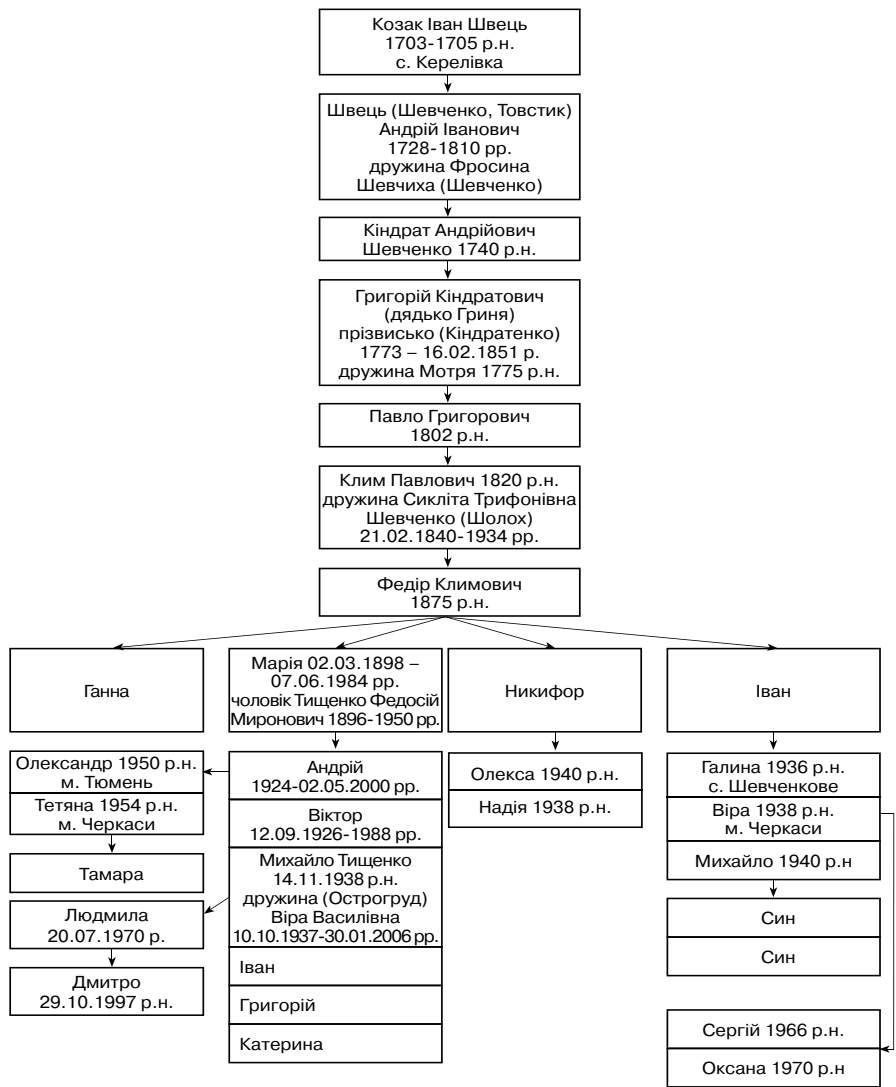
Не завжди 3-4 мужика могли підняти саж і дістати картуз. Пропоную уважно оглянути статуру Хіврі Климівни на фотографіях і сумнів пропаде, якщо він був.

Саж – це дерев'яна будівля, в якій тримали худобу, фундаментом для неї були великі камні по кутах, на яких вона стояла.

Фізична сила – це мабуть гени роду Шевченків. Клим Павлович Шевченко, 1820 року народження, дідусь Івана Івановича та бабуся Сикліта Трифонівна Шевченко (Шолох), 1840 року народження, першого сина Федора народили в 1875 році, Климу Павловичу на той час було 55 років, Сикліті Трифонівні – 35, а останнього сина Гаврила – в 1895 році. Климу Павловичу було на той час 75 років, а Сикліті Трифонівні – 55 років, дай Бог нам з Вами такого здоров'я і сили.

Останнє моє джерело історії роду – це була Хівря Климівна. Я міг би багато чого дізнатись в неї, як би своєчасно проявив інтерес до історії Шевченкового роду. За це я потім поплатився – той матеріал, який я зміг би отримати за годину, я витратив на нього роки.

Рід Федора Климовича Шевченка

Марія Федорівна
Тищенко (Шевченко),
2.03.1898 - 7.06.1984 рр.,
двоюрідна сестра Івана
Івановича Шевченка,
дружина Тищенко
Федосія Мироновича,
рідного брата мами
Івана Івановича,
мама Михайла
Федосійовича Тищенко,
бабуся Людмили
Михайлівни,
пробабуся Дмитра

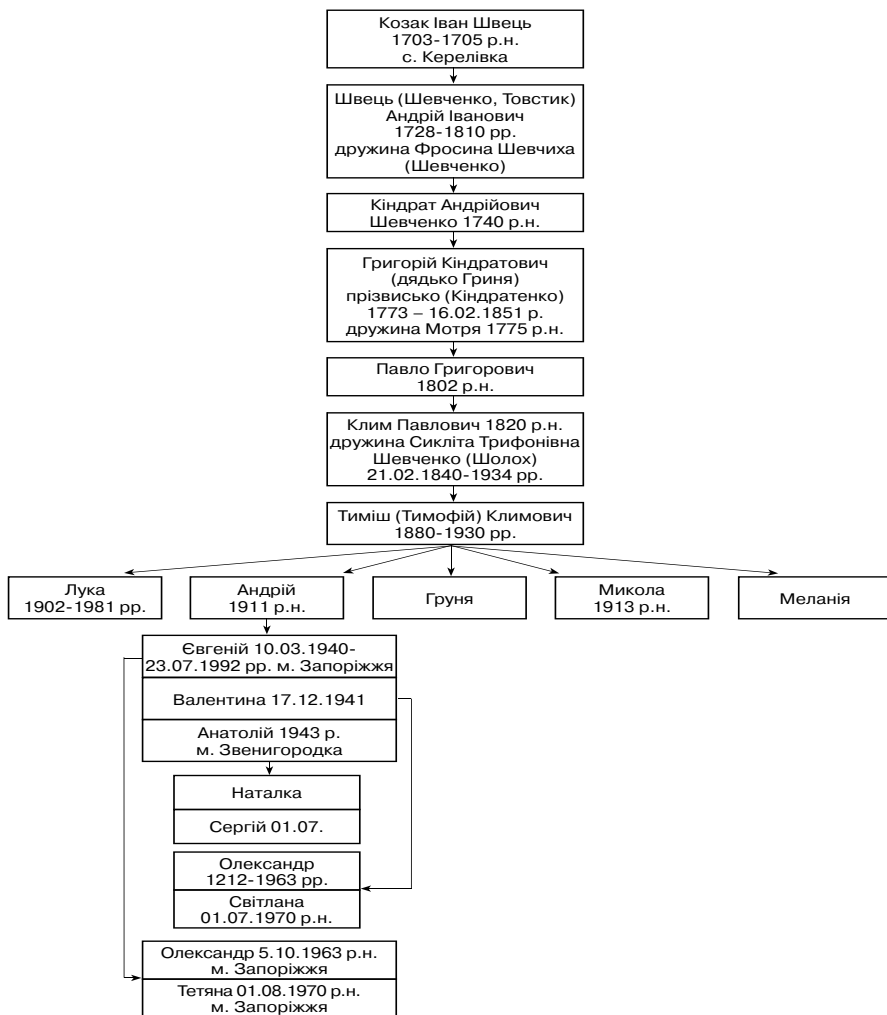

Іван Климович Шевченко та Микита Іванович Яшук (1892-1974 рр.) –
майстер фахівець мясоковбасного виробництва, яке опанував в Австрії,
м. Шпола, 1919-1920 рр.

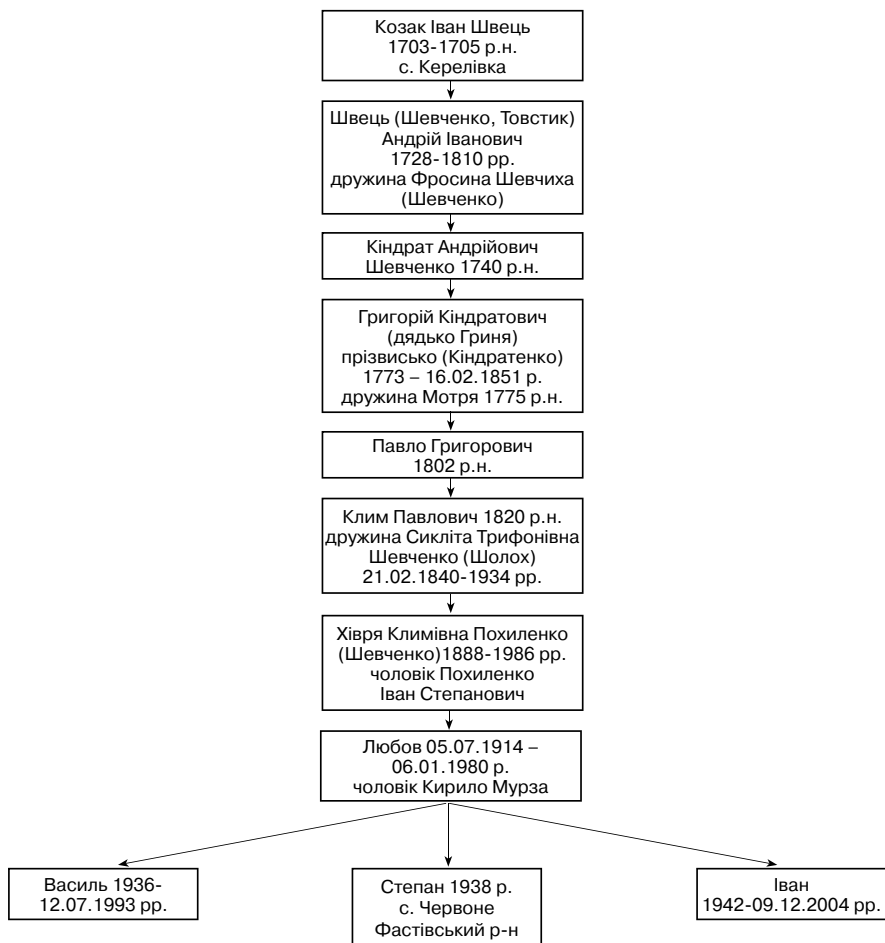
Деякі фотографії Хівря Климівна мені презентувала, фактично ті, що залишились.

Сикліта Трифонівна була високою та стрункою жінкою, односельці по вуличному називали її «баба-солдат». Ще в 1934 році бабуся Сикліта розповідала онуку, Івану Івановичу, подробиці останнього приїзду в село Кирилівку Т. Г. Шевченка у 1859 році, на той час Сикліті Трифонівні було 19 років.

Рід Тимофія Климовича Шевченка

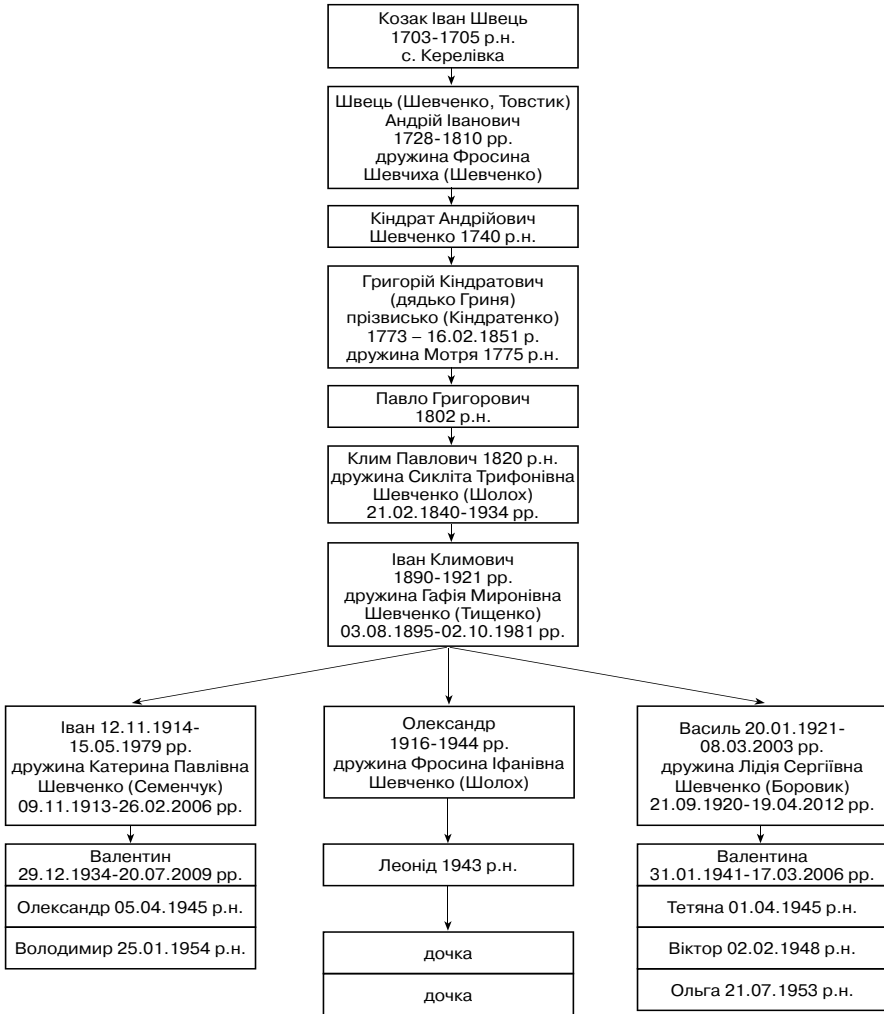
Рід Хіврі Климівни Похиленко (Шевченко)

Після одруження з Гафією Миронівною Іван Климович працював в місті Шпола, в цеху ковбасних виробів, опановував професію у майстра-фахівця Ящука Микити Івановича (1892-1974 рр.), який навчився цієї професії в Австрії.

Коли в селі Моринці до 150-річчя з дня народження Т. Г. Шевченка побудували харчокомбінат, то з 1964 по 1966 рр. М. І. Ящук працював майстром-наставником робітників ковбасного цеху.

Рід Івана Климовича Шевченка

У 1920-1921 рр. Іван Климович та Гафія Миронівна Шевченки мали в селі Кирилівка свою м'ясну лавку, в якій працювала Гафія Миронівна.

У 1918-1920 рр. для багатодітних сімей у с. Кирилівка виділялась земля з правом забудови на хуторі Юркове. Цей хутір розташований в верхів'ї р. Самійлова. Річка названа іменем одного з трьох братів

Щербаків – Самійла, а хутір іменем другого брата – Юрка, хутір Юркове Боровичанської сільської ради села Боровикове.

У 1921 році Іван Климович Шевченко у розквіті сил помирає і три сини Іван, Олександр і Василь залишаються напівсиротами. Івану на той час було 6 років, Олександр – 4 роки, а Василь так свого батька і не побачив...

Версій смерті Івана Климовича декілька, але істина невідома, не будемо будувати здогадки.

З часом мама Івана Івановича одружується з Деміч Федотом Павловичем (1900-1986 рр.), двоюрідним братом М. І. Ящука. У них народився син Деміч Федір Федотович, 1928 р.н., в майбутньому підполковник МВС. Помер він у 2005 році і похований на хуторі Юркове.

У 1921 році більш-менш безхмарне дитинство Івана Івановича закінчилось, він вступив до школи в селі Кирилівка.

На хуторі Юркове школи на той час не було, цей населений пункт тільки народжувався, не дивлячись на те, що його засновник заселився давно.

Кожний день малому школяру з х. Юркове до с. Кирилівки і назад в Юркове приходилось долати 16 кілометрів. Восени, зимою та весною це був нелегкий шлях, але труднощі посилювали природну тягу до здобуття знань.

В літній час (канікули) турботи були інші: допомагати по господарству, пасти скотину на угіддях між хутором Юркове і селом Боровикове, це урочище в народі називали «Диковілька».

Будучи пастухом Іван Іванович своїм друзям демонстрував вміння робити стійку на руках і довго ходити на них. Після закінчення школи почався новий етап в отриманні освіти – «мої університети». Іван Іванович продовжував навчання на робфаці в м. Черкаси.

В 1933 році Іван Іванович закінчивши робфак, вступив до Черкаського педагогічного інституту. Під час здачі вступного екзамену з української літератури він приємно здивував екзаменаторів знанням «Кобзаря». Він міг цитувати його нескінчено, за що отримав оцінку «відмінно».

**Іван Климович Шевченко
1890-1921 рр.**

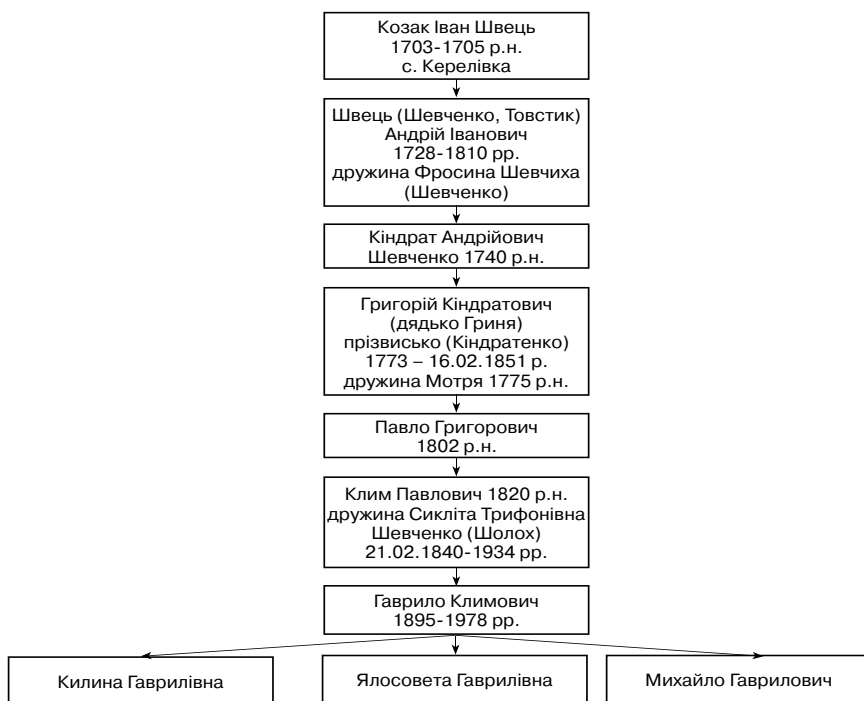
Розраховувати на фінансову підтримку від батьків особливо не приходилось, дома було троє малих дітей, тому вечорами, ночами та в вихідні дні разом з іншими студентами приходилось заробляти на прожиття разовими підробітками, в тому числі і репетиторством, як тепер називають. Трудовий педагогічний стаж Івана Івановича почався фактично з 1933 року.

В 1935 році він перевівся в Одеський державний педагогічний інститут (заочний відділ) по спеціальності історія. У Черкаському педагогічному інституті на той час заочного відділення не було.

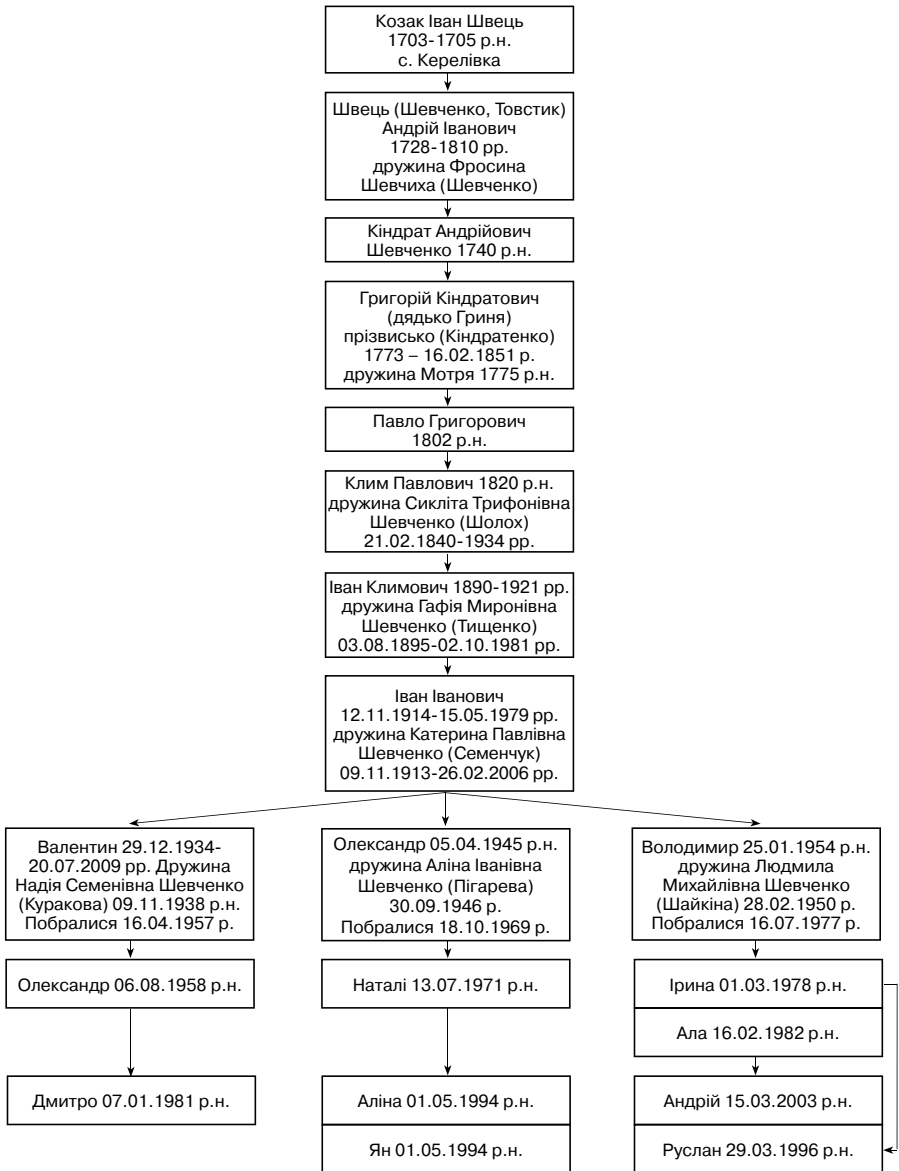
Успішно поєднуючи навчання в університеті з роботою в школах с. Петрики, Зелена Діброва, Товста Вільшанського (тепер Городищенського) району, Іван Іванович викладає історію, географію, німецьку мову.

В 1935 році Івана Івановича призначають директором семирічної школи села Зелена Діброва, йому на той час ще не виповнилось двадцять один рік.

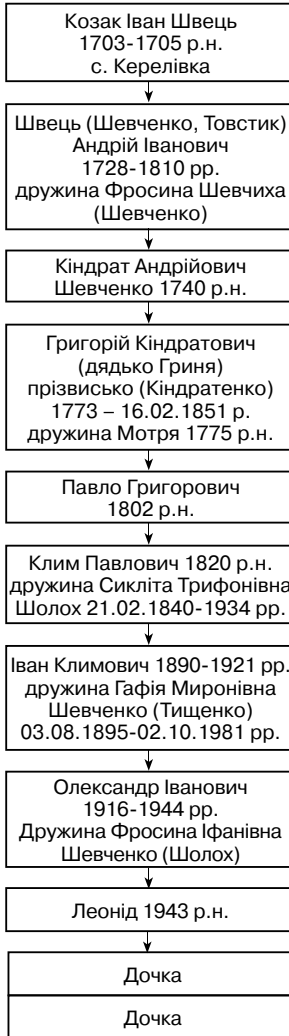
Рід Гаврила Климовича Шевченка

Рід Івана Івановича Шевченка

Рід Олександра Івановича Шевченка

**Олександр Іванович Шевченко – батько,
1916-1944 рр. Фото 1941 р.**

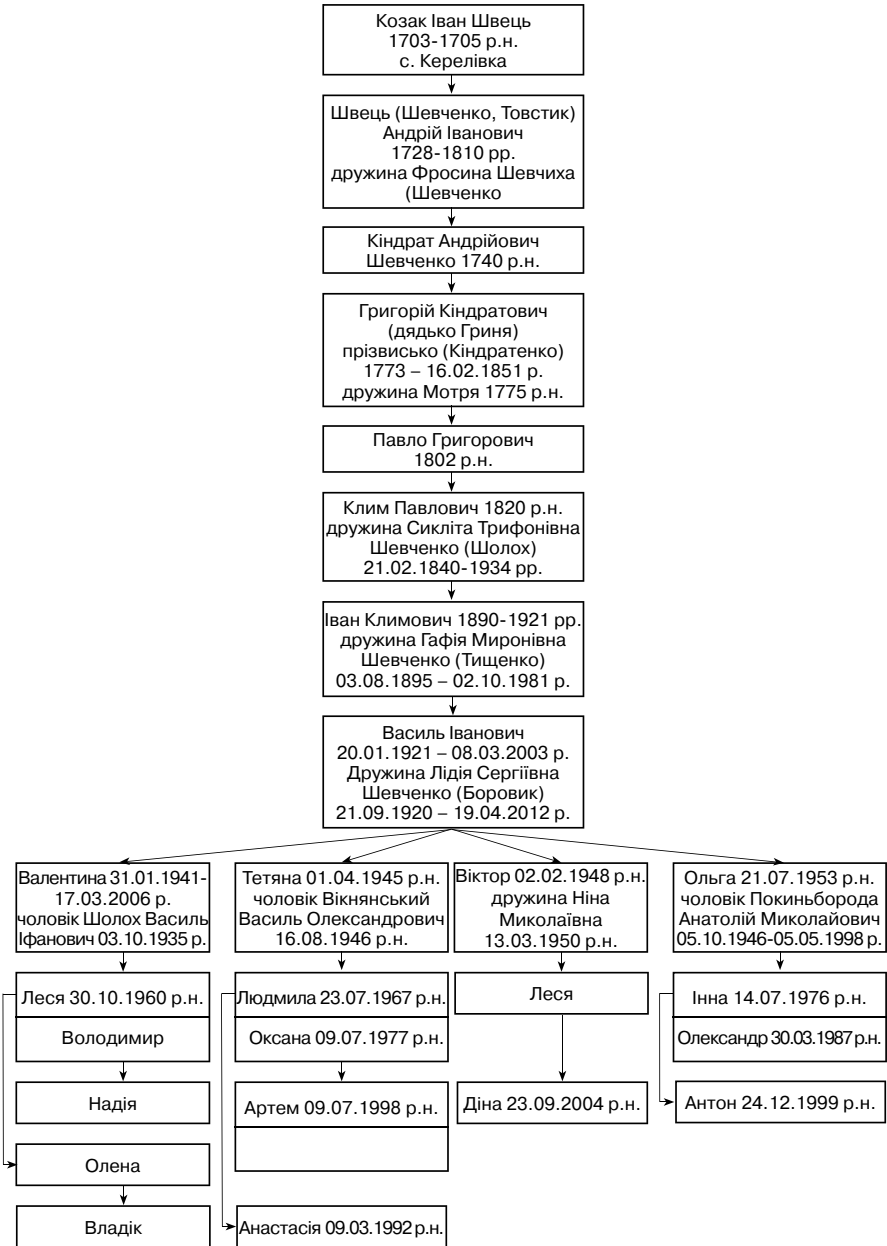

**Леонід Олександрович
Шевченко – син, 1943 р.н.,
фото 28.05.1964 р.**

Леонід Олександрович відслужив у Радянській Армії прикордонником, оберігаючи західні кордони нашої країни. Закінчив гідромеліоративний технікум в селі Шевченкове. Леонід довгі роки будував канали для зрошення в Криму, де і залишився жити. З інформації, має дружину, двох дочок. У брата Леоніда я гостював років 30 тому, коли з сім'єю подорожував по Криму та Кавказу. Леонід у мене не гостював, і з того часу я з ним не зустрічався, а хотілось би.

В останній час зв'язку з Кримом не існує. Я передав лист через знайомих, але відповіді не одержав.

Рід Василя Івановича Шевченка

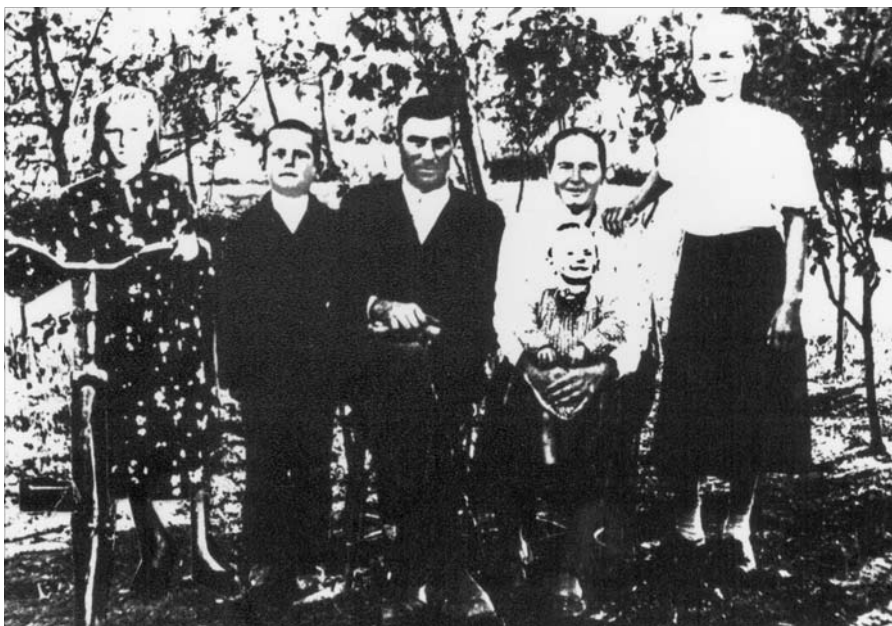

**Василь Іванович, Лідія
Сергіївна Шевченки**

Мені завжди подобалось це фото, дуже фотогенічні дядя Вася і тьотя Ліда. Якого року це фото точно невідомо, думаю 1958-1960 рр., село Юркове.

**Валентин Іванович Шевченко, Василь Іванович
Шевченко 30.09.1954 р., село Юркове**

**Сім'я Василя Івановича Шевченка. Тетяна Василівна, Віктор Васильович,
Василь Іванович, Лідія Сергіївна, Ольга Василівна – на руках,
Валентина Василівна Шевченки, 1954 р.**

Знову приходиться вживати слово – на жаль. На цей раз за те, що не знайшов ні однієї сімейної фотографії сім'ї Василя Івановича. А цю фотографію прийшлося допрацьовувати. Вона 1954 р. і зовсім не важко здогадатись скільки років кожному, хто присутній на ній.

Тетяні Василівні на цій фотографії 9 років. Про неї я вже писав, що закінчила школу, медичне училище в м. Ватутіно. В с. Зелена Діброва працювала фельдшером, завідуючою дитсадком, генеральним директором групи магазинів. На сьогодні Тетяна Василівна – пенсіонер, але без роботи вона не може – працює головою Ради ветеранів. Василь Олександрович, чоловік Тетяни Василівни, теж на пенсії. Виростили дві дочки: Людмилу, 23.07.1967 р.н. та Оксану, 9.07.1977 р.н., мабуть уже троє внуків: Анастасія, 9.03.1992 р.н., Артем, 9.07.1998 р.н.

Віктор Васильович 2.02.1948 р.н. На цій фотографії йому 6 років. Закінчив школу, гідромеліоративний технікум, відслужив у Радянській Армії, працював на будівництві Південно-Кримського каналу. Проживає в смт Брилівка Цюрупінського р-ну – пенсіонер. Одружений з Ніною Миколаївною, має дочку Лесю та внучку Діну 23.09.2004 р. н.

Василь Іванович (20.01.1921 – 08.03.2003 р.), похований в с. Юркове. Працював головою колгоспу, а після виходу на пенсію – бригадиром плотницької бригади. Василь Іванович під час Великої Вітчизняної війни боровся з фашистами як підпільник і партизан, має урядові нагороди. На цій фотографії йому 33 роки.

Лідія Сергіївна (21.09.1920 – 19.04.2012 р.). Похована в с. Юркове, на фото їй 34 роки. Народилась і проживала в с. Юркове. Працювала в колгоспі ланковою, головним бухгалтером. У роки Великої Вітчизняної війни була

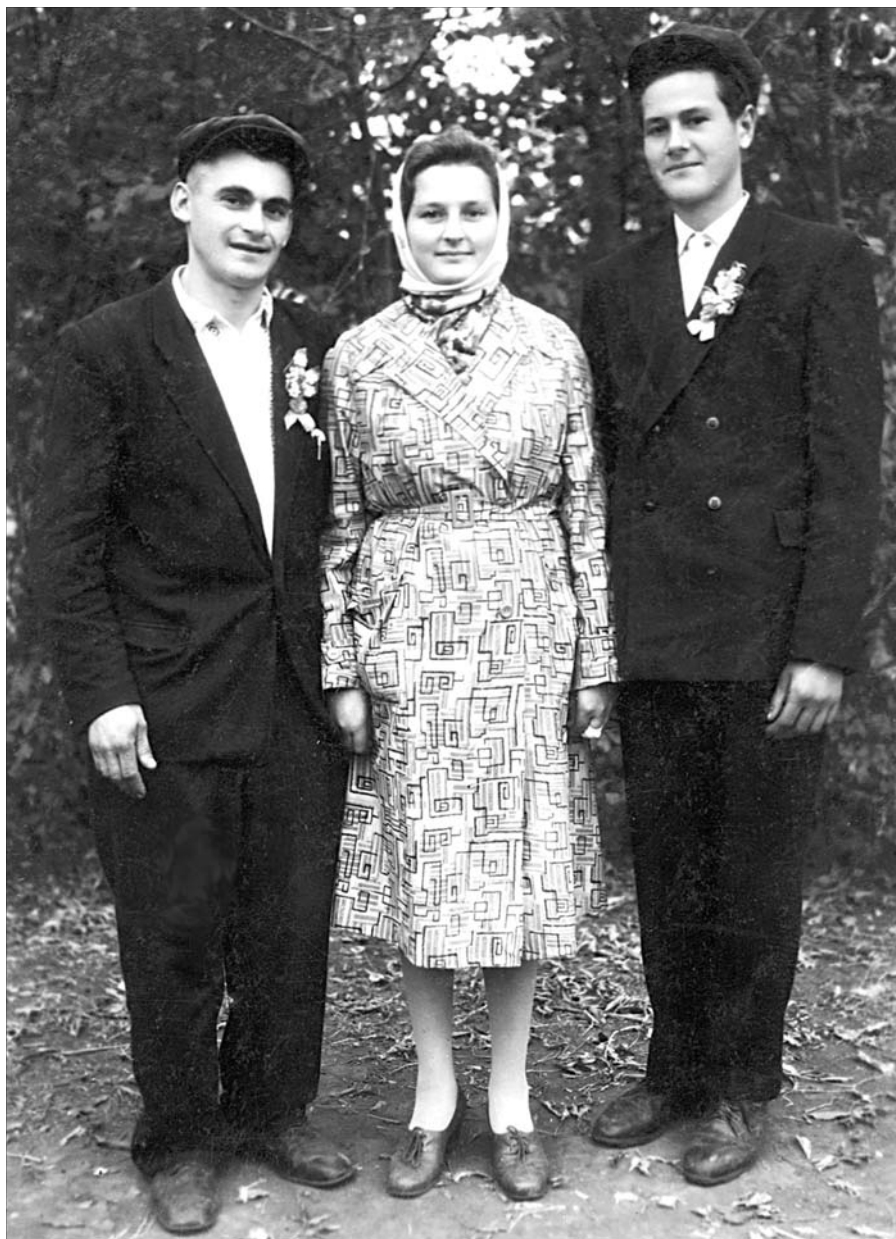
**Віктор Васильович Шевченко,
м. Міцхета, 1968 р.**

членом підпільної організації, якою керував І. І. Шевченко, допомагала партизанам, хороша мама і добра господарка.

Ольга Василівна, 21.07.1953 р.н., так і хочеться сказати «красна девица», гарна дівчина – кров з молоком, як кажуть, на цьому фото їй немає ще і року. Оля закінчила інститут, працює економістом в м. Умань. Разом з чоловіком Покиньюбородою А. М. (5.10.1946 – 5.05.1998 р.) народили і виховали двох дітей: Інну, 14.07.1976 р.н. та Олександра, 30.03.1987 р.н., має внука Антона, 24.12.1999 р.н. – хороший хлопчик.

Лідія Сергіївна, Тетяна Василівна, Василь Іванович Шевченки, с. Юркове

**Леонід Олександрович Шевченко, Тетяна Василівна Шевченко,
Віктор Васильович Шевченко**

Валентина Василівна (31.01.1941 – 17.03.2006 р.), похована в с. Юркове. Разом з чоловіком Шолох Василем Іфановичем, 3.10.1935 р. народили двох дітей: Лесю, 30.10.1960 р.н. та Володимира, мають 2 внуки: Надію та Олену, а також правнука Владика. Василь Іфанович є родичем нашої прабабусі Сикліти Трифонівни Шевченко (Шолох).

Ось така родина Василя Івановича Шевченка.

Мені так хотілось знайти групову фотографію братів мого тата, але мені не повезло. Фотографія Олександра Івановича – мого дяді, лише одна, Василя Івановича теж не густо. Федора Федотовича фотографії є, можливо причина та, що він самий наймолодший із братів. Навіть любительських фотографій не знайшов, де хоча б два брати разом. Можливо це скромність. Сподівався на Леоніда Олександровича, але в теперішні часи з ним немає зв'язку.

Прийшлося цю проблему вирішувати так: вибору немає.

**Іван
Іванович
Шевченко**

Брати

**Олександр
Іванович
Шевченко**

**Василь
Іванович
Шевченко**

**Федір
Федотович
Демич**

Розділ 4

ІСТОРІЯ СЕЛА ЗЕЛЕНА ДІБРОВА

Карта Городищенського району Черкаської області (в п'ятдесятих роках двадцятого століття це був частково Вільшанський район Київської області). Тут розташовані села, в яких в свій час до Великої Вітчизняної війни і зразу після неї працював І. І. Шевченко – Петрики, Зелена Діброва, Товста, Вільшана

На фоні назви села і його герба, в долині розташоване красиве, стародавнє, з багатою історією с. Зелена Діброва

Жителі с. Зелена Діброва наводять порядок в центрі села. Іде посадка туй біля Будинку культури. Підтримує дерево директор місцевого музею Людмила Іванівна Полякова, на першому плані

Археологічні розкопки, які проводились на території села, підтверджують, що поселення визначається ще V століттям до нашої ери. Поселення було утворене скіфами і ми можемо з впевненістю сказати, що село було свідком існування давньої держави Араттії, трипільської і скіфської культури.

Геродот (490:425 рік до н.е.) – грецький історик «батько історії» дав детальний опис життя скіфів і це дає можливість думати, що історія села ще давніша. (Із книги Ковтуна В. П. «Циліндри Фараона»).

І дуже доречні слова Бориса Олійника:

*Ми тут жили ще до часів потопу.
Наш корінь у земну вростає вісь.
І перше, ніж учити нас, Європо,
На себе ліпше збоку подивись.
Ти нас озвала хутором пихато.
Облиш: твій посміх нам не допече,
Бо ми тоді вже побілили хату,
Як ти іще не вийшла із печер.*

Старовинне українське село Зелена Діброва розташоване в мальовничій місцевості серед густих лісів, у верхів'ях двох річок, що впадають в річку Вільшанку, яка впадає у Дніпро.

Існує легенда, що по долині Хеликової гори в часи Київської Русі протікала судноплавна річка. Нещодавно легенда отримала підтвердження, завдяки історичним дослідженням Львівського санскритолога Василя Кобилюха. У своїх роботах він відобразив третій льодовик RISS або Дніпровський, що покривав Україну 180:230 тисячі років тому. Зелена Діброва була на кордоні цього льодовика. Його товщина сягала 3000 метрів. Після танення льодовика, вода ішла під землю та промила собі глибокі річища на шлях до моря.

Згідно з переказом старожилів, русло річки (Топилянка, Товстянка, Зеленянка), як її в різні часи називали, проходило по сучасній території Хеликової гори Гленищівського, Лідиного і Колгоспівського ставків. За часів Київської Русі ця річка була глибокою і широкою, що давало можливість проходити водоплавним суднам.

В «Статистическом описании Киевской губернии» (ст. 44, 1852 року видання), Іваном Фундуклеєм ці річки називаються Товстянка та Самійлова.

Відносно легенди місцевих краєзнавців назва річки Самійлова походить від імені одного із трьох братів – Самійла. Імена двох інших братів – Микола і Юрко. У верхів'ї цієї річки Юрко заснував хутір Юркове, а під селом Товста Микола заснував хутір Щербаківка. Звичайно письмових джерел цієї легенди не існує і на протязі багатьох століть вона зберігається в пам'яті людей і передається з уст в уста.

Ймовірно, що переселення цих братів відбулося в XVII столітті і прізвище їх було Щербаки. Воно поширене в Зеленій Діброві і нині. В простонароді братів називали Волинянчиками, так як вони були родом з Волинського краю, пізніше їх стали називати Волинцями.

По достеменно невідомих нам причинах, люди з Волинського краю, та і не тільки з нього, переселялись на землі центральної України. Причиною цих переселень може бути те, що люди шукали роботу, де легше жити, тікали від жорстокої експлуатації польських панів.

Самійлів місток через річку Самійлову існує і досі. Дорога через нього веде до села Вільшаної, колишнього райцентру і через радгосп до цукрового заводу, який вже не існує – зруйнований.

Я пам'ятаю, в дитинстві частенько пішки або на велосипеді їздив через цей міст з села Товста до хутора Юркове до діда і баби, які там проживали.

Дорога через місток була досить загружена, особливо з серпня по листопад, коли урожай цукрових буряків вивозили на Вільшанський цукровий завод. Тепер ця дорога прийшла в занепад, заросла деревами, кущами та бур'янами.

По переказах, у цій місцевості існувала значна частина села, але хати були знесені після голодомору 1933 року під колгоспні поля, оскільки більша частина людей, що там проживала, вимерла.

То були страшні часи, мама розповідала, що млинці із липи та лободи були делікатесом, а піти в ліс, де літом дозрівали черешні, було страшно із-за людодіства.

Про минулу густозаселеність цього району свідчення дав дослідник Сидоренко. Він говорить, що потомки отаманів Запорізької Січі

Сидоренків після репресій Катерини II оселились в Зеленій Діброві. Так як вони мали золото, то змогли викупити у місцевих землевласників для господарювання 10 десятин землі біля Самійлової річки.

У народі залишилась згадка, що колись селом володів якийсь Рогуцький, такі ж свідчення наведено і у Л. Похилевича, що і дав назву селу. На цей час від того села не залишилось і сліду.

Друга версія, що назва села походить від глибокого яру, де росли могутні дуби і на берегах річки росла калина. В яру протікала річка. Чумаки, що їздили в Крим по сіль, зупинялись в діброві на перепочинок. По переказах і пішла звідси назва села – Зелена Діброва.

Підтвердженням цієї версії є наявність двох фактів.

Перший факт – спогади Андрія Петровича Лебединцева, котрі він опублікував у «Київській Старовині» в 1900 році, що Зелена Діброва, по розповідям його бабусі, заснована на поляні, оточеній дубами великого розміру – від цього і пішла назва села.

У народних переказах зберігся і другий факт, який передала жителька села Вовк Катерина Архипівна, що поблизу села існував сакральний Калиновий Яр, знищений людською діяльністю.

Аналізуючи ці факти можна припустити, що село засновано козаками-характерниками, учнями волхвів, котрі знали таємниці таких сакральних місць і використали знання, щоб село вижило впродовж наступного тисячоліття.

Дослідження карти пошуковика Google, а саме Колгоспівського ставу, знятого супутником в інфрачервоному діапазоні, свідчить про велику кількість теплових кругів на цій водоймі. Цей факт твердить про незвичайну сакральність (таємничість) цієї місцевості.

За адміністративним поділом 16 століття Зелена Діброва належала до Брацлавського повіту, в 19 столітті – до Звенигородського повіту, а в 20 столітті – до Городищеського району.

У 16 столітті в селі існувала католицька церква святого Йосафа-та. У 1780 році в селі заснована церква святого Миколи.

Другим письмовим документом спогадів про Зелена Діброва є археологічна карта колишньої Київської губернії під редакцією В. Б. Антоновича. В його праці «Археологічна карта Київської губернії», 1895 р., виданій у Москві зазначалось, що в північній частині села розташовано 100 курганів-свідків життя скіфів.

Археологічні знахідки Лебединцева також підтверджують, що село виникло у V столітті до нашої ери. На місцях курганів виявлено поховання скіфів ямської культури, характерною ознакою яких є поховання вмерлих в ямах під курганами в положенні лежачи на спині із зігнутими ногами в колінах. У часи розквіту Київської Русі село Зелена Діброва було форпостом проти половців, які згодом прийшли на зміну скіфам. Зелена Діброва та сусідні села були прикордонними в часи татарського ярма.

Сторінка 475 книги «Городские поселения Российской империи», 1860 року видання, говорить про те, що сусіднє містечко Вільшана фінансувалось урядом Петра I для утримання війська, яке здійснювало захист території країни від кримських і ногайських татар.

Зелена Діброва знаходилась поміж північним Кучманським шляхом, що проходив поблизу м. Корсуня і південним, що проходив поблизу м. Шполи. Кучманський шлях був одним із відгалужень Чорного шляху – старовинного торгівельного шляху, яким користувалися кримські татари для наскоків на Правобережну, Західну Україну, а також Польщу в 16-17 століттях. З матеріалу Вікіпедія цитуємо інформацію про Чорний шлях 1768 року, під час великого антифеодального повстання відомого під назвою «Коліївщина», по Чорному шляху через Боровикове, Тарасівку, Звенигородку рухалися «повстанські загони Максима Залізняка, Семена Неживого».

Всі населені пункти обабіч цих шляхів спалювались татарами, а людей забирали в полон, тож, щоб захиститися, зеленяни змушені були жити в землянках. Зимівником для січових козаків було старовинне село Зелена Діброва, де нараховувалось 300 дворів. В подібних зимівниках козаки розводили худобу і коней. В цих зимівниках необхідні були робочі руки і кожен бажаючий міг знайти роботу. Часто господарі зимівників збирали зі своїх робітників козацькі загони, озброювали їх та відправляли розбишакувати на Польщу.

Село Зелена Діброва разом з її мешканцями наприкінці XVIII століття продані князем Любомирським Г. Потьомкіну, від якого село успадкував його племінник Василь Васильович Енгельгардт.

До 1830 року Зелена Діброва належала пану Енгельгардту. Потім село перейшло у володіння до його сестри Олександри Василівни Браницької, а у 1838 році після її смерті – до Марії Браницької.

Того ж року по селу прокотилася епідемія холери, яка викосила багато людей.

В селі Зелена Діброва розповсюдилося глибоке коріння сім'ї Красицьких, яке пішло від Антона Григоровича Красицького та Катерини Григорівни Шевченко.

Антон Григорович (1794-1848 рр.) та Катерина Григорівна (1801-1848 рр.) одружились 29 січня 1823 року і з села Керелівки перебрались жити в Зелену Діброву. Хата Антона знаходилась в центрі села, поряд з хатою священника Гаврила Лебединцева.

Подружжя Красицьких народило дванадцять дітей: Олену, Федору (1827 р.н., прізвище по чоловіку Бондар) Феодосія, Соломію, Степана, Семена (1836 р.н.) Ганну, Марію (1843 р.н.), Федора, Якіма (1842 р.н.), Максима і Тетяну (1848-1918 рр.), а самі пішли з життя молодими.

Тарас в селі був не тільки в дитинстві, а також в молоді та зрілі роки (1843, 1845, 1859).

Багато талановитих людей дало село.

В 1859 році Тарас Шевченко, зустрівшись з племінницею Федорою, високо оцінив її картини, написані олійними фарбами, які були справжньою прикрасою хати Красицьких. Тарас дав різноманітні поради кріпосній художниці і дуже жалів, що вона не змогла далі розвивати свої здібності.

Нащадки по лінії Шевченків – художник Фотій Степанович Красицький і письменник Дмитро Филімонович Красицький.

Із села вийшли науковці брати Лебединцеві – Петро Гаврилович (1819-1896 рр.) – український історик, археолог, церковний діяч, журналіст, автор багатьох праць із стародавньої історії, пізніше ще й досліджувач життєвого і творчого шляху Т. Г. Шевченка. Сам Лебединцев відслужив панахиду за поетом при перехованні його в травні 1861 року в Каневі. Лебединцев Феофан Гаврилович – історик.

Село було свідком боротьби за право на життя, за віру, за рідну мову, за Вітчизну.

Зелена Діброва - Г. Г. Г. Г. Г.

28/VI-1933р.

Здоров'я Майборода!

В мене мається і танітр і кннвертн щоб написати
шкільна, але одного немає - шарли, щоб написати на
кннвертн, Але через те немає, що шкільн Я радий
дв кннвертн а через те, що немає де зробити
Я не маю вк біз тебе цей шкільн прийшов до мене
до Я вважаю шкільн Вілмн друшннн і тісно що
Я скажу як ти і шкільн трайношннн
одн звонку біз тебе, шкільн шкільн шкільн
ти шкільн шкільн шкільн шкільн шкільн
шкільн на шкільн, шкільн шкільн шкільн
шкільн шкільн шкільн шкільн шкільн
шкільн шкільн шкільн шкільн шкільн
шкільн шкільн шкільн шкільн шкільн
шкільн шкільн шкільн шкільн шкільн
шкільн шкільн шкільн шкільн шкільн
шкільн шкільн шкільн шкільн шкільн
шкільн шкільн шкільн шкільн шкільн

Рахую за необхідне помістити лист, написаний 83 роки тому.

В цьому листі простий житель с. Зелена Діброва характеризує своєму родичу обстановку на селі 1932-1933 рр. Про це розповідали мені бабуся, мама та інші родичі і знайомі, які проживали в селі на той час

За останні два століття люди села пережили важку кріпосну працю, революцію і громадянську війну, голодомор і репресії, Велику Вітчизняну війну.

Перелистуючи сторінки історії згадаємо, що через рік після Жовтневої революції, в 1918 році обраний перший голова сільської ради Вікнянський Олексій Олексійович.

У 1929 році заснований колгосп ім. Петровського, першим головою, якого був обраний Шевченко Петро Васильович. Перший трактор придбали в 1932 році, першими трактористами були Матлах Федот Панькович та Годований Василь Дорофійович.

676 дворів, в яких проживало 2918 осіб, налічувалось в Зеленій Діброві в 1928 році, а після голодомору 1932-33 років в селі залишилось 304 двори і 724 жителі – 75% жителів вимерло. Частина села біля Самійлового містка перестала існувати, залишились пусті хати, які з часом зруйнували. Ці цифри приведені в повісті Олексі Воропая «Дев'яте коло».

350 осіб захищали Батьківщину в роки Великої Вітчизняної війни, 194 з них не повернулось, орденами та медалями нагороджено 197 осіб.

У книгах письменника Василя Шевчука, 30 квітня 1932 року народження, лауреата премії ім. Андрія Головка за 1986 рік, «Син волі» (1984 р.) та «Терновий світ» (1986 р.) подано описи села Зелена Діброва очима юного Тараса, який неодноразово провідував свою сестру Катерину, котра після одруження проживала в цьому селі.

«Село Зелена Діброва, – говорила Катерина Павлівна Шевченко (Семенчук) – моя мама, – наче писанка чи квітка, особливо воно привабливе, коли цвітуть сади, а також, коли сади в полоні білих снігів, як у цвіту, привабливе і миле серцю тих, хто тут народився, зростав, йшов у світи чи лишався на отчій землі рости хліб й народжувати дітей, щоб не переводився рід людський. Любов до рідного села, як до батьків, дітей, чоловіка, мама зберегла і не розгубила до останніх своїх днів».

Розділ 5

ВПЕРШЕ ДИРЕКТОР ШКОЛИ

1935 рік. Іван Іванович навчається в Одеському державному педагогічному інституті по спеціальності історія. В семирічній школі села Зелена Діброва викладає історію, географію та німецьку мову. Сьогодні в селі нова гарна школа і порівняти її з тією старою вже нікому, пройшло багато часу і учнів тих часів, як і вчителів, на жаль немає. Один серйозний пріоритет має стара школа: на сьогодні в гарній новій школі на жаль всього 19 учнів.

Школа, в якій з 1935 до 1938 р. вперше працював директором Іван Іванович Шевченко. Село Зелена Діброва

Ця нова гарна школа на грані закриття. Звичайно, в старій школі було набагато більше учнів.

У 1935 році 21-річного студента призначають директором школи села Зелена Діброва. На основі спогадів учнів, які з великим трудом знайдені, у виборі директора помилки не було.

Правильність цього рішення Іван Іванович довів всім своїм наступним життям і педагогічною працею на благо молодих поколінь.

Із загального педагогічного стажу майже 47 років – 45 на керівних роботах в різних школах району.

Підтвердженням цих слів є грамоти, подяки від місцевих, районних, обласних органів, а також міністрів освіти в різні часи і нарешті присвоєння звання «Відмінник народної освіти УРСР».

Я маю можливість, до уваги читачів, привести деякі спогади учнів Івана Івановича.

Майборода Наталка Василівна, до речі як з'ясувалось, наша родичка по Катерині Григорівни Красицькій (дівооче прізвище Шевченко), передала мені спогади жительки села Зелена Діброва Ясинової Ганни Данилівни, 1923 р.н., яка в 1937 році закінчила 7 класів і дуже хотіла вчитися далі. Але її мама плакала та благала: «В чому ти будеш, дитино, ходити в Товстянську середню школу, як у нас одні чоботи на сім'ю і одна свита, та й та вже драна?». А харчувались ми липениками, які і врятували нас від голодної смерті. Тоді я пішла до директора школи Шевченка Івана Івановича, який був другом мого старшого брата, просила видати мені документи про освіту, але він всіляко відмовляв мене, що нічого дитині їхати з села невідомо куди і обіцяв допомогти. Однак на другий день я зі своєю подругою завербувалась в Звенигородці і поїхала в м. Кривий Ріг. В «Горпромучі» вивчилась на машиніста скреперної лебідки і через 6 місяців вже працювала в шахті. Звичайно цим вчинком я засмутила і свою матір і директора школи Івана Івановича.

Так я працювала в шахті до самої війни, потім евакуювалась в Свердловську область і повернулась в село тільки в 1947 р. – і знову голод, холод і репресії. В горі і злиднях росли сільські сироти: Мороз Роман, Красицький Василь, Замогильний Ялисей, Начитайло Артем Павлович, 1906 р.н., – рідний брат дружини Івана Івановича – Катерини Павлівни Шевченко (Семенчук). В 1933 році помер їх батько Семенчук Павло Семенович, 1881 р.н., мати Степанида Тарасівна Семенчук (дівооче прізвище Щербак) померла у 1964 році. Артем Павлович у 1934 році працював головою колгоспу, а в 1937 році був репресований. Артем Павлович залишив двох дітей: Марію і Дмитра, які не знали батька. Марія залишилась жити в селі Зелена Діброва, а Дмитро, відслуживши строкову службу в Радянській армії, одержав вищу освіту і працював в галузі будівництва у м. Києві до виходу на пенсію. Разом з дружиною Ольгою вихова-

ли сина Костянтина і онука Дмитра. Дмитро Артемович – сільська дитина. В дитячі роки займався авіамоделюванням і хто знає, як би склалась його доля, якби був тато, можливо країна дізналася б ще про одного Сікорського.

Батьки Дмитра та Марії, 1936 р.

фія. Оригінал її зберігається у Марії Артемівни Братко, с. Зелена Діброва.

Нечитайло (Малишко) Ольга Яківна, 13.02.1937 р.н., Нечитайло Костянтин Дмитрович, 28.11.1962 р.н., Нечитайло (Семенчук) Дмитро Артемович, 13.03.1935 р.н. – мій двоюрідний брат. Місто Київ. 1980 р.

**Шевченко Олександр Іванович, 5.04.1945 р.н., Нечитайло (Малишко)
Ольга Яківна, 13.02.1937 р.н., Нечитайло (Семенчук) Дмитро Артемович,
13.03.1935 р.н. На квартирі у Нечитайлів, місто Київ 1979-1980 рр.**

**Перший ряд зліва направо: Марія Артемівна Братко (Нечитайло), Іван Титович
Братко, Ніна Іванівна Козік (Братко), Тетяна Вікторівна Козік. Другий ряд:
Віктор Козік, Палажка Луківна Нечитайло, Ольга Яківна Нечитайло,
Дмитро Артемович Нечитайло. Село Зелена Діброва**

Мої троюрідні сестри Любов Петрівна і Альона Петрівна Майбороди поділились спогадами своєї матері Майбороди (Бондарь) Ніни Соловеївни (яка на жаль теж померла) про Івана Івановича Шевченка.

Ніна Соловеївна була однією з улюблених учениць Івана Івановича в школі села Зелена Діброва, де він працював в 1935-37 рр. директором. Іван Іванович викладав історію, географію, німецьку мову, був завжди оптимістом, життєрадісний, він і його дружина Катерина Павлівна непогано грали на струнних інструментах.

Після війни в 1949-50 рр. Ніна Соловеївна працювала з Іваном Івановичем у Моринській середній школі уже вчителькою. Вона завжди із задоволенням згадувала про Івана Івановича в сімейному колі.

Альона згадує, що коли їй було 10 років в двері Київської квартири по Брест-Литовському шосе постукали. Вона відкрила двері, перед нею стояв великої комплекції чоловік, Альона злякалась і хутко закрила двері.

Потім всі довго сміялись, а Іван Іванович сказав, що вірно зробила Альона, нічого відчиняти двері незнайомим людям.

Моя бабуся Степанида Тарасівна, по матері, і бабуся Альони і Люби, Анастасія Тарасівна, були рідними сестрами, а моя мама, Катерина Павлівна, і тато Альони і Люби Петро Григорович – двоюрідні брат і сестра.

Якщо прослідити родинну гілочку від сестри Т. Г. Шевченка Катерини Григорівни Красицької (Шевченко), то можна бути впевненим, що моя мама, Катерина Павлівна, має родинні зв'язки з нею. Сподіваюсь, що моє припущення буде досліджено, якщо не мною, то іншими шанувальниками таланту нашого пращура.

Ось у такому багатому історією селі Зелена Діброва Іван Іванович вперше і на все наступне життя (довічно) залишився директором шкіл.

Багато чого тут було перший раз: вперше отримав хрещення на посаду директора школи, і все своє наступне життя працював на цій посаді в різних школах, вперше і в останнє полюбив гарну дівчину

**Майборода (Бондарь)
Ніна Соловеївна**

Катрю – так з любов'ю Іван Іванович називав Катерину Павлівну. З нею одружився, а потім доповнюючи одне одного, разом у горі і радості прожили майже півстоліття. Тут у цьому селі народився перший син Валентин, майбутній полковник, командир полку ракетно-артилерійських військ. Тут вперше відчув батьківські почуття. Мабуть, тут вперше відчув відповідальність і радість за результати педагогічного виховання підростаючого покоління, і багато чого тут у селі Зелена Діброва ще було вперше.

1 квітня 1935 року Іван Іванович Шевченко вступив в шлюб з Катериною Павлівною Семенчук, 9 листопада 1913 року народження, уродженкою села Зелена Діброва, де і зареєстровано шлюб. Мама в такому разі користувалась словом «побрались».

Колись, приблизно в 1969 році, я заговорив з татом відносно одруження зі своєю нареченою Аліною Іванівною Пігаревою. Він мені відповів: «Мені сподобалась дівчина, вона гарна, роботяща, добра людина. Я одружився, щоб ніхто мене не випередив. От так і ти придивись, щоб була перш за все гарна людина, подобалась тобі і знай, що це на все життя, і не мороч дівчині голову, приймай рішення як чоловік. Так вчинив мій дід, Клим Павлович, мій тато Іван Климович, так вчинив і я, і ти не порушуй добру традицію роду Шевченків».

Щоб в повній мірі показати життя Івана Івановича, я спробую відтворити обстановку, в якій проходило життя, коло знайомих, колег по роботі, товаришів, родичів. Сподобається читачам моє напруження чи ні, це вибір ваш, хотілося б задовольнити моїх родичів, товаришів і читачів.

Вважаю необхідним привести спогади ще одного учня І. І. Шевченка, який практично свій життєвий шлях пройшов слід у слід за моїм татом. Не привести ці спогади я просто не маю права.

Народився цей учень 10 грудня 1940 року в селі Зелена Діброва. Іван Іванович на той час працював директором Товствівської середньої школи. У 1948 році цей хлопчина поступив в перший клас семирічної школи села Зелена Діброва, а в 1955 році закінчив сім класів цієї ж школи, в якій директором з 1935 по 1938 рр. працював Іван Іванович.

У 1958 році закінчив 10 класів Товствівської середньої школи, де на той час працював директором І. І. Шевченко.

В 1961 році закінчив педучилище в м. Корсунь-Шевченківський, працював на Закарпатті, а з 1963 року міцно осів в рідному селі Зе-

лена Діброва. Працював учителем математики, заступником директора, а з 1968 до 2000 року директором школи села Зелена Діброва.

Країна, Міністерство освіти УРСР, партійні та господарські органи високо оцінили заслуги Володимира Івановича Щербака. Він: «Спеціаліст вищої категорії», «Відмінник народної освіти», нагороджений значком «Отличник просвещения СССР» і медаллю «За доблестный труд», а також грамотами районного, обласного відділів та Міністерства освіти.

Чимало сил Володимир Іванович доклав до побудови і відкриття нової красивої школи, в якій сьогодні, на жаль, нікому вчитись.

Коли Володимир Іванович закінчив у 1958 році 10 класів Товстівської середньої школи, я навчався у 6-му класі, але Володимира пам'ятаю.

Спогади директора школи с. Зелена Діброва Володимира Івановича Щербака

Володимир Іванович згадує, що якимось не зовсім повезло йому, бо Іван Іванович не викладав предмети в їх класі. Але спогади залишились самі хороші. Приміщення Товстівської середньої школи завжди знаходилось у зразковому стані, територія потопала в квітах. Іван Іванович жив і дихав справами школи і її вихованців. Справедливий, вимогливий, користувався повагою серед колективу вчителів та учнів, а колектив у нас був великий – більше чотирриста учнів.

Під його керівництвом школа давала учням глибокі і міцні знання. Вчителі багато і творчо працювали з учнями не тільки на уроках, а і в позаурочний час, виходячи за межі шкільної програми. Тому нам, учням, легко було долати вступні екзамени у середні спеціальні та вищі навчальні заклади.

«... Я з гордістю констатую, що наша школа була відома не тільки в районі і області, а і в міністерстві освіти.

Аналізуючи сьогодні творчий шлях директора нашої школи, Івана Івановича і свій шлях, я випадково, хоча це очевидно, зробив для себе відкриття, що багато нас, учнів, старались бути такими, як наш директор, наслідувати риси його характеру, манери.

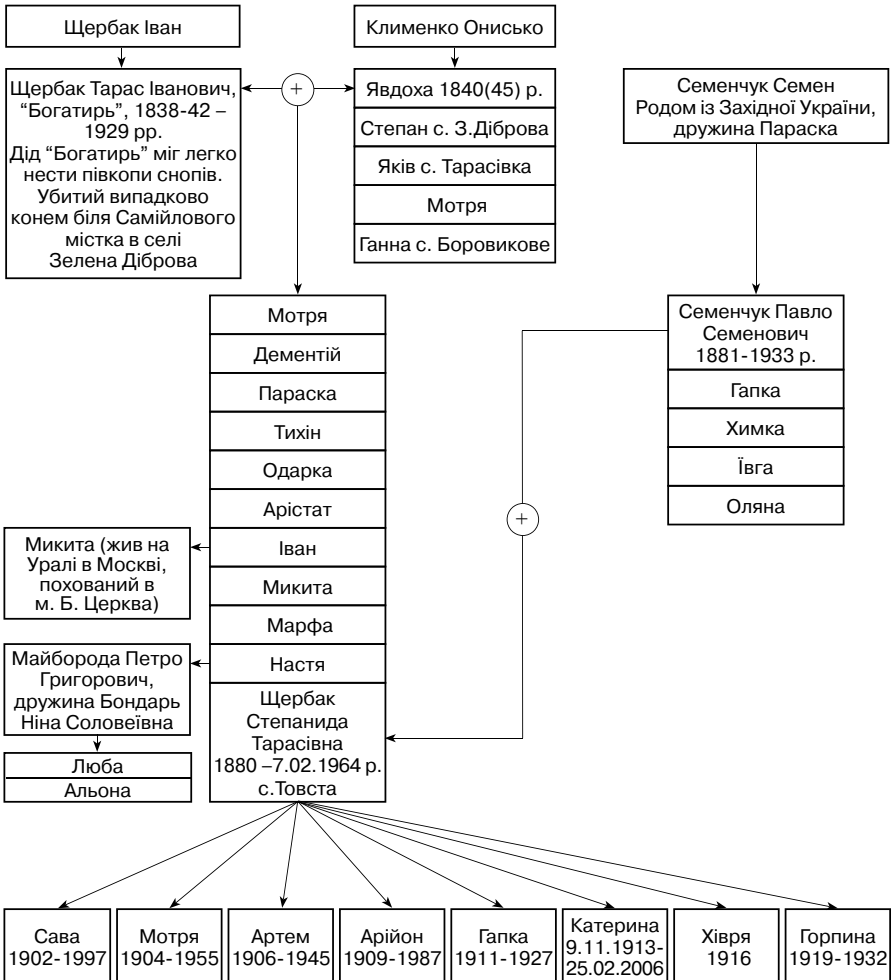
Особисто я вдячний саме Івану Івановичу, педколективу Товстівської середньої школи за те, що вони наштовхнули мене на освітню ниву, якій я віддав 50 років і не жалкую. Низький вам уклін, шановні!».

Розділ 6

РОДИНА СЕМЕНЧУКІВ

ГЕНЕАЛОГІЧНЕ ДЕРЕВО РОДИНИ СЕМЕНЧУКІВ

Коріння роду моєї мами Семенчук Катерини Павлівни по батькові, проростають із Західної України, звідкіля родом її дід Семенчук Семен (роки народження та смерті невідомі). А мамина бабуся, Параска, була з місцевих. У Параски і Семена було 5 дітей, 4 дівчинки: Гапка, Химка, Ївга, Оляна і хлопець Павло (1881-1933 рр.). Це був батько Катерини Павлівни, а мій дід.

Мамина мама мала дівоче прізвище Щербак Степанида Тарасівна (1880 – 7.02.1964), мамин дід – Щербак Тарас Іванович (1838(42) – 1929) невідомо якого точно року народження. Відомо те, що діда Тараса поважали односельчани, він був фізично здоровий та міцний і називали його «Богатир», і все сімейство по-вуличному називали – «Богатирі».

Дід міг легко нести півкопи снопів, якщо не помиляюсь копа – 32 снопи. Інформації про батьків діда Тараса немає. Можливо вони родичі тих братів Щербаків із Волині, про яких ми згадували. А от дружину діда Тараса Івановича звали Явдоха Ониськівна Клименко. У неї було 2 брата і 2 сестри: Степан проживав в селі Зелена Діброва, Яків – в селі Тарасівка, Ганна – в селі Боровикове, Мотря – невідомо де. Явдоха Ониськівна Клименко народилась приблизно 1840(45) р.

У Щербака Тараса Івановича та Явдохи Ониськівни Клименко було 11 дітей: Мотря, Дементій, Тихін, Параска, Одарка, Арістат, Іван, Микита, Марфа, Настя, Степанида.

Із усіх, кого я перерахував, я зустрічав Анастасію Тарасівну і звичайно був знайомий із бабусяю Степанидою Тарасівною. Я добре пам'ятаю її і вона варта того, щоб про неї говорили тільки хороші слова. Це мама моєї мами, Катерини Павлівни. З нами вона жила в селі Моринці, потім в селі Товста, коли тато працював там директором школи.

До цього часу збереглись любительські фотографії, де бабуся з моїм молодшим братом Володимиром на ганку Моринської церковної школи в 1954 році (це фото далі по тексту), а також в селі Товста десь уже в 1957 році. Ці фотографії цінні не тільки для нашої сім'ї, так як там збереглись фрагменти шкіл Моринської церковної і Товстівської, у яких проживала наша сім'я і які уже давно зруйновані.

**В с. Товста біля ганку квартири, в якій проживала наша сім'я.
Катерина Павлівна, Олександр Валентинович на руках у мами Надії,
Володимир Шевченки та Георгій Арійонович Семенчук. Село Товста. 1958 р.**

Цінно ще й те, що на цих фотографіях зберігся краєвид місцевості, який у результаті людської діяльності зник. Ще я був знайомий з двоюрідним братом моєї мами Микитою Івановичем Щербаком, проживав він на Уралі. В роки Великої Вітчизняної війни служив у Радянській Армії, потім жив у Тулі і Москві. Декілька разів був у нас в гостях в місті Запоріжжя, в селі Моринці. Помер і похований в місті Біла Церква. Про бабусю Степаниду можу сказати, що у нас були дружні відносини, вона часто мене виручала. Так, наприклад, в 1950-52 рр. був в моді фільм «Тарзан» і повоєнні діти мого віку і старші в дуже гарних Моринських садах і ярах поводили себе як Тарзан і мавпи. Часто я приходив додому в розірваній одежі і бабуся тихенько її зашивала, чим рятувала мене від покарання. Ще я був знайомий з сім'єю сина

**Катерина Павлівна, Володимир Шевченки,
Степанида Тарасівна Семенчук –
теща Івана Івановича. Село Товста. 1957 р.**

баби Насті, Петра Григоровича Майбороди. Про цю сім'ю моїх родичів я вже писав. На жаль, більше ні з ким з братів і сестер Степаниди Тарасівни я не був знайомий і не зустрічався, тому що пізно народився. На жаль, дід «Богатирь», Щербак Тарас Іванович, трагічно загинув біля Самійлового містка. У дощову погоду він виконував сільськогосподарські роботи кіньми, несподівано кінь сильно ударив його у груди і на цьому нелегка біографія діда закінчилась у 1929 році.

Пам'ятаю, як Степанида Тарасівна доглядала молодшого брата Володимира і наспівувала колискову пісню: «Гопа, гопа, гопа – закакалась попа». Це було забавно.

Я пригадав спогади моєї бабусі Степаниди Тарасівни Семенчук (Щербак), 1880 р. – 07.02.1964 р., про свою маму Щербак (Клименко)

Явдоху Ониськівну. Це сталось в моєму дитинстві, я впевнений, що нічого не наплутав і не видумав, так як моя мама, Катерина Павлівна, підтвердила інформацію Степаниди Тарасівни.

Я можу тільки приблизно назвати роки народження Явдохи Ониськівни Щербак (Клименко), це 1840-1845 рр., а її чоловіка Тараса Івановича Щербака – «Богатирь» 1838-1842 рр.

Сьогодні нам відомо, що інформація про літальні апарати у нас появилась в кінці ХІХ століття, а літаки почали використовуватись тільки в першій Світовій війні. Читач може заперечити і це буде правда.

Геніальний художник, видатний мислитель та інженер, невтомний дослідник матерії і явищ природи Леонардо да Вінчі, 1458 р.н., працюючи над ідеєю польоту, за допомогою крил винайшов аероплан, а також парашут, велосипед, телескоп, танк, автомобіль, прожектор. Із-за відсутності можливості зробити двигун до аероплана, в повітря він міг піднятись тільки в наші часи, коли людство святкувало 500 років з дня народження Леонардо да Вінчі і уявіть – аероплан полетів.

Моя прабабуся, Явдоха Ониськівна, своїм дітям в дитячому віці, у тому числі і Степаниді Тарасівні, розповідала, що настануть часи, коли в небі будуть літати металеві птиці. Дивно, але вона не помилилась, як могла сільська неграмотна жінка, робити такі сміливі пророцтва, адже її діти також були неписьменні і спілкувались тільки з такими, як вони, неграмотними людьми.

Крім того Явдоха Ониськівна, по розмовам очевидців, могла керувати природними явищами, наприклад при допомозі головного платка і рук вона керувала хмарами. Могла відвести хмару від свого поля, могла визвати дощ на своє поле. А ще на полі Явдохи Ониськівни птиці не псували соняшники та інші культури.

Я згоден з кожним, хто скаже, що це фантастика, адже прямої відповіді на ці явища немає і сьогодні. Можливо, Явдоха Ониськівна з роду козаків-характерників, які ведуть свій початок від давньоукраїнських язичницьких волхвів (віщунів, чародіїв).

В. Шевчук про волхвів пише: «Вони, вважалося, знали таємну силу речей, явищ і володіли своєю виробленою в століттях наукою, і прийомами, з допомогою яких цю віру вселяли в маси. Вони займались пророцтвом, тобто віщували про майбутнє, через що їх і називали віщунами». Такі «характерники» могли відкрити без ключів замки, плавати на човнах по підлозі як на морських хвилях, переходити через річку по сукняній повсті чи циновках з лози, брати в голі руки розпечені ядра, бачити за кілька верст довкола себе за допомогою особливих «верцаєл», перебувати на дні річки, влазити і вилазити з туго зав'язаних і навіть зашитих мішків, «перекидатись» у котів, перетворювати людей у куці, вершників на птахів, залазити у звичайне відро і плисти в ньому під водою сотні, тисячі верст.

Д. Яворницький стверджує, що між козаками завжди були так звані «характерники», яких ні вогонь, ні вода, ні шабля, ні звичайна куля, крім срібної, не брали.

І. В. Голубницький вважає, що «характерники» були «замовлені від кулі і шаблі».

Сподіваюсь і ця інформація може стати темою для догадок і вивчення нащадками. Дерзайте, нащадки!!!

У Степаниди Тарасівни (1880 р. – 7.02.1964 р.) та Павла Семеновича Семенчука (1881-1933) народилось 8 дітей: Сава (1902-1997), Мотря (1904-1955), Артем (1906-1945), Арійон (1909-1987), Гапка (1911-1927), Катерина (1913-2006), Хівря (1916), Горпина (1919-1932).

Бажаю поділитись з читачем такою інформацією, що у наших дідів та прадідів були багаточисельні сім'ї. Такі сім'ї потрібні були не тільки для продовження роду, а й для того, щоб було кому обробляти землю та держати її в належному стані, так принаймні, говорила моя мама.

Так у мого прадіда та прабаби по маминій родині, Тараса Івановича Щербака та Явдохи Ониськівни Щербак (Клименко) було 11 дітей.

У діда Павла Семеновича Семенчука та бабусі Степаниди Тарасівни Семенчук (Щербак) було 8 дітей. Зрозуміло, що в теперішній час такі багато чисельні сім'ї зустрічаються дуже рідко.

Ця сім'я із 10 чоловік мала 4 десятини землі в сторону Козачанського лісу, пару коней, пару волів, декілька овець.

Дмитро Артемович Нечитайло розповідав, що в сім'ї була ще молотарка і віялка для зерна. Господарство вели своїми руками, найману робочу силу не використовували.

У батька і матері були персональні чоботи та свита, а у дітей чоботи та свита були на чотирьох одні. Літом було просто, а зимою на вулицю виходили по черзі.

Ще була одна хата на всіх, яку потім під час колективізації забрали, не можу пояснити з яких причин.

Бабусю, Степаниду Тарасівну, помістили в Будинок пристарілих, а потім діти забрали її, і вона практично весь час, скільки я пам'ятаю, проживала у нас.

У 1958-1960 роках Сава Павлович Семенчук, рідний брат моєї мами, одержав від держави якісь гроші, роздав їх братам і сестрам, якусь частину він вручив і мамі. Я рахую, що це була якась компенсація за хату.

Цю сім'ю із десяти чоловік влада признала куркулями. Звичайно хорошого в цьому було, як говорять, мало, а справедливіше, зовсім не було.

Дмитро Артемович згадує, що його не приймали в дитсадок і він тинявся під тинами в сльозах. Край цьому поклала бабуса, Степанида Тарасівна, звернувшись у сільраду.

Ось так приблизно жили наші пращури. Харчувались тим, що вирощували на землі: пшеницю, сояшники, буряки, кавуни. Коли

Родина Семенчуків. Перший ряд, зліва направо: зять Хіврі Павлівни Шаульської (Семенчук) – чоловік Люби, Семенчук Килина Давидівна, Шаульський – чоловік Хіврі Павлівни, Семенчук Григорій Григорович. Другий ряд зліва направо: Шаульська Люба – дочка Хіврі Павлівни, дочка Люби теж Люба, Хівря Павлівна, Шаульська Катерина – дочка Хіврі Павлівни, Сава Павлович Семенчук, Сергій Григорович Семенчук, Арійон Павлович Семенчук

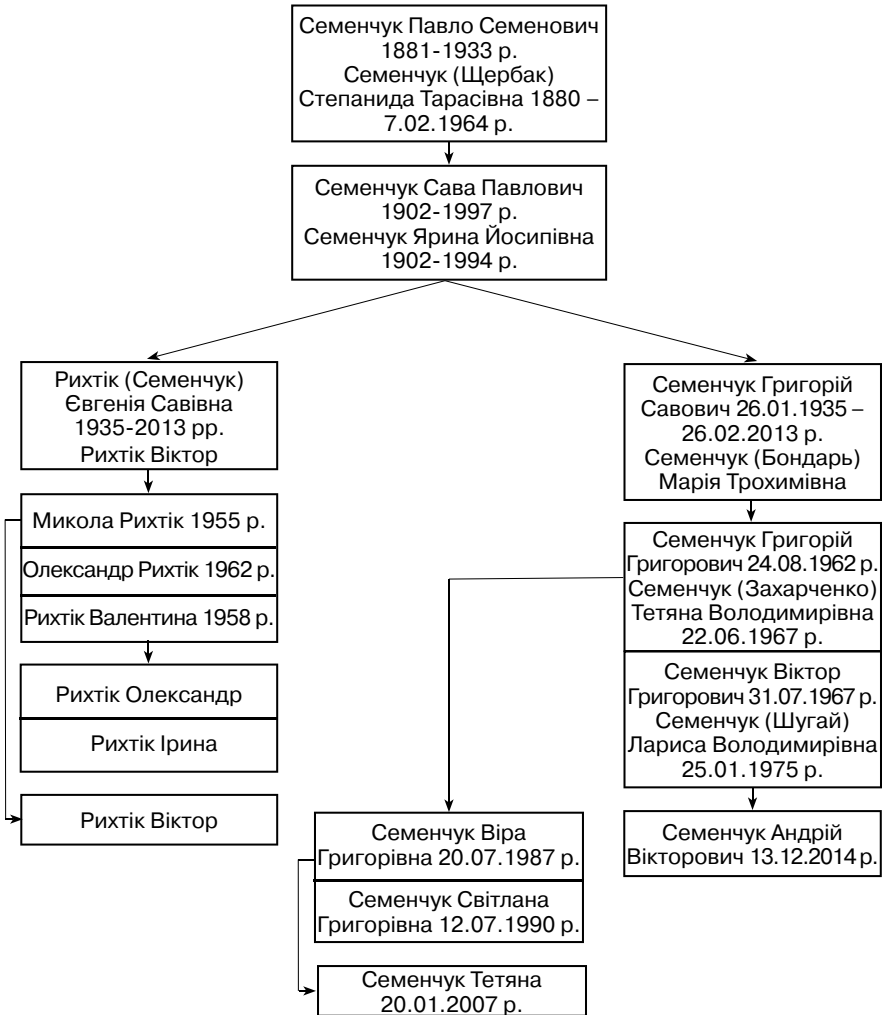
Родина Семенчуків: Шаульська Люба, її дочка Люба, Сава Павлович Семенчук, Шаульська Катерина, Арійон Павлович Семенчук

наближався піст, Павло Семенович їхав у Вільшану на базар і купляв бочонок оселедців. Таким було життя селян.

Я експоную перед Вами ці рідкі фотографії, сам їх побачив вперше. Нехай залишаться вони в пам'яті Семенчуків, їх пращури заслуговують на це. Самі молоді учасники цієї фотосесії, як кажуть сьогодні, це Сергій та Григорій Семенчуки, уже переступили поріг другої половини століття в своєму житті та досягли пенсійного віку.

Всі ці люди пройшли тяжкий життєвий шлях – Жовтнева революція, голод, Велика Вітчизняна війна, відбудова країни після кривавої війни. Всі вони народились в селі Зелена Діброва, частина з них пішла в світи, частина лишилась на отчій землі рости хліб і народжувати дітей, щоб не перевівся рід людський. На жаль, нікого з них на цей час уже не залишилось в живих. Останньою з них померла Катерина Павлівна (9.11.1913 – 25.02.2006) і похована в селі Моринці, поряд із своїм чоловіком Іваном Івановичем Шевченком.

РІД САВИ ПАВЛОВИЧА СЕМЕНЧУКА

Сава Павлович працював мірошником у селі, по накладу був репресований, дивом вижив і повернувся додому, врятували його власні золоті руки.

Історію, завдяки якій вижив в таборі Сава Павлович – незаконно репресований, а потім реабілітований із стандартним формулюванням «за недоведеністю фактів», я дізнався в дитинстві десь в 1955-1957 роках із уст самого Сави Павловича, який гостював у нас.

Справа виглядала так. У табір, де відбував термін ув'язнення Сава Павлович, з перевіркою прибуло високе начальство. Керівник табору супроводив комісію по бараку, де був Сава Павлович. Керівник комісії був узутий в красиві чоботи, які під час руху скрипіли. Керівнику табору дуже сподобались ці чоботи. Знаючи, що Сава Павлович у вільний час займався чоботарством, керівник сказав йому: «Семенчук, якщо до ранку у мене будуть точно такі чоботи, ти залишишся живим».

Звичайно завдання було досить складним. Йому допомагали всі, хто мав хист в цьому ділі. Барак не спав цілу ніч. На ранок чоботи були готові. Керівник табору залишився задоволений, а головне свою обіцянку виконав. Сава Павлович був переведений на легкі роботи, вижив і повернувся додому.

Можливо цю історію я передав не зовсім достеменно, але зміст її я виклав вірно.

В селі він користувався великим авторитетом, як розумний, мудрий, розсудливий і спокійний чоловік. Разом з Яриною Йосипівною (1902-1994) народили двох дітей: Євгенію (1935-2013) та Григорія (26.01.1935 – 26.02.2013). Євгенія проживала в місті Києві, мала дітей: Миколу, 1955 р.н., Валентину, 1958 р.н., Олександра, 1962 р.н. У Миколи син Рихтік Віктор. У Валентини двоє дітей: Олександр та Ірина.

Григорій Савович та його дружина Марія Трохимівна Бондарь, до речі, є необхідність дослідити рід Марії Трохимівни Бондарь і з'ясувати її рідню з Катериною Григорівною Красицькою (Шевченко). Бондарі родичі Антона Григоровича та Катерини Григорівни Красицьких.

Григорій та Марія народили та виховали двох синів: Григорія, 24.08.1962 р.н., та Віктора, 31.07.1967 р.н.

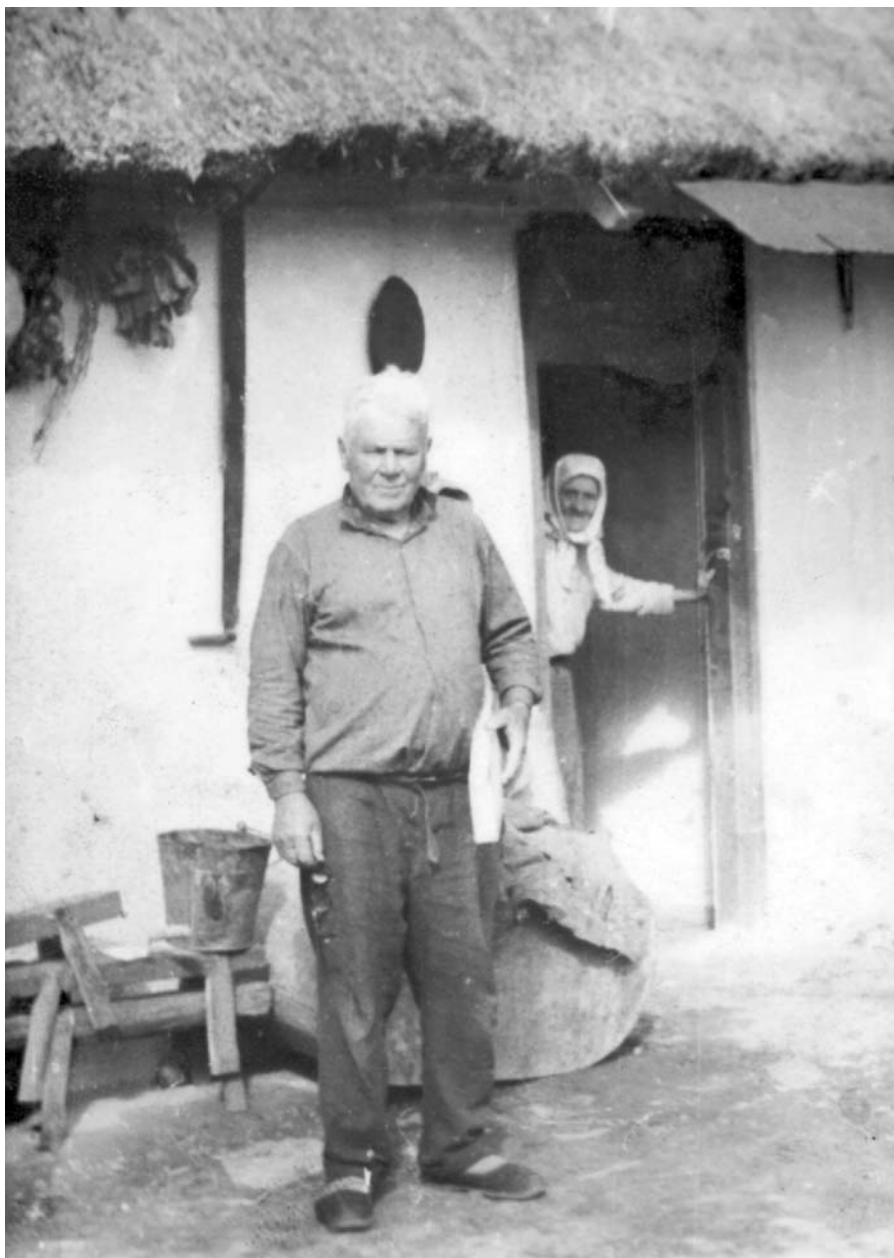
Родина Сави Павловича Семенчука. Зліва направо: Ярина Йосипівна Семенчук – дружина Сави Павловича, Жєня – дочка, її син, сам Сави Павлович

Сави Павлович Семенчук

Ярина Йосипівна Семенчук

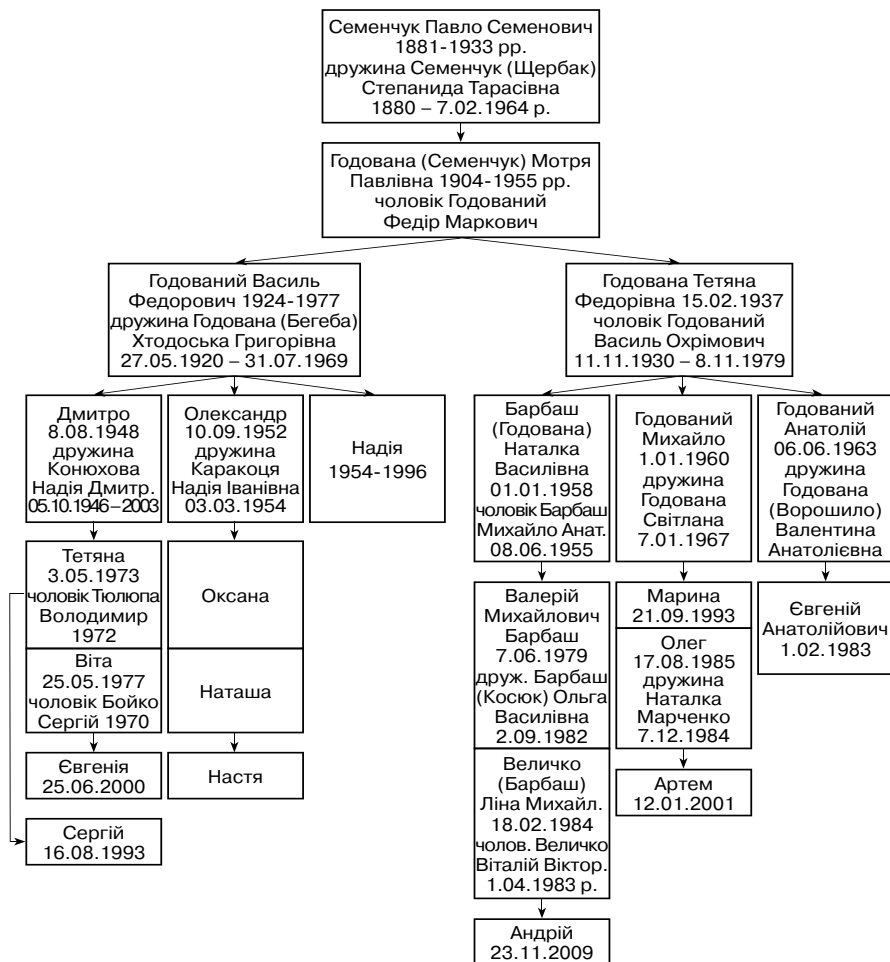

Сава Павлович Семенчук та Ярина Йосипівна біля старої хати

Григорій з дружиною Захарченко Тетяною Володимирівною, 22.06.1967 р.н., проживають в м. Києві, народили двох дівчат: Віру, 20.07.1987 р.н., яка має дочку Таню, 20.01.2007 р.н. та дочку Світлану, 12.07.1990 р.н.

Віктор Григорович з дружиною Семенчук (Шугай) Ларисою Володимирівною, 25.01.1975 р.н., проживають в селі Зелена Діброва. В день святого Андрія Первозванного народили богатиря – по фізичним даним, сина Андрія, 13.12.2014 р.н., для продовження роду Семенчуків.

РІД МОТРИ ПАВЛІВНИ ГОДОВАНОЇ (СЕМЕНЧУК)

Мотря Павлівна з чоловіком Федором Марковичем народили двох дітей: Василя, 1924-1977 рр., та Тетяну, 1937 р.н.

Василь Федорович з дружиною Хтодоською Григорівною жили і працювали в селі Зелена Діброва. Користувались авторитетом у односельчан та родичів, одним словом були хороші люди, але, на жаль, вони трагічно загинули, залишивши після себе нащадків: Дмитра, Олександра та Надію. До речі, Годована (Бегеба) Хтодоська Григорівна є родичкою Т. Г. Шевченка по Катерині Григорівні Красицькій (Шевченко).

Хтодоська Григорівна, Василь Федорович та дочка Надія, 1954-1996 рр.

Дмитро Васильович проживає і працює в місті Корсунь-Шевченківський заступником директора Станкобудівного заводу, має двох дочок: Таню, 3.05.1973 р.н., та Віту, 25.05.1977 р.н.

Таня з чоловіком Гюлюпою Володимиром народили та виховали сина Сергія, 16.08.1993 р.н.

Віта з чоловіком Бойко Сергієм, 1970 р.н., народили та виховали дочку Женю, 25.06.2000 р.н. Про цю симпатичну дівчину ми ще згадаємо.

Дмитро Васильович (по центру) на військовій службі

Олександр Васильович, 10.09.1952 р.н., з дружиною Годованою (Каракоця) Надією Іванівною, 3.03.1954 р.н., та сім'єю проживають і працюють в місті Ватутіно Звенигородського району. Олександр працює водієм, народили дочок Оксану та Наталку, мають онучку Анастасію.

Надія Василівна хворіла і померла в 1996 році.

Тетяна Федорівна Годована, 15.02.1937 р.н., зі своїм чоловіком Годованим Василем Охримовичем, 11.11.1930 р. – 8.11.1979 р. народили трьох дітей: Наталку, 1.01.1958 р.н., Анатолія, 6.06.1963 р.н., Михайла, 1.01.1960 р.н.

Наталка Василівна одержала освіту, проживає і працює довгі роки вчителькою в Топилянській середній школі Шполянського

району. Її чоловік Барбаш Михайло Анатолійович, 8.06.1955 р.н., працює головою сільської ради. Вони народили і виховали двох дітей: Валерія, 7.06.1979 р.н., та Ліну, 18.02.1984 р.н.

Валерій Михайлович з дружиною Косюк Ольгою Василівною, 2.09.1982 р.н., після закінчення Харківської юридичної академії, проживають і працюють у місті Черкаси. Ту ж саму Харківську академію закінчила і Ліна – сестра Валерія Михайловича.

Ліна Михайлівна з чоловіком Величко Віталієм Вікторовичем, 1.04.1983 р.н., офіцером Української армії, народили і виховують сина Андрія, 23.11.2009 р.н., проживають і працюють в місті Черкаси.

Тетяна Федорівна, Василь Охрімович Годовані, це мама і тато Наталки, Михайла та Анатолія. Так сталося, що мама та тато мали одне і теж прізвище, а можливо і спорідненість. Тетяна Федорівна схожа на мою маму, адже мама Тані, Мотря Павлівна, та моя мама, Катерина Павлівна, – рідні сестри.

Тетяна Федорівна, Василь Охрімович Годовані

Тетяна Федорівна, Наталка Василівна та Євгенія Омельківна (двоюрідна сестра Василя Охрімовича) в центрі, с. Зелена Діброва

Наталка за високі успіхи у навчанні, примірну поведінку була гордістю не тільки батьків і братів, а і гордістю школи. Ця дівчина-піонерка не по роках серйозно відносилась до навчання та життя в цілому, а й була маяком не тільки для однокласників. Можливо Наташа і вибрала професію педагога, щоб кращі свої надбання передавати підростаючому поколінню, і в цьому вона не помилилась, довела своїм життям і роботою.

Родина серед медоносних трав, с. Тошільна.

Перший ряд, зліва направо: Барбаш Ліна Анатоліївна – дочка Наталки та Михайла Барбаш, Барбаш Ольга Василівна – дружина Валерія Михайловича Барбаш, Наталка Василівна Барбаш (Годована), Годована (Ворошило) Валентина Анатоліївна – дружина Анатолія Годованого.

Другий ряд, стоять: Годований Євгеній Анатолійович, Годований Михайло Васильович, Барбаш Михайло Анатолійович, Годований Анатолій Васильович

Наталка Васи́лівна Барбаш (Годована), Михайло Анато́лійович Барбаш, Валерій Миха́йлович Барбаш, Анато́лій Васи́льович Годований, Валентина Анато́лівна Годована (Ворошило), с. Топильна

Молода українська сім'я. Зліва направо: Ліна Миха́йлівна Величко (Барбаш), Андрій Віта́лійович Величко (на руках), Віта́лій Ві́кторович Величко, с. Топильна

Годований Михайло Васильович, 1.01.1960 р.н., з дружиною Світланою, мають двох дітей: Олега, 17.08.1985 р.н., та Марину, 21.09.1993 р.н., проживають і працюють на Полтавщині. Михайло займається в основному будівництвом.

Анатолій Васильович, 6.06.1963 р.н., проживає і працює в місті Корсунь-Шевченківський. Разом з дружиною мають сина Євгенія, 1.02.1983 р.н. Анатолій спортсмен, завзятий мисливець, підтримує добрі відносини з мамою та родичами. Навіть важко сказати, хто він більше – спортсмен чи мисливець? Необхідно оприлюднити, що Анатолій має серйозне хобі – з любов'ю відноситься до мисливських собак, яких сам вирощує і має в цьому неабиякі успіхи.

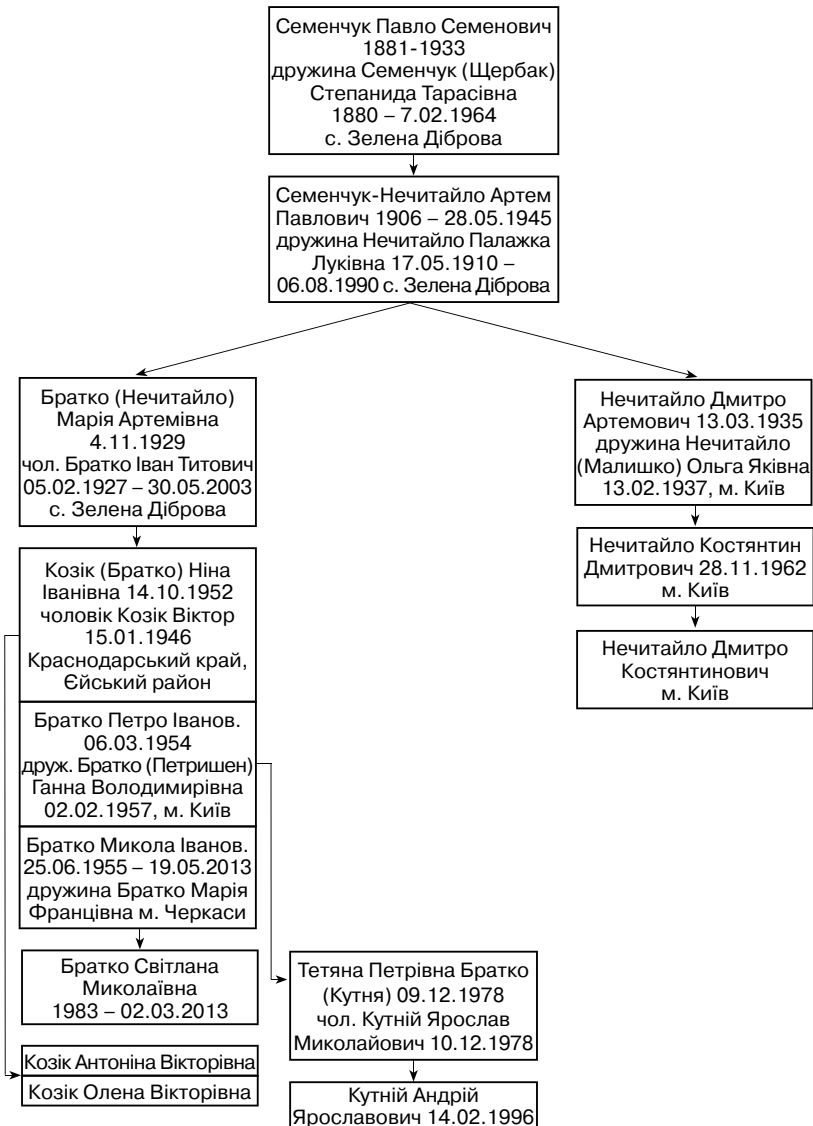

**Дмитро Васильович Годований, Лариса Годована,
Анатолій Васильович Годований, м. Корсунь-Шевченківський**

**Валерій Михайлович Барбаш з мамою Наталкою Василівною біля пам'ятника
Катерині Григорівні Красицькій (Шевченко), с. Зелена Діброва**

РІД АРТЕМА ПАВЛОВИЧА СЕМЕНЧУКА-НЕЧИТАЙЛО

Семенчук-Нечитайло Артем Павлович (1906 – 28.05.1945 рр.) користувався авторитетом на селі, працював головою колгоспу за освітою був ветеринарний лікар. З дружиною Нечитайло Палажкою Луківною (17.05.1910 – 06.08.1990 рр.) народили та виховали двох дітей: Марію, 4.11.1929 р.н., та Дмитра, 13.03.1935 р.н. Якщо бути справедливим, то виховувала їх Палажка Луківна. Артема Павловича було репресовано по наклепу. Він загинув на Далекому Сході чи на Балтійському морі 28.05.1945 р., достеменно невідомо до цього часу. Реабілітований за недоведеністю фактів.

Марія Артемівна з Братко Іваном Титовичем (5.02.1927 – 30.05.2003 р.) народили трьох дітей: Ніну, 14.10.1952 р.н., Петра, 6.03.1954 р.н., Миколу, 25.06.1955 – 19.05.2013 рр.

Подружжя: Ніна Іванівна та Козік Віктор (15.01.1946 р.н.) народили двох дівчат: Антоніну та Олену, проживають в Краснодарському краї.

Петро Іванович з дружиною Петришен Ганною Володимирівною (2.02.1957 р.н.) народили дочку Тетяну Петрівну Братко (Кутню).

Тетяна Петрівна з чоловіком Кутнім Ярославом Миколайовичем (10.12.1978 р.н.) народили сина Андрія (14.02.1996 р.н.).

Микола Іванович з Марією Францівною народили дочку Світлану Миколаївну (1983 – 02.03.2013 рр.).

З Дмитром Артемовичем та його сім'єю ми ознайомились раніше.

Арійон Павлович (1909-1987) з Великої Вітчизняної війни повернувся інвалідом – без ноги. Проживав і працював в місті Маніївка. З дружиною Килиною Давидівною народили сина Георгія, 20.12.1936 р.

Георгій Арійонович з дружиною Тамарою Федорівною народили двох дітей: Тетяну, 26.12.1966 р.н., та Сергія, 18.10.1961 р.н.

Тетяна Георгіївна з чоловіком Артемовим Е. М. народили двох дітей: Юлію, 11.09.1984 р.н., та Дениса, 25.10.1985 р.н. Чоловік Юлі – Шилов Сергій, 30.08.1985 р.н.

Сергій Георгійович з дружиною Семенчук (Кваша) Іриною Іванівною, 15.03.1964 р.н., народили Олексу, 1.02.1985 р.н., та Івана, 30.12.1990 р.н.

РІД АРІЙОНА ПАВЛОВИЧА СЕМЕНЧУКА

**Арійон Павлович
Семечук, м. Свято-
горськ, 22.10.1939 р.**

Семечук Павло Семенович
1881-1933 р.
дружина Семечук (Щербак)
Степанида Тарасівна
1880 – 7.02.1964 р.

Семечук Арійон Павлович
3.11.1909 – 1987
дружина Кошарна Килина
Давидівна 15.06.1912

Семечук Георгій Арійонович
20.12.1936
друж. Семечук (Бакурова)
Тамара Федорівна 08.07.1941

**Георгій Арійонович
Семечук, 10.05.1951 р.**

Семечук Сергій
Георгійович 18.10.1961
дружина Семечук
(Кваша) Ірина Іванівна
15.03.1964

Олекса Семечук
01.02.1985
Семечук Іван
Сергійович 30.12.1990

Артемова (Семечук)
Тетяна Георгіївна
26.12.1966
чоловік Артемов
Едуард Миколайович

Артемова Юля
Едуардівна 11.09.1984
чоловік Шилів
Сергій Ал. 30.08.1985

Артемов Денис
Едуардович 25.10.1985

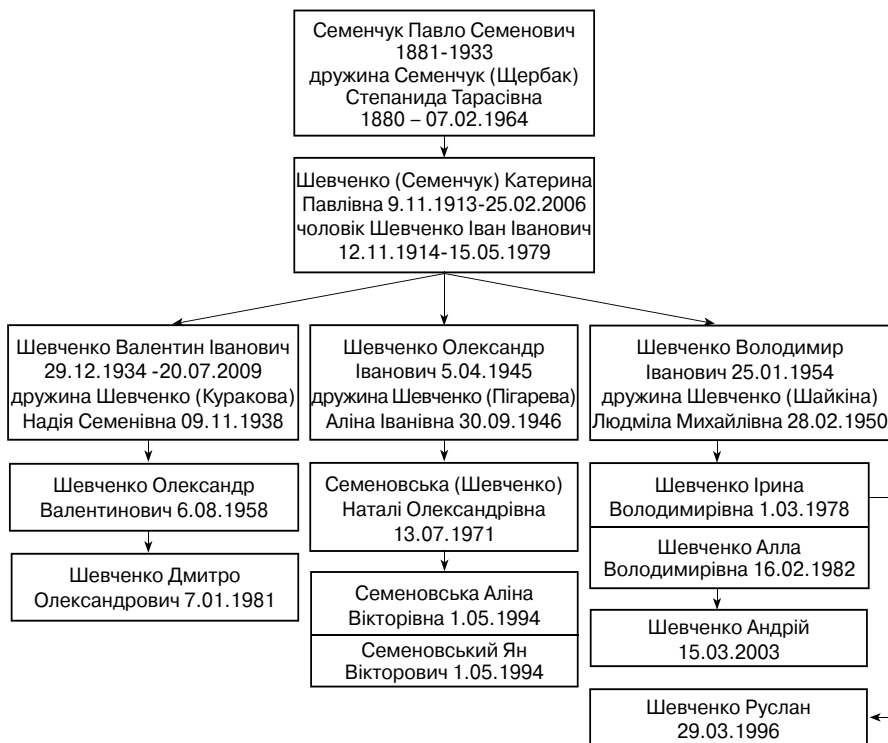

Арійон Павлович Семечук, 2.04.1951 р.

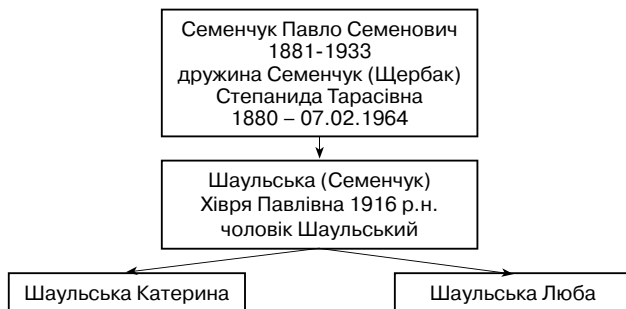
Гапка Павлівна народилась у 1911 р., померла у 1927 р., сім'ю не створила. Причина передчасної смерті невідома.

Катерина Павлівна Шевченко (Семенчук), 9.11.1913 р.н., померла 25.02.2006 року та похована в селі Моринці, поруч з Іваном Івановичем Шевченко, 12.11.1914 р.н., помер 15.05.1979 р. Подружжя народило трьох синів: Валентина, 29.12.1934 – 20.07.2009 рр., Олександра, 5.04.1945 р., Володимира, 25.01.1954 р. Про них ми уже писали і ще будемо згадувати.

РІД КАТЕРИНИ ПАВЛІВНИ ШЕВЧЕНКО (СЕМЕНЧУК)

РІД ХІВРІ ПАВЛІВНИ ШАУЛЬСЬКОЇ (СЕМЕНЧУК)

**Мої двоюрідні сестри.
Катя Шаульська,
Люба Шаульська,
смі Карлівка
Полтавської області,
12 грудня 1954 р.**

Шаульська (Семенчук) Хівря Павлівна, 1916 р.н., у молодому віці виїхала в смт Карлівку Полтавської області, де і проживала, одружилась з Шаульським. Подружжя народило двох дочок – Катю і Любу. Зв'язків з її родиною фактично не було. Приблизно в 1973-1975 рр. делегація від родини Семенчуків була у гостях у Хіврі Павлівни. А мої двоюрідні сестри Катя і Люба

Шаульські в 1954 році прислали моїй мамі свої фотографії і лист, зміст листа звичайно я не пам'ятаю.

Пам'ятаю, мама говорила, що в дитинстві Хіврі Павлівні хтось з братів косою випадково травмував ногу і вона кульгала. Декілька років тому я відправив листа у Карлівку і він повернувся назад з написом: «Адресат відсутній».

Поки що це все про рід Клименків, Щербанів, Семенчуків, але тут ще багато темних плям і питань без відповіді і думаю, що знайдуться бажаючі і доберуться до істини, з'ясують все можливе для себе і нащадків. Пам'ятайте, шановні, чим далі, тим важче буде дізнатись щось нове, джерела інформації з часом зникають безповоротно.

Рід Семенчуків на подвір'ї Григорія Савовича Семенчука, 8 травня в День Перемоги, с. Зелена Діброва. Перший ряд: Катерина Павлівна Шевченко, Наталка Василівна Барбаш, Ліна Михайлівна Барбаш, Михайло Анаголійович Барбаш, Олександр Валентинович Шевченко, Володимир Іванович Шевченко, Лариса Володимирівна Семенчук, Марія Трохимівна Семенчук (Бондарь), Олександр Іванович Шевченко, Григорій Савович Семенчук. Другий ряд: четвертий зліва направо – Валентин Іванович Шевченко, Віктор Григорович Семенчук, інших, вибачте, не пам'ятаю

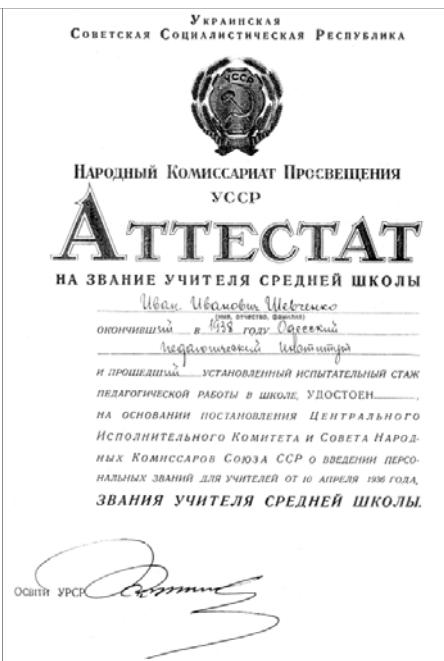
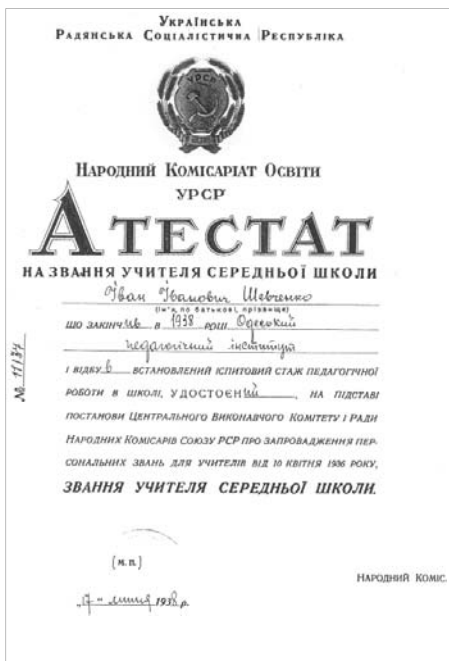
Розділ 7

НОВЕ ПРИЗНАЧЕННЯ

У 1938 році Іван Іванович закінчує Одеський державний педагогічний інститут і рішенням Державної екзаменаційної комісії від 19 березня 1938 року йому присвоєна кваліфікація викладача історії в середній школі.

У 1938 році закінчувалось будівництво нової школи – світлої з великими вікнами в селі Товста. Урочисте відкриття середньої школи-десятирічки відбулось у 1939 році і першим директором цієї школи призначений Іван Іванович Шевченко. Користуючись правом на особисту думку я рахую, що це подяка за сумлінну працю директором семирічної школи в селі Зелена Діброва, це просто – винагорода. Вважаю, як нині – кастинг районним керівництвом та відділом освіти не проводився, а кандидати все ж таки були. Але найгіднішим визнаний Іван Іванович Шевченко, це дуже приємно для нашої родини.

У 1938 році, на підставі постанови Центрального Виконавчого Комітету і Ради народних Комісарів Союзу РСР, Іван Іванович Шевченко отримує Атестат на звання учителя середньої школи.

ІСТОРІЯ

Село Товста розташоване на півдні Городищевського району, 27 кілометрів до районного центру та залізничної станції міста Городище. Воно межує з селами Вербівка, Воронівка, Топильна, Зелена Діброва та Вільшана – колишній районний центр.

В історичній літературі Л. Н. Похилевича («Сказания о населенных местностях Киевской губернии или Статистические, исторические и церковные заметки о всех деревнях, селах, местеч-

ках и городах, в пределах губернии находящихся» згадується: «Толстая, село в 8-ми верстах от г. Ольшаны, при ручье того же имени. Жителей общего пола 1907. Ручей получил название от того, что начинается в урочище, поросшем прежде толстым липовым лесом. В окрестностях достопамятные два урочища: лес, довжик более и более истребляемый владельцами имения, сначала на выделку поташа, а ныне для сахарных заводов, и хутор с большим фруктовым садом, называемым Чернече, какому монастырю принадлежал этот хутор жители забыли. Толстая, князем Галицыным продана Антону Савицкому, а сим графу Браницкому.

Церковь Богородичная, деревянная, 4-го класса, земли имеет 35 десятин, построена 1773 года. До построения ею была каплица и часовня. Из церковной утвари примечательная чаша с прибором пожертвованная главноуправляющим имением Франковским в память своей супруги, при церкви погребенной. Есть и латинская каменная каплица в экономическом саду».

Я пам'ятаю, що в 60-х роках 20-го століття з правої сторони школи знаходився курган, на якому була розташована шкільна метеорологічна станція, і учні кожний день відмічали в журналі-щоденнику тиск, напрям і силу вітру, температуру повітря, опади, а біля кущів бузку стояла велика кам'яна брила, на якій напевно польськими буквами викарбуваний текст, його я вже не пам'ятаю. Це мабуть все, що залишилось від Браницьких, Галициних, Енгельгардтів.

Існує легенда про походження назви села Товста. В далеку сиву давнину повз село проходив Чумацький шлях до Криму. Цей шлях був довгим та виснажливим, чумаки страждали від голоду і спраги.

Біля села росла великих розмірів липа, з-під якої било джерело цілющої води, яка повертала сили чумакам. Вони з нетерпінням чекали того часу, коли прийдуть до «Товстої» липи і нап'ються холодної води. Вони говорили: «Де та Товста?», маючи на увазі липу. Пізніше село, що було розташоване поблизу, стали називати Товста.

За даними Київського статистичного губернського комітету у 1890-х роках село Товста була володінням графині Браницької. До масивів села належало 3103 десятин землі, з них: дві економії графині Браницької займали 1308 десятин, церкви належало 40 десятин, селянським дворам належало 1755 десятин землі. Козачанський ліс,

Вільшанський цукровий завод та 10000 десятин землі в інших селах району належало також Браницькій. В селі налічувався 541 двір.

У селі була церква, церковно-приходська школа, в якій навчались діти заможних селян. Злидні і темрява панували в селі, селяни не раз піднімались проти панської сваволі. У 1885 році проти селян, які відмовились виконувати повинності на панів, Київський губернатор прислав загін козаків, які били непокірних селян на площі серед села перед сільською управою.

В період першої буржуазної революції 1905-1907 рр. на території села нараховувалось більше десятка селянських повстань. Але ці повстання були придушені козаками. У 1907 році селяни скаржились до Державної Думи: «Ми страждаємо від малоземелля, поміщик граф Браницький обдунив нас. Старшина лає і лякає, хто набере землі і не оплатить викупу, позбудеться хати, її продадуть. Прислуга графа все спустошує навкруги – ставки, млини, поля. А за невдоби беруть плату, як за найкращі угіддя».

Жителі села Товста з часом все більше і більше жалкують, що в спогадах Т. Г. Шевченка немає матеріалів про Товсту, а пояснення цьому може бути таке, що між П. В. Енгельгардтом і О. В. Браницькою були на ті часи якісь судові справи, тому і не відвідував пан зі своїм козачком її володінь. Ото й не закарбувались в дитячій пам'яті Тараса спогади про Товсту.

Слова Т. Г. Шевченка Федір Ернст цитує так: «З мого пана була людина діяльна. Він безупинно їздив, таскаючи мене з собою в обози для сидіння в прихожій, подання люльки та інших потреб». А у 1829 році Шевченко залишив Україну, мандруючи з паном і практично в цих святих місцях був наїздами і короткочасно.

У 1918 році в селі встановлено Радянську владу.

У 1919 році село окуповане денікінцями.

У 1920 році селом проходив загін Котовського, що йшов громити білополяків, і Радянська влада була встановлена остаточно.

Головою комнезаму був обраний Микола Савич Щасливий, першим головою сільської ради обраний бідняк Іван Іванович Сивак.

У 1924 році в селі створена комсомольська організація.

У 1929 році біднота і середняки створили в селі колгосп, головою якого був Сарнацький Сергій Хрисанович.

У 1939 році збудовано та відкрито середню школу, першим директором був призначений Іван Іванович Шевченко, який працював до цього директором семирічної школи в селі Зелена Діброва.

В цьому ж році недалеко від школи відкрито клуб та амбулаторію. Завідуючим амбулаторії працював фельдшер Філат Леонтійович Шелестенко. Його стопами пішов і онук Животченко Володимир Захарович разом зі своїм товаришем Самойленко Віктором Платоновичем. Дочка Філата Леонтійовича – Оксана Філатівна – працювала вчителькою молодших класів і до речі вчила мого меншого брата Володимира.

Син Філата Леонтійовича, Володимир, учасник Великої Вітчизняної війни, орденоносець. 247 жителів села пішли на фронт, 125 з них віддали своє життя за свободу і незалежність Вітчизни. 250 чоловік за мужність і героїзм нагороджені орденами і медалями Радянського Союзу. Серед них майор Володимир Філатович Шелестенко, полковник Євген Даментійович Плаксієв, вчителі – Олександр Терентійович Ніколаєв (мій класний керівник), Степан Іванович Лимаренко, Іван Іванович Шевченко, Микола Порфірович Олійник, Анатолій Антонович Горбинко, Петренко Тимофій Федорович та багато інших.

4 лютого 1944 року село визволене від фашистських загарбників. На честь воїнів-визволителів в селі споруджено пам'ятник.

Жителі села свято шанують пам'ять про своїх земляків, які загинули в роки Великої Вітчизняної війни та війни в Афганістані. Біля школи встановлено пам'ятник воїну-інтернаціоналісту прапорщику Поліщуку Михайлу Андрійовичу, який загинув 18 липня 1988 року. За роки служби він нагороджений орденами і медалями СРСР.

На фасаді школи встановлена меморіальна дошка правнуку Т. Г. Шевченка, учаснику Великої Вітчизняної війни, відміннику Народної освіти, першому директору цієї школи Івану Івановичу Шевченку, який працював з 1938 до 1941 рр. і з 1955 до 1964 рр.

Сім'я Івана Івановича із 3-х осіб, він сам, дружина Катерина Павлівна та син Валентин перебрались жити в село Товста в 1938 р. Поселились вони в південній частині хати священника, де вікна виходили на берег річки. На цьому вході була пристроєна веранда. Пізніше, у 1956-1962 рр., в цій частині будинку був гуртожиток для учнів

із сіл Воронівки і Зеленої Діброви, в цих селах були тільки семирічні школи.

Сьогодні мені дуже пощастило. Директор Товстівської середньої школи Погорілий Олександр Васильович дав мені можливість зв'язатись із Стволоос (Самойленко) Галиною Платонівною, 1929 р.н., яка у 1956-1962 рр. працювала вчителем-лаборантом, а її чоловік, Микола Стволоос, викладав в середній школі ручну працю. Я дуже вдячний Олександрю Васильовичу за наданий номер телефону Галини Платонівни, а її – за цінну для мене інформацію.

Галина Платонівна нині проживає в місті Бердичів у дочки Ольги Миколаївни. Вона передала по телефону свої спогади про моїх батьків. Галина Платонівна говорила, що це була молода та красива пара із сином Валентином, якому було 4-5 років.

Сім'я першого директора Товстівської середньої школи

**Іван Іванович
Шевченко**

**Валентин Іванович
Шевченко. 1938-39 рр.**

**Катерина Павлівна
Шевченко (Семенчук)**

Катерина Павлівна молода, красива жінка запам'яталась мені в білій хустині. Жили вони дружно та в злагоді, обстановка в квартирі була дуже скромна, практично в них нічого не було. Іван Іванович був ввічливий з людьми, спілкуватись з ним було легко і приємно. В роботі він був суворий, але справедливий, говорив завжди правду і вимагав говорити тільки правду підлеглих. Він ніколи не підвищував голосу. Іван Іванович товаришував з моїм батьком, Самойленком Платоном Кузьмовичем, 1901 р.н., який працював бухгалтером на Вільшанському сахарному заводі. Коли почалась Велика Вітчизняна війна, вони з багатьма іншими односельчанами пішли на фронт.

В районі міста Золотоноша багато їх потрапило у полон. А від Платона Кузьмовича залишилось тільки прізвище на обеліску Слави в селі, ні похоронки, ні могили.

На жаль, сьогодні хати священика, де проживали вчителі, і самої школи вже немає, на їх місці росте бур'ян.

Хочеться сказати, що бідні та нещасні ці вчителі, маються все життя по селах – «ні кола, ні двора», як кажуть.

Працюючи директором Товстівської середньої школи Іван Іванович підтримував добрі робочі відносини з учительським колективом та учнями. Дружні відносини Іван Іванович підтримував з учителем військової підготовки учнів школи Петренком Тимошем Федоровичем, 1915 року народження, який після служби в РСЧА працював у школі військовим керівником. А єднав їх інтерес та любов до кульової стрільби, якою кожен з них добре володів.

Так, один з них брав у руку олівець, а другий з відстані 25 метрів пострілом перебивав олівець, потім вони мінялись місцями. Ця своєрідна «дуель» повторювалась неодноразово. Вміння майстерно стріляти передалось і синам Івана Івановича, інакше не може й бути – вони офіцери.

Особливо в цьому виді спорту виділявся наймолодший син Івана Івановича, майстер спорту по кульовій стрільбі – Володимир. Він неодноразово був учасником змагань на першість України, де завжди займав призові місця.

А Тиміш Федорович Петренко, в перші дні війни був призваний в Червону Армію, де героїчно воював з фашистами і загинув. В

Товсті залишилася його мама, Петренко Милашка Григорівна, 1871 р.н., та сестра Харитина Федорівна, 1895 р.н., яка була зовсім сліпа. Мама Тимоша Федоровича – Милашка Григорівна – займалась лікуванням людей травами.

У 1954-1959 рр. був розвинутий тимурівський рух і спочатку моя мама, Катерина Павлівна, а потім і школа, призначили мене шефом до сім'ї Петренків. Я носив воду, рубав дрова, виконував різні доручення і це було мені до вподоби. На той час це було модно і я пишався тим, що міг допомогти людям похилого віку, і навіть у школі деякі учні мені заздрили. Шефством над людьми похилого віку мріяли займатись майже всі учні, але на той час учнів було значно більше, ніж людей похилого віку. Середня школа на той час налічувала в середньому 400 учнів.

Одним із хобі Івана Івановича була ловля риби на вудку. Так неодноразово я з татом ловив рибу у селах Товста та Моринці – в Моринному ставку, під лісом в Бересточках, в Гнильському ставку. Із спогадів Івана Івановича відомо, що до війни він із своїми братами Олександром і Василем ловили рибу в річці Самійлівка, яка текла з Лізок хутора Юркове, через хутір під Самійловим містком, балками до села Товста, через село, на село Воронівку і впадала в річку Вільшанку, а Вільшанка в річку Дніпро. Рибу вони ловили дитячою коліскою, плетеною з лози, але на жаль цієї річки вже немає – замулилась, пересохла.

Однією з улюблених страв Івана Івановича були смажені бубирі з курячими крашанками, та смажені карасі, які водились в чистій на той час річці. В голодні роки та роки студентства доводилось їсти і горобців, а також, як розповідала мама, делікатесом були котлети з лободи та листя липи. Такого життя зазнало ціле покоління наших батьків без винятку. Тато любив природу, беріг її, любив ліс, фруктові дерева, про що свідчать сади у школах, де він працював, а також на приватній садибі, любив тварин. У нас завжди були коти, собаки, птиці, кролі. З квітів більш за все йому подобались чорнобривці.

Розділ 8

«ДО ТЕБЯ МНЕ ДОЙТИ НЕЛЕГКО, А ДО СМЕРТИ ЧЕТЫРЕ ШАГА...»

Прошло всього декілька неділь як учні 10-го класу першого випуску Товстівської середньої десятирічної школи склали випускні екзамени.

– А уже – «22 юня, ровно в 4 часа Киев бомбили...»

Зараз важко сказати скільки випускників школи, вчителів та інших працівників села пішли захищати свою Батьківщину. Але відомо одне, що під звуки пісні:

«Вставай страна огромная,
Вставай на смертный бой,
С фашистской силой темною,
С проклятою ордой...»

247 молодих, здорових жителів села пішли захищати свою Батьківщину і 125 з них не повернулися додому, а скільки людей стало інвалідами?

Війна застала Івана Івановича на посаді директора Товстівської середньої школи. В перші дні війни, не дивлячись на те, що за станом здоров'я він визнаний непридатним для військової служби, але Іван Іванович не одноразово штурмує військовий комісаріат села Вільшани.

11 липня 1941 року Іван Іванович нарешті призваний в Червону Армію і направлений в 1050 стрілецький полк, де воював до лютого 1942 року.

30 липня 1941 року він прийняв військову присягу на вірність Батьківщині. Перед виходом полку на передову, проводили екіпіровку особистого складу полку: зброя, боєприпаси, противогази та різне військове знаряддя, звичайні і продуктові пайки. Із слів Івана Івановича, він взяв повний солдатський мішок патронів, звільнивши його від усього зайвого і озброєний пішов на передову, в бій.

1050 стрілецький полк, в якому служив Іван Іванович, захищав столицю України – місто Київ. У лютому 1942 року Гітлер дав команду зняти танкові частини Гудеріана з Московського напрямку, а також війська з південного напрямку на Крим, Кавказ і кинути їх на Україну, зокрема на столицю місто Київ.

В оточення потрапило до 670 тисяч радянських воїнів. Фашисти гнали військовополонених в напрямку Житомира. Їх не годували, катували і розстрілювали, виконуючи наказ Гімлера звільнити Україну від українців, готувати її для заселення німцями. Коли військовополонених переганяли голодними з місця на місце, цивільне населення кидало в колону картоплю, буряки, моркву, щоб якось підтримати воїнів. Одного разу Іван Іванович хотів підняти з землі сиру картоплину, і в цей час одержав сильний удар по голові гумовою палкою, яка обвила голову. Скільки часу тривало це знущання – сказати важко. Морду цього здорового рудоволового фашиста-німця Іван Іванович запам'ятав на все життя. Після цього знущання над неозброєним військовополоненим він знепритомнів. Три доби з носа та вух текла кров. Молодий організм витримав і вистачило сили втекти з табору для полонених під Житомиром. Ночами, в основному лісами, Іван Іванович пробирався на південь по окупованій німцями території.

Таке рішення було прийнято у зв'язку з тим, що оперативна обстановка на той час була такою, що добиратись до лінії фронту, яка швидко віддалялась на схід, і перейти її, щоб потрапити у лави Червоної Армії, було утопією. В східному напрямку рухались відбірні численні фашистські війська. Оцінюючи оперативну обстановку, Іван Іванович прийняв рішення пробиратись на південь, де знайома територія, ліси.

На кінець березня 1942 року він зустрівся з дружиною Катериною Павлівною і сином Валентином, 1934 р.н., в селі Юркове, де проживали батьки та родичі І. І. Шевченка. У надійних, близьких родичів Івана Івановича на той час склалась відносно не погана обстановка.

Батько (вітчим) Деміч Федот Павлович поранений прибув в Юркове після втечі з концтабору, брат Василь Іванович, член ВЛКСМ, проживав тут з сім'єю: дружиною Шевченко (Боровик) Лідією Сергіївною (1920-2012 рр.) та дочкою Валентиною Василівною Шолох (Шевченко) (1941-2006 рр.). Василь Іванович в Радянську Армію не призивався – не мав пальців на правій руці.

Шевченко Олександр Іванович, 1916 р.н., член ВЛКСМ, кадровий солдат Радянської Армії, втік з фашистського концтабору, працював в майстерні Вільшанської МТС, а проживав з дружиною Шевченко (Шолох) Фросиною Іфанівною в с. Юркове.

У 1943 р. у них народився син Леонід, який в 60-х роках закінчив Шевченківський гідромеліоративний технікум, має дві дочки і проживає в м. Нижньокримськ, зв'язку з ним на жаль немає.

Село або хутір Юркове з часу свого заснування було завжди підпорядковане по адміністративній лінії селу Боровикове. Про нього я маю недостатньо інформації, але чим багаті тим і раді. Особисто рукою Івана Івановича написано:

Позначити адміністративні лінії по вул. підпорядковане село, хутір Юркове.
Засноване на початку XIX ст.
Зволежено виміряти на границях В.В.В., 13.
Кладення в бочках з вершковим, 149 на квадраті
середнім на середнім СВЕР
Замість вогнища односельчанам середнім
на квадраті.
Уроченням село є фактор філологічним науку
професор Ю.А. Лазобник.
За територією села містяться центральна садиба
к-пу «Промисль Комуністична», який розміщений 1,3 км.
на зліва, з яких 1,2 км на схід.
Сільськогосподарське господарство - вирощуванням
зернових культур і цукрових буряків. Відоме
гвардійство.
За дослідити земельні в розв. в-т. виробн. 109
Трудівн. села зготовлені середніх категор. (на 1971р.)
1968р. вимод. приватно зв'язку к-пу високот
культури землеробства.
В селі є в. школи, 2 бібліотек - на гонів,
два клуби, фєнади.-акуст. пункт,
~~Медпункт. каністера - Комуністична, ком. економіка~~
~~- чинів В.Кост.~~
125. Чин. 001. С. 251.

Необхідно написати декілька слів про село Юркове. Користуючись легендою, якій багато років, письмових джерел її не існує, а на протязі багатьох століть вона переказується з уст в уста, розповів її краєзнавець Віктор Губатий із села Зелена Діброва.

Хутір Юркове був названий іменем одного із трьох братів Щербаків. Іменем першого брата Самійла була названа річка, яка починається на хуторі Лізки села Юркове, тече до села Товста і впадає у Вільшанку. Також іменем Самійла названий міст через цю річку по дорозі з села Зелена Діброва на Вільшану. Біля цього моста трагічно загинув мій прадід Щербак Тарас Іванович (по вуличному – «Богатир») в 1929 році. Юрко поселився у верхів'ях цієї річки Самійло в районі Самійливого моста, а Микола заснував хутір між селами Товста і Зелена Діброва під назвою Щербаківка. Хутір Юркове інтенсивно почав заселятись у 1918-1920 рр., коли багатодітним родинам сіл Кирилівка та Боровикове виділялись земельні наділи з правом забудови. У селі Юркове проживало в основному молоде населення. В часи фашистської окупації в село з оточення та концтаборів повернулись декілька військовослужбовців Радянської Армії. Серед молоді було багато комсомольців, які виявляли свою ненависть до фашистів та їх прислужників.

Більшість жителів села Юркове були радянськими патріотами, ненавиділи окупантів і жоден з жителів села не пішов в поліцаї та підсобником до фашистів.

У В. І. Шевченка залишився радіоприймач, але для нього необхідні були потужні батареї, яких ніде не було. Учні та студенти Сокирко В. Д., Шевченко В. В., Голуб В. Г. почали монтувати детекторні приймачі.

Точились чутки про насильний призив в німецьку армію, про «вербовку» на роботу в Німеччину. Іван Іванович, як учитель по професії, не дивлячись на свій молодий вік, уже 5 років працював директором школи, почав формувати біля себе серйозних комсомольців, з якими можна було відверто говорити. З рештою з'явився приймач, батареї до нього дістали в Тарасівці, пізніше О. І. Шевченко знімав батареї в Вільшанськiм МТС з німецьких машин.

Радіоточка переміщувалась від Сокирка до Шевченка Віктора, в скирту на полі, а потім її установили на горищі Павлик Єлізавети.

Уже в червні 1942 року Іван Іванович сформував підпільну групу, в яку входили: Шевченко І. І., Сокирко В. Д., Шевченко В. В.,

Шевченко В. І., Голуб В. Г., Деміч Ф. П., Шевченко О. І., Пилипенко Ф. Н., Марченко П. С., Кислиця М. С., Кислиця І. С., Шевченко К. П., Деміч Г. М., Шевченко Л. С., Кислиця С. П.

Група поставила перед собою завдання:

– Організація підпільних радіоточок для поширення правдивої інформації на фронтах війни.

– Систематичне ведення агітації проти всіх заходів і компаній німецьких окупантів.

– Установити зв'язки з підпільними організаціями та партизанськими загонами.

– Діставати зброю.

– Створити партизанську групу.

– За рахунок патріотично настроєних людей розширювати підпільну організацію.

– Кожен член підпільної групи повинен підібрати інформаторів, які систематично інформували б радянських людей про події на фронтах і патріотичну боротьбу з окупантами.

– Викриття і знищення поліцаїв, німецьких прислужників.

Група в усній та письмовій формах поширювала повідомлення радіоінформбюро. При допомозі лікаря Вільшанської лікарні Рожкова, підробляли справки, які звільняли від відправки до Німеччини радянських людей. Група переховувала та відправляла в партизанський загін військовополонених, що втекли з концтаборів: лейтенантів Миргородського Я. Н., Мінька В., Бабенка В., Лісового та інших.

Підпільникам Сокирку В. Д., Шевченку В. В. та Голубу В. Г. вдалося організувати втечу 4-х радянських офіцерів з концтабору в кар'єрі села Бабанки, крім того, вони добули там три гвинтівки та кілька сот патронів.

В травні-червні 1943 року І. І. Шевченко і Ковтун І. М., два чоловіки з села Боровикове, три – з села Шевченкове були відправлені на будівництво дороги Вільшана-Боровикове. Серед Шевченківців був Олександр Феофанович Грицик, який кожен день виходив на роботу без харчів, багато кутив і ні з ким не розмовляв. Як стало відомо пізніше, О. Ф. Грицик – учитель з Вінничини, був тяжко поранений в бою, дістався в село Шевченкове, де була його дружина та четверо малих дітей 7-15 років, які голодували. Іван Іванович подружився з Грициком О. Ф., допоміг його сім'ї і через нього позна-

йомився з підпільною парторганізацією села Шевченкове, членами якої були Бойченко М. Т., Слічний М. Д., Бондаренко Г. М. та інші.

Завдяки інформації О. Ф. Грицика врятовані від розстрілу Деміч Ф. П. – колишній голова колгоспу села Боровикове з 1929 до 1932 рр. та Красюк Г. П. – колишній голова сільради с. Боровикове.

У селі Зелена Діброва попередили дружину голови сільради С. Й. Похилюка, а через неї і голову колгоспу П. І. Похилюка, що їм загрожує розстріл, та є можливість переправити їх в партизанський загін в Моринський ліс. Похилюки не прийняли пропозицію, були схоплені поліцаями і розстріляні, а голова колгоспу П. І. Похилюк переховувався в селі Юркове у І. Денисенка та В. Я. Жежеруна.

В партизанський загін потрібно було йти із зброєю. Дістати зброю стало головною проблемою підпільників. В Моринському лісі уже перебували Слічний М. Д., Бондаренко Г. М., Деміч Ф. П. – перша озброєна партизанська група. Ця група з трьох партизан та Грицика О. Ф., Шевченка В. І, Шевченка І. І., Сокирко В. Д. збудували першу секретну землянку між Моринським старим лісництвом та Пустими ярами.

Потім ця група із семи чоловік встановила зв'язок із Лисянським партизанським загonom під командуванням капітана Червоної Армії Аркадія Акоповича Мкртичяна та із загonom ім. Кутузова, в який і влилася. Періодично з хутора Юркове і села Шевченкове Грицик О. Ф., Бойченко М. Т., Шевченко І. І. в пусті яри доставляли хліб, сало, одяг, патрони. Із хутора Юркове на Моринський хлібний пункт на вузькоколіяку доставляли підводами зерно для відправки його на станцію Звенигородка і звідти в Німеччину.

Два рази на підводі К. Т. Макуха завозив зерно в Моринський млин Пономаренку В. Є., який перемелював зерно на борошно і видавав вказаним із партизанського загону жителям села Моринці, що жили біля лісу. Вони випікали хліб для партизанів.

Між хутором Юркове і селом Шевченкове на масиві підсобного господарства Вільшанської МТС, в лісі Пилипенко Ф. Н., Марченко П. С., Шевченко В. В., Сокирко В. Д., Клименко П. С., Кислиця М. С. та інші викопали засекречену землянку (вхід з річки під землею 15 м), в якій вміщувалось 20-30 чоловік. В ній завжди можна було переховати тих, кого хватали і заарештовували німці та поліцаї.

Підпільна група проводила систематичну роботу з населенням, щоб ті всіляко зривали поставку хліба в Німеччину:

1. Гноїли зерно.
2. Виводили із строю жатки, молотарки.
3. Ночами развозили зерно і снопи по дворах надійним людям.

Результатом проведеної нами роботи з населенням по приховуванню хліба від німців, весною 1944р. коли на висхідній фази війни військами від франксистів окупантів відраховувався тертя великої кількості каштанів та інших Юрковому зібранні зерна – посівного фондуючі село тисоцьку посіву за здани в морозу – березні 1944р. 1600 тунів зерна з строю Червоної Армії (роботу проводила Філіппівна в Ільшаньки РК КП України Володимир С.І.).

Написаний лист особисто рукою Івана Івановича. Я думаю його зберегти, нехай почерк залишиться для нащадків, пройде час і ми зможемо не знайти записів, написаних особисто рукою Івана Івановича.

У літку 1943 р. через Шевченка В. І. встановлено зв'язок з підпільниками села Козацького: Нечипоренком І. І., Вдовиченком М. А., Таранухою Г. К., Колядою В.

У липні-серпні 1943 р. за допомогою розвідників підпільної організації хутора Юркове Василя Івановича Шевченка та підпільника Вільшанського цукрозаводу Василя Холодняка встановлено зв'язок з підпільною організацією, якою керував Калиновський Григорій Лукіч, на той час вона налічувала біля 19 чоловік.

Через жінку підпільника Столяра О. І. Марію Іванівну Федерко керівник підпільної організації Вільшанського цукрозаводу Калиновський Г. Л. спілкувався з керівником підпілля хутора Юркове

І. І. Шевченком та керівником підпілля села Шевченкове М. Д. Слічним.

А на цьому я зупинись детальніше. Справа в тому, що випадково в мої руки попав лист Калиновського Г. Л., написаний 15.09.1967 року. В 1941 році Калиновський Г. Л., в минулому штурман кораблів далекого плавання, працював начальником главка флоту суднобудівних підприємств наркомата рибної промисловості УРСР. Коли почалася війна, Калиновський Г. Л. добровільно поступив в третій комуністичний-знищувальний батальйон, де був назначений началь-

ником штабу. В боях за оборону Києва, батальйон втратив 600 чоловік убитими і пораненими, залишилось 75 чоловік. Залишки батальйону з регулярними військами відступили до Бориспіля і потрапили в оточення фашистів як і десятки тисяч радянських бійців. Стало зрозуміло, що вибратись з оточення неможливо і по команді керівництва 26.09.1941 року залишки бійців пішли в ліси. В березні 1942 року під чужим прізвищем Калиновський Г. Л. поступив слюсарем на Вільшанський цукрозавод. Він поступово знайомився з робітниками, однодумцями і починає формувати підпільну організацію. Першими членами якої були Столяр О. І., Довбенько, Сизоненко та інші. Підпільники організовували саботажі, диверсії, зривали відгрузку цукру в Німеччину. При допомозі доктора Мельничука відбраковували молодь для угону в Німеччину і робили багато інших диверсій. На цукрозаводі була розміщена німецька військова частина з ремонту автомобілів та танків. Завод пильно охоронявся. Група підпільників під час демонстрації фільму проникла на сцену, де зберігалася зброя фашистів. Підпільники викрали 10 гранат, п'ять гвинтівок і набої до них, а також німецьку форму.

Підпільники переодяглись в німецьку форму і таким чином вийшли за територію заводу. Враховуючи попередню домовленість з керівником підпільної організації села Юркове І. І. Шевченком, в умовленому місті озброєних і переодягнених в фашистську форму підпільників Вільшанського цукрозаводу Калиновського Г. Л., Столяра О. І. та інших зустріли з підводою. І. І. Шевченко та Кієнко благополучно в сутінках ночі доставили їх на хутір Юркове. Калиновський Г. Л. далі пише, що зв'язкові – дев'ятирічний Валентин Шевченко, син Івана Івановича та шістнадцятирічний Василь Сокирко, юні герої того часу, провели Калиновського Г. Л. та інших підпільників на явочні квартири керівника підпілля І. І. Шевченка до Деміч Г. М. та Шевченко К. П. Тут підпільників Вільшанського цукрозаводу познайомили з представником партизанського загону імені Кутузова Герасимом Михайловичем Бондаренком – кличка «Усач». Звичайно вигляд групи Калиновського Г. Л. в формі фашистів визвав непорозуміння і жах особливо у жінок, які не знали істини, але потім всі розслабились і повеселішали.

Я пам'ятаю про цей випадок, який давно розповідала мама і бабуся; розмова була в сімейному колі, під час святкування Дня Пере-

моги. Григорій Лукіч далі пише, що так виникло, і з часом кріпшало знайомство з безстрашним патріотом нашої Батьківщини, героєм підпільником, командиром партизанського загону і всією самовіданною сім'єю І. І. Шевченка.

"...В ту ніч, коли ми шукали оружане, немудро перевернули все забудь і все.
Дівчата, вступили на хутор, возле еовхоза,
И. И. Шевченко и Кичко, сподожу, Благородный
промысловый № хутор Коржов и уведели
Обязки. Перед нами был 12 летний
Валентин Шевченко, сын организатора и
руководителя Подпольной организации
И. И. Шевченко и 16 летний Василий Сохарь.
В эти юные годы того времени
проводили нас на квартиру - Явку
к бабушке Исаковичи Шевченко.
Здесь мы встретились с представителями
партизанского отряда им. Кутузова
Герасим Михайловичем Богдаренко
по кличке "Усач".
Так возникло и крепко закрепились
с безстрашным патриотом нашей
родины, героем партизанского командиром
партизанского отряда И всей его
самой верной семье, а ныне
Вашим командиром И. И. Шевченко.
А на следующую ночь в сопровождении
товарищей Богдаренко Т. М. И. Шевченко и
Савченко П. Д. мы ушли в Моршанский
лес, в районный отряд
им. Кутузова..."

Рукопис Калиновського Григорія Лукіча

А в той час, в ніч викрадення зброї на Вільшанському заводі, німці перевернули все догори дригом, почались арешти, допити і т.п.

Думаю, що в підпіллі тяжче, чим на фронті. На фронті зрозуміло, що ворог попереду, а свої – позаду.

У підпіллі – вороги з усіх сторін.

Цю групу Вільшанських підпільників в Моринський ліс супроводив сам керівник підпілля Іван Іванович Шевченко з бойовими товаришами, а далі в загін Бондаренко Г. М.

Рахую буде доречно вставити в текст частину рукопису із об'ємного листа, написаного особисто рукою керівника підпілля Вільшанського цукрового заводу Калиновського Григорія Лукіча. Нехай його рукопис збережеться для нащадків.

У грудні 1943 року обставини склались так, що підпільникам села Козацьке Нечипоренку І. І., Вдовіченку М. Л., Коляді В. та іншим необхідно було терміново відправитись в партизанський загін.

Для виконання цього завдання наказ одержали Шевченко В. І., Пилипенко Ф. Н. та Марченко П. Члени цієї групи на відмінно виконали наказ: вони заїхали в Козацький ліс, роззброїли поліцаїв та лісників Швеця, Зінченка, Шияна. Після виконання цієї операції, озброєних підпільників привезли в хутір Юркове на явочні квартири, потім провели в Моринський ліс і влаштували в Лисянський партизанський загін під керівництвом капітана Радянської Армії Аркадія Акоповича Мкртичяна.

Доречно буде використати статтю журналіста М. Бойченка із газети «Шевченків край» № 114 за 25.09.1971 р. про боротьбу з фашистами партизанів і підпільників села Юркове.

Йшла війна народна...

Червоний сніг

Минав 1943 рік. Стояла глибока осінь. Червона Армія місцями форсувала Дніпро. Визволено Київ. Жорстокі бої йшли в районі Житомира. Німецько-фашистські полчища подібно звіру, що, відходячи від небезпеки, скалив зуби, кидався у всі сторони, одчайдушно опирався, плюндрував на своїй дорозі все, що вдавалось, а чоловіче населення під конвоєм гнав на захід.

– Всіх не заберуть... Удавляться, – міркував дехто з юрковчан.

Інакше думали з цього приводу тракторист Вільшанської МТС Олександр Іванович Шевченко та молодий ще колгоспник Федір Ничипорович Пилипенко. Тепер були вони в своєму селі – Юрковому.

– Не будемо покірно чекати, поки нас заберуть, – рішуче сказав Олександр. – Подамося на Моринці, Почапінці... Десь там партизани.

– Це вірно, – підтримав його Федір.

– Але не з порожніми руками... Добудемо спочатку зброю. Для цього діла і погода сприяє. Глянь, яка хуртовина...

– І я за це, за зброю... Але ж де її взяти?

– Для цього в мене план давно визрів, я все розвідав, – і Олександр поділився своїм задумом.

– Справді це діло! – з іскорками в очах вигукнув Федір. – Я не додумавсь би...

– Візьмемо з собою і Петра Марченка, Сидорового сина. Хлопець розторопний і відважний... Буде коло коней.

Вже другий день надворі хуртовина. Місцями понамітало гори-замети. Але це не заважало фельдфебелю ляндртшафтліхе (сільськогосподарської) комендатури Курту (населення називало його «фріцем» у розумінні «гітлерівець») вирушати в дорогу. В будь-яку погоду він завжди в один і той же час виїжджав вранці з Вільшани до Зеленої Діброви, і в один і той же час після обідньої пори повертався назад. Спостережливі люди говорили:

– По фріцові можна звіряти годинник.

Візник сидів на «козлах», час від часу погейкував на коней, а Курт – ззаду. Він, поставивши карабін між ноги, награвав якусь мелодію на губній гармонії або насвистував. Завойовник «нового порядку» в Європі, про що свідчив у нього орден Залізного Хреста, не знав-не відав про те, що тут трохи більше чверті століття тому нащадки безстрашних гайдамаків першими підняли на Україні селянське повстання проти німецьких інтервентів.

Вони мстили їм за контрибуції, розстріли, пожежі, очищали свою радянську землю від цієї нечисті.

Дібрівчани не показувались на очі Курту як тільки він з'являвся в селі і неодмінно з дубовою палицею в руках.

– Не хочеш бути битим – не появляйся перед Куртом, – говорили селяни.

І всі обходили його, як скаженого собаку. Навіть старий Корній скуштував руки Курта і тиждень лежав не підводячись. То було ще в сорок першому, незабаром після того, як він, відкриваючи ворота, запрошував до себе німців, немов дорогих гостей. Угощав їх медом-горілкою, салом, яйцями, вихваляючи німецькі порядки. На підпитку, пересипаючи українські слова з перекрученими німецькими, розповідав, як він був у полоні, а потім після революції в Росії, одягли його й інших полонених українців у сині і сірі жупани, а на голову дали шапки з шликом та ще й китичкою на кінці (козак хоч куди!) і відпустили до війська отамана Петлюри.

...На цей раз Курт не награвав на гармонії. Випивши на холод шнапсу і закутавшись у кожух, відібраний у когось на селі, він швидко зігрівся. Солодко дрімав під однотонним понукуванням і цмоканням їздового на коней. Позаду Курта лишилися кілометри дороги від Зеленої Діброви. Навколо ніде нікого. Лише ген попереду відійшли від скирти пароконні сани трохи навантажені соломою. Коні повільно брѳохались по снігу. Вийшли на дорогу і пішли назустріч. На соломі сидів підліток, поганяючи коні, а за ним, відвернувшись від вітру, боком лежав у киреї старший чоловік. Коли підводи приблизились, хлопець звернув коні вбік, уступаючи, як і належить, німцеві дорогу. Як тільки той минув, людина спритно скинула з плечей кирею і, сказавши: «Постій, Петю», за мить скочила вниз. Це був Олександр Шевченко. За ним вирвався з соломи Федір Пилипенко. Обидва блискавично навалились ззаду на гітлерівця. Олександр зразу захопився за Куртів карабін, щоб застерегти постріл. Від несподіванки їздовий шарпонував коні, але тут же зупинив їх, як тільки почув загрозливий Федорів голос:

– Стій, бо стрілятиму!

Гітлерівець не випускав з рук карабіна, одчайдушно виривався. Але дарма... І тут сталося непоправне. У цій купі людей, що боролись не на життя, а на смерть, ніхто не помітив, що рука гітлерівця

потяглась під кожухом за пістолетом, і grimнув постріл. Тіло Федора враз обм'якло і звалилось з саней. Під ним почервонів сніг. Олександр в розпалі рвонув карабін і не стріляв, а з усієї сили вдарив прикладом по голові ворога...

Хуртовина прискорювала вечірні сутінки короткого дня. Ніжні сніжинки, падаючи там, де щойно лежав Федір, ставали червоними. Олександр з карабіном на плечі і торбиною патронів йшов полями до лісу. Петро Марченко, безстрашний піонер Боровиківської семирічки, з трофейним пістолетом в кишені віз свого смертельно пораненого старшого друга. Вітер геть чисто замітав снігом сліди.

...Минув місяць, як похоронено Федора Пилипенка. За цей час у боях з карателями поліг і Олександр Шевченко. Тим часом Петра Марченка не покидала думка помститися гітлерівцям за своїх друзів-земляків, за свій сплюндрований край. Та в нерівній борні юний месник загинув. Йому було п'ятнадцять.

М. Бойченко, журналіст.
«Шевченківський край» № 114 за 25/IX-1971 р.

Особливо активізувалась робота партизан і підпільників в кінці 1943 року та на початку 1944 року, коли Радянська Армія перейшла в активний наступ.

Кожен день підпільники і партизани нападали на німецькі колони, пости поліцаїв знищуючи їх, а зброю відправляли в партизанський загін.

Для зрадників народу, поліцаїв був поширений серед партизанських загонів Середнього Придніпров'я наказ № 155 підполковника Туровича.

З цим наказом Шевченко І. І. і Грицик О. Ф. сміливо відвідували квартири поліцаїв і ті здавали зброю. Активну участь в роботі підпільників і партизанів брали не тільки брати та родичі Івана Івановича Шевченка чоловічого роду, а і жінки та діти.

Лідія Сергіївна, Фросина Іфанівна, Катерина Павлівна Шевченки, Гафія Миронівна Деміч і інші жінки випікали хліб для партизанів, переховували військовополонених, шили і ремонтували їм одяг, вмонтовували металеві пруті в снопи, щоб вивести зі строю

молотарки, і кожним своїм рухом прискорювали перемогу Радянської Армії. Було б не справедливо, не назвати малолітнього партизана підпільника, старшого сина Івана Івановича, Валентина, 1934 р. н. Цей безстрашний хлопчик темними ночами проводив в партизанські загони підпільників і військовополонених, а також на рівні з повнолітніми підпільниками доставляв партизанам продукти в Моринські та Казачанські ліси, а йому було лише дев'ять років. На превеликий жаль, цього мужнього полковника ракетно-артилерійських військ серед нас уже немає, 20.07.2009 р. в віці 74 роки ми прощались з ним в місті Світловодськ, де він і похований.

Часто в скиртах переховувались радянські солдати, що опинились на окупованій території. Переодягнені з села Вільшани поліцаї, як Нестеренко та інші в рваному одязі із забинтованими ногами або руками, маскуючись під поранених, висліджували радянських військових на дорогах, в скиртах, в селах, арештовували їх і відправляли в поліцію. Підпільники нейтралізували таких переодягнених поліцаїв і попереджували про це населення навколишніх сіл.

Радянських воїнів, які волею долі опинились на окупованій території, підпільники озброювали і відправляли в партизанський загін, чисельність якого зростала. Відправляли в партизанський загін і підпільників, які потрапили в підозру німецьким приспівникам.

Підпільні організації хутора Юркове, сіл Козацьке та Шевченкове працювали з Лисянським партизанським загonom А. А. Мкртчяна і загonom імені Кутузова як одне ціле.

Взаємовиручку між підпільниками і партизанами диктувало життя. Така взаємовиручка давала не поганий ефект. Партизани і підпільники контролювали дороги: Вільшана – Зелена Діброва, Вільшана – Почапінці – Звенигородка, Корсунь-Шевченківський – Лисянка, Богуслав – Вільшана, Вільшана – Шевченкове – Моринці – Лисянка.

На залізничному перегоні Кам'янка – Цвіткове пустили під укіс Німецький військовий ешелон, вивели з ладу 12 машин, вбили 41 гітлерівця, поранили 5, зруйнували телефонний зв'язок між німецькими гарнізонами Мурзинці – Верещаки, розгромили комендатуру в селі Журжинці. Підірвали залізничний міст через Гнилий Тікич

в селі Шестеринці, проводили широку агітаційну роботу серед населення проти фашистів, зривали відправку молоді і хліба в Німеччину, знищували зерно різними методами, діставали зброю, розклеювали листівки. Це далеко не повний перелік справ, якими займалися підпільники і партизани.

В грудні 1943 р. та в січні 1944 р. в Моринському лісі в землянках Пустих Ярів зібралась велика група новоприбулих підпільників: Грицик О. Ф., Шевченко І. І., Нечипоренко О. І., Сокирко В. Д., Вдовиченко М. А., Шевченко В. І., Шевченко О. І. та інші, чекаючи провідника в загін імені Кутузова в Богуславські ліси, де в селі Киданівка базувався загін.

Але в цей час командування загону імені Кутузова направило групу (Лисянський загін А. А. Мкртичяна) в Моринській ліс з метою разгромити в селі Шевченкове поліцейський участок і знищити склад ПММ на території сільськогосподарського технікуму. Операція готувалась на «Різдво», коли поліцаї будуть п'яні.

Вранці 06.01.44 р. Грицик О. Ф. та Шевченко І. І. пішли розвідати сили поліції та німців, що розмістились в приміщенні сільськогосподарського технікуму. Необхідні відомості вони отримали через дружин Бойченка М. Т. та Грицика О. Ф.. Розвідники повернулись в Моринське лісництво, де декілька днів уже розміщався загін А. А. Мкртичяна. А через деякий час, годин в 10-11 06.01.44 р. німці великими силами із напрямку села Моринці почали прочісувати ліс. На лісництві зав'язався бій.

У бою з гітлерівцями загинули Сокирко В. Д., Шевченко О. І. – рідний брат Івана Івановича Шевченка, Нечипоренко І. І., Вдовиченко М. А. Фашисти також мали втрати – унтер-офіцера, декількох солдат і спішно відступили до села Моринці.

У сутінках загін на підводах виїхав в село Шестеринці, потім в Губський ліс. Від місцевих підпільників стало відомо, що в селі Смільченцях – радянські війська.

Загін з'єднався з 269 полком 136 стрілецької дивізії Першого Українського фронту. Декілька днів полк і партизанській загін вели запеклі бої в оточенні. 136 стрілецька дивізія прорвалась в село Ставиці через фронт і вийшла в район Ризино, Шубині Стави, Тихонів-

ка і другі села. Через 10 днів полк і загін А. А. Мкртчяна вийшли в Моринській ліс. З Моринського лісу послані розвідники в різні напрямки, Грицик О. Ф., Шевченко І. І., Шевченко В. І. в напрямку Шевченкове-Боровикове-Козацький ліс.

Біля села Зелена Діброва вони зустріли передові частини 67-ої козацької дивізії корпусу генерала Селіванова, Другого Українського фронту, які зайняли села Зелена Діброва, Товсту, Козацьке, Боровикове, хутір Юркове. Разом з розвідниками козачої дивізії Грицик О.Ф., Іван Іванович і Василь Іванович Шевченки провели розвідку в селі Шевченкове, як з'ясувалось, воно було зайнято військами Першого Українського фронту. Вони замкнули кільце навколо Корсунь-Шевченківської групи фашистських військ через Таращу лісами в напрямку Медвич – Богуслав – Моринці – Шевченкове.

Я дозволю собі привести останній епізод боротьби підпільників і партизанських загонів. У лютому 1944 року Радянські війська створили фашистам під містом Корсунь-Шевченківський другий Сталінград. За наказом Гітлера авіація фашистів скинула оточеним фашистам два мішки нагород (хрестів) для підняття бойового духу. Але не судилося тим хрестам потрапити на груди фашистів, а потрапили вони на могили фашистів та в музей Великої Вітчизняної війни, що розташований в місті Корсунь-Шевченківській. В морозну лютневу ніч 1944 року, озвірілі фашисти невеликими добре озброєними групами з підтримкою танків мотопіхоти хотіли прорватись з оточення в напрямку на Лисянку, але в районі Моринських лісів їх зустрів партизанській загін з бійцями 269 полку. В цьому бою полягло багато фашистів, але загинуло чимало партизан і бійців полку. Це був останній бій партизан і підпільників. Радянські війська звільнили від фашистів Вільшанський, Корсунь-Шевченківський, Городищенський та інші райони. Залишились спалені села, на полях – розбита і спалена військова техніка, зруйновані магазини, школи, ферми, житлові будинки.

Командування Радянських військ високо оцінило допомогу партизанів. В боях за село Ризине партизанській загін займав оборону на фланзі полку і ні один боєць-партизан не зійшов з позиції, доки не були відбиті шалені атаки ворога. В бою за Шубині Стави 8 пар-

тизанська рота вела бій з ворогом протягом 24 годин, але ні один партизан не пішов з поля бою. 8 рота партизанів подала приклад героїзму іншим ротам, відбиваючи фашистські атаки, знищуючи танки і живу силу ворога.

Після знищення Радянськими військами, партизанами та підпільниками Корсунь-Шевченківського фашистського угруповання Вільшанський, Звенигородський, Городищенський і Корсунь-Шевченківський райони були звільнені від фашистів. Керівництво Вільшанського району, що повернулось в звільнену Вільшану, поставило завдання з відновлення діяльності органів Радянської влади, колгоспів, шкіл, підприємств. Частина партизан та підпільників, придатних для військової служби, були призвані в Радянську армію і пішли далі громити ворога, а інша частина залишалась для відбудови народного господарства. Іван Іванович Шевченко по наказу керівництва очолив відділ народної освіти Вільшанського району Київської області.

Подальша доля Григорія Лукіча Калиновського склалась так, що після війни він займався будівництвом суднобудівних верфей на

1967 р. Григорій Лукіч Калиновський,
капітан пасажирського турбоелектроходу «Абхазія»

Чорному і Азовському морях. З 1952 року, як інженер-капітан далекого плавання, багато плавав за кордон. На час написання листа командував пасажирським турбоелектроходом «Абхазія».

Останній раз із своїм бойовим товаришем Грициком Олександром Теофановичем, який проживає в місті Бершадь Вінницької області, Іван Іванович зустрівся в 1972-74 роках. Подробиць цієї зустрічі я не знаю, а Володимир, молодший брат, з яким Іван Іванович машиною їздив в Бершадь, не пам'ятає подробиць цієї зустрічі.

Я просив знайомих знайти родичів Грицика О. Ф., але результатів поки що немає, говорять, що це прізвище дуже часто зустрічається в Вінницькій області.

І от нарешті мені пощастило.

Переглядаючи і вивчаючи архіви І. І. Шевченка, працюючи над спогадами тяжких років Великої Вітчизняної війни, з'являються документи, які раніше не були відомі або за недостатністю часу не були вивчені і оприлюднені, адже мова йде про події, які відбувались 70 років тому.

Чимало цікавого матеріалу поступило до Звенигородської районної газети «Шевченківський край» до 30-ї річниці визволення Черкащини від німецько-фашистських загарбників, особливо Звенигородського, Городищенського, Корсунь-Шевченківського та інших поряд розташованих районів.

Для мене стало відомо як організували на базі підпільних організацій партизанські загони імені Кутузова, імені Щорса, партизанський загін Мкртичяна. Частиною цього підрозділу була група підпільників-партизанів під керівництвом І. І. Шевченка.

Вважаю за необхідне помістити матеріали із Звенигородської районної газети «Шевченківський край» під назвою:

«Хроніка партизанського руху»

19 серпня 1943 року штаб партизанського руху при Військовій раді 1-го Українського фронту сформував групу в кількості 7 осіб і перекинув її літаками в тил ворога (за 45 кілометрів на північний схід від Умані).

Налагодивши зв'язок з підпільними групами, у вересні ці това-

риші організували партизанський загін імені Кутузова (командир – Пилип Єфремович Яковлев, комісар – Іван Гнатович Шкурєнко, начальник штабу – Олександр Іванович Мишуков).

Цей загін, що мав у своєму складі 281 партизан, діяв у Тальнівському, Бабанському, Уманському, Маньківському і Буцькому районах. 2 лютого 1944 року він з'єднався з військами Радянської Армії.

Невелика група загону на чолі з командиром роти Миколою Павловичем Мухіним була послана в Звенигородський район (Пєхївський, Козацький і Моринський ліси), де діяла з 5 по 28 січня 1944 року. Вона провела ряд операцій проти гітлерівців, що відступали під натиском Радянської Армії.

На базі лисянської підпільної організації в травні 1943 року в с. Дашуківці створено партизанський загін імені Щорса (командир – Кузьма Степанович Легкодух, комісар – Іван Макарович Сікало, начальник штабу – Онїкій Михайлович Вереднюк).

Загін діяв на території Лисянського (ліс Діброва), Буцького (Пєхївський ліс) і Таращанського районів. Він провів 43 бойові операції, знищив 7 німецьких офіцерів та 104 солдати, 1 паровоз, 2 автомашини та ін.

У Моринському лісі 10 березня 1943 року з підпільників навколишніх сіл Почапінці, Моринці, Журжинці, Мурзинці, Шевченкове, Бужанка, Юркове – було створено партизанський загін Мкртичяна (командир – Аркадій Акопович Мкртичян, комісар – Григорій Лазарович Єременко, начальник штабу – Захар Іванович Пігур).

Цей загін діяв у районі сіл: Тихонівна, Почапінці, Орли, Шестеринці, Моринці, Чеснівка, Журжинці, Верещаки, Виноград, Бужанка, Мурзинці, Хижинці, Ризине, Рубаний міст. Він нараховував 99 партизанів і завдав ворогові таких втрат: вбито німецьких офіцерів – 7, солдатів – 132, пущено під укіс 2 німецьких ешелони, знищено 29 автомашин, розгромлено 3 поліцейських дільниці і німецьку комендатуру.

Бойові дії партизанських загонів імені Кутузова, імені Щорса і Мкртичяна були тісно пов'язані між собою.

З а к л и к до боротьби

За останній час Звенигородський краєзнавчий музей імені Т. Г. Шевченка поповнив свої фонди новими матеріалами про діяльність підпільної організації КП(б)У в с. Шевченковому. Зібрано сподаги, фотографії, копії архівних документів.

Найцінніше серед цього надбання — оригінали дев'яти листівок, що їх випустили підпільники в 1942—1943 роках. Передав їх до музею Олександр Феоданович ГРИЦЬК, котрий живе тепер на Вінничині.

Ми публікуємо одну з листівок та фото учасників Шевченківської підпільки.

1942 р.

ДОРОГІ ТОВАРИШІ!

Уже десять місяців, як німецькі загарбники напали на нашу Батьківщину.

За цей час фашисти багато знищили наших людей, фабрик, заводів, колгоспів, шкіл, зруйнували наші міста, села, вивезли в рабство багато молоді.

Фашистська пропаганда трубить, що Червона Армія розбита, що німці взяли нашу столицю Москву, Ленінград.

Не вірте фашистам!

Москва стоїть і буде стояти. Німці ніколи її не візьмуть. Ленінградці обороняють Ленінград, і німці знайдуть під Ленінградом собі могилу. Наша Червона Армія міцна і наносить поразки фашистським військам.

Червона Армія зимою розбила, знищила багато німецьких дивізій під Москвою.

«Блискавична» війна гітлерівської Німеччини провалилась. Брешуть фашисти, що Радянський уряд залишив Москву. Радянський уряд ніколи не залишав Москви...

Всі прогресивні сили світу об'єдналися проти фашизму. Всі вірять, що Радянський народ розгромить фашизм.

Не забувайте, товариші, що німецьким убивцям допомагають зрадники, поліцаї, старости. Це вони допомагають розстрілювати наших людей, грабувати, вивозити наше добро, полювати за нашою молоддю для вивезення в рабство.

Пастає час розплати.

Піднімайтесь на боротьбу з фашистами, зрадниками! Беріться за зброю! Знищуйте цих бандитів! Не давайте вивозити хліб, наші цінності! Рятуйте нашу молодь від фашистського рабства.

Хай вороги знайдуть смерть на нашій землі! Прокляття зрадникам!

Наш народ переможе!

На знімках: згорі праворуч — Микита Данилович СЛІЧНИЙ, керівник підпільної організації в с. Шевченковому; ліворуч — члени підпільної ор-

ганізації Микола Трохимович БОЙЧЕНКО, Герасим Михайлович БОНДАРЕНКО, Олександр Феоданович ГРИЦЬК.

На кінець стало відомо для мене, а також для читача ім'я та по батькові Грицика Олександра Феофановича – товариша І. І. Шевченка, а також підпільників села Шевченкове з якими тісно працювали підпільники-партизани села Юркове під керівництвом І. І. Шевченка.

Дев'ять листівок партизанів-підпільників зберігаються в Звенигородському музеї ім. Т. Г. Шевченка, а одну із них та фото учасників підпілля с. Шевченкове я публікую для читачів.

Аркадій Акопович Мкртичян – капітан Червоної Армії, керівник партизанського загону (ніби проживав у Донецькій області).

Захар Іванович Пігур – начальник штабу (проживав на Полтавщині).

Майже всі матеріали про боротьбу підпільників-партизанів Червоної армії в роки Великої Вітчизняної війни я взяв із звіту.

Рукописний текст в рамці, написаний особисто рукою Івана Івановича.

Звіт передаю, за вичитаною копією

*в справках бувших партизанів Вел. Вітч.
Війни, Звенигородському РК КП України
26. VIII. 74р.*

*Цей екземпляр – оригінал, довільно
зберігаюся сувільно в одній на правок
реліквія для синів, внаслідок і правнуків.*

Крім цього копії надіслані:

Київ – Євдокимову М. Д.

Селіва – Бойдосеренку Т. М.

Бердичів – Гринишичу В. Р.

Юркове – Шевченку В. І., Демичу Р. П.

Камінь – Неметоренко М. Ф. – дружина Нев. І. І.

Закарпаття – Шелеско С. І.

Спогади про боротьбу з фашизмом він почав писати в 1974 році, за вимогою комісії в справах колишніх партизанів Великої Вітчизняної війни при Звенигородському РККП України не дивлячись на те, що його товариші по боротьбі зайнялись цим значно раніше – я впевнений, що це скромність, якій тато учив нас все життя.

Обов'язок захищати свою Батьківщину, поставити на службу країні її добробуту і розвитку всього себе, своє життя – це норма життя і поведінки Івана Івановича Шевченка.

Але не тільки І. І. Шевченко був взірцем, а і його рід від далеких пращурів до нинішніх потомків, рід дружини Івана Івановича – Катерини Павлівни, родини його близьких, товаришів вели себе саме так. Суть їх життя була не особистий добробут. Реліквії та принципи, які залишили нам батьки, ми збережемо довічно.

Декілька листів-спогадів про товаришів по боротьбі з фашизмом написав учасник партизанського руху О. Ф. Грицик. В одному з них він пише «Скільки було їх, матерів наших, сестер – таких рідних і єдиних почуттям ненависті до фашистських варварів. Ці прості, скромні помічники у найтяжчу хвилину допомагали воїнам, яких зрадлива доля війни кинула в тил ворога і кожної хвилини стояли на краю загибелі. Всі ми, кому випало щастя залишитись живими, все життя будемо схилити голову перед непомітною мужністю цих скромних трудівниць війни». І далі широко розповідає про партизанську матір п'ятидесятирічну Гафію Миронівну Деміч з села Юркове – це мама Івана Івановича Шевченка, а також Катерину Павлівну Шевченко – дружину Івана Івановича.

Сподіваюсь цей лист зберігся в Звенигородському музеї і ми зможемо його прочитати, а найкраще було б помістити його в цю книгу.

Тепер я впевнений, що прислів'я «Кто ищет, тот всегда найдет», – справедливе.

Ще і ще раз, перелистуючи архіви свого тата І. І. Шевченка, я звернув увагу на статтю в газеті «Черкаська правда» за 8.05.1970 р. під назвою «Не похитна віра».

Я повністю, від першої до останньої букви, використовую цю статтю, працівника редакції районної газети «Дніпрова зірка» міста Канів І. Белименко.

Про що розповіла цікава знахідка

На будові біля Дніпра, де зводиться Канівська ГЕС, був звичайний трудовий день. По бетонованій доріжці один за одним мчали самоскиди з бетоном, на відкосах майбутньої греблі чорними жуками рухались потужні скрепери, серед плетива арматури спалахували вогні електрозварювальних апаратів. Ритмічно кипіла робота на дільниці, де працювала бригада Михайла Сивуляки. Раптом почувся збуджений голос Івана Філіпенка:

– Хлопці! Погляньте, що знайшов!

У руках він тримав звичайну пляшку, всередині якої виднілися пожовклі від часу клаптики паперу. Пляшка була закоркована і корок залитий смолою.

Обережно відкрили посудину, дістали папірці. На одному з них прочитали: «Дорогий товаришу! Якщо потрапить тобі цей лист, прошу надіслати на адресу: «Вінницька область, Бершадський район, с. Сумовка...».

Робітники ледве розбирали вицвілі букви, написані хімічним олівцем. Це був лист одного з тих, кому довелося в 1941 році захищати м. Канів від німецько-фашистських загарбників. Лист адресувався дружині. Ось його дослівний зміст:

«Дорога Феня, мої рідні дітки! Хочеться вірити, що цей лист коли-небудь потрапить до вас у руки і що вам вдалося виїхати в тил, як ми домовлялись. Я весь час думаю про вас. Я бачив нещасних, страждаючих дітей, потріскані губки, личка, плачучих матерів – і вони всі нагадували про вас.

Ворог рветься в Канів. Вчора німець був біля самого міста. Там, кажуть, могила Шевченка.

Я не бачив. Серце здригається, коли подумаєш, що ворог може топтати, глумитися над могилою поета.

Відступати нікуди, ми біля самого Дніпра. Багато днів ведемо жорстокі бої. Атаки вдень і вночі. Багато товаришів склали голови. Як хочеться залишитися живим, вижити. Одного боюсь – потрапити живим до фашистів. Але не дамся.

Любі мої! Якщо доля приготувала мені смерть – не впадайте у розпач. Набагато більше горе всього народу. Комусь же треба помирати, комусь – вижити. На те війна.

Але щоб зі мною не трапилось, я вірю, що ворога ми здолаємо, я вірю в нашу перемогу.

Одне прошу тебе, моя люба! Живи для дітей, віддавай все, що можеш. Виховай їх чесними, правдивими. Навчи любити Батьківщину, щоб вони знали ціну нашої боротьби. Вірю, що партія, народ не залишать вас.

Тримайся! Тримайся міцно для наших любих діток. Перед очима все стоїть Люда, як вона давала мені ніжик на дорогу... Він досі при мені...

Обіймаю, цілую...».

А внизу підпис – Грицик Олександр Феофанович і дата – серпень, 1941 рік.

Хто ж він, цей незламний патріот і яка його доля? Про все це хотілося дізнатися гідробудівникам. А ще їм хотілося виконати заповіт бійця, вручити знайдений лист його рідним.

Після роботи всією бригадою прийшли в райвійськкомат. Розповіли про знахідку, передали своє прохання. Звідти негайно надіслали запит у Бершадь.

І ось надійшла відповідь. Та не одна, а три – від комісії Бершадського райкому КП України в справах учасників Великої Вітчизняної війни, з райвійськкомату і... від самого Олександра Феофановича Грицика.

Стали відомі подробиці тих драматичних подій, що розігралися 29 років тому на березі Дніпра.

Сформований полк, в якому перебував і сільський учитель з Вінниччини О. Ф. Грицик, був кинутий назустріч гітлерівським частинам, що підійшли до Канева. Наші зайняли оборону на правому березі неподалік від мосту, через який вели постачання боєприпасами, евакуацію поранених. Перед нечисленним заслоном стояло завдання якомога довше затримати фашистів за Дніпром, щоб на лівобережжі провести мобілізацію, вивезти в тил матеріальні цінності.

Атака за атакою йшла на наші позиції. Ворожа авіація час від часу піддавала масовому бомбардуванню клаптик піщаного берега, на голови відважних воїнів сипалися снаряди і міни. Але ніхто не рушив з місця. За кілька днів фашисти не просунулися й на метр. Оскаженілі від безсилля, вони без перестанку обстрілювали правий берег з усіх видів зброї. Танули ряди захисників канівського плац-

дарму. В окопі, де лежав Олександр Грицик, залишилося кілька бійців. Вони дали клятву вмерти, але не відступити.

Ось тоді в перерві між атаками Олександр Феофанович і написав прощального листа до сім'ї, твердо вірячи в те, що ворогів буде вигнано з рідної землі і що лист потрапить до рідних. Папірці всунув у пляшку, закрив її, а потім корок залив смолою, віддертою з радіобатарей.

Під час одного з нальотів ворожої авіації Олександр Феофанович був тяжко поранений і контужений. Його, непритомного, підібрали санітари, поклали на машину і відправили в тил у госпіталь.

Пляшку, напевно, присипало піском. Так вона й пролежала довгі роки, поки скреперами її не вигорнули на поверхню.

Після одужання в 1942 році О. Ф. Грицик знов на фронті, знову на передовій. Він воював на Північному Кавказі, у складі військ 1-го Українського фронту брав участь у Корсунь-Шевченківській битві. Війну закінчив на Віслі в 1945 році. За хоробрість і відвагу має ряд урядових нагород.

Коли відгриміли залпи салюту Перемоги, Олександр Феофанович повернувся на Вінниччину, розшукав сім'ю і знову почав учителювати. Він член КПРС. Більше 20 років очолював Баланівську середню школу. Три роки тому пішов на пенсію. Займається громадською роботою.

Діти вирости, пішли в самостійне життя. Всі п'ятеро здобули освіту, стали кваліфікованими працівниками, шанованими людьми. Діти стали такими, якими хотів їх бачити Олександр Феофанович у 1941 році, коли писав листа з непохитною вірою в перемогу нашого народу.

І. Белименко, працівник редакції районної газети «Дніпра зірка», м. Канів

Звичайно І. Белименко не знав, що сім'я О. Ф. Грицика евакуювалась з Вінницької області і якимсь чином залишилась в селі Шевченкове Черкаської області Звенигородського району. Очевидно після лікування в госпіталі О. Ф. Грицик знову пішов на фронт, потрапив в полон, втік і випадково оселився в селі Шевченкове, де мешкала його дружина Феня з чотирма дітьми.

І тут на будівництві дороги Вільшана-Боровикове О. Ф. Грицик познайомився і навік потоваришував з І. І. Шевченком. Потім разом працювали в підпіллі, воювали в партизанському загоні А. А. Мкртичяна. Після розгрому фашистів під Корсунь-Шевченківським і

звільнення Черкаської області О. Ф. Грицик з Радянськими військами пішов звільняти Європу і закінчив війну в 1945 р. на річці Вісла. Я впевнений, що тут доречно прислів'я: «Скажи мені, хто твій товариш, і я скажу, хто ти».

Як важко описати біографію людини, якої ти ніколи не бачив, без її власника (без неї самої), тим більше враховуючи те, що минуло багато часу, а документів не достатньо.

Як стало відомо, Олександр Феофанович Грицик проживав в Бершадському районі Вінницької області, с. Сумовка. Більше 20 років очолював Баланівську середню школу, в 1967 році пішов на пенсію, має урядові нагороди.

Особисто рукою Івана Івановича Шевченка написано:

Дані з акта про збройні війни
німецько-фашистського окупаційного
Рівненського району. (1944р.)

1. Тітлерівці вивезли з р-ну	7408 тонн в ВРХ.
	1536 тонн
	1052 овечів
	2867 свиней
	83629 шт. птиці
2. Знищено пшениці і вивезли калба	479814 пудів
3. Спалено і розбито хат	379
	новітат
	248
Зруйов. рідних будівель	114
4. Прочинено збудів 29 комсомольців	411.843.575 карб.
	10.818.355 карб.
12 ґетта-овців	4237 гол. мовців.
5. Вивезено в Німеччину	300 раб. зростаючі
6. Замордовано і розстріляно	
7. В уривках збройних війн, вивезли до 90 найкращих	
молоді з району в 2 част. з них 90 з району, 2 не-	
мовців то 2 м. з району.	

Рахую, що обов'язково необхідно в розділ про Велику Вітчизняну війну включити: розділ «Трагедія, що не сталася в Юрковому».

Розділ 9

ТРАГЕДІЯ, ЩО НЕ СТАЛАСЯ В ЮРКОВОМУ

Партизанський загін Мухіна 27 січня 1944 р. в кількості до 50 чоловік з Моринського лісу прибув в Козачанський ліс і зупинився на днювання в невеликому ліску проти Юрково. Німці, що окопались на краю села Шевченкове по дорозі на Звенигородку, побачивши в ночі колону, яка рухалась по залізничному насипу в напрямі Боровикове, втікли без бою в центр села, де стояв великий німецький гарнізон. Десь через годину, можливо менше я, Грицик О. Ф., Шевченко В. І., взявши підводу в Шампанії, проїхали по цьому маршруту, де проїхали мухінці і тільки випадково не потрапили в руки німців. Про це нам стало відомо значно пізніше від жителя села Шевченкове Кислиці І. С. Загін Мухіна зупинився на день в ліску проти Юрково. А далі події розгортались так. Рано 28.01.1944 р. в цей ліс по дрова поїхав житель Юркового Бойко Семен. Щоб не легалізувати себе партизани затримали Бойка в лісі з підводою до вечора. Розвідку вислали в хутір. В приміщенні школи Юркового стояла німецька господарча частина, яка виготовляла для німецьких частин ковбасу з худоби, яку відбирали у селян. Німецьку команду в Юрковім очолював офіцер по імені Карл. От цей Карл мав красивого коня, на якому щоранку робив верхову прогулянку по хутору. Партизанська розвідка, що прибула в хутір з лісу, побачила німця. Карл був вбитий, а переляканий кінь з трупом Карла, що волочився за ногу в стремені, примчав до школи. Німці сполошилися, потім з поліцаями, що були в Юрковім, почали розшуки, хто вбив Карла. В Юрковім появився староста. Найшлися німецькі лакизи. Таких в Юрковім було не багато, але були (Снитко Петро, Кириченко Яків та ін.), які боячись за свою шкуру, повідомили, кого нема в Юрковім, хто це міг зробити. Німці й поліцаї зразу прийшли на квартири до Деміча Ф. П., Шевченка І. І., Шевченка В. І., Кислиці І. С. В ночі перед цією подією ми прибули з Моринського лісу в розвідку. Залишили у мене в погрібнику дві винтівки, Грицик О. Ф. пішов на світанку в Шевченкове, брат зайшов до тещі, я поліз спати на горище на хаті, тому що відвик спати в теплі (місяць доводилось спати в землянці або в окопі). В день проснув-

ся від гаміру, що чути з сіней. Виявляється по мене прийшли німець і поліцаї. «Де чоловік?» – запитали дружину. Вона відповіла, що я, як і другі чоловіки, побіг яром на Товсту. Вони збирались лізти на горище. Стало ясно – карателі схоплять і розправляться зі мною. Бачу становище моє не завидне. В кармані виявились лише запали від гранат, а гранати і патрони в сумці разом з гвинтівками лежать в погрібнику. І раптом карателі виходять з сіней, пішли ще до когось. Дружина через кілька хвилин гукає – тікай поки їх нема. Схопивши гвинтівки, сумки з гранатами я через город побіг в колгоспний сад, потім в підсобне господарство Вільшанської МТС, де була секретна землянка. В землянці застаю чоловік 15 юрчанських хлопців. У землянці без просипу проспав добу чи півтори. В Юрковім на цей час події розгортаються в такому напрямі: німці й поліцаї продовжують шукати підозрілих у вбивстві Карла. Під вечір вдруге приходять до мене додому. Дружина, побачивши здалеку, що йдуть карателі, перебігла через дорогу з восьмирічним сином Валентином до сусідки Г. Ковтун в двір і сховалася між кулями, що стояли в дворі. Карателі подумали, що дружина побігла в яр, постріляли й пішли ні з чим.

Поки йшла облава в Юрковім з Вільшани викликали підкріплення. На Юркове виїжджає 40 есесівців на двох машинах. Марченко Петро стояв на окраїні колгоспного саду в напрямі дороги Вільшана-Звенигородка, по якій їхали німці в Юрково, і відкрив стрільбу по них. Хоч до дороги було далеко, але очевидно німці помітили його в бінокль, повернули машини в Юркове. В першому дворі Бойка Семена схопили Петю, Бойка Федю та Ільченка Сашка – всіх розстріляли на місці. Після цього німці, поліцаї та прислужники старости почали зганяти підряд всіх старих і малих до школи на кроваву розправу. Мала повторитись Білоруська Хатинь та Словацьке Лідиче. До школи нагнали більше 150 осіб. Всі були вистроєні в два ряди під тином, на дорозі стояли карателі. Серед карателів була любовниця Карла жителька села Козацьке Євгенія Іванівна Фролова (теперішнє її прізвище). Євгенія заявила приреченим на смерть: «Признайтесь, хто вбив мого Карла і вас відпустять, інакше всіх розстріляють, а хутір спалять». Народ побачивши наведені автомати – ахнув. Чумака Макара викликає прізвище: «Шевченко Катерина є тут?» Всі шарахнулись в сторони від неї. Залишившись одна, кинула людям ключ від кварти-

ри і попросила приютити дитину. Малий син Валентин з переляку, коли мати пішла до школи, сам пішов до родичів в Зелену Діброву. В німецькому штабі, що розмістився в хаті Карбівничого Терентія, сиділи арештовані мати Деміч Гафія, Кислиця Іван С., Снитко Соломія.

Ще момент і трапилось чудо. Загін Мухіна під сутінки вирушив в Топилянський ліс, а затриманого Бойка відпустили додому. В хуторі Бойко взнав, що народ зігнано на розстріл, підбігаючи до школи, закричав благаючи: «Не стріляйте, вони не винні, в лісі стоять партизани, вони вбили офіцера». (Бойко ще не знав, що його малолітній син Федя вже розстріляний). Перекладач проінформував німецьке начальство, німці зам'ялись, почалась метушня. Німці швидко почали вантажити своє майно з школи, народ розбігся, ніхто не стріляв по них. Вони виїхали в напрямку на Вільшанський цукрозавод. Юркове не стало Хатиню випадково.

Через день німці тікали з села Шевченкове також на Вільшану. Наступного дня радянська артилерія почала обстріл Вільшанського радгоспу. Козачий корпус із Шполи розвертав наступ на північ і зайняв Топильну, Товсту, Зелену Діброву, вступили в Юркове, потім у Боровикове. Ми із передовою козакою частиною зустрілись в Юрковім. Разом з козаком були послані в розвідку в село Шевченкове. Завдання: взнати хто є в селі й при можливості на підводі взяти кілька бочок горючого.

Зустрілись на околиці села Шевченкове з солдатами І Українського фронту, які нас помітили ще в полі. Склад пального в дворі сільськогосподарського технікуму відступаючи німці не встигли знищити і 1500 бочок дісталися нашим військам. Так нам вдалось привезти в Юркове 2 бочки горючого й порадувати полковника, тому що в наступаючих з Шполи козаких дивізіях не було для автотранспорту пального.

А як же із коханкою Карла Фроловою? Заплутавшись в Корсунь-Шевченківському котлі, ця повія, яка до війни була в Харкові телеграфісткою, а після заняття Харкова німцями, їздила в їх обозі з німецькими офіцерами, тепер появилась у звільненій Радянськими військами Вільшані. Користуючись тим, що була красивою, примазалась до наших військових і з'явилась при штабі бронетанкових військ маршала Ротмістрова. Там перебувала до кінця війни.

В 1965 році Фролова прибула в Моринці завідуючою готелем. Юрчани пізнали Карлову коханку. Я про це сказав на одному із засідань Моринського СВК. Фроловій донесли працівники сільради і вона, щоб вигородити себе, представила папір про те, що служила при штабі радянських військ за підписом Ротмістрова і за «наклеп» подала на мене заяву в народний Звенигородський суд. Суддя Мирошниченко В. М. викликав мене в суд на бесіду, щоб я перепросив Фролову, аби мене не судити. Аргументи судді абсурдні: «Це давня справа, її немає потреби ворушити, в неї є документ про службу в Радянській армії, вона законно може звинувачувати і т.п.». Ось як може радянська людина, суддя, захисник священних прав радянського народу глузувати над світлою пам'яттю загиблих радянських людей від кровавого фашизму. Виходить Фролова ні причому до того, що за її Карла тільки дякуючи випадку не розстріляно в Юркові понад 150 дітей, жінок, стариків та не спалено до тла хутір. Кетова ікра, що поступала ящиками із Сахаліна від теперішнього її чоловіка, що після відбуття строку (невідомо мені за що), працював тепер на рибній базі і слав їй посилки та гроші, зіграла не аби яку роль.

Моє положення склалось незavidне. Треба було з німецькою потаскухою возитись серйозно, так як вона мала надійну підтримку в сільраді і в суді. Я вимушений був в СВК домовитись із Фроловою про припинення справи в суді. Фролова заяву із суду забрала. Але на душі до цього часу залишився бридкий осадок. Незабаром Фролова зібрала речі і вибралась в село Козацьке. От як може трапитись, коли люди можуть себе запродати хоч і чортові за дріб'язкову вигоду.

Цей епізод в історії Юркового ще раз нагадує про те, щоб люди були пильні та нікого і нічого не забували. То були тяжкі дні випробування нашого народу в роки Великої Вітчизняної війни.

Вам, наші діти, не зайве знати ці сторінки минулого, вони можуть знадобитись ще і для майбутнього.

2.XI.74 р.

І. І. Шевченко

Від себе додаю, мені шкода, що так мирно, толерантно закінчилась ця історія.

У нас завжди був комітет державної безпеки і думаю, що він поставив би всі крапки, а свідків цієї ганебної історії нараховувалось чимало. Є. І. Фролова отримала б немалий термін ув'язнення за зра-

ду Батьківщині. Мабуть більше ніколи в суді не працював би суддя Мирошниченко В. М., а може б одержав термін ув'язнення. На великий жаль, я занадто пізно дізнався про цю історію.

А на сьогодні мабуть уже немає дійових осіб цієї ганебної для радянської людини історії. Хай буде нещівна ганьба для нащадків Євгенії Іванівни Фролової, жительки села Козацьке, якщо своєю відсутністю вона очистила наше суспільство, Чумака Макара, Снитко Петра, Кириченко Якова, жителів села Юрково та подібним їм, які заради особистої користі стелились перед фашистськими загарбниками, зраджували своїх співвітчизників. Такої ж ганьби заслуговують нащадки судді-хабарника, порушника юридичних законів, законів честі і совісті Мирошниченка В. М. – жителя міста Звенигородка і подібних йому «служителів» феміди. Іван Іванович поступив толерантно, не став звертатись в КДБ та інші органи, думаю не варто було б так поступати. Немає строку давності цим злочинцям, поки існує людство.

**Думаю, необхідно привести список учасників
підпільної групи та партизанського загону хутора Юркове,
що діяли на тимчасово окупованій території
Звенигородського району з червня 1942 р. до лютого 1944 р.**

1. Шевченко Іван Іванович, 1914 р.н., чл. ВЛКСМ, директор Товстівської СШ. Помер 15.05.1979.

2. Шевченко Олександр Іванович, 1916 р.н., чл. ВЛКСМ, солдат Радянської Армії. Загинув у бою в січні 1944 р.

3. Сокирко Василь Данилович, 1927 р.н., чл. ВЛКСМ, закінчив 7 класів. Загинув у бою в січні 1944 р.

4. Деміч Федот Павлович, 1900 р.н., б/п, завгосп Вільшанської МТС. Помер 28.08.1986 р.

5. Нечипоренко Іван Іванович, 1912 р.н., чл. КПРС, молодший лейтенант НКВС Чернігівської області. Загинув в бою у січні 1944 р.

6. Вдовиченко Михайло Арсенович, 1913 р.н., чл. КПРС, слухач Харківської військової академії. Загинув в бою у січні 1944 р.

7. Пилипенко Федір Нечипорович, 1919 р.н., чл. ВЛКСМ, солдат Радянської Армії. Помер від поранення в 1945 р.

8. Марченко Петро Сидорович, 1930 р.н., піонер, учень шостого класу. Розстріляний фашистами в січні 1944 р.

9. Голуб Василь Григорович, 1925 р.н., чл. ВЛКСМ, закінчив 7 класів. Помер у 1952 р.

10. Шевченко Василь Іванович, 1921 р.н., чл. ВЛКСМ, бухгалтер колгоспу «Прапор комунізму». Помер 08.03.2003 р.

11. Шевченко Віктор Васильович, 1923 р.н., чл. ВЛКСМ, студент Шевченківського технікуму.

12. Деміч Гафія Миронівна, 1895 р.н., б/п, колгоспниця. Померла 02.10.1981 р.

13. Шевченко Катерина Павлівна, 1913 р.н., б/п, домогосподарка. Померла 26.02.2006 р.

14. Шевченко Лідія Сергіївна, 1920 р.н., б/п, колгоспниця. Померла 19.04.2012 р.

15. Кислиця Михайло Степанович, 1921 р.н. Загинув під Будапештом, селище Ебергей 8.04.1945 р.

16. Кислиця Іван Степанович, 7.07.1919 р.н., чл. КПСС, інвалід 2-ї групи. Помер 19.08.1990 р., похований в с. Юркове.

Матеріал із Звенигородської районної газети «Шевченків край» № 140 від 27.11.1975 р.

За мужність і відвагу

Президія Верховної Ради Української РСР Указом від 25 листопада 1975 року за мужність і відвагу, виявлені в боротьбі проти німецько-фашистських окупантів у період Великої Вітчизняної війни 1941-1945 років, від імені Президії Верховної Ради СРСР нагородила партизанів і учасників підпілля:

по Звенигородському району

МЕДАЛЮ «ЗА ВІДВАГУ»

Шевченка Олександра Івановича (посмертно).

Шевченка Івана Івановича.

МЕДАЛЮ «ЗА БОЙОВІ ЗАСЛУГИ»

Калюжного Данила Федоровича.

Музиченко Федору Сергіївну,

Шевченка Василя Івановича.

Я неодноразово вже писав про надзвичайну скромність, відданість професії і своїй роботі Івана Івановича.

Так до 30-річчя Перемоги над фашистською Німеччиною і навіть значно раніше, свої спогади про боротьбу підпільників і партизанів в роки Великої Вітчизняної війни написали і подали керівники підпільних Організацій Вільшанського і навколишніх районів.

І тільки за вимогою комісії в справах колишніх партизанів і підпільників Великої Вітчизняної війни та Звенигородського РК КП України Іван Іванович склав звіт про боротьбу підпільників і партизанів, якими він керував в роки Великої Вітчизняної війни. Іван Іванович рахував, що в цьому нічого виняткового нема, так і повинно бути. Так повинен був вчинити кожен патріот.

Перебуваючи у відпустці в селі Моринці я вранці зайшов в кабінет директора школи, Іван Іванович на друкарській машинці друкував звіт про боротьбу підпільників і партизанів в роки Великої Вітчизняної війни з фашистами. Зв'язок підпільних організацій Вільшанського району з партизанськими загонами вівся через підпільну організацію Івана Івановича. В Пустих ярах з 1943 року безперервно знаходився підрозділ партизан, яким особисто керував Іван Іванович. Він був складовою частиною партизанського загону Мкртчичана.

Партизанські квитки, копії яких я експоную, видані в 1975 році, це пояснюється тим, що звіт про роботу підпільників та партизанів татом поданий тільки 26.08.1974 р.

Розділ 10

ВІТЧИМ ІВАНА ІВАНОВИЧА – ФЕДОТ ПАВЛОВИЧ ДЕМІЧ

Описуючи життєвий шлях Івана Івановича я намагався, на скільки хватало інформації і компетенції, знайомити читачів з обставинами життя, колегами, людьми, з якими жив, працював, спілкувався і товаришував Іван Іванович. На скільки це мені вдалося – час покаже.

Я хотів би зупинитись на вітчимі Івана Івановича – Деміч Федотові Павловичу. Уже відомо, що в 6 років Іван Іванович, Олександр Іванович – в 4 роки, залишились напівсиротами, а Василю Івановичу зовсім не повезло – він ніколи не бачив свого тата. Нелегко мабуть було і бабусі Гаші, так ми внуки, сусіди і односельці називали Гафію Миронівну. Федот Павловича Деміч, 1900 р.н., з яким одружилась бабуся, замінив хлопцем батька, товариша і хазяїна в оселі. Цікаве, але не легке життя прожив і дід Федот, так всі називали Федота Павловича.

Народився він в 1900 році в селі Будище, пізніше сім'я переселилась на хутір Юркове. Працю пізнав з малих років. Коли почалось будівництво будинків на хуторі Юркове в 1920-1926 роках, він з батьком працював тесляром. З початку колективізації був обраний головою колгоспу «Прапор комунізму» села Боровикове і працював на цій посаді з 1929 до 1932 рр.

Від природи дід був добрий, готовий в тяжку хвилину допомогти нужденним. І за свою доброту Федоту Павловичу прийшлося попасти в серйозну неприємність.

А було це так. 1932-1933 рік, не урожай, голод по всій Україні, наступив час, коли люди були раді млинцям із листя липи. За декілька колосків пшениці або жита можна було потрапити в тюрму.

Закінчились жнива, остався невеликий клин не зібраного поля. Федот Павлович дав команду скосити вночі, тихо обмолотити зерно і роздати його голодуючим людям. Вранці Федота Павловича забрали на цілих 5 років. Дід не дуже любив розмовляти на цю тему, і цю історію знали навіть не всі близькі родичі.

Федот Павлович Деміч 5 років місив ногами бетон на будівництві Запорізької ГЕС. Після відбуття строку покарання, повернувся у Юркове, працював в колгоспі. В серпні 1941 року Вільшанським РВК призваний в Радянську Армію, захищав столицю України, як і тисячі інших бійців. 16 вересня 1941 року отримав поранення, попав у полон, потім у концтабір.

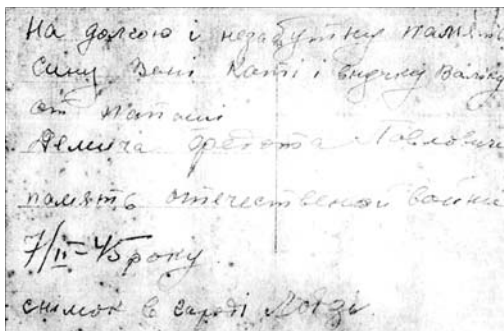
Сидять Федот Павлович Деміч, Гафія Миронівна Деміч.
Стоять Федір Федотович Деміч, Василь Іванович Шевченко. 1939-1940 рр.

В березні Федот Павлович з концтабору утік і ночами добрався до хутора Юркове, де проживала сім'я.

По завданню підпільної групи, керівником якої був Іван Іванович Шевченко, пішов працювати у Вільшанську МТС завгоспом. Коли підпільники роздобули зброю, Федот Павлович в першій озброєній групі разом з Слічним, Бондаренком та іншими підпільниками пішли в партизанський загін в Моринський ліс.

Ось він вітчим Івана Івановича Шевченка, кавалер двох орденів «Червоної Зірки» та ордена «Великої Вітчизняної війни» – Федот Павлович Деміч

У партизанському загоні Ф.П. Деміч воював разом із своїми синами Іваном Івановичем, Олександром Івановичем, Василем Івановичем та іншими партизанами з березня 1942 р. по лютий 1944 р. Всі вони приймали участь і в останніх боях, в яких на жаль загинув Олександр Іванович Шевченко – брат Івана Івановича.

Радянські війська звільнили територію Вільшанського, Звенигородського, Лисянського та інших районів, шляхи партизан і підпільників розійшлися.

Федот Павлович з багатьма партизанами і підпільниками, яких призвали в Радянську Армію, воював до 1945 р. – до перемоги над фашистською Німеччиною. Можливо, війну він закінчив в німецькому місті Лодзь. В сімейному архіві збереглась фотографія Федора Павловича з міста Лодзь, зберігся також і підпис на ній.

Жалкую, що не зберігся лист, який написав мій старший брат Валентин – «Дідові на фронт». Дев'ятирічний онук Валентин Іванович Шевченко в 1945 р. написав дідові лист, зазначив адресу (номер військової частини), а замість прізвища, імені і по батькові написав «Дідові на фронт». Федот Павлович в частині був самий старший і лист потрапив йому в руки.

Цей лист підняв настрої бійців і всі довго сміялись. Федот Павлович добре воював у 41-й стрілецькій дивізії 139 стрілецького полку Першого Білоруського фронту. Отримав два поранення (12.08.1944 р. і 16.04.1945 р.), орденом «Червоної Зірки» нагороджений 26.08.1944 р. наказ №112 п. А в боях за місто Лібус на річці Одер., як зв'язковий командира стрілецької роти, знищив 8 фашистів і, не дивлячись на поранення, забезпечив зв'язок. За це він нагороджений орденом «Вітчизняної війни» 2-го ступеня, наказ №47/н від 24.05.1945 р.

В боях за міста Фюстенвальде і Шторков Бранденбургської провінції, терміново виконав наказ, знищив два фашиста, одного взяв в полон – за це нагороджений орденом «Червоної Зірки».

Але останні два ордена затримались в архівах і знайшли Федота Павловича тільки в 1963 році та не тільки його одного, а ще і декого з односельчан. Героїв запросили у військкомат і в святковій обстановці вручили нагороди.

Як з'ясувалось, орденоносцям разом з нагородами належали і гроші. Орденоносці достойно по-військовому «обмили» свої нагороди.

Після демобілізації Федот Павлович працював у Вільшані, потім в колгоспі хутора Юркове, до самої пенсії, після виходу на пенсію займався домашнім господарством.

Навчаючись у військовому училищі я листувався з дідусем, ми інформували один одного як іде життя і служба, про новини. Федот Павлович клав у конверт 1-2 карбованці з приписом: «А це тобі на пиво». Це доброта, а таке не забувається.

Любимим словом діда при спілкуванні з малими дітьми було «Баработ», що це означало тепер ми уже не дізнаємось.

Федот Павлович залишив після себе сина Федора Федотовича, 28.06.1928 р. – 11.05.2005 р., який багато років віддав службі у вну-

трішніх військах МВС України. Помер у віці 77 років і похований на хуторі Юркове поряд з батьками і дружиною Деміч (Кожушко) Євгенією Теофанівною, 17.10.1928 р. – 01.01.1986 р.

Федір Федотович і Євгенія Теофанівна народили і виховали двох дітей: Олену, 10.11.1959 р., яка з сином Євгенієм, 20.01.1988 р., проживають та працюють в місті Запоріжжя.

Старший внук Федота Павловича, Валерій Федорович, народився 8 червня 1956 року в селі Вільшана Городищенського району Черкаської області.

Валерій Федорович Деміч

В 1973 році після закінчення середньої школи поступив в Орджонікідзевське вище військово училище (м. Орджонікідзе – сьогодні Владикавказ, столиця Республіки Північна Осетія-Аланія Російської Федерації), яке закінчив в 1976 році. Офіцером внутрішніх військ СРСР і України Валерій пройшов службу від лейтенанта до полковника, від командира взводу до командира полку.

З 25 червня 1984 року по 30 червня 1986 року проходив службу в представництві МВС СРСР при МВС Демократичної Республіки Афганістан.

В 1991 році закінчив Військову академію ім. М. І. Фрунзе у Москві.

Деміч Валерій Федорович, 08.06.1956 р. – 11.09.1998 р., племінник І. І. Шевченка, мій двоюрідний брат. Учасник війни в Афганістані, перший командир полку спеціального призначення «Ягуар» (м. Калинівка Вінницької області)

З жовтня 1994 року по вересень 1998 року – командир військової частини 3028 (полк «Ягуар») спеціального призначення внутрішніх військ МВС України в м. Калинівка Вінницької області.

За період служби в Афганістані Валерій приймав участь в 26 бойових операціях і заслужено нагороджений орденами Богдана Хмельницького III ступеня, «Червоної Зірки», «За хоробрість» ДРА, Грамотою Президії Верховної Ради СРСР, медалями та нагрудними знаками СРСР, ДРА, України.

В своїх спогадах бойові товариші Валерія Федоровича Деміча полковник у відставці А. С. Сідякін, заступник командира бригади внутрішніх військ МВС України Горбатюк В.М. та інші високо цінують його бойові, моральні та людські якості.

На превеликий жаль, політ полковника Деміча Валерія Федоровича трагічно закінчився 11 вересня 1998 року автокатастрофою. Валерію виповнилось всього 42 роки. Ця трагічна звістка приголомшила не тільки родину і близьких, товаришів, а й органи внутрішніх військ України, де він віддавав себе всього.

Після себе двоюрідний брат Володимира та Олександра Шевченків – Валерій, залишив дві Ольги, дружину Деміч (Шаповалову) Ольгу Анатоліївну, 1958 р.н. та дочку Ольгу Валеріївну, 28.01.1980 р.н., які проживають та працюють в Києві.

Ольга Анатоліївна очолює кадрову службу Українського поштового зв'язку «Укрпошта», а Ольга Валеріївна, закінчивши національну академію Міністерства внутрішніх справ України і Одеську юридичну академію, в званні підполковника, на посаді старшого офіцера внутрішніх військ МВС України, продовжує славні традиції внутрішніх військ Міністерства внутрішніх справ України та семи старших офіцерів – тата – Деміч Валерія Федоровича, дідів – Деміч Федора Федоровича, Шаповалова Анатолія Пантелейовича та дядьків – Шаповалова Ігоря Анатолійовича, Валентина Івановича, Олександра Івановича та Володимира Івановича Шевченків.

Рід Деміча Федора Павловича

Деміч Федот Павлович

Деміч (Шевченко-Тищенко)
Гафія Миронівна
03.08.1895-02.10.1981
Деміч Федот Павлович
02.03.1900-28.08.1986

**Деміч (Шевченко,
Тищенко)
Гафія Миронівна**

Федір Федотович
28.06.1928-11.05.2005
др. Кожушко Євгенія Теофанівна
17.10.1928-01.01.1986

Валерій 08.06.1956-11.09.1998
др. Шаповалова Ольга
Анатоліївна 1958 р.н.

Ольга 28.01.1980 р.н.

Олена 10.11.1959 р.н.
чол. Горгула Віктор Едуардович
30.02.1961-12.04.2007

Євген 20.01.1988 р.н.

**Гафія Миронівна
Деміч,
Лідія Сергіївна
Шевченко,
Федот Павлович
Деміч,
Василь Іванович
Шевченко.
С. Юркове, 1956 р.**

Розділ 11

ТРУДОВИЙ ФРОНТ

Війна пішла на захід. Радянська Армія погнала фашистів, повна рішучості добити їх у логові. Для Івана Іванович почався трудовий фронт. Керівництвом Вільшанського району він призначений завідуючим районним відділом освіти.

На його плечі лягла відбудова, ремонт, будівництво шкіл району, організація учбового процесу в школах району, придбання наукового обладнання.

Про цей період особливої інформації немає та і джерел добути її також немає.

Іван Іванович працював у Вільшані, а сім'я проживала в с. Юркове, кожний день приходилось долати відстань 16 кілометрів, правда до цього він звик з дитинства.

Я не можу точно сказати чи з моєї пам'яті чи з розповідей мами, тато кожен раз приносив цукерки і пригощав ними, звичайно це було свято.

І так було неодноразово. Мама говорила, що інколи цукерки злипались у нього в кишені.

Я не можу сказати в якому саме році в с. Юркове сім'я збудувала невеличкий будинок на дві кімнати і кухню, половину якої займала селянська піч і лежанка. Я сьогодні згадую і добре пам'ятаю деякі моменти.

Підлога була земляна і дуже комфортно було, коли мама помаже долівку і покриє її осокою, – як в раю. Хатину будували гуртом: родичі, сусіди, потім відробляли всім, хто допомагав. Так було прийнято допомагати, люди після війни були дружні.

Коли будували будинок нашим сусідам, також допомагали всі. Мій двоюрідний брат, Леонід Олександрович 1943 р.н., син Олександра Івановича, який загинув у бою в січні 1944 року, носив вальки носилкою з моїм татом, я вимагав, щоб з моїм татом носив носилки я. Льоня уступив мені своє робоче місце, але носилки підняти я не зміг, звичайно всі засміялись і після такої невдачі мені прийшлося ходити поруч. Льоня був на два роки старший ніж я і, звичайно, мав більше сили.

Пам'ятаю ще один випадок з дитинства: я хотів перебігти дорогу перед їдучим єдиним в селі автомобілем ГАЗ, по народному «полуторка». Тато розгадав мій намір і взяв у руки хворостину, я, тікаючи, упав через перелаз і вибив собі два зуби. Було ще два випадки, які я пам'ятаю, від одного мою честь захистив Павло Володимирович Бондаренко, рідний брат моєї хрещеної матері, учительки Параски Володимирівни, ми її будемо ще згадувати.

Всі ці події відбувались в віці 2-3 роки.

У цій хаті, яку я спочатку описав, народився 5 квітня 1945 р. Ваш покірний слуга Олександр Іванович Шевченко. З історії мого імені є дві версії – перша, на честь загиблого в бою 1944 р. дяді Олександра Івановича Шевченка, а друга, – 5 квітня 1242 року Олександр Невський здобув перемогу на Чудському озері над Ливонським орденом, – думаю, спрацювали обидві версії. На день мого народження біля хати тато посадив горіх, буваючи на хуторі Юркове я спостерігав за ним. На жаль, сьогодні уже немає ні горіха, ні хати.

У цьому приміщенні довгі роки (до Великої Вітчизняної війни і після) працювала семирічна школа. Деякий час директором цієї школи працювала Проценко (Дремлюк) Тетяна Ільківна. А от в роки незалежності почався зворотний процес: приміщення шкіл переобладнують в церковні будівлі, у зв'язку з недостатньою кількістю дітей шкільного віку, як у селі Моринці, так і по всій країні

У 1949 році Івана Івановича призначено заступником директора Моринської середньої школи з виділенням житла. Наша сім'я з п'яти чоловік переїхала в с. Моринці: тато, мама, старший брат Валентин, 1935 р.н., бабуся Степанида Тарасівна – теща Івана Івановича і я – Олександр.

Іван Іванович разом з директором школи Віктором Якимовичем Відоменком відбудовували школи, їх на той час в Моринцях було три: початкова – Кривенківська, семирічка і середня школа.

Вони налагоджували мирне життя, учбовий процес, займались придбанням наукового обладнання і т.п. Вирішували питання, як одягти, взути і нагодувати дітей сиріт. На той час не всі діти мали навчальні посібники, зошити, часто приходилось писати на газетах.

Розділ 12

ІСТОРІЯ СЕЛА

Мальовниче на сьогодні село Моринці на Звенигородщині, в якому народився Т. Г. Шевченко, син кріпака, поет-революціонер-демократ-борець проти кріпацтва і царизму.

Про село Моринці і тисячі подібних сіл України до Великої Жовтневої революції Тарас Григорович в своїй поезії особливо в вірші «І виріс я на чужині» реально і сміливо написав:

*«Аж страх погано
У тім хорошому селі.
Чорніше чорної землі
Блукають люди, повсихали
Сади зелені, погнили
Біленькі хати, повалялись,
Стави бур'яном поросли.
Село неначе погоріло,
Неначе люди подуріли,
Німі на панщину ідуть
І діточок своїх ведуть!»*

Село Моринці розташоване на півночі Звенигородського району. На сході села, де знаходяться ставки, біля хутора Шампанії проходить вододіл рік Дніпра і Південного Бугу; води, які течуть на схід, впадають у Вільшанку і далі у Дніпро, а води, які течуть глибокими ярами на захід, впадають в Гнилий Тікач, Синюху і Південний Буг.

На заході село межує з селами Почапінці і Верещаци, на півночі – із селами Комарівка, Нова Буда, на сході – з Пединівкою, Гнильцем. Нарешті, на півдні з селами Шевченкове, Будище і Майданівка. З півдня і заходу село оточують листяні ліси, їх ми ще згадаємо. В околицях села залягають піски та глини, які являються сировиною для місцевого цегельного заводу.

Від районного центру Звенигородки село Моринці віддалено на 32 кілометри, від міста Городище – на 44, від автомагістралі Київ-Дніпропетровськ – на 45. Обласний центр Черкаси від села Моринці знаходиться на відстані 114 кілометрів.

Моринці зв'язані автошляхами з твердим покриттям з Лисянкою, Черкасами, Звенигородкою, Корсунь-Шевченківським і Києвом.

Станом на 1 січня 1974 року в селі нараховувалось 1152 двори, в яких проживало 3650 чоловік.

До Моринської сільської Ради приєднано село Гнилець.

Немало таємниць приховує Моринська земля. Історія села давня, але до цього часу рік заснування села та походження назви його точно невідомі.

Водній з легенд говориться, що в далекі роки страшна чума або мор, як говорилося у народі, викосила все населення і завдяки цьому село названо Моринці. Відносно другої легенди перші поселенці цієї землі були з південних морів і поселились біля ставка, який до цього часу називають «Морин». Можливо і пішла назва «Моринці», «моряки».

Третя легенда говорить, що пращури займались бджільництвом і щоб добути мед, бджіл морили димом. Важко сказати, яку з трьох легенд взяти за основу і якій віддати перевагу. Мабуть це стане справою майбутніх дослідників.

В період палеоліту на території України і звичайно в межах села Моринці був теплий клімат, росла тропічна рослинність, у лісах водились шаблезубі тигри, леви, пантери та інші хижі звірі, які наводили жах на стародавніх людей. У період похолодання на територію з півночі насунувся льодовик, змінився клімат, фауна і флора,

на зміну звірам теплого клімату прийшли мамонти, печерні ведмеді, північні олені.

Це було приблизно 100 тисяч років назад.

Рештки мамонта, що були знайдені в 1963 році на околиці с. Моринці, підтверджують написане раніше.

При розкопках знайдені також речові знахідки, які свідчать про те, що в період неоліту (6-4 тисяч років тому) тут проживали люди.

В урочищі Наливайковому знайдена велика кількість черепків стародавнього походження, людські кістки, кам'яні знаряддя праці: сокири, молотки і т.п. Життя тут не припинялось і пізніше, про це свідчать знайдені бронзові статуетки грецького походження та залишки посуду бронзового віку. В V столітті нашої ери район села був густо населений, а в X-XI столітті ця місцевість була заселена ще більше, що дало можливість князю Ярославу Мудрому організувати побудову оборонних споруд на півдні села Моринці, біля Лисянки і Корсуня. Земляні вали висотою у 8 метрів і великою довжиною являлись лінією оборони південно-західних кордонів Київської Русі від нападу кочових племен. Фрагменти оборонних валів збереглись до цього часу.

Шлях, який проходив біля сіл Керелівка, Будище, Моринці, називався Чорним шляхом нападу печенігів, половців, татар на південні землі слов'ян.

Користуючись тим, що землі України та Росії в XIII столітті були вцілент розорені татаро-монголами, Польща і Литва в середині XIV ст. західні землі підкорили собі. Внаслідок Любленської унії, в 1569 р., Польща і Литва утворили державу – Річ Посполиту, і всі землі українські попали до рук Польщі, землі села Моринці в тому числі.

В 1596 році польські пани нав'язали українцям Брестську Унію – прийняття католицької віри, непосильну панщину і оброк, польську мову, закони і звичаї.

Французький інженер Г. Боплан у своєму «Описі України» пише, що «Селяни там надзвичайно бідні, що шляхта живе як у раю, а селяни як у чистилищі..., що становище їх гірше ніж галерних невольників».

Українці не могли цього терпіти, тікали на південь, ставали козаками і вели боротьбу проти турків, татар, польських і українських панів.

В 1594-1596 роках під керівництвом Северина Наливайка одним з найбільших було селянсько-козацьке повстання проти польських

панів-експлуататорів. Воно охопило Правобережну Україну і частину Білорусії.

Я згадував раніше урочище «Наливайкове», можливо, тут стояло військо Северина Наливайка, або був бій з поляками повсталих кріпасних селян та козаків.

Хроніст І. Бельський свідчить, що Наливайко розгромив поляків біля міст Городище та Білої Церкви.

Моринці в архівних документах вперше згадуються в 1648-1654 роках, це роки початку національно-визвольної боротьби проти польських загарбників.

Жителі с. Моринці в цій боротьбі приймали активну участь. Так загін Максима Кривоноса, уродженця с. Вільшана, в якому приймали участь жителі с. Моринці, після тактичних маневрів, вийшов в тил полякам і в урочищі Крута Балка розгромив основні сили поляків – в історії це бій під Корсунем.

Через 10 років після цих подій Моринці згадуються в списках населених пунктів, які належали Костянтину, братові гетьмана Виговського.

За Андрусівським перемир'ям 1667 року Правобережна Україна залишається в складі Польщі. В 1730 році Моринці налічували 50 дворів і належали княгині Яблоновській.

В 1726 році в селі збудували церкву.

Завдяки посиленню гноблення польського панства над народом України, посилювався і опір селян, не припинялись селянсько-козацькі повстання.

Повстання гайдамаків 1768 року під керівництвом Максима Залізняка було одним з найбільших, воно охопило не тільки сучасну Черкащину, а й сусідні області. Повстанці вели боротьбу проти іноземних і українських панів. Палали маєтки, а панство тікало. Цю боротьбу в поемі «Гайдамаки» описав Т. Г. Шевченко:

*«Горить Сміла, Смілянщина
Кров'ю підпливає,
Горить Корсунь, горить Канів,
Чигирин, Черкаси;
Чорним шляхом запалало
І кров полилася
Аж у Волинь».*

Гайдамаки рухались із Сміли на Вільшану, Керелівку, Моринці, Почапинці і Лисянку. Жителі навколишніх населених пунктів приймали активну участь у повстанні. Активну участь в цій боротьбі приймав і Іван Андрійович Шевченко – дід Тараса Григоровича. Але повстання було жорстоко придушене і знову Правобережна Україна разом з Моринцями залишається окупованою до кінця XVIII століття.

У 1793 році Правобережна Україна возз'єдналась з Росією. Становище народу стало легше, але кріпосне право посилилось.

Наприкінці XVIII століття Вільшана, Тарасівка, Зелена Діброва, Вербівка, Воронівка, Сегединці, Журавка перейшли у власність фавориту Катерини II князю Г.О. Потьомкіну, а після його смерті – племінникові генерал-губернатору Псковському і Смоленському, дійсному таємному раднику В. В. Енгельгардту.

В. В. Енгельгардт купив села Будище, Верещаки, Гнилиць, Керелівку, Майданівку, Моринці, Пединівку, Петрики.

У 1796 році згідно з інвентарною книгою поміщика в Моринцях нараховувалось 169 дворів, 197 сімей, 714 чоловіків, 633 жінки, волів 205, коней 93, не мали тягла 76 сімей. Жителі села платили 664 крб. чиншу.

Першим в списку платників (5 крб. чиншу) стоїть дід Т. Г. Шевченка, по матері, Бойко Яким.

Жителі села займались хліборобством, скотарством, а частина займалась чумацьким промислом.

Після смерті В. В. Енгельгардта (1828 р.) Вільшанський маєток перейшов до його сестри Олександри Броницької. Села Керелівка, Будище, Моринці та інші села, куплені Енгельгардтом, стали власністю його сина Павла. Павло Енгельгардт володів землями у Київській, Чернігівській, Херсонській, Смоленській, Калужській, Тульській, Ярославській губерніях. У Павла Енгельгардта налічувалось 17301 кріпак, з них тільки на Київщині 10190 кріпаків. До цього магната в козачки і потрапив малий Тарас.

Моринці – батьківщина матері Т. Шевченка, який тут народився 9 березня 1814 року. Кріпаки поміщика Енгельгардта Григорій Іванович Шевченко і Катерина Якимівна Бойко в 1810 р. переїхали з села Керелівка в с. Моринці і оселились на Копіївщині. Сім'я жила у хаті, що колись належала Копію, якого за непокірність віддано в

солдати. Недалеко на узгір'ї стояла хата діда – Якіма Бойка, в якій і народився майбутній поет.

На узгір'ї стоїть перебудована хата Якіма Бойко. Фотографія зроблена Г. П. Шевченко в 1908-1909 рр., с. Моринці

Наприкінці 1815 року батьки поета переїхали до с. Керелівки, звідки родом батько поета.

Батько і тесть Григорія Шевченка купили у селянина Тетерюка хату для молодої сім'ї. У цій убогій хатині проминули дитячі роки Тараса. Він не раз відвідував Моринці, гостював у діда Якіма і бабусі Маланки, слухав їх казки та спогади про минуле.

Пізніше, уже відомим поетом, Тарас Григорович в своїх творах описує спогади дідів. На все життя він зберіг любов до батьківщини і при першій можливості відвідував рідне село в 1843 році, двічі в 1845 році. Останній раз в 1859 році відвідав хату, в якій народився, побував у церкві, але не сповідався й не причащався, зробив деякі зарисовки, говорив з селянами.

Селяни запитували Тараса, коли ж прийде вже нам воля? На це запитання Тарас Григорович відповів так:

*... Вона заснула, цар Микола їй приснав
А щоб збудить
Хиренну ...волю, треба миром,*

*Громадою обух сталить
Та добре вигострить сокиру –
Та й заходиться вже будить...*

Життя кріпоских було і так жахливим, а в 40 роках ХІХ століття на Правобережній Україні було проведено інвентарну реформу, яка давала можливість поміщикам ще жорстокіше експлуатувати кріпаків. Кріпаки озброювались і пробували силою подолати експлуататорів, примусити відмінити кріпосне право. Управителі маєтків визивали війська і жорстоко розправлялись з повстанцями.

Сам шеф жандармів визнавав, «що в західних губерніях селянські рухи відбувались переважно від запровадження правил відбування повинностей по заново складених інвентарях».

За період кріпацтва селяни не мали ніяких прав. Їх жорстоко карали, продавали, купували, як звичайну річ.

«Історія мого життя становить частину історії моєї батьківщини» – так охарактеризував ці часи Т. Г. Шевченко.

У 1853 році Енгельгардт продав села Моринці, Майданівку і Верещаки Владиславу Браницькому. На цей час в Моринцях було 855 ревізійних душ, по Майданівці – 220, у Верещаках – 163.

Землі в цих селах було 6251 десятина. За ці села Браницький заплатив 245400 карбованців. Тільки одні Моринці щорічно давали поміщику 8000 карбованців.

Браницький ще більше посилив експлуатацію селян, посилилась вона і в інших поміщиків. У відповідь зросли селянські заворушення і повстання.

Царський уряд вимушений був відмінити кріпосне право, у результаті Моринські селяни за реформою 1861 року одержали 1805 десятин землі із 3434 десятини, що належали селу. За цю землю селяни повинні заплатити 66937 крб. і 6% річних на протязі 49 років.

Крім того, селяни були позбавлені права користуватись лісом і випасом. Здійснення реформ в Моринцях викликало значні заворушення на протязі декількох років. Начальник Звенигородської повітової поліції повідомляв губернатора, що Моринські селяни не виконують панщини.

Уже в 1862 році в цей рух включились всі селяни.

Для придушення повстанців в село введена сотня козаків та ескадрон драгунів. Рух незадоволених селян був придушений, части-

ну селян покарано різками. Так відбулось і в селах Будище, Пединівка, Журавка, Сегединці, Квітки.

У вересні 1863 року стався новий виступ селян – вони вимагали скасування уставної грамоти.

При розслідуванні семеро селян засуджено, багатьох пороли різками. Порядок був відновлений силою. В 1866-1868 роках селянський рух спадає, а спочатку 70-х знову наростає і не затухає до Жовтневої революції.

Село Моринці в 1866 році нараховувало 401 двір і 2507 чоловік населення.

Моринці в 1897 році входили до складу Пединівської волості, де 38,3% населення були безземельні. На душу населення у волості в середньому припадало 0,45 десятин землі – у два рази менше ніж у 1861 році, на двір було 0,3 коня, 0,5 великої рогатої худоби, 1,3 вівці, 0,2 свині. Це повний доказ того, що селянські маси зубожіли.

У 1900 році в с. Моринці було 746 дворів, 4056 населення, чоловіків 2099, жінок 1957.

Всього землі 3427: поміщикам належало 1570 десятин, церкви 52, селянам 1805. Село належить графині Марії Остапівні Браницькій. В селі є православна церква, часовня, церковноприходська школа, дві школи грамоти, 13 вітряних млинів, 5 кузень.

Пожежна частина: один насос, 6 бочок, 6 багрів, на утримання щорічно витрачається до 20 карбованців.

Головне заняття жителів – хліборобство, крім того, третина працездатного населення малими і великими групами (батьки, сини, дочки, старі і молоді) ішли в різні кінці на заробітки на Почапинський, Вільшанський та Кисилівський цукрові заводи, на Херсонщину для збирання хліба. На жаль, із цих заробітків люди повертались ні з чим.

Основна маса селян була бідняками, так у 1912 році з 766 селянських господарств, у яких було 1537 десятин землі, 125 мали до однієї десятини, 195 – до двох, 272 – до трьох і лише одне володіло десятьма десятинами.

В 1912 році земські статистики визнали, що з 890 дворів гончарством займалось 8, ткацтвом – 60, чоботарством – 50, ковальством – 5. Ремеслами займалось 260 чоловік.

Перша школа в Моринцях відкрита в 1860 році на кошти селян. Вона була однокласною, а в кінці 80-х років стала двокласною. Пер-

ші вчителі були дяки та попи. В школі була одна велика класна кімната, в якій разом в одну зміну навчалось три групи учнів.

Навчання тривало 4 роки, викладались: закон божий, слов'янська мова, російська мова, церковні співи, арифметика і каліграфія.

У 80-х роках учителем цієї школи працював В. І. Березницький, випускник Київської духовної семінарії.

В 90-х роках цю школу закінчили Кононенко З. К., Походенко Д. П., Безрідний М. А., Дяченко О. П., Перевізський П. С., Хамко С. Я. та інші. Кононенко, Безрідний і Хамко закінчили двокласну учительську школу, відкриту в Керелівці в 1896 р. і стали вчителями в Моринцях.

Хамко Сергій Якович один із перших учителів с. Моринці. Можна сказати, від нього пішла династія вчителів і взагалі порядних людей, яких він виховав. Це Ніна Сергіївна Хамко – його дочка, учителька, викладач біології Моринської середньої школи. Мама першого в житті мого товарища Юрія Васильовича – капітана далекого плавання та Бориса Васильовича – кандидата технічних наук – Сverdліченків.

Рочняк (Хамко) Галина Яківна – племінниця, вихователь дитячого садка, Копійка (Рочняк) Неля Олександрівна – внучка, вчителька Моринської середньої школи, викладач історії та географії.

Наприкінці 90-х років XIX століття для шкіл, де навчались перші класи, передано ще два приміщення. Ці школи називались «Кривенківська» та «Ковбасівська».

В Кривенківській початковій школі, звичайно, не в тому, а уже в новому приміщенні з 1952 до 1955 років навчався я, Олександр Шевченко. Моєю першою вчителькою була Дремлюк Тетяна Ільківна, пізніше Проценко, дружина Олексі Митрофановича Проценка, вона родом із с. Товста, де проживає її брат Борис Ількович Дремлюк.

У класі зі мною навчались:

1. Шульга Людмила
2. Терещенко Ніна
3. Терещенко Валя
4. Костяна Ніна
5. Пилипенко Марія
6. Шкільна Галя

7. Процішина Ганна
8. Гонда Василь
9. Гонда Микола
10. Кисленко Петро
11. Босенко Микола
12. Артеменко Ліда
13. Кубрак Катя
14. Андрієнко Ніна

На рік старше навчався мій товариш дитинства Юра Свердліченко, його перша учителька – Тарнавська Софія Дем'янівна.

Цю школу в кінці 90-х років ХІХ століття закінчив і Віктор Якимович Данильченко, майбутній директор Моринської середньої школи. Після Великої Вітчизняної війни він працював директором Моринської середньої школи, а заступником директора з 1948 до 1956 року працював Іван Іванович Шевченко. Багато проблем випало на їх долю: не добудована і пошкоджена в часи війни школа, пічне опалення, велика різниця в роках між повоєнними учнями.

Про старе приміщення Кривенківської школи Віктор Якимович згадує: «...сільська корчма. Хата покрита соломою, замість полів долівка застелена соломою. Кімнати для вчителя не було. На незграбних п'яти партах сиділо більше ста учнів 9-11 років.

Перед учителем стояв великий стіл і довгий стілець, попереду чорна класна дошка».

Старший син Івана Івановича Валентин та його сім'я

В 1953 р. мій старший брат Валентин закінчив 10 класів Моринської середньої школи і здобув середню освіту.

Я пам'ятаю, як одного разу на перерві я зайшов до класу, де навчався Валентин, хтось з його однокласників дав мені складний ніж і сказав, щоб я різав ручки, олівці і показав на яких партах. Учні на той час користувались чорнильницями, а ручки були дерев'яні. Я порізав декілька ручок і олівців, ініціатори «вандалізма» раділи, що своє не добре бажання виконали чужими руками. Пострадавші обурились, але не сильно. Заслуженого ляпаса, правда, я не отримав,

Валентин Іванович Шевченко.
10 клас. 2.07.1953 р., с. Моринці

все закінчилось сміхом, я зрозумів, що поступив погано і на такі авантюри йти не варто. В класі Валентина учились учні різного віку народження, були і учасники війни. Пам'ятаю, один із них був без ноги, якщо пам'ять мене не підводить, то прізвище його Барбул – інвалід Великої Вітчизняної війни.

Юний партизан Валентин Іванович Шевченко після закінчення середньої школи мріяв вступити до Дніпропетровського залізничного інституту, але доля склалася не так як би хотілось. За наказом Вільшанського військкомату Вален-

Другий ряд: Іван Іванович Шевченко, Василь Лаврентійович Сорока.
Останній ряд: Петро Журбенко – майбутній офіцер, Барбул – інвалід Великої Вітчизняної війни, третій Валентин Іванович Шевченко. Інших називати не ризикую, щоб не зробити помилки – пройшло багато часу, а підказати нікому. Пам'ятаю Клаву, Мороза, Валю Терещенко. 17.06.1952 р., с. Моринці.

тин вступив в Калінінградське ракетно-артилерійське військове училище, пізніше закінчив Ленінградську військову академію, 27 років свого життя присвятив військовій службі, яку закінчив на Далекому сході на посаді командира полку залпового вогню.

Ось таке скромне весілля було у лейтенанта ракетно-артилерійських військ Валентина Івановича Шевченка. Мама – Катерина Павлівна, малий – Володимир Іванович, наречений – лейтенант Валентин Іванович, наречена – Неля (Надія) Шевченко (Куракова), всі Шевченки, м. Тульчин Вінницької обл., 1957 р.

Лейтенант Валентин Іванович Шевченко і майбутній полковник Володимир Іванович Шевченко на руках. Можна сказати два майбутніх полковника. М. Магеров Вінницької обл. Липень, 1957 р.

**Весілля сина полковника В. І. Шевченка
Олександра Валентиновича та Алли Артюх**

**Олександр Валентинович, Алла Артюх. Самий відповідальний момент
у житті молодого подружжя. М. Світловодськ. Май, 1980 р.**

Сім'я: Олександр Валентинович Шевченко, Надія Семенівна Шевченко (Куракова), Валентин Іванович Шевченко

**Олександр Валентинович Шевченко,
м. Світловодськ, 21.07.2009 р.**

Дмитро Олександрович Шевченко

Полковник В. І. Шевченко нагороджений урядовими нагородами СРСР, у тому числі орденом бойового Червоного Прапора за бої на острові Даманський. Після демобілізації сім'я полковника В. І. Шевченка повернулася на Україну і поселилась у місті Світловодськ. Валентин Іванович ще не один рік працював на підприємствах міста. Засумувавши за цивільними господарськими роботами, сам збудував дачний будиночок. У 2007 і 2008 роках брат захворів і довго лікувався. Лікарі міст Світловодськ і Кіровоград не вірно поставили діагноз і лікували зовсім не ту хворобу, як кажуть залікували.

Коли молодший брат Володимир і я взялись за лікування, було уже пізно, процес зайшов далеко, зворотного ходу не було. На жаль ніхто із лікарів не поніс відповідальності.

20 липня 2009 року із сльозами на очах в місті Світловодськ ми поховали свого любимого старшого брата.

Прізвище Шевченків несе його син Олександр Валентинович, 06.08.1958 р.н., та онук Дмитро Олександрович, 07.01.1981 р.н.

Після революції 1905 року тяга до знань у селян посилилась і шкіль у Моринцях стало не достатньо. Вчитель Кононенко З. К. на загальних зборах села вніс пропозицію клопотати перед Міністерством про будівництво двокласної школи.

Долаючи достатньо перешкод в 1908 р. школа частково на кошти селян була збудована. Школою завідував Кононенко З. К.

Побачивши в цьому загрозу для релігії, моринський піп займається будівництвом шкіл: так у 1906 – однокласної жіночої школи, а в 1908 р. закінчено будівництво чоловічої двокласної церковноприходської школи, якою сам і завідує. Школа мала три класні кімнати і дві квартири. В цій школі працював вчителем С. Я. Хамко – дід мого товариша дитинства Ю. В. Свердліченко.

Народження наймолодшого – Володимира

В одній із класних кімнат школи, переобладнаній під квартиру в 50-х роках ХХ століття проживала біля семи років сім'я Івана Івановича Шевченка із п'яти чоловік: сам Іван Іванович, Катерина Павлівна – дружина, Семенчук Степанида Тарасівна – теща, Валентин, Олександр – сини.

Попівська школа, в одній із класних кімнат якої, проживала сім'я Івана Івановича Шевченка з 1948 до 1955 рр., с. Моринці, 1954 р.

Володимир Шевченко з бабусяю Степанидою Тарасівною Семенчук на (ганку) попівської школи, с. Моринці, 1954 р.

Іван Іванович говорив, що в кожній сім'ї повинно бути мінімум троє дітей, двоє з них це заміна батьків, а третя дитина – для збільшення населення або за ті сім'ї, у котрих зовсім немає дітей.

Тут, 25 січня 1954 року, народився наймолодший син Івана Івановича – Володимир. Вірніше народився він у фельдшерсько-акушерському пункті біля Заваліїв, в якому працювала Саня Юрківна (Олександра Юрївна) Кривенко, так з повагою її учасницю Великої Вітчизняної війни називали односельчани. Зима була дуже суворою, снігу було врівень з димарями хат, люди в своєму господарстві ходили проритими у снігу тунелями. З хат вилазили через горище, потім знімали сніпки і спускались у сніг. Провідати вперше свого новонародженого брата і познайомитися з ним я поїхав на лижах до акушерського пункту, другої можливості тоді не було – снігові замети.

Дитинство середнього сина Олександра

*“Отец, я хочу быть тебя достоин.
По дороге твоей через жизнь я иду”*

Із пісні Михайла Шуфутинського

З 1953 року у нас в квартирі проживала двоюрідна сестра Івана Івановича Ніна Соболенко, вона вчилась у школі. Висота до стелі в квартирі була біля 4 метрів, як і в класах школи. Перед школою росли шість високих ялинок, по всій довжині школи, великі кущі бузу, для нас дітей, це був дрімучий ліс, а також росли красиві липи. Всі ці дерева росли поміж школою і дорогою, яка вела до Мориного ставка, клубу, аптеки, а також до будинку вчителя Сороки В. Л. і до Кривенківської школи. На одній із лип мій старший брат Валік змонтував на висоті сидіння і на них ми з Юрою Свердліченком уявляли, що летимо в літаку. Така була моя мрія дитинства, а Юра мріяв про море, океан. Наші мрії частково збулись.

Інтер'єр нашої квартири був такий:

заходимо в коридор – це комора, прямо були двері в коридор школи, відкривались вони штиком від військової рушниці. Вхід на кухню: зліва направо – велика селянська піч, умивальник (відро з водою, в якому взимку за ніч замерзала вода). Навпроти печі стояв довгий стіл, за цим столом ми їли, вчили уроки.

Вхід в кімнату: зліва направо шафа для одєжі, скриня, двоспальне ліжко, ще одне двоспальне ліжко, етажерка для книг, над нею паперовий репродуктор чорного кольору, робочий стіл Івана Івановича, на ньому настільна лампа на кінець плита з грубою – головне джерело теплової енергії.

На шафі стояло варення, я часто, коли нікого не було дома, перетворювався в ласунчика, такими недоліками страждали і мої однолітки.

З лівої сторони, з нашого коридору був сільський радіовузол, в якому працювали Олександр Норенко, Іван Цяпа і Дмитро Завалій. – У Дмитра я часто вигравав у шахи, а він нервував.

Стеля школи обшита дошками вагонкою, зовні стіни також обшиті вагонкою. Я пам'ятаю, у цій школі вчилися школярі, стояли парти, а десь в 1954 році навчали допризовників, пам'ятаю навчався тут військовій справі і мій двоюрідний брат Семенчук Григорій Савович з села Зелена Діброва.

Метрів 100-150 від школи на південь було дві хати для вчителів, в одній жила вчителька Іщенко Олена Володимирівна з дітьми Льоною і Людмилою.

У другій хаті проживала вчителька Гарнавська Софія Дем'янівна з дітьми Галею і Ніною, всі вони були трішки старші за мене.

Діти наших сусідів. Товариші мого дитинства. Люся Шульга – сидить, Льоня та Люся Іщенко, Валентин та Олександр Шевченки, Галина та Ніна Гарнавські.
1 травня 1949 р., с. Моринці

На схід від школи розташовані криниця і дерев'яний на 4-х великих камінцях саж, там ми тримали козу і свиней.

На місці Палацу культури був наш і Олени Володимирівни город. По середині городу стояв великий дерев'яний хрест, це все, що залишилось від церкви.

Між аптекою, сільською радою і попівською школою, в якій проживала наша сім'я, був трикутний вигін, там випасали тварин. На цьому вигоні у вересні-жовтні 1949 року поставили знижувальний трансформатор для освітлення села.

На місці сільської ради було подвір'я Відоменка Хтодося Павловича, його дружини Люби Оверківни, сина Васи, товариша мого дитинства. З ними жила також баба Оксана, по вуличному Ориська. Де зараз розташований перший від аптеки двоповерховий житловий будинок на своїй садибі проживала загадкова для мене сім'я діда «Мацька»: дід Мифодій, його дружина та дочка Мотря. Як з'ясувалось – сім'я Мифодія Марковича Терещенка.

Через дорогу напроти попівської школи було подвір'я «Вікторів», так їх називали по-вуличному.

Цю сім'ю називали «Вікторі» на честь Віктора Федоровича, знатного столяра в селі. Такої майстерні, як у нього, не було ні в кого, багато різного інструменту, перелік робить не буду, хоча неодноразово бачив все.

У Віктора Федоровича був токарний верстат по дереву. Дід Віктор змайстрував нам, дітям, літак, на якому ми катались. В моєму житті це був перший літак та не останній.

Він робив вікна, двері, стільці, серванти і т.п., все, що потрібно для домашнього вжитку.

У цій сім'ї росла моя однокласниця, друг, товариш і брат – Людмила Шульга (Люся Вікторівська).

У дворі Вікторів була розташована, як її називали люди, «молочарня» – пункт прийому молока від населення.

«Молоко віяли сепаратором, а вершки дід Устим кіньми в молочних бетолах возив в райцентр Вільшану, мабуть на маслозавод, а з обороту виготовляли козеїн. Що з нього далі робили, не знаю. Таке було оточення і коло товаришів у нас, повоєнних дітей.

Коли село готувалось до 150-ти річчя народження Т. Г. Шевченка ландшафт змінився. Будівлі, про які йшла мова, закінчили своє існування і на їх місці виріс красивий культурний центр села. До цього ми ще повернемось.

Мій перший та не останній літак.
Олександр Шевченко,
с. Моринці. 1949 р.

Перший ряд: 1. Ніна Терещенко. 4. Світлана Проценко. 5. Сестра Ніни Андрієнко.
6. Ганна Процішина. Другий ряд: 1. Марія Пилипенко. 2. Галя Шкільна.
3. Олександр Шевченко. 4. Тетяна Ільківна Проценко (Дремлюк). 5. Василь Гонда.
6. Ліда Артеменко. 7. Катя Кубрак. Третій ряд: 1. Люся Шульга. 2. Петро Кисленко.
3. Ніна Костяна. 4. Ніна Андрієнко. 5. Микола Босенко. Закінчили перший клас
Кривенківської початкової школи. 19.05.1953 р. Село Моринці.

**Іван Іванович Шевченко з
Володимиром на руках.
Село Моринці, 1954 р.**

Перший ряд: Світлана Проценко – дочка Тетяни Ільківни, Валерій Данильченко – внук Віктора Якимовича Данильченка, Василь Нечай – мій товариш дитинства. Другий ряд: Ніна Ковбасенко, Олександр Шевченко по середині – яка чудова пара була б, але це моя особиста думка, яка ніколи вже не матеріалізується. Класний керівник – Тетяна Ільківна Проценко. Деяких учнів пам'ятаю лише по іменах, хай вибачають мене земляки. Ніна Ковбасенко – красива дівчина в дитинстві, юності і також в зрілому віці. Її краса не підвладна часові, він не в силах на неї подіяти. 28.05.1952 р., 4-а клас, с. Моринці. Цього року я пішов в перший клас, Ніна Ковбасенко закінчила четвертий. Вона і сьогодні не по роках молода і красива

Багато серйозних змін пройшло в селі за роки від революції 1905 року до теперішнього часу. Це жорстока боротьба Моринських селян з царською владою, її сатрапами; боротьба підпільників-революціонерів для зміни соціального устрою, заміни царської влади на робітничо-селянську, боротьба з внутрішніми і зовнішніми ворогами трудового народу.

Селянам приходилось вирішувати багато питань, з якими раніше не зустрічались: це конфіскація землі поміщиків, розподіл її між селянами, організація місцевої влади, колективних сільських господарств, захист Вітчизни.

Немало в вирішенні цих питань селянам допомогли частини 25-ї Чапаєвської дивізії, будьоннівці, які зупинялись в Моринцях. Цей тернистий шлях політій кров'ю людей. З подробицями цих подій можна ознайомитись, читаючи історію села, старанно використовуючи різні джерела, написану місцевим учителем Терещенком Михайлом Йосиповичем.

Вдячні односельчани, щоб увіковічить пам'ять героїв революціонерів-підпільників, учасників громадянської війни, революції, похованим в братській могилі на старому кладовищі в Моринцях, поставили обеліск з викарбуваними прізвищами героїв.

Тільки в громадянську війну загинуло біля 40 чоловік моринчан.

Учні школи та жителі села доглядають за могилою. Багата, цікава та різноманітна історія села – це і будівництво нових відносин, організація колгоспу, будівництво школи, постачання товарів першої необхідності для людей, становлення особистостей.

Велика Вітчизняна війна в Моринцях

22 червня 1941 року мирна праця і будівництво країни було зупинено віроломним нападом німецьких фашистів, а 28 липня 1941 року о 10 годині в напрямку від села Почапінці в село Моринці вступили німці. 2,5 роки чоботи ненависних німецьких фашистів топтали святу землю Великого Тараса. І тільки 28 січня 1944 р. о 16 годині село Моринці було визволено радянськими військами. Першими в Моринці з боку села Почапинець вступили бійці сержанта Бойка 21 стрілецького полку 180 київської стрілецької дивізії, під

командуванням Героя Радянського Союзу Михайла Яковича Кузмінова, а підтримали їх бійці батальйону капітана Іллі Якимовича Власюка.

Виконуючи наказ Гімлера: «Наше завдання полягає в тому, щоб очистити територію України для майбутнього переселення німців. Для цього ми повинні проводити масове винищення радянських громадян-українців». Цю доктрину фашистського ідеолога німецькі окупанти виконували сумлінно.

Голод, руїни, непосильна праця, знущання, табори смерті, розстріли активістів, підпільників, партизан, – це те, що принесли фашистські кати на окуповану землю.

Не тільки підпільники і партизани під керівництвом А. А. Мкртичяна допомагали радянським військам, а й жителі села – підлітки, старики, жінки добровільно на своїх плечах носили снаряди від Сапиного лісу біля села Гнилець, до села Почапінці на відстань 10 кілометрів. Це була значна допомога нашим військам для розгрому фашистів в Корсунь-Шевченківській битві, яка тривала 24 дні і закінчилась нашою перемогою.

Штаб Другого Українського фронту під керівництвом маршала І. С. Конєва знаходився у селі Шевченкове, а в селі Моринці знаходився штаб генерала П. А. Ротмістрова – командуючого 5-ю гвардійською армією Другого Українського фронту, про що свідчать меморіальні дошки і камінні глиби з викарбуваними текстами на честь визволителів.

І. С. Конєв доповів в Ставку Верховного головнокомандуючого І. В. Сталіна: «Величезну допомогу нашим військам надавав народ. В найтяжчі хвилини люди на своїх плечах підносили нам боєприпаси, витягали з багна машини, гармати».

В своїх спогадах маршали І. С. Конєв і П. А. Ротмістров писали: «Деревня Моренцы – родина Тараса Шевченко, великого українського Кобзаря – стала для нас вдвойне родним и близким местом».

Тут, в с. Моринці, за перемогу в Корсунь-Шевченківській битві їм присвоєні звання маршалів Радянського Союзу і доставлені літаком маршальські погони, передані маршалом Радянського Союзу Г. К. Жуковим.

Всім військам, що брали участь в битві, оголошена подяка, 23 з'єднанням і частинам присвоєно почесне звання «Корсунських»,

6 з'єднанням і частинам – «Звенигородських». 73 солдатам, офіцерам і генералам присвоєно звання Героя Радянського Союзу, тисячі нагороджені орденами і медалями.

На всіх фронтах війни жителі населених пунктів брали активну участь в розгромі фашистів, а після їх визволення вливалися в діючу армію, так сталося і в селі Моринці.

Після визволення села почався другий фронт – трудовий.

Загарбниками знищені приміщення ферм, вивезене поголів'я худоби, птиці. У двох колгоспах села залишилося тільки 7 корів, 20 свиней, 34 вівці, 123 коней і 28 возів.

Багато зусиль в відбудову колгоспів і села в цілому вложили керівники колгоспів ім. Т. Г. Шевченка – Ф. М. Данильченко і А. С. Задорожній та ім. 2-ї п'ятирічки – П. А. Самойленко.

Війна йшла ще повним ходом. Всі, хто спроможний тримати зброю, йшли на фронт громити ворога. А жінки, люди похилого віку, підлітки в неймовірно тяжких умовах відбудовували зруйноване до тла ворогом господарство. Для польових робіт використовували корів, а не рідко в плуги запрягались люди.

В січні-березні 1944 року в фонд оборони жителі села здали 143 центнери хліба і 18244 крб. грішми, а восени цього ж року 1500 центнерів зерна і в фонд оборони відраховували 8000 трудовнів.

Важливу допомогу у зборі врожаю надавали учителі і учні, а потім це ввійшло у традицію.

Читаючи спогади учнів і співробітників Івана Івановича стає зрозуміло, що неодноразово він з учителями і учнями заготовляв дрова для опалювання школи, приймав участь у збиранні врожаю і різних господарчих роботах.

7 березня 1944 року почався навчальний рік у школі не дивлячись на те, що не вистачало вчителів, не було книг, зошитів, чорнил. Я пам'ятаю, як старші учні, мій старший брат Валентин і його однолітки, писали на старих книгах і газетах.

За роки цієї страшної війни багато жителів села своїм героїзмом, мужністю і відвагою стали відомі на всю країну.

918 моринчан воювало на фронтах Великої Вітчизняної війни.

549 з них нагороджені урядовими нагородами. Серед них Герой Радянського Союзу гвардії майор Г. Д. Попович, полковники С. С. Власенко, Б. Ф. Шліхтер, К. М. Шульга, капітани I рангу

О. У. Данильченко і В. У. Данильченко. Брати Данильченки в Радянській Армії сумарно прослужили 120 років, нагороджені 60 орденами та медалями. Високими Урядовим нагородами нагороджені також підполковники П. С. Норенко, В. З. Гонта, О. Л. Терещенко, К. Й. Терещенко, Л. У. Данильченко, С. М. Ковбасенко, Петро Якович Проценко – льотчик першого класу, заступник командира військово-транспортного Рижського полку (мені довелось нести службу в цьому полку під керівництвом Петра Яковича), кавалер ордена Червоного Прапора підполковник Д. С. Овчаренко та багато інших офіцерів, сержантів і матросів.

На превеликий жаль, 386 жителів села з війни не повернулись.

На гранітномуobelіску Слави навічно викарбувані імена героїв, які загинули за свободу і незалежність нашої Батьківщини.

Цей меморіал вінчає щит, на якому викарбувані слова:

«Куда б не шел, не ехал ты,

Но здесь остановись,

Могиле этой дорогой

Всем сердцем поклонись».

Багато сил витратили жителі села Моринці на подолання розрухи і збитків, нанесених війною. Але вже в 1947 р. була освоєна довоєнна посівна площа, а поголів'я худоби і врожайність відновлено тільки в 1950 р. Ще раз пригадаємо історію колгоспу. В січні 1929 р. колгосп об'єднав всі малі колективи і назвали його ім. Т. Г. Шевченка. Восени цього ж року закінчилась колективізація, а в 1933 р. колгосп знову розділили на дві адміністративні одиниці: ім. Т. Г. Шевченка та ім. 2-ї п'ятирічки.

Іван Іванович, Ольга Ільківна Іващенко та їх сім'ї

В 1949 році головою колгоспу ім. 2-ї п'ятирічки обирають І. І. Іващенко. Знову, і мабуть назавжди, обидві дільниці об'єднують. Наскільки я пам'ятаю з історії, батько Івана Івановича – Іван Сергійович Іващенко в 1918 році повернувся з фронту, вступив в сільгоспартіль «Надія», в 1920 році обраний головою сільської ради, а з 1933 року працював бригадиром рільничої бригади. В 50 роках він займався рибецтвом у каскаді ставків від Мориного до Хоминого чи Лейбиного, уже не пам'ятаю, який останній і для нас хлопчаків-

рибалок був грозою, ми боялись Івана Сергійович. Риби в ставках було багато, кожний рік восени випускали воду і неводом ловили рибу. Пам'ятаю один раз тягав невід старший брат Валентин за натуроплату, яку додому носив я.

Іван Іванович в 30-ті роки – молодий комсомолец, тракторист, в 1933 р. – бригадир тракторної бригади, в 1938-1940 рр. – перший шофер. Головою колгоспу Іван Іванович, цей фізично сильний чоловік, працював з 1949 до 1957 рр., а після – головою сільської ради. Маючи пенсійний вік працював завідувачим майстернею.

Фізичну силу Івана Івановича підтверджує такий факт. На сьогодні, на жаль, нікому вже його підтвердити або спростувати, очевидців немає, тому вірте мені на слово. Це було, мабуть, на весні 1953 року. В 1952 році я пішов у школу і перед новим роком захворів на двостороннє запалення легенів, становище моє було поганим. Пролежав я у Вільшанській лікарні біля двох місяців, пам'ятаю, що навіть як ходити забув, бо як перший раз піднявся з ліжка, то пішов при першому кроці в «піке». Звичайно рятівником моїм була мама, бо весь час вона та лікар Ягодзінська Дар'я Федорівна знаходилися в лікарні поряд зі мною. Третю чверть занять в першому класі, з січня по березень, я фактично в школу не ходив.

І от, приблизно у березні, кіньми запряженими у сани я, мама і їздовий поїхали у Вільшану, мабуть на перевірку в лікарню після хвороби. На той час дорога на Вільшану пролягала через Гнилець, Пидинівку, це був самий короткий шлях, 18 кілометрів, середина дороги була за Пидинівкою, там росла верба.

Цю дорогу неодноразово виміряв кроками старший брат Валентин, відвідуючи військкомат.

Ми кіньми спустились в балку між селами Моринці і Гнилець, назустріч нам їхала грузова машина «полуторка», так її називали в народі, думаю, що це був не ЗІС-5. Сніг уже був мокрий, а в балці текла вода. Машина загрузла, за кермом, якщо я не помиляюсь, був Купріян Радькович Кимчир. Було прийнято рішення витягти машину кіньми, яких випрягли із саней.

Як з'ясувалось, коні не змогли виконати це завдання. А з Гнильця на бричці їхав І. І. Іващенко і фінагент Харченко, ім'я і по батькові я не пам'ятаю, але те, що він був також фізично сильний, знали всі.

Іван Іванович зійшов з брички, сказав свої улюблені слова: «А

ну випрягай коней, Гидолова душа!». Ці два слова знало все село, а можливо і за межами. Багато людей, з любов'ю, без зла, називали Івана Івановича – «Гидолова душа», це було як прізвисько.

Коней випрягли з машини, Іван Іванович і Харченко взяли руки за буксирні крюки і витягли з багна машину.

Ці два мужика були значно сильніші за коней. Свідком от такої історії довелось мені бути. Другі приклади багатирського здоров'я я приводити не буду. Але ще один спогад приведу.

Діти мого віку в дитинстві грали у війну, спогади були досить свіжі і ця тема була актуальною.

Із своїм товаришем дитинства Юрієм Свердліченком біля попівської школи, як тоді говорили, ми копали окоп і натрапили на передній міст автомобіля. Він був у маслі, як новий.

Іван Іванович побачив це і сказав, що викопуйте хлопці, я дам команду, щоб люди забрали його в колгосп, а вам від мене будуть цукерки. От таке особисте знайомство було у нас з головою колгоспу Іващенко Іваном Івановичем.

Іван Іванович із дружиною Хтодоською Ільківною Іващенко (Шліхтою) народили трьох дітей:

Галю – 1937 р.н., працювала пекарем на хлібокомбінаті с. Моринці, Пашу – 1941 р.н., працювала стоматологом в Києві.

Василя – працював все життя водієм у колгоспі «Батьківщина Т. Г. Шевченка».

Тепер всі пенсіонери.

Я добре пам'ятаю Василя Івановича Іващенко – кремезний, фізично сильний і добрий чоловік. Всі риси характеру він успадкував від свого тата. Особливо любов до транспорту. Приведу маленький приклад. Коли Василеві було 12-13 років, Ольга Ільківна Іващенко запропонувала своїм дяді і тьоті, забрати його в м. Київ з метою «вивести в люди».

Василь Іванович так сприйняв цю пропозицію, що двоє суток і додому не з'являвся. От така любов до машин, а він в цей час уже працював в літні канікули вантажником і по сумісництву водієм – це для нього було все, більш нічого не потрібно. Геть як батько – перший в селі тракторист, перший водій і всю Велику Вітчизняну війну Іван Іванович за кермом.

Іван Іванович з моїм татом був у дружніх відносинах, неодноразово бував у нас дома.

Ці добрі дружні відносини помагали в роботі кожному, вірніше і школі, і колгоспу.

І. І. Іващенко мого тата називав два Іван і це мабуть було взаємно, так як і він був також два Іван, навіть три.

Завдяки його енергії, авторитету та допомозі «зверху» село Моринці першим в районі було електрифіковано від Корсунь-Шевченківської гідроелектростанції.

Велику допомогу селу в електрифікації надав Київський завод «Точелектроприлад». Директором заводу працювала О. І. Іващенко.

Після смерті В. І. Леніна в с. Моринці організована комсомольська організація, одною із перших комсомолок була напівсирота, дочка батрачки Шліхти Текли Ільківни, Ольга Ільківна Іващенко (Шліхта) 1906 р.н.

Ольга Ільківна закінчила Київський політехнічний інститут. Не легкий, але почесний і відомий не тільки землякам шлях її росту: директор заводу «Точелектроприлад», другий секретар Київського обкому КП України, секретар ЦК КП України, неодноразово обиралась депутатом Верховної Ради УРСР і Верховної Ради СРСР.

О. І. Іващенко лауреат Державної премії, тричі нагороджена орденом Леніна, перед Великою Вітчизняною війною одружилась з військовим льотчиком Іващенко, який загинув в перші дні війни. Подружжя мало двоє дітей: Віктора, 1937 р.н. та Майю, 1939 р.н. Ольга Ільківна мала брата Петра, її мама Текла Ільківна є рідною сестрою Хтодоськи Ільківни Іващенко – дружини І. І. Іващенко.

Ольга Ільківна щиро любила свою Батьківщину – с. Моринці і багато сил вклала в її процвітання, а також в процвітання батьківщини Т. Г. Шевченка.

«Я хочу, щоб у мене була достойна Батьківщина», – сказала вона і робила все можливе, щоб було так.

Мій тато був знайомий з Ольгою Ільківною, неодноразово зустрічались. Мені не довелось бути знайомим з нею, а молодший брат Володимир знав Ольгу Ільківну і вона знала його.

До особистостей Ольги Ільківни та Івана Івановича Іващенко ми ще повернемось і при допомозі фотографій ознайомимось з ними ближче.

Значну допомогу в електрифікації села надав виходець із села

Моринці начальник тресту «Укрлісосплав» Н. І. Штанько. Лінію електропередачі він забезпечив лісоматеріалом.

На Жовтневі свята 1949 р. в селі з'явився електричний струм. На той час це була фантастика.

Завдяки казусу, який зі мною стався, я добре запам'ятав це свято і після власного експерименту повірив своїм батькам, що в розетку пальці сунути не бажано.

Для порівняння, електроосвітлення в Товстівській середній школі провели набагато пізніше, десь тільки в 1957-1958 рр.

Сім'я Івана Івановича Шевченка в селі Моринці після Великої Вітчизняної війни

Я напружую пам'ять і згадую життя нашої сім'ї в повоєнні роки. Звичайно було нелегко нам дітям, а особливо батькам. Наша сім'я не царювала і пишались особливо нічим, жили так як і люди, які нас оточували, зірок з неба не зривали. Для того, щоб перезимувати більш-менш в теплі, дрова заготовляли з весни. Саме так піклувались про тепло в школі. В школі опалення на той час було пічне.

Моринці оточував ліс, але з паливом було нелегко. Сортовий ліс йшов на відбудову господарства, знищеного війною. Іван Іванович збирав учителів, учнів, сам брав сокиру, пилку і для школи заготовляли дрова. Про це в своїх спогадах скажуть учителі і учні.

Я пам'ятаю, що тато з Валіком корчували пеньки граба в лісі на Шампанії. Звичайно, з мене допомоги ніякої, я тільки міг складати вже порубані дрова.

Звичайно праця була нелегка, граб дерево міцне, в'язке і зав'ятий пеньок колеться важко.

У Івана Івановича був прихований талант – малювати. Але для цього потрібний стрес.

Можливо, я уже писав, що Іван Іванович любив малювати олівцем, особливо на зборах, нарадах. Думаю, що це бажання виникало спонтанно, так як малюнки учасників нарад виконувались на полях газет, обкладинках зошитів. Мені подобались ці малюнки, вони були дуже подібні оригіналам. Але своє вміння малювати Іван Іванович не афішував. На жаль його малюнки до цього часу не збереглись, крім одного мого портрета.

Мій тато є автором цього малюнка, який занадто швидко був намальований ним. Днем раніше автору виповнилось 38 років. Як тільки малюнок був готовий, мене гуртом стали приводити у впізнаваємий вигляд.

Я писав, що пішов учитись у Кривенківську початкову школу, відстань для першокласників була солідною. Добре пам'ятаю цей день, 13 листопада 1952 року. Вночі підмерзло, потім цілий день йшов дощ, земля розкисла, було дуже слизько, ноги в валянках з підв'язаними калошами грузли в багнюку. Додому прийшлося добиратись і на карачках, і повзком. Звичайно вигляд у мене був жалюгідний, таким я і попав в об'єктив олівця мого тата, і 63 роки зберігаю цей малюнок.

Звичайно, великою радістю для нашої сім'ї завжди був приїзд у відпустку старшого брата Валентина. Цей високий стрункий курсант у ладно підігнаній військовій формі справляв приємне враження на родину, товаришів, однокласників і односельчан.

Для мене, першокласника, це було свято, а тато і мама пишалися сином. Я вперше тоді насолодився згущеним молоком і воно мені сподобалось.

Коли в нашій сім'ї народився ще один син, Володя, Валік уже з гордістю носив погони лейтенанта ракетно-артилерійських військ.

Тільки одна фотографія, де всі три брата разом, налічується в архівах родини.

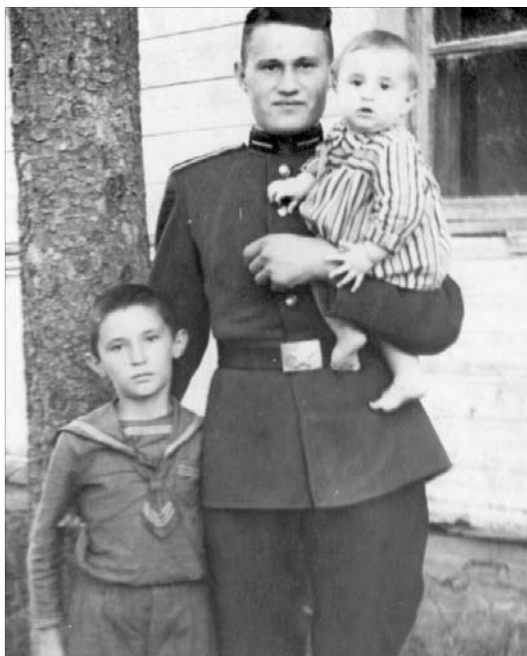
**Олександр, Валентин Шевченки,
с. Моринці, 25.07.1953 р.**

**Олександр, Валентин Шевченки.
с. Моринці. 6.09.1954 р.**

**Валентин Іванович Шевченко – курсант військового училища з шаблею на лівому боці.
На той час офіцери навіть сухопутних військ носили кортики, а курсанти кавалерійські шпори і шаблі. 1954 р.**

**Єдина фотографія, де 3 брата разом:
Олександр, Валентин, Володимир Шевченки,
с. Моринці, 19.09.1954 р.**

Володимир з мамою Катериною Павлівною, с. Моринці, 1954 р.

Олександр, Катерина Павлівна, Володимир Шевченки, с. Моринці, 1954 р.

Брати

Валентин Іванович Шевченко

**Олександр Іванович
Шевченко**

Володимир Іванович Шевченко

**Катерина Павлівна, Олександр, Іван Іванович,
Валентин Шевченки – сім'я, с. Моринці, 27.07.1953 р.**

Катерина Павлівна, Іван Іванович, Олександр Шевченки. с. Товста. 1955 р.

Валентин

**Валентин,
червень, 1956 р.**

Володя 15.12.1965 р.

Володя

Самі дорогі для мене люди – брати, батьки, діти та внуки

Розділ 13

СПОГАДИ УЧНІВ МОРИНСЬКОЇ СЕРЕДНЬОЇ ШКОЛИ

Я вважаю, що краще і справедливіше буде, якщо привести спогади учнів і вчителів, які разом працювали, спілкувались, навчались історії, географії, німецькій мові на уроках, які проводив Іван Іванович.

Спогади Компанієнко Софії Луківни, 1928 року народження

(У зв'язку з поганим зором попросила записати свої спогади
Рочняк (Хамко) Галину Яківну)

«В Моринську середню школу піонервожатою пішла працювати 20 листопада 1947 року на запрошення директора школи Данильченка Віктора Якимовича.

В 1948 році в школу прийшов працювати по направленню Вільшанського РВНО Шевченко І. І. Разом працювали до 1950 року, потім мене запросили працювати у Вільшанський райком партії. Після цього спілкувались по роботі на відстані.

Знаю Івана Івановича, як грамотного, серйозного, знаючого керівника, вимогливого до себе і до вчителів школи. У будь-яку хвилину він міг підказати, поправити, навчити, був хорошим організатором. Не цурався ніякої роботи поза школою. Був активістом, особистим прикладом показував, як треба працювати. Любив дисципліну, вимагав від учителів і учнів того ж.

В ті післявоєнні роки приходилося заготовляти дрова для школи на зиму.

Іван Іванович брав сокиру, пилку і йшов з вчителями в ліс заготовляти паливо. Його поважали і вчителі, і учні. Саме таким повинен бути директор школи. Учні мали хороші знання, зокрема я, Софія Луківна, від нього багато навчилась».

Спогади Рочняк (Хамко) Галини Яківни

Яків Потапович Хамко, батько Галини Яківни, разом з Поповичем Григорієм Андрійовичем, весною 1921 р. проорали першу борозну на колективному полі артілі ім. Т. Г. Шевченка.

«Яша, вставай до коней, а я до плуга», – сказав старший з них Попович.

Ця борозна була першою не тільки на колективному полі, вона пройшла через душу і серце Якова Потаповича. Ця борозна була вектором його життя, яке цілком і повністю віддано родині, колгоспу, Батьківщині – боротьбі за щасливе майбутнє.

Цим першопрохідникам колгоспного життя через 50 років, в день ювілею організації перших колгоспів, у селі Моринцях, доручено зняти полотнище з пам'ятника, який увіковічив організацію перших колгоспів.

У тяжкі роки війни Яків Потапович неодноразово робив спроби попасти на фронт для захисту Батьківщини, але кожний раз, як єдиний в селі тракторист-наставник, отримував чітке «ні». Його фронт був на землі села Моринці.

Племінниця одного із перших учителів села Моринці Хамка Сергія Яковича – Галина Яківна – більшу частину свого життя віддала вихованню дітей в дитсадку.

Галина Яківна Рочняк (Хамко) виражає бажання поділитись спогадами про Шевченка І. І.:

«У перший клас пішла у 1944 році, закінчила школу у 1954. Івана Івановича пам'ятаю уже з 5-го класу, коли почалось предметне викладання. Він був завучем і читав у нас географію і історію.

Грамотний, вимогливий, серйозний, організований сам і вимагав цього від учнів і вчителів.

Пам'ятаю географію. Ми, учні, знали по карті всі материки, гори, ріки, острови вже з 5 класу, всі країни від найменшої до найбільшої. Оцінка по географії у атестаті була в мене «5».

Він повністю віддавався роботі, його внутрішнього потенціалу вистачало на все – на родину, на партійну та громадську роботу, на роботу з батьками. Іван Іванович чесно і добросовісно виконував свої обов'язки. Того ж вимагав і від учителів.

Ніколи не показував свою зверхність, не був честолюбним. Саме таким і повинен бути директор школи. Його поважали, навіть боялись, особливо ті, хто трохи лінився чи був недостатньо грамотним (були і такі). При ньому школа мала сильний авторитет в районі. Учні мали міцні знання».

Спогади вчительки математики Перевізької Галини Савівни

«Учителькою математики Моринської середньої школи я працювала з 1952 до 1985 року.

З повною відповідальністю можу сказати – Іван Іванович Шевченко самий справедливий із директорів, з якими мені доводилося працювати в школі. Роботу, як керівник і організатор, він знав дуже добре і всією душею вболівав за школу».

Записано і передано по телефону директором музею села Моринці Суржко Станіславом Володимировичем.

Спогади Гонди Миколи Степановича

Микола Степанович народився 18 грудня 1944 року. В 1952 році пішов в перший клас Кривенківської початкової школи. До речі, з цим хлопцем і його двоюрідним братом Гондою Василем, я вчився в одному класі, вчителька Дремлюк Тетяна Ільківна, і товаришував з ними майже чотири роки. На жаль, Василя серед нас уже немає.

Я так і не встиг використати запрошення Васі прибути до нього в гості в місто Керч.

В 1963 році хлопці закінчили одинадцять класів Моринської середньої школи.

Батько Миколи Степановича – Степан Йосипович героїські виволояв землі Польщі в роки війни, де і загинув, поповнивши список 400 односельчан, які не повернулись з війни.

Головою сім'ї залишилась мама Устина Мефодіївна із трьома напівсиротами – дві дівчини і молодший Коля.

Після закінчення школи брати Микола і Василь призвані в ряди Радянської Армії і їх шляхи розійшлися.

Микола 3 роки віддав Балтійському Морському флоту і повернувся в рідне село, а Вася залишився в місті Керч.

Микола Степанович працював комбайнером і заочно вчився в Уманському сільськогосподарському інституті. Після його закінчення працював агрономом, з 1975 по 1980 роки – головою сільської ради, а з 1980 по 1995 рік працював головою колгоспу «Шевченків край» села Шевченкове.

Микола Степанович розповідав, що більше всього він спілкувався з Іваном Івановичем, коли працював головою сільської ради. Ці зустрічі були приємні кожному з них. Іван Іванович був досить активним членом виконкому сільської ради. За скромністю і бажанням не показувати себе, неможливо було приховати велику любов до села Моринці, людей, бажання допомогти кожному, згуртувати людей, прикрасити село. Це він, Іван Іванович, запропонував реставрувати статую бандуриста біля Будинку культури, яка потребувала ремонту.

А виконавцем цієї ідеї став Микола Степанович, який відвіз статую в місто Київ. Бандурист так сподобався любителям історії, що в м. Київ було виготовлено ще декілька копій бандуриста і дві з них установлені в м. Чигирин.

Іван Іванович жалкував, що з часом хвороба не давала йому можливості активно переміщатись, заходити, як раніше, в сільську раду і спілкуватись з односельчанами. Розуміючи цю біду, Микола Степанович частіше і частіше провідував мого тата вдома.

Іван Іванович розповідав про жорстокі роки війни, самовіддану боротьбу підпільників і партизанів проти фашистів, відбудову вщент зруйнованого народного господарства.

Микола Степанович, як один із керівників села Моринці, розповідав про зміну обстановки і мікроклімату у школі, після того, як її очолив Іван Іванович. Колектив учителів і учнів школи відродився, набагато покращились показники. Все частіше і частіше про досягнення школи в навчанні і спорті стали говорити в районі та області. Всі сили колективу учителів були спрямовані на надання сильних і ґрунтовних знань учням, формуванню їх світогляду, любові до своєї батьківщини. Як помітив читач ці риси характеру Івана Івановича, описують всі, хто спілкувався з ним.

От такі спогади про Івана Івановича повідав мій однокласник Микола Степанович Гонда.

**Спогади Анатолія Павловича САМОЙЛЕНКА – поета,
письменника, члена національної Спільки письменників України,
випускника Моринської середньої школи 1955 року**

А перед тим як навести спогади поета і письменника, я дозволю собі поділитись своїми власними спогадами про батька Анатолія Павловича – Павла Андрійовича Самойленка.

Павло Андрійович Самойленко – голова колгоспу імені «Другої п'ятирічки» – середнього росту, завжди акуратно одягнений, частіше в плюшовий піджак, лисий, в головному уборі, з трохи похилою вниз головою, справляв враження щонайменше керівника районного масштабу. У мене було таке враження, що він не місцевий чоловік, а щойно приїхав в село Моринці з якогось міста. Він завжди ввічливо і чемно вітався з кожним, знімаючи головний убір.

Мої батьки в бесідах завжди говорили про Павла Андрійовича, як про розумну, грамотну і розсудливу людину. Мабуть ця зовнішність і риси характеру привабили Івана Івановича, викликали інтерес, а професійна інтуїція підказала, що з Павлом Андрійовичем буде приємно спілкуватись і знайомство принесе користь не тільки кожному з них, а й колгоспу і школі в цілому. Крім того, можна скоріше пізнати особливості села і ввійти в ритм життя села. Можливо, завдяки спілкуванню з Іваном Івановичем Павло Андрійович і став на довгі роки членом батьківського комітету Моринської середньої школи.

Наймолодший син Павла Андрійовича школу закінчив в 1955 році, а Павло Андрійович членом батьківського комітету працював аж до 1962 року.

Нелегка доля випала на плечі Павла Андрійовича. За 2,5 роки, а саме з 22 червня 1941 року до 28 січня 1944 року, фашисти буквально знищили все, що було досягнуте за роки Радянської влади.

Я дозволю собі ще раз пригадати наслідки фашистської окупації:

– знищено 507 голів великої рогатої худоби, 500 свиней, 157 коней, 75 возів.

На два колгоспи: імені «Другої п'ятирічки» та «Батьківщина Шевченка» – залишилось всього 7 корів, 20 свиней, 34 вівці, фактично залишилась сота частина добра, нажитого за роки Радянської влади.

Крім того, в селі залишились інваліди, жінки, діти, люди похилого віку – кому займатись відбудовою села?

Після визволення території Радянськими військами партійні і радянські органи звернулись за допомогою до населення про відбудову знищеного фашистами господарства, відновлення поголів'я тваринництва.

Це завдання лягло на плечі правління колгоспів імені «2-ї п'ятирічки» і його голів П. А. Самойленка та ім. Т. Г. Шевченка Андрія Семеновича Задорожного, який замінив Федора Мусійовича Данильченка.

Не дивлячись на особливо тяжке становище в селі, тільки в січні-березні 1944 року в фонд оборони країни здано 143 центнери хліба, 18244 карбованці грошей.

Отримавши перший післявоєнний урожай колгоспи ім. «Другої п'ятирічки» (голова колгоспу П. А. Самойленко) та ім. Т. Г. Шевченка (голова колгоспу А. С. Задорожний) здали 1500 центнерів зерна в фонд оборони, відрахувавши 8000 трудоднів, зібрали кошти на будівництво танка ім. Героя Радянського Союзу В. І. Захарова.

Не так багато нам відомо про Павла Андрійовича Самойленка, але навіть те, що ми знаємо, – заслуговує поваги.

Нам відомо, що Павло Андрійович уродженець села Моринці, будинок його стоїть на тому ж місці, де жили батьки, на центральній вулиці села.

Павло Андрійович з дружиною Настею Павлівною народили та виховали п'ятеро дітей:

Христя, 1921 р.н., працювала телефоністкою;

Феодора, 1922 р.н., працювала учителькою;

Микола, 1928 р.н., працював слюсарем оборонного підприємства, нагороджений почесною відзнакою Міністерства авіаційної промисловості СРСР;

Олександр, 1931 р.н., вчений, кандидат історичних наук;

Анатолій, інженер-електромеханік, винахідник, лауреат нагороди ВДНГ СРСР, автор багатьох поетичних збірок, член Національної Спілки письменників України.

Своїми успіхами діти Павла Андрійовича і Насті Павлівни підтвердили, що батьки прожили недаремно.

В аграрній школі міста Одеси Павло Андрійович одержав початкову аграрну освіту, повернувся з сім'єю в село Моринці.

Все нажите добро Павлом Андрійовичем і його батьками – віз, бричка, корова – було здано в колгосп, куди вступили всі працездатності члени сім'ї Самойленків.

Павло Андрійович працював бригадиром рільничої бригади, а з 1944 по 1950 роки – головою колгоспу.

В п'ятдесяті роки ХІХ століття обраний головою колгоспу І. І. Іващенко попросив Павла Андрійовича очолити молочно-товарну ферму, яка була в занепаді. В результаті за короткий термін Павло Андрійович організував роботу ферми так, що вона зайняла перше місце в районі по надоях молока і утримувала його досить довго.

Це було одне з останніх завдань, яке ставив перед собою Павло Андрійович. За роки його головування колгосп ім. «Другої п'ятирічки» нагороджений двома вантажними автомобілями ГАЗ-АА.

Почесний трудівник села, Павло Андрійович вийшов на заслужену пенсію в 1961 році.

Анатолій Самойленко, звичайний хлопчик-школяр, учень Моринської середньої школи, не любив і зовсім не вчив предмет «Логіку», як з'ясувалось це не показник. Анатолій зірок з неба не хватав, але в нього було головне – сила волі і міцний стрижень Самойленків. Анатолій Павлович підтвердив це всім своїм життям.

Цілий рік після нещасного випадку Анатолій пролежав у ліжку не рухаючись, потім рухався при допомозі палки, а через три роки став спортсменом-розрядником. Він не любив логіку, але став поетом, членом Національної Спілки письменників України. Виникає питання – логічно це чи ні?

Я дуже вдячний Анатолію Павловичу за те, що він знайшов час відгукнутися на моє прохання і написав свої спогади про Івана Івановича. Признаюсь чесно, я так не напишу, не вистачить таланту. Думаю Анатолій не буде заперечувати, якщо я слово в слово скористуюсь його спогадами.

Отже, починаємо з листа Анатолія Павловича, це відповідь на мій лист.

Мале втисеб

Ориєнтуєшся Івановою!

Ще переді лютим поставив думал
нікоти не завданні. Але я працював
над його виконанням, урешті.

Складний тош поїхав в тосер,
що дитя і коментарі роже відвели
мехе від того часу, тош події ду-
ше далеко. Але я тоді вразив
заїє, що завреле твоїй ідеї лгано-
бу побудав там, у атогад, де
мехе світлі надї, і ромаїтска.

У моїх спогадах зїтає знамен
з кем працював тїї бабце, що
він був в атогентні відповідальних
підрагів, в еколле малавел
поставелце на місці неже мот по-
коджені.

Машодієво ~~Машодієво~~

Сергій 2014
м. Київ

З учнівського щоденника

Моринці. Селяни вже шостий рік несли на собі тягар, який залишила найжорстокіша війна. Вони звитяжною працею відновили господарства двох колгоспів: імені «Шевченка» та імені «Другої п'ятирічки». Будинок, який возвела бувша німецька окупаційна влада і в якому чинила розправу над непокірними, переобладнали під сільську раду, бібліотеку і клуб. Та найбільшою гордістю села були три відновлених школи: дві семирічки і початкова.

Учителі, медики в селі завжди були в особливій пошані. На їх плечах, окрім професійної, лежала також тяжка робота з підтримання морального духу пригнічених тяжкою працею, неймовірними податками та позиками селян. В сільських дворах все, що мекало, кувікало і кудкудахало оподатковувалося, описувалося, контракувалося і вивозилось на відбудову народного господарства.

Навіть дерева в городах були жертвами нещадного оподаткування, а тому нерідко ночами таємно зникали з городів. То були тяжкі повоєнні роки. Але сільські сім'ї виживали і традиційно були багатодітними. Школи були переповненими. І вчителі днями в класах, а ночами при кіптявих каганцях гнулися над учнівськими зошитами. Держава, не дивлячись на такий скрутний час, дбала про якісну освіту і підготовку педагогічних кадрів. Колективи вчителів регулярно поповнювалися молодими сіячами доброго, розумного і вічного. Та ось село облетіла звістка про те, що семирічна школа, яка споруджена поруч із садибою Кобзаря, одержала статус середньої, а в учительському колективі з'явився новий завуч Шевченко Іван Іванович. Це ж треба, щоб в рідному селі Тараса Григоровича Шевченка, з'явився завуч школи з таким же прізвиськом. Чи не родич бува? І по селу пішли різні фантазії, адже вони завжди були суттєвим доповненням до сільського життя. Невдовзі новий завуч Іван Іванович Шевченко переступив поріг хати колишнього голови колгоспу Павла Андрійовича Самойленка. Перша зустріч була нетривалою. Опісля мама поцікавилася у батька, чого приходив новий учитель, на що батько відповів:

– Зрозумій, Насте, людина нова, в селі нікого не знає. От він і прийшов до нас. А що, тебе щось насторожило?

– Та ні, – відповіла мама. – Відчувається, що людина грамотна і говорить розумно.

Це була і моя перша зустріч з новим завучем. Мені, шестикласнику, тоді він здався суворим, таким, якого не лише я, а всі учні будуть боятися. Але того навчального року я з Іваном Івановичам бачився частіше дома, а ніж в школі. Завуч часто спілкувався з батьком і йому вже було відомо про те, що зі мною минулої зими трапився трагічний випадок. Я розбився на лижах, був надовго прикутий до ліжка і п'ятий клас закінчив заочно. Тоді, у той неймовірно тяжкий час, «горе лижника» намагалися поставити на ноги лікарі Вільшанської районної лікарні, сільський фельдшер Олександра Юріївна Кривенко. А після уроків, як правило, заходила класний керівник Компанієнко Марія Макарівна. Однокласники провідували мене майже щодня. Вони приносили домашні завдання, передавали вчителям виконані. Так громадськими зусиллями мене поставили на ноги і по закінченні навчального року я одержав таблицю, в якому було чітко виписано: «Переведений до шостого класу».

Нарешті настало перше вересня, початок мого шостого навчального року. Ото було радощів! Сиди собі за партою, слухай, що розповідають учителі або пиши, що тобі диктують і не потрібно ганяти по колючій стерні за коровою, витягувати з загрубілих підошов ніг шпичаки і ховатися від об'їждчика полів за понівечене коровами просо або кукурудзу на колгоспних полях. Під час перерв між уроками, коли по коридору проходив завуч, всі завмирили і «їли» його очима. Дуже вже боялися і не так його, як указки, яку він завжди разом з якимись паперами тримав у руці... Він же всевидючий, він відчуває на відстані кожного і легко виявляє порушників дисципліни, неслухняних і лінивих. Тож краще таким не попадатися завучу на очі. Так думали учні молодших класів. А учні старших класів навпаки, тяглися до нього і використовували бодай маленьку можливість поспілкуватися з Іваном Івановичем. Висока ерудиція, тактовність, глибоке знання психології учнів, уміння вислухати, дати пораду або підказати з часом високо підняли авторитет завуча. Особливо він подобався учням старшого віку. Адже після війни за парти повернулися багато переростків і, здебільшого, це були дівчата.

Старших хлопців на той час в школі було мало. Хто не повернувся з війни, кого забрали в армію, кого на відбудову зруйнованих заводів, фабрик, шахт. Іван Іванович, як досвідчений педагог, тонко розумів це і завжди відносився до старшокласників по-батьківськи, як досвідчений вихователь.

Дома до мене Іван Іванович відносився належно. Інколи я вислуховував виховні хвилини, інколи чув на свою адресу і приємні речі. Він вже знав про те, що я грав на гармошці і молодь зверталася до завуча з проханням дозволити, щоб я в неділю грав на танцях у сільському клубі. Іван Іванович завжди погоджувався, але обов'язково біля мене мав бути відповідальний. Таким відповідальним, як правило, щоразу був сусід Іван Пилипович Кимгир. У його обов'язки входило привести мене з гармошкою в клуб і після танців відвести додому.

В Радянському Союзі семирічна освіта була безкоштовною і обов'язковою. В 1951 році моринські школи випустили близько чотирьохсот юнаків і дівчат. Багато з них бажали одержати середню освіту, хоч вона на той час була дуже дорогою – 150 карбованців за півріччя. Відповідними керівниками і освітянами було прийнято рішення про те, що для одержання середньої освіти буде набраний лише один клас чисельністю до сорока учнів. Для відбору найкращих був організований конкурс. Відбір учнів для продовження навчання проводився за результатами контрольних робіт з основних предметів – української мови і літератури (твір) та математики. Звичайно, що весь тягар організації і проведення відбору учнів ліг на завуча Івана Івановича Шевченка. Він тактовно сприймав і радощі, і сльози... До восьмого класу було зараховано близько сорока учнів. Зарахували і мене.

Восьмий клас. Класний керівник Марія Гнатівна Осипова. Закінчили успішно. В дев'ятому класі відчувалося, що за літні канікули вже всі ми подорослішали і стали частенько порушувати «Обов'язки учня». Психологам і педагогам відомо, що може хвилювати людину у п'ятнадцять років. І класний керівник Марія Гнатівна, і завуч школи Іван Іванович майже щоденно когось мирили, когось заспокоювали... Але вчилися всі добре. В дев'ятому класі проя-

вив характер і я. За програмою був введений новий предмет «Логіка». Владачка української мови і літератури Олександра Іванівна Клепач провела перший урок, вступний, так би мовити. Після школи я прийшов додому, погортав книгу і зрозумів, що та наука не для мене. Наступного уроку я демонстративно перед класом відірвав у книжки обкладинку і вчительці заявив, що «Логіку» вчити не буду, я її зовсім не розумію. Тієї ж миті вчителька вибігла з класу і через лічені хвилини повернулася у супроводі завуча Івана Івановича. Після короткої розмови «бунтаря» завели до вчительської кімнати і розпочалася виховна робота. Та Іван Іванович зрозумів, що вихід в цій ситуації криється лише в компромісі. І компроміс був знайдений. За кожну чверть Олександра Іванівна ставила в журналі успішності трійку і крапка.

Доречним вважаю згадати і такий епізод. Десятий клас. Весна. Мій стан здоров'я вже дозволяв мені займатися фізкультурою. На одному з уроків з легкої атлетики я зробив неможливе, пробіг стометрівку за дванадцять секунд. За дванадцять! А це вже був третій спортивний розряд. Радощів фізрука Степана Дроньович Лейбенка не було меж. Це ж треба! Хлопчина, який ще недавно ходив до школи з паличкою, досяг такого високого успіху. Вручали мені посвідчення і значок розрядника на загальній шкільній лінійці. Завуч школи Іван Іванович Шевченко особисто потис мені руку, приємно усміхнувся і сказав:

– Молодець. А логіку вивчиш. Життя допоможе.

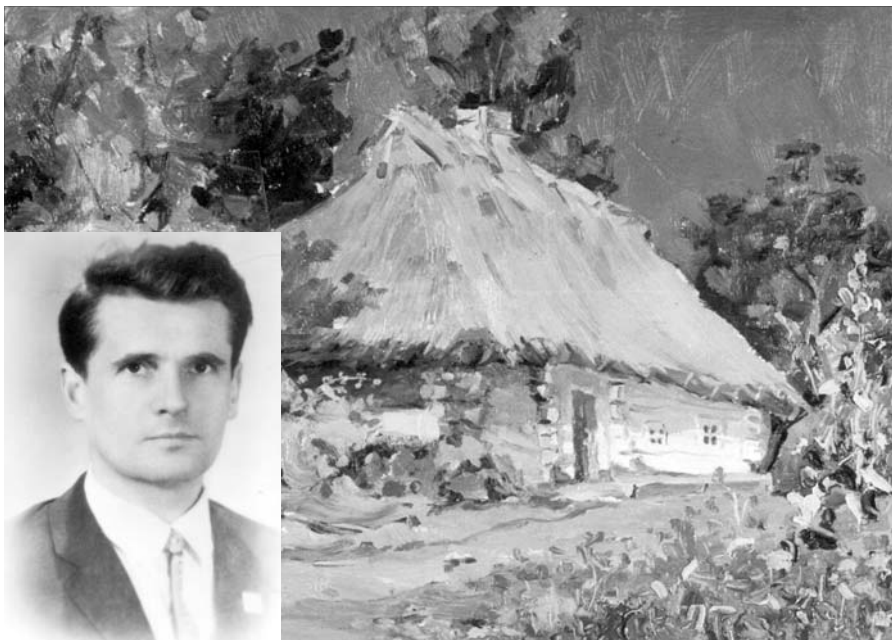
Так і сталося... Армійське життя примусило мене заповажати науку «Логіку». Вона стала мені при нагоді і в спілкуванні з підлеглими, і для співпраці в газеті «На страже Родины», позаштатним кореспондентом якої я був.

**Випускник Моринської середньої школи, поет,
член Національної Спілки Письменників України (НСПУ)
Анатолій Самойленко**

9-й клас Моринської середньої школи, 1954 р. 1-й ряд знизу – учні, 2-й Сорока В. Л., Олена Соловйївна, Осипова М. Г., Шевченко І. Г., Данильченко В. Я., Миронішина Євг. Вас., Клєпач Олекс. Іван., Магюшенко Ю. І. 3-й ряд Шура Фидайло, Моміт, Самойленко А. П., Губенко Свєрддиченко Б. В., Ковбасенко М. В.

Спогадами про Івана Івановича вирішив поділитись учень, як стало відомо пізніше, племінник по родині Т. Г. Шевченка, людина відома в країні та за її межами, як художник – Лихошва Микола Петрович

Микола Петрович виявився досить контактною людиною, знайшов час, підготував та прислав об'ємний матеріал, велике спасибі йому за це.

Народився Микола Петрович 8 жовтня 1934 року в с. Гнилець Вільшанського району Київської області, це приблизно 4 кілометри від села Моринці. В 10 років залишився напівсиротою, тато загинув в 1944 році, звільняючи Угорщину від німецьких фашистів. Нелегко жилося йому без батька, а мамі без чоловіка, з двома дітьми. Початкову школу Микола Петрович закінчив в селі Гнилець, далі навчання продовжував в селі Сухини, а семирічку закінчив в селі Пединівка.

Трудову діяльність Микола Петрович почав після закінчення семирічки. Працював в колгоспі помічником бригадира, обліковцем, вагарем в коморі, виконавцем при сільській раді, як тільки міг допомагав мамі звести кінці з кінцями.

Але тяга до науки взяла своє. Після трудового семестру тривалістю майже два роки, Микола Петрович вступив до Моринської середньої школи. Учився він в той самий час, як і Валентин Іванович Шевченко, Анатолій Павлович Самойленко, Борис Васильович Свердліченко, про яких я уже згадував, та багато інших учнів. Микола Петрович згадує, як їх клас відвідав курсант ракетно-артилерійського училища Валентин Іванович Шевченко.

А перше знайомство з Іваном Івановичем Шевченком відбулося своєрідно. На шкільній лінійці Іван Іванович представив учня восьмого класу Миколу Лихошву, як майбутнього художника, бо його нахил до малювання був уже відомий Івану Івановичу.

«Але поки Микола Лихошва буде малювати карикатури на порушників дисципліни», – сказав на лінійці Іван Іванович. І так було.

Порушники дисципліни притихли, адже соромно було перед глузуючими однокласниками і учнями всієї школи. Таким чином олівець та пензель Миколи Петровича негадано став інструментом для укріплення дисципліни в школі. Уже в 8-му класі малюнок Миколи, виконаний на збиранні врожаю кукурудзи і відправлений Іваном Івановичем в редакцію газети «Зірка», приніс популярність і гордість, як школі, так і самому майбутньому художнику. Це був мабуть перший не очікуваний крок Миколи Лихошви за допомогою школи, учителя, до визнаного суспільством успіху як художника і примусив його задуматись про своє майбутнє.

Микола Петрович трохи жалкує, що не прийшлося йому спілкуватись з Іваном Івановичем більш близько і плідно, зустрічі носили епізодичний характер, але те коротке спілкування і поради учителя-наставника, старшого товариша він запам'ятав на все життя. Відданість і любов до Батьківщини, яка нас навчає, виховує, систематична праця над підвищенням рівня грамотності і освіченості, самодисципліна – це ази, постулати, яким навчав нас Іван Іванович.

Іван Іванович навчав не ганятись за довгим карбованцем, бути особистостями. Його етична поведінка, манера говорити, вести діалог доходила до серця кожного учня і просто не могли не залишити там добрий слід.

І хто з учнів був уважний, той і став особистістю. Хотів би примітити, що ніяк не можна зрівнювати з Іваном Івановичем жодного директора, з яким прийшлося працювати, тим більше деспотичного директора школи села Сухини, не буду називати навіть його прізвище.

Уже в зрілому віці, в різних випадках неодноразово Миколі Петровичу приходилось спілкуватись з випускниками інших шкіл, людьми різних професій, різного віку і всі, хто працював, учився у Івана Івановича говорили про нього, як по написаному тексту, можливо тільки слова вдячності були розташовані в іншому порядку.

Не так давно, спілкуючись із випускницею Товстівської середньої школи, письменницею Матюшенко Надією Іванівною ми прийшли до висновку, що строгість, уважність, делікатність, високий професіоналізм, чесність, патріотизм – основні риси характеру учителя, наставника, який нам, повоєнним дітям, крім всього заміняв батька і в цьому наші думки і спогади співпали та не тільки наші. Цього Батька ми завжди з великою повагою називали – наш Іван Іванович.

А строгість Івана Івановича, якої побоювались учні, особливо бешкетники, на мою думку, була удаваною.

Залежно від ситуації і необхідності він міг бути суворим або добрим, але завжди ввічливим і готовим допомогти кожному, хто цього потребував.

Це високий талант, професіоналізм учителя, директора. Мабуть це особливий талант уміти провести лінію між такими рисами характеру, як суворість і любов до людей.

Доречно буде помістити в текст рукопис Миколи Петровича, який підтверджує сказане раніше, що я і роблю.

*Шановний Олександр Івановичу!
Додаю ще одну фразу в адресу
Івана Івановича.*

*Характерний для нього було те,
що виражавши жодні строгості в спілкуванні з учнями, якщо в нього був провіска, а це був імітація, то в душі він був добрий і якщо в чужу викривав якийсь недолік, то обов'язково з якоюсь приказкою, щоби учень не був знівещений*

16 серпня 2016

М. Іванович

Середню школу Микола Петрович закінчував на той час коли Іван Іванович вже працював директором Товстівської середньої школи.

І так сталось, що прямо з десятого класу з учнівської парти, не закінчивши середню школу, Микола Петрович, був призваний в ряди Радянської Армії. Сьогодні Микола Петрович впевнений, якби працював на той час директором Моринської школи Іван Іванович, він би отримав відстрочку військкомату для закінчення середньої школи, а, можливо, допоміг би поступити в вищий учбовий заклад, і Микола Петрович набагато скоротив би шлях до досягнення своєї споконвічної мети. Але, підтримати неповнолітнього напівсироту і відстояти його права як учня випускного класу було нікому, сталось так як сталось. На жаль не кожний учитель та директор піклується так уважно за своїх учнів. Що тепер говорити про події давно минулих літ.

Потрібно ці уроки добре пам'ятати, завжди виконувати закони, іти назустріч людям і особливо тим, які приносять або в перспективі принесуть користь суспільству та державі.

Ми, випускники різних шкіл, де працював Іван Іванович Шевченко, низько вклоняємось перед його талантом, його пам'яттю, скільки будемо жити, скільки в нашій пам'яті буде жити учитель з великої літери, Директор від Бога – Іван Іванович Шевченко.

Як я уже писав, свої невпевнені, скромні кроки до живописного Олімпу Микола Петрович почав з восьмого класу Моринської середньої школи, а проходячи військову службу в Києві, молодшому сержанту Лихошві військово керівництво не заперечувало відвідувати художню студію, це було аж в 1958 році.

**Лихошва М.П.,
1958 р., м. Київ**

Похвально, що в Радянській Армії, де обов'язки військовослужбовця – служба, командири зуміли розгледіти в молодшого сержанта Лихошви талант і дали можливість розвивати його. Жаль, ми не знаємо цих людських командирів.

Після цього було зроблено ще не мало кроків, не завжди легких, але оправданих, які привели до загального визнання та успіху.

І тепер Микола Петрович збирає здобутки натхненної праці.

На цьому фото експонується відкриття персональної виставки в гімназії Східних мов «Свою Україну любіть». Зліва направо співачка і музикант Галюк М. Ф., художник Євтушевський В. С., директор гімназії Ткаченко С. В., власник виставки Лихошва М. П. та його дружина Сідько О. М., поет Капустін В. С.

Персональна виставка присвячена 200-річчю з дня народження Т. Шевченка «Від Тараса Шевченка до сьогодні». Вересень 2014 р. На виставці з концертом виступив хор «Гомін» – керівник, композитор Яценко Леопольд Іванович, лауреат премії ім. Т. Г. Шевченка та премії композитора Порфирія Демущького. В центрі власник виставки, художник Лихошва Микола Петрович

До людей, які приносять користь суспільству, державі в повній мірі належить і Член Національної спілки художників України творчої групи «Рось», праправнук Т. Г. Шевченка племінник І. І. Шевченка – Микола Петрович Лихошва.

Ось такі спогади випускника Національної академії образотворчого мистецтва та архітектури, живописця, члена Національної спілки художників України, який працює в жанрах портретному, пейзажному, побутовому, але домінуючою темою є образ України – Батьківщини-матері, батька, школи, вчителя, рідної Землі.

По складу свого характеру М. П. Лихошва людина скромна і не дуже любить помпезність і славу. Враховуючи прохання Миколи Петровича та мою обіцянку, я особливо не буду його прославляти, але геть промовчати не можу.

На сьогодні Микола Петрович має 62 роки загального трудового стажу, із них в колективі Київського державного інституту декоративного прикладного мистецтва, де він працює старшим викладачем кафедри живопису, майже півстоліття.

Він учасник 48 всеукраїнських виставок, його ім'я занесено в енциклопедичний довідник «Художники України» та в енциклопедію Національної Академії наук України.

«Відмінник освіти України» – Микола Петрович Лихошва має 21 урядову нагороду та відзнаку і продовжує працювати.

Микола Петрович Лихошва, Данильченко Віктор Якимович та Шевченко Іван Іванович (правнук Т. Г. Шевченка) – директори Моринської середньої школи, командарм – Овчаренко Давид Сергійович, академік – Білоштан, Герой Соціалістичної праці, сталевар – Гонда Михайло Степанович, секретар ЦК КПУ – Івашенко Ольга Ільківна, художник – Кулик Іван Ониськович, поет і письменник – Самойленко Анатолій Павлович, генерал-майор – Відоменко Валерій Андронович (правнук Т. Г. Шевченка), письменник – Відоменко Валерій Андронович (правнук Т. Г. Шевченка), полковник – Шевченко Валентин Іванович (праправнук Т. Г. Шевченка), кандидат технічних наук – Сverdліченко Борис Васильович, капітан далекого плавання – Сverdліченко Юрій Васильович, Заслужений артист України – Ковбасенко Петро Іванович, генерал-майор – Романенко, майстер кераміки – Косяченко Дементій Оверкович, полковник Проценко Петро Якович та дуже багато інших, про яких я уже писав і буду ще писати – являються золотим генофондом країни, людьми з великої букви, яких народила земля Великого Кобзаря, коліскова земля села Моринці.

Мені дуже пощастило, що багатьох із цих людей я знав особисто і мав щастя спілкуватись з ними.

ІЗНОВУ СЕЛО ТОВСТА

В 1955 році І. І. Шевченко був переведений директором Товстівської середньої школи того ж Вільшанського району. Це та школа і те село Товста, де до війни працював першим директором Іван Іванович, а кажуть, що снаряд два рази в одне місце не попадає. На посаді директора Товстівської середньої школи Іван Іванович замінив Давиденка. Я бачив його лише один раз. Навіть його ім'я та по батькові не пам'ятаю, а може і не знав.

Я не буду вдаватись в подробиці цього заходу, оголювати підводне каміння, але скажу толерантно – на жаль, дійових осіб уже немає. Звичайно Моринська школа програла, але Товстівська виграла. Це неодноразово підтвердять в своїх спогадах учителі і учні обох шкіл та саме життя. По показниках у Вільшанському районі Товстівська середня школа не займала перші місця, як не боляче згадувати це колишнім учителям і учням, але це факт, а не моя особиста думка. Для таких вердиктів я на той час був недостатньо дорослим, але був присутній при розмові мого тата і якогось керівника із району, який просив підняти Товстівську середню школу на вищий рівень і повернутись в Моринську середню школу на посаду директора. Я не вправі давати оцінку колишньому директору школи і його діям, які довели школу до такого стану.

На цей час сім'я директора поселилась у квартирі, яка була розташована під спільним дахом із школою. Квартира була повернута в сторону поля і кладовища, такий краєвид, повна ізоляція від села і людей. Зрівняти з умовами в селі Моринці не можливо, але прийшлося привикати до того, що є.

На цей час наша сім'я налічувала п'ять чоловік: тато, мама, бабуся Степанида Тарасівна, я і молодший брат Володимир.

Квартира налічувала: коридор, коморку, кухню і кімнату.

Нічого виняткового не було, а до такого «комфорту» ми привикли і кращого не бачили.

Одне було добре, взимку ночами вода у відрі не замерзала. Криниця, підвал, сарай, туалет були у дворі.

На кухні у нас був стіл обідній і велика сільська піч з лежанкою.

В кімнаті зліва направо: стіл, етажерка для книг, скриня, ліжко, шафа для одєжі, ще ліжко і грубка. Ось і все багатство.

Ця фотографія зроблена в квартирі, де проживала наша сім'я кореспондентом районної газети, який прибув з керівництвом відділу районної освіти. Я не пам'ятаю, який район у нас на той час був Вільшанський чи Городищенський, мабуть уже Городищенський. А районне керівництво спілкувалось з татом по роботі школи і як з правником Т. Г. Шевченка. Цей візит не був винятковим, такі відносини тоді практикувались. Районне керівництво було близько до периферії і це було добре.

І. І. Шевченко, О. І. Шевченко.

Діалог з татом, що не так часто бувало, с. Товста. 1958 р.

Тато сидить біля письмового столу, позаду фікус-вазон, поряд з етажеркою для книг, фото старшого брата Валентина в парадній формі офіцера ракетно-артилерійських військ і я, учень шостого класу.

На час переїзду в село Товсту молодшому брату Володимирі було всього два роки, я навчався у 3-4 класі, учителькою у нас була Тетяна Назарівна Близнюк.

Тут ми познайомились з сусідами, діти знайшли товаришів, життя продовжувалось. Не можу не згадати, що електричне світло в школі і звичайно в нашій квартирі, з'явилося в 1957-1958 роках, а Моринці були електрифіковані на жовтневі свята 1949 року, це також показник.

Районне керівництво обіцяло Івану Івановичу, що він підтягне справи, наведе лад, і тоді переведуть...

Цього світлого дня прийшлося чекати 8 років.

Іван Іванович притримувався принципу – чим важче завдання, тим цікавіше його виконувати. Ця риса характеру передалась і сиnam, що підтверджується багатьма прикладами.

Крім того, необхідно було виконати прохання – команду районного керівництва – вивести школу в розряд передових.

Іван Іванович з головою поринув у роботу. Він надзвичайно любив свою роботу. Задовго до початку робочого дня, початку уроків, у його кабінеті горіло світло і ще довго горіло світло після того, як закінчувались уроки і всі розходились по домах. Це неодноразово ставало причиною непорозуміння між батьками, але тільки на короткий час, любов до професії брала своє. Мама розуміла, що інакше бути не може. В своїх спогадах це підтверджують учителі і учні.

Так склались обставити, що комендантом, вихователем та консультантом по різних шкільним предметам, здебільшого у нас була мама.

При необхідності вона могла допомогти з різних предметів, дати достатньо зрозуміле пояснення, консультацію. Так було майже до 10-го класу, не дивлячись на те, що мама закінчила сім класів, а далі вчитись, мабуть, не було можливості.

З татом ми спілкувались не так часто, як хотілось, в крайніх випадках. Цю точку зору розділяли і мої брати Валік і Володя.

Ми і сьогодні жалкуємо, що були обділені спілкуванням, інформацією і увагою.

Тато був впевнений, що в нього надійний тил і його не підведуть.

А з другої сторони, можливо, діти-сироти, діти, де у сім'ях розлад, безлад, зрештою нестигаючі в навчанні, потребували більше уваги, ніж ми. А таке було скрізь і всюди. Можливо і оправдано, що за рахунок своїх дітей більше уваги можна було приділяти іншим дітям.

Я хочу привести один приклад наставництва. Якось тато приніс голку для вибивання узорів і дав завдання зробити аналогічну.

При цьому я був забезпечений інструментом і матеріалом. Коротка інформація, з чого починати, потім які будуть питання. Кожний екземпляр, виготовлений мною, був кращий попереднього і четвертий був уже на рівні зразка. Тато поставив задачу, дав можливість її виконати, а далі включай розум і думай, як її виконати.

По такому принципу я навчив в дитинстві молодшого брата Володимира плавати.

Короткий теоретичний урок, кинув на глибину і Вова, ледь навчившись ходити, – поплив.

Немало часу забирала політмасова робота в селі з односельчанами після робочого дня.

Вечорами люди збирались на кутках (так називались частини села) в приватних будинках і знайомились з життям країни. Джерелом знань і інформації на той час були газети та радіо, телебачення тоді ще не було. Іван Іванович сумлінно відносився до виконання і цього позашкільного завдання. Це не залишилось без уваги районного керівництва і Івана Івановича вибрали делегатом третього з'їзду Всесоюзного товариства політичних і наукових знань, який відбувся в Москві в січні 1960 року. У мене зберігається фотографія учасників цього з'їзду в одному із залів Кремля.

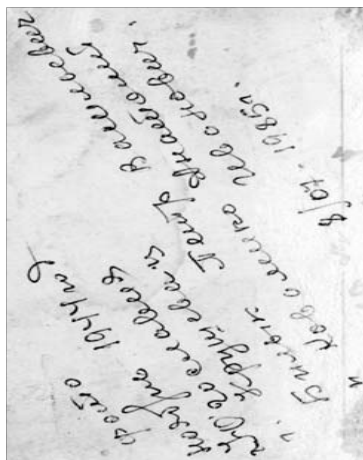
Багато питань, пов'язаних з підняттям рівня освіти в школі і не менше господарчих, довелося вирішувати на посаді директора школи.

Пічне опалення школи, відсутність електроенергії, ремонт класних кімнат, доставка палива, побудова спортивних площадок, тиру, хозспоруд – це далеко не повний перелік питань, якими необхідно було займатись директору.

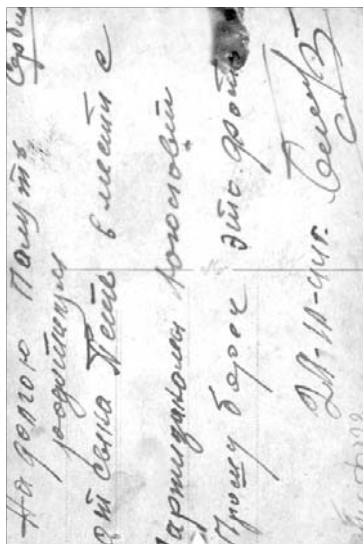
Головою колгоспу на цей час працював Петро Васильович Білик, учасник Великої Вітчизняної війни, орденоносець. Кожної осені школа допомагала колгоспу збирати урожай різних культур, весною допомагали прополкою, а колгосп допомагав школі, цьому сприяли ділові та дружні відносини Івана Івановича з Петром Васильовичем.

Я впевнений, що краще про життя, працю і навчання в школі в своїх спогадах вискажуть учителі та учні.

На привеликий жаль, із учителів, які вчили нас, випускників Товстівської середньої школи 1962 р. залишилось тільки троє та і однокласників залишилось всього сім, життя і час вносять свої корективи.

Зліва направо: Коваленко Анатолій Іванович, Білик Петро Васильович.
Листопад, 1944 р., Югославія, м. Крушева

Крайній з правої сторони стоїть Білик Петро Васильович з воїнами
Радянської Армії і партизанами Югославії. 29.10.1944 р.
Ці фотографії із архіва сім'ї Биликів експонуються вперше.

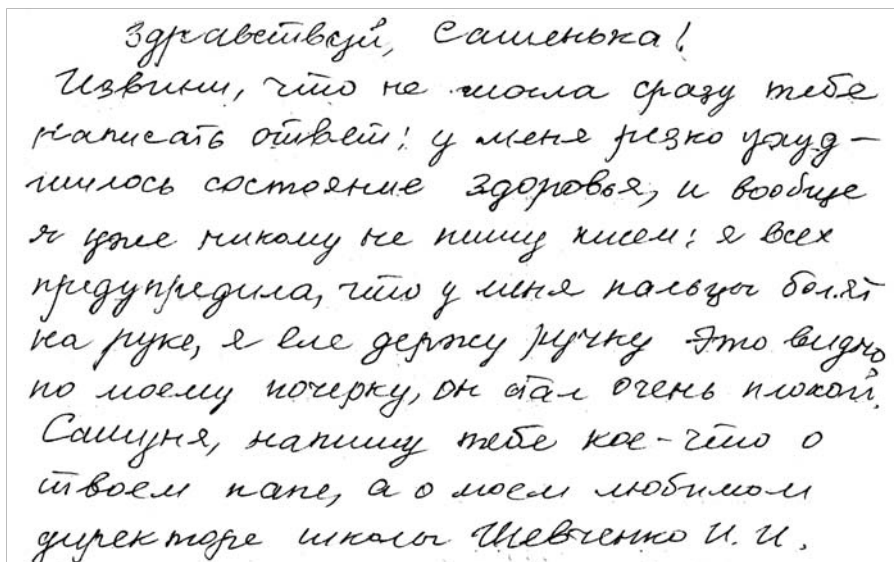
Спогади Ірини Матвіївни Дремлюк (Василенко) – учительки історії Товстівської середньої школи

Молода ініціативна вчителька, прекрасна людина, яка вчила нас, скромних підлітків, хлопців та дівчат, не тільки історії, а й правилам хорошого тону, умінню танцювати, правильно себе вести в колективі.

Ірина Матвіївна, дорога Ви наша, я з повною відповідальністю заявляю, що ми не зганьбили Ваші надії і сподівання. В нашому становленні, в наших сформованих образах є і ваша доля праці. Хай Вам щастить у всьому і завжди.

Ще і ще раз перечитуючи написане, а також оригінали листів наших учителів і учнів, прийняв справедливе рішення і впевнений, що воно сподобається кожному – максимум листів із спогадами помістити в текст. Це буде прозоро, справедливо, кожний буде впевнений, що немає фальсифікації, а також приємно буде побачити і згадати почерк учителів та учнів, який нам був так знайомий під час навчання в школі. І так, я постараюсь помістити листи Ірини Матвіївни Дремлюк (Василенко), Галини Іванівни Пилипенко, Катерини Кіндратівни Дібрівки (Шевченко) і т.д.

Я думаю, краще як сказала Ірина Матвіївна, не скажеш:

Здравствуй, Сашенька!
Извини, что не могла сразу тебе
написать об этом! у меня резко ухуд-
шилось состояние здоровья, и вообще
я уже никому не пишу писем! я всех
предупредила, что у меня кашель болит
на руке, я все держу ручку Это видно
по моему почерку, он стал очень плохой.
Сашенька, напиши тебе кое-что о
твоем папе, а о моем любимом
директоре школы Шевченко И. И.

Как я попала в Гювсту? Я сама, вояроду из г. Дзержинска Дзержинской обл., училась в Луганском (тогда Ворошиловградском) педагогическом институте. Члуда была просто отличницей, а на 5-м курсе я стала Ленинским стипендиатом и продрозозной деятелем. Как Ленинский стипендиат я имела право выбора места своей будущей работы. Декан ф-та нашего (а он меня очень ценит и уважает) дал список шестидесяти названий на работу после окончания института. Это было в январе 1959 года. Я много хорошего слышала о Черкасской обл. В том списке было только одно место в Черкасской обл. — Покотовская средняя школа Вышанского (Вильмановского) района. Я выбрала её. Написала директору школы (твоему папе) письмо с просьбой рассказать о школе. Спасибо ему — он ответил мне, подробно описав школу, в которой тогда училось больше 400-х детей. Я благодарна Ивану Ивановичу за письмо-ответ и попросила посоветовать мне, как добираться до вашего села. Он мне написал

еще одно письмо, где описал село, его окрестности, где было каменное здание бывшей школы, как добираться до села. На мне И.И. я выслала две посылки с книгами и методическими пособиями. От их покупки и вручил мне их 15 августа 1959 г., когда я приехала с красным дипломом на работу в школу. С тех пор первым советником и другом мне, молодой учитель (я мне было всего 22 года), стал Иван Иванович. Он научил меня быть внимательной к коллегам учителям, в каждом из них видеть личность, человека, которого надо уважать, а не унижать и кричать на него. Иван Иванович был внимательным к нам, учителям, никогда не повышал голоса, не унижал, всегда находил повод похвалить того или иного учителя. Он был настоящим Учителем Учителей, за это ему низкий поклон и всегда о нем помнить.

Саменькая, я у И.И. очень много хорошего переняла как учитель истории, потому что твой папа был еще и гудеевым методиком.

Сашківка, я хочемо писати, але у нас нема,
Вас, вилучника 40-50-літньої давності, я
повернула стихотворення (але підписи своїх
своєю Саша, я стала писати епікси).

Вбий оно, стихотворення.

Дарючі діти!
Хоч ви вже дідусі й бабусі,
Ма навістані я ще й діві,
Якими ви хорошими робили.
Як всім, порядними були:
Стареньких мамуван, всім в бабків свід
Той ~~із~~ із вас, хто захотів,
Мила зорівши, для себе протоптав,
Ткоменті з вас людинного машаванко
став,

Тя писавось вам, діти!
Ось тільки думало: куди ми поїхали,
Щоб знов спайти твого, повернутися
В крайну чудну дитинства золотого
Щоб кажи з вами діти, і мандрувати,
Техати, як говорять гарівною такою,
Тієї світлі і радісної миті,
Камі в пестити все добре,
Все прекрасно в світі!
Спасибі вам, що не забули і повернули
свої руки назад.
Вдягати далі за добро спіжарай!
Хай ніко й далі вай дарити,
Здоров'я і щастя навіки.
Всім благословити до вас цієї зірки!
З повагою ваше Ч.М.

Сашківка, всіх тебе благ, богатирского
здоров'я, и счастья в жизни!!!
Срважешем твоє учительниця Ч.М.

Так сталося, що Ірина Матвіївна є невісткою моєї першої вчительки Кривенківської школи села Моринець Тетяни Ільківни Проценко (Дремлюк).

Ірина Матвіївна Василенко одружилась с Борисом Ільковичем Дремлюк, рідним братом Тетяни Ільківни, жителем села Товста.

Спогади Галини Іванівни Пилипенко

Учителька біології Галина Іванівна Пилипенко в своїх коротких спогадах пише так:

Добрий день, шановний
Олександр Іванович,
Відгукуюсь на Ваше
вкрай кміт. Дуже коротко,
Здоров'я не дозволяє ко-
мусь.

Зустрілася я з Іваном
Івановичем у серпні 1960 ро-
ку. Працював на посаді
у Львівському інституті
по сільсько господарств свого
головника Анатолія Івановича,
Меріна Зустріг, сільця
15 серпня Іван Іванович
закрив в комуністичній групі
свій діалог про освіту.
Навчав, що сільський діалог
з відзнакою і гостинно:
значить справини, ІВ

роботи допомогу старого,
Александровича з конітхмен-
ицею. Картхмен — Іван
Іванович був високою
внес до себе і до піднес-
леня. Завжди свідомо,
вимо в учительській — Іван
Іванович завжди прагнув
дав ці фахові журнали
Івановича на роботу
Іван Іванович підживоє
і радить, що переселити
тому не індивідуально
цебі. Ось, може тоді
Тамно, а — ось тоді іфо,
Іван Іванович і спра-
ведливий. Кожна людина
ми було не у вікні.
Суд Іван, гнівати Іван

федератив о. Уго, еднотин,
судовий квітний. Все
тримати в порядку.
Камі Квасович був
вирішен керівник,
Згодом він керує
дитяче директором
школи у Мухоморі.
Зпримував, кве з
Антонієм Квасовичем
проект вати в Мухоморі
серед школи.

Ось так коженко.
Самі приєдні спогади
про вашого дядька.

Дробови за керує
погерт. Губай сгарович,
сгарович сімлі.

Прошло багато років після закінчення мною школи і, будучи у відрядженні в місті Черкаси, я випадково зустрівся з Анатолієм Івановичем на порозі книжкового магазину, який закривався в кінці робочого дня. Ми розмовляли ідучи вулицями міста Черкаси. Анатолій Іванович мене спочатку не впізнав, все-таки пройшло багато часу, а сам він практично не змінився. Наша зустріч закінчилась опівночі в ресторані «Черкаси». Важно передати наскільки приємною вона була. Я був першим учнем, з яким познайомився Анатолій Іванович, він ночував у нас, коли перший раз приїхав у Товсту. Красивий, інтелігентний, розумний, високий, елегантно вдягнений молодий учитель. Я думаю, що більша половина учениць була закохана в нього, а хлопці по мірі можливості наслідували йому.

Наша третя вчителька Г. І. Ткаченко нараховує уже 92 роки і по стану здоров'я писати і читати немає змоги.

Зустрічаючись з однокласниками на п'ятидесятиріччя закінчення школи, ми згадували наших учителів-наставників і я коротко зупинюсь, дивлячись на знімки випускників Товстівської середньої школи 1962 року, на кожному з них, а зразу скажу, що вчителі – це наш розум, майбутнє, наші ангели, режисери майбутнього життя і суспільства, в якому нам прийшлося жити і працювати. Важко переоцінити важливість їх праці.

Я хочу оновити в пам'яті односельчан дорогі нам імена вчителів: Люташа Анатолія Артемовича – завуча, математика, фізично сильного спортсмена. Він грав на струнних інструментах, керував шкільним музичним гуртком. Анатолій Артемович пройшов нелегку школу життя, нас, хлопчаків, учив бути чоловіками, сильними, справедливими, мужніми. Пам'ятаю перші оцінки з тригонометрії були 1, 2, але потім все налагодилось і всі ми добре опанували, на перший погляд, тяжкі науки, дехто з нас, учнів, побоювались Анатолія Артемовича, але він був і учитель, і старший товариш, часто з нами на великій перерві грав у волейбол.

Ніколаєв Олександр Терентійович – класний керівник, учитель німецької мови, учасник Великої Вітчизняної війни, рибалка до фанатизму, це його головне хобі. Я також став рибалкою і на все життя зберіг цю пристрасть. Олександр Терентійович справедливий, міг дати «прикурити», якщо цього заслужив, але ніхто з нас не ображався, бо це було справедливо. Він вів шкільний фотографурток. Під час Великої Вітчизняної війни був перекладачем.

Олійник Микола Порфирович – математик, фізик. Завжди ви- прасований одяг, елегантно вдягнений, чоботи завжди блищали, стрункий, підтягнутий, чисто вибритий – еталон офіцера Радян- ської Армії. Микола Порфирович завжди виважений, спокійний, а ще він викладав військову підготовку. На початку Великої Вітчиз- няної війни він, як і більшість земляків, попав в оточення під Кие- вом. Фашисти військовополонених ешелонам відправляли в Гер- манію. В районі залізничної станції Микола Порфирович зумів викинути записку, її випадково підбрала стороння жінка і змо- гла передати в сім'ю Олійників. Миколі Порфировичу пощастило, він повернувся з концтабору і з тих часів його сім'я з вдячніс- тю спілкувалась з цією жінкою. Ці подробиці я нещодавно узнав від дочки Миколи Порфировича – Галини Олексієнко (Олійник). На скільки скромні були наші вчителі – ми про них майже нічо- го не знали, а тепер і дізнатися вже важко. Ніхто з них ніколи себе не рекламував.

Горбенко Анатолій Антонович на вигляд був самий старший з учителів. Учитель математики, астрономії. Він наскільки любив предмети, які викладав учням, що на уроці він повністю віддавав- ся їм і здавалось, що для нього більше нічого не існує. Гадаю, Ана- толій Антонович був учасником Великої Вітчизняної війни, так як мав ваду руки.

Заболотня Василіса Варламівна – учитель хімії. Дуже люби- ла свій предмет, старалась зробити всіх нас хіміками і нервувала, коли хто-небудь з учнів був не зовсім уважним на уроках, але зна- ння з хімії ми отримали непогані і сьогодні багато що пам'ятаємо. Останні роки вона проживала в місті Черкаси по сусідству з моєю мамою. Про інших я вже частково говорив, а також вони писали у своїх спогадах.

Можна нескінчено довго писати про наших дорогих учителів.

Дуже потужний і високий потенціал знань мав учительський колектив Товстівської середньої школи, якою довгі роки керував І. І. Шевченко. Свої знання учителі сумлінно передавали учням різних поколінь, а учні демонстрували цей високий рівень знань у вузах.

Вимоги від учнів були занадто високими. Багато із випускників завдяки знанням, одержаним у школі, досягли високого рівня в сус-

пільстві і таких прикладів багато. Високі оцінки за красиві очі вчителі не ставили і не зважали хто ти, хто твої батьки. Критерій один – знання – оцінка.

За моєї пам'яті в школі золоту медаль за свої геніальні знання одержала випускниця 1959 р., гордість нашої школи, Катерина Кіндратівна Шевченко. Зразу після закінчення школи вона поступила в Черкаський педінститут, який закінчила лише з однією четвіркою, працювала в школах Чорнобаївського району. Тепер наша Катя на заслуженій пенсії. Я недавно з нею спілкувався. Якщо здоров'я не підведе, обіцяла поділитись своїми спогадами про шкільне життя. І на щастя, здоров'я дало змогу поділитись спогадами про молодість, школу, навчання і т.п. Я наведу їх для вас, дорогі читачі, хай і вас вони повернуть у дороги для нас дитинство і юність.

Я по декілька разів перечитую дорогі для мене спогади вчителів і учнів, витираючи сльози на своїх очах, і не можу пропустити ні одного слова. Нехай вибачає Катя, що я так звертаюсь, адже я всього на три роки пізніше, в 1962 році, закінчив школу. Я поважав цю розумну серйозну дівчину з світлим волоссям, заплетеним в дві товсті коси. Для нас вона була на рівні учительки.

Спогади Катерини Кіндратівни Дібрівни (Шевченко)

Доброго дня, шановний Олександр
Ганович.

Пише вам Катя Шевченко, учениця
в меморіалу Південної середньої
школи, Великогодніве 1959р.

Директором цієї школи був Шванг
Іван Іванович.

З тогки зору учениці моту сказати,
що Іван Іванович був досить серйозним

тактовими, виласили всі до
учнів: вчитель директором. Не
пам'ятаю, щоб отако з учнів процу-
лював уроки, чи порушував дисци-
пліну на уроках. Не пам'ятаю, щоб
хтось із учителів чи тактовно
себе поводив. І я думала, що так і
повічно бути в школі, таму і
присвятила себе учительській
праці, де було всім.

Іван Іванович есправ добрану
микрокімнату в учнівському, учнів-
ському колективі. Ніколи не
підвищував голос і всі його слухали.
Я вселася добре, таму до мене
відноситься досить лагідно, допомагає
матеріально, як тільки може, бо
я бачу з дити бідної сім'ї.

Дбав Іван Іванович і про позакласну
роботу. В школі працювали куртки,
особливо тамбовські, який брав
участе у районних і обласних

директором. Керувала цим класом
Александра Яценівна
Як господиня дбав про матеріальну
базу. В класі було тепло, жоді шкільні
грубки, завжди було чисто і затишно.
У талі я з вдячністю згадую
колектив учителів Товстівської
середньої школи на чолі з директором
Іваном Івановичем.
Ми вони дали мені міцні і добрі
знання, які вивели мене в люди.
Спасибі їм.
Катерина Кіндратівна
Дібрівна

Отак пише гордість нашої школи, нащадок Т. Г. Шевченка – Катерина Кіндратівна Дібрівна (Шевченко). Тепер вона на заслуженому відпочинку, пенсіонерка, як з'ясувалось пізніше являється родичкою Івана Івановича по родині Т. Г. Шевченка.

З великою подякою педколективу і директору ми, учні, констатуємо те, що Товстівська середня школа дала нам потужні знання і в порівнянні із знаннями в інших школах, було не на їх користь. Я приведу єдиний випадок...

Коли я ніс військову службу в Рижському полку військово-транспортної авіації Криворізької дивізії, у військовому містечку була середня школа і із двох випускних класів виявилось 19 медалістів. Ці медалісти довго, по декілька років, поступали в вузи і невідомо чим це закінчилось.

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ УРСР

**Моринська середня загальноосвітня трудова
політехнічна школа з виробничим навчанням**

с. Моринці, Звенигородського району, Черкаської області

№ 21/190

01.02

1970 р.

Шановний товаришу *Гриценко Федоро Іванович*.....

Педагогічний та учнівський колектив Моринської середньої школи готують на 23 травня 1970 року зустріч з першими випускниками Моринської СШ 1940 року. На зустріч запрошуються бувші випускники першого випуску та вчителі. Прохаємо Вас до 1 березня 1970 року надіслати в школу короткий опис свого життєвого шляху від закінчення школи і до цього часу та свою фотографію, потрібних нам для оформлення відповідних стендів. Попереджуємо про своєчасне спланування Вашого приїзду на зустріч.

Офіційне запрошення та звернення до керівника Вашої установи, організації про відпуск Вас на зустріч, буде надіслано додатково до 15.III-70 року.

Директор школи

Шевченко /ШЕВЧЕНКО/

Доречно сказати, що в цьому полку я зустрів свого земляка, учня Івана Івановича, учасника Великої Вітчизняної війни, льотчика першого класу, заступника командира полку уродженця села Моринці Проценка Петра Яковича. На одному з моїх днів народження, мабуть на 50 років, полковник подарував мені своє запрошення на зустріч з випускниками першого післявоєнного випуску школи з підписом Івана Івановича Шевченка. Для мене це своєрідна реліквія, я зберігаю цей документ і додаю копію цього запрошення.

У директора школи Івана Івановича було троє синів. Відповідальність у них була висока, відповідати за всі витівки приходилось по повній програмі, не пробачалось нічого. Старший син Валентин 1-й і 2-й клас закінчив за один рік, в атестаті оцінки тільки «добре» і «відмінно». У мене в атестаті – «добре» і «відмінно». Менший син Володимир у нас, мабуть, самий розумний – у нього лише одна четвірка, решта «відмінно». Ніхто із нас не мріяв про медаль, нікого з нас не тягли за вуха, що заробив – те і получи. Але знання у кожного були хороші, кожний з першого разу поступив у вуз, має 2-3 вищих освіти.

Пам'ятаю такий випадок – 6-7 клас, я і Володя Загорулько на перерві затіяли бійку, причини не пам'ятаю, запізнилися на урок німецької мови, її викладав класний керівник О. Т. Ніколаєв. Ми постукали у двері, вийшов Олександр Терентійович, коротко розібрався з нами, дав кожному ляпаса і всі залишились задоволені. Мабуть це було правою рукою, де не було мізинця, результат війни, так що не дуже боляче. Олександр Терентійовичу, я ніколи на Вас не мав образи, заробив – отримай, все справедливо.

Хобі Івана Івановича

Я вже писав про хобі Івана Івановича, що це – риболовля, звичайно, це дуже приємний відпочинок.

Думаю, що десь вісімдесят відсотків чоловічого населення має таке хобі.

Але у Івана Івановича, нашого тата, було ще одне хобі, яке сформувалось пізніше.

Це інтерес до бджіл. Бджільництвом тато почав займатись десь у 1957-1958 роках, коли працював директором Товстівської середньої школи.

Бджільництвом займався і брат Івана Івановича, Василь Іванович, який проживав в селі Юркове і Микола Борисович Деміч в селі Моринці, двоюрідний брат Івана Івановича.

Іван Іванович завів бджіл спочатку для школи, а потім і для себе.

Я пам'ятаю, що допомагав качати мед і виконував різні другорядні доручення.

За шкільними бджолами Іван Іванович приглядав разом з учителем математики Анатолієм Антоновичем Горбинком, який був учителем і наставником в цій делікатній справі.

Я хочу оприлюднити пару випадків, пов'язаних з бджолівництвом Івана Івановича.

У 1958-1959 рр. до нас в гості приїхав племінник мами, Георгій Арійонович Семенчук із міста Макіївки.

Я і Жора допомагали качати мед і домовились випити по стакану меду, – що ми і зробили. Жора тяжкувато переносив наслідки випитого меду, я мало не віддав кінці, сильно пекло і тяжкість в шлунку не міг здолати навіть при допомозі зелених яблук, помідор, води. Одним словом було дуже тяжко. А в селі Товста був чоловік, який в цьому мав рекорд – Гнат – прізвища не пам'ятаю, легко випивав 3-х літровий чайник меду і при цьому почував себе нормально, як і не споживав.

Другий випадок був значно серйозніший. В цьому ж році я з татом кіньми, звичайно запряженими в віз у вечірній час, вивезли бджіл на зацвітаючу гречку в районі Щербаківки. Вулики вигрузили уже в темряві, а зранку поїхали також кіньми, але взяли з собою і Володимира, меншого сина Івана Івановича, виставити вулики і провести повірку, як бджоли перенесли дорогу.

Володя сидів у возі, який стояв недалеко від вуликів, я пішов по воду, тато почав поратись біля вуликів. Коли він відкрив наступний вулик, то з'ясувалось, що рамки в ньому попадали, а бджоли безлад не люблять і тут почалось. На тата напали сотні бджіл і його не спасли ні димар, ні бриль з сіткою, він змушений був кидатись у річку. В цей час бджоли напали на Володимира і коней, Володю тато встиг накрити накидкою і цим спас його. Коні такого натиску бджіл не витримали і кинулись тікати. Тато зумів своєчасно вихопити Володю з воза, віз через хвилину перевернувся в річку, а перелякані коні з дишлом і упряжжю понеслись далі.

Звичайно, я нічим допомогти в даній ситуації не зміг, так як був на відстані, але і в протилежному випадку, мабуть, не зміг би бути корисним.

На щастя все скінчилось благополучно.

Лікування та відпочинок батьків

Життя батьків йшло приблизно так, як і у решти населення. Робота, домашнє господарство і все це займало час з ранку до вечора.

Але батьки інколи находили час на лікування та відпочинок. Поїхати відпочивати удвох, правда, можливості практично не було, тому що було якесь домашнє господарство, якому потрібен час і увага. Завдяки господарству ми жили. Пам'ятаю, в першому класі я серйозно захворів двостороннім запаленням легень, і мама зі мною у Вільшанській лікарні провела всю третю навчальну чверть, а дома хазяйнував старший брат Валентин. Можливо, завдяки піклуванню мами та доктора Ягодзінської Дар'ї Федорівни, я і маю можливість зараз спілкуватись з вами.

А коли в 1957 році мама лікувалась в санаторії, відповідальним за кухню був я. І так ми виходили з положення, тато виконував загальне керівництво. Саме тоді я і навчився куховарити. У мене смачним був рисовий суп з дрібно нарізаним м'ясом та зажаркою.

Тато відпочивав в основному в екскурсіях: Ленінград, Крим, Кавказ, Москва, Київ. Пам'ятаю, він перебував в будинку відпочинку у місті Ворзель.

Мама пару раз за своє життя лікувалась в санаторії «Світанок» міста Черкаси та в Криму.

Кримську фотографію я демонструю, вона виразна і наша мама там королева. Сподіваюсь, що у читача не складеться враження, що батьки все життя відпочивали. Насправді це було рідко і епізодично.

Наша мама – Катерина Павлівна на лікуванні в санаторії Криму – перша зліва в другому ряду, друга вчителька Моринської школи Кривенко Катерина Зосимівна. Жінки в першому ряду невідомі

Тато і мама в Криму.
Ялта, 1965 р.

Іван Іванович під час туристичної поїздки в м. Ленінград

Іван Іванович під час туристичної поїздки в м. Ленінград. Поряд з ним учитель математики Товстівської середньої школи, а потім заступник директора по учбовій частині (завуч) Лоташ А. А.

Іван Іванович в останньому ряду сьомий зліва направо, м. Севастополь

НАРИСИ НАДІЇ МАТЮШЕНКО

Ми добрими словами згадували представницю вчительського колективу керівника танцювального колективу Товстівської середньої школи вчительку, бібліотекаря Матюшенка О.Є. Хотілось би поділитись спогадами її єдиної дочки Надії Іванівни.

Надя – маленька риженька в ластовинні школярочка, дівчинка Великої Вітчизняної війни, напівсирота, з надмірно розвинутим інстинктом самозахисту. Вона сміливо вступала в поєдинок з однокласниками і старшими школярами, погляди і мрії яких, в різних життєвих питаннях не завжди співпадали з поглядами Наді, і в більшості випадків виходила переможцем. Товстівську середню школу Надя закінчила в 1960 році.

Надія Іванівна Матюшенко (по одруженні Гребенюк) народилася 2.11.1942 р. в селі Товста Вільшанського (тепер Городищенського) району Черкаської області. Закінчила Бердичівський педінститут за спеціальністю вчитель початкових класів. Працювала в школах Черкащини, Кіровоградщини, в Ульяновському районному відділі освіти Кіровоградщини, в міському відділі освіти Білої Церкви.

Член Національної спілки журналістів України. Друкувалася в пресі Черкащини, Кіровоградщини, у Всеукраїнських газетах, в альманахах: «Клекіт» – літераторів Смілянщини, «Садок вишневий» – літераторів Городищини, в колективній сатиричній збірці «Не журімося» за підсумками конкурсу «Байка Нової доби», видавництво «Букрек», місто Чернівці, в журналі «Склянка часу», в «Антології лірики та новелістики України», 2008 р., 2009 р. Твори звучали на міському та обласному радіо та телебаченні.

Має збірки:

- «Бабусині ластівки» – Сміла, «Блискавиця», 2007.
- «Жменька сміху», гумор і сатира. – Черкаси, «Відлуння – Плюс», 2010.
- «Краю мій співучий», пісні смілянських авторів музики на слова Надії Матюшенко-Гребенюк. – Черкаси, «Відлуння – Плюс», 2010.
- «Сяйво Полярної зірки», збірка оповідок і нарисів. – Сміла, «Тясмин», 2010 р.

– «Десь сопілка грає» – вірші для дітей молодшого шкільного віку, лірика, гумор, пісні. – Черкаси, видавець Ю. Чабаненко, 2011.

За співпрацю з пресою Н. І. Матюшенко-Гребенюк неодноразово нагороджена грамотами і подяками районних адміністрацій Кіровоградщини і Черкащини (за місцем проживання).

Має сертифікат «Найкращий пропагандист рідної мови, духовних та культурних надбань українського народу у номінації «Літератор» (місто Сміла, 2008 р.).

Лауреат обласного літературного конкурсу «Перемога через долю близьких» до 65-річчя Перемоги. Черкаси, 2010 р.

Лауреат Всеукраїнського конкурсу «Золотий тризуб» до 20-річчя Незалежності України у номінації «Патріотична лірика», Київ, 2011 р.

Лауреат Всеукраїнської премії імені Михайла Чабанівського у номінації «Проза» за книгу оповідок «Сяйво Полярної зірки», 2012 р.

До 200-річчя з дня народження Т. Г. Шевченка отримала подяку Городищенської районної краєзнавчо-мистецької акції «Шевченковими шляхами Черкащини» за популяризацію творчості Кобзаря та за вагомий внесок у духовне збагачення Симиренкового краю.

9 березня 2014 року.

ПЕРОМ ЖУРНАЛІСТА ПРО НАЩАДКІВ ТАРАСА

(слово від автора)

Книги, читання, мудре і колоритне українське слово – це та стихія, в якій я купаюся змалку. Інколи здається, що я в ній і народилася. А от писати – це як припливи і відпливи морських вод. Часто в дитинстві чи в юності якісь яскраві події сколихнуть душу – і вже роями налітають рими чи на папір лягають оповідання. Таким гарним здається власне творіння. Та коли я відкривала сторінки улюблених письменників чи поетів, мої писання блякли, вражали своєю недолугістю, недосконалістю.

*«А вмивалось ранком сонце золоте,
Рими раптом блідли. Не були чудесні.
Не були крилаті. Не таке! Не те!
Не іскряться барви як в Тараса, в Лесі».*

«Замулена криниця»

І тоді все написане знищувалося, а писацька хвороба на певний час вщухала. Проте навколо стільки краси. Бралася за олівець, за фарби. Та і тут моя Муза не стала матінкою, а далекою родичкою.

Так часто буває в житті, що в буденній одноманітності існування, як спалах зірки, зустрічається чудова людина. Мудра, добра, ерудована, талановита. Своєю присутністю освітлює все навколо. Отут знову рецидиви писацької хвороби. Хочеться, аби про таку людину дізнався широкий світ. У нашому ж краю чудових людей – як цвіту навесні.

Я ніколи не мріяла стати професійним журналістом. Хотілося волі – писати тільки те, що душа бажає. В нашому житті, крім красивого, є ще й багато смішного. Такий наш багатостраждальний український народ, що вміє сміхом перемагати біду.

Якось мій колишній однокласник і сусід, з яким в дитинстві були справжні баталії, досить мирно і щиро запитав, чи багато я заробляю тим, що пишу.

– Та ні! Щоб видати книжку, терплю досить значні матеріальні збитки. А гонорари в газетах – рідкісне явище. На що мій дорогий сусід зробив «круглі очі» ще й пальцем покрутив біля скроні. Мабуть, хотів сказати, що я кучерява...

Сучасне ж життя-буття змушує таки поставити велику крапку в писаннях. Найперше вирішила звільнитися від зайвих паперів. Взяла до рук газети минулих літ з нарисами і сама здивувалася. Кожен нарис чи оповідання так чи інакше пов'язаний з іменем Тараса Шевченка. Захотілося ці нариси оформити збіркою. Бо вони – про нащадків Тараса, про моїх земляків. А тоді вже й поставити крапку в писаннях. Тут чомусь виплили з пам'яті рядки знаменитого горця Расула Гамзатова:

*«Іще один віриш про любов напишу,
А потім – що буде те буде».*

(«Три бажання»)

Здалося, що він іронічно підсміюється над моєю «крапкою»...

До 200-річчя з дня народження Т. Г. Шевченка і 100-річчя з дня народження його правнука І. І. Шевченка Надія Іванівна опублікувала статті в обласних і районних газетах Черкащини і Кіровоградщини. Одержавши згоду Надії Іванівни на використання матеріалів з неопублікованої поки що її книги «Тарасовими стежками», як спогади про Івана Івановича, я приведу деякі розділи.

ТАРАСОВИМИ СТЕЖКАМИ

Мій «красний куточок»

Дивне і неповторне кожне людське життя. Швидкоплинне, як ріка. І чим далі несуть води тієї ріки, тим більше душа прагне полинути, повернутися до тих витоків, до того маленького джерельця, яке стало початком твого життя. Полинати в дитинство.

Світлиця в оселі бабуні Теклі в селі Товста. Це тої Товсти, через яку пролягає шлях з багатьом відомої Вільшани на Зелену Діброву. Чільне місце в бабусиній світлиці – «красний куточок» з іконами Спасителя і Божої Матері, обрамлений вишитими полотнами. Красний – значить красивий, найкращий, найбільш шанований. Є ще в нього інша назва – покуття. Бабуня говорила, що недремне око Боже бачить кожну людину, кожен її порух. І дійсно, тільки-но я злізала з бабусиної печі, мене зустрів погляд Святого Миколая-Чудотворця. На долівку чи до вікна, чи до дверей – і його погляд за мною.

– Божий посланник, – говорила про нього бабуня. Бідкалася:

– Була й церква в нас старовинна та антихристи зруйнували.

І хоч у нас з мамою не було світлиці, бо хата під соломою маленька-маленька, всього одна кімната, а «красний куточок» теж був. Все в нас було, як у людей. Чимала, незграбна, зате тепла, піч. Вузьке ліжко для хворої мами, стіл. За столом дві широкі лави, застелені смугастими ряднинками. Лави зустрічалися за столом якраз на тому покутті. От тільки ікон у нас не було. Мама робила в школі, а вчителям суворо забороняли мати ікони.

– Це ж, мабуть, ті антихристи забороняли?

Зате якраз на покутті, уквітчаний вишитими рушниками, з великого плаката на мене дивився Тарас Шевченко. У смужковій шапці, кожусі. Обачний, добре знав, що в нашій оселі зимою холодно. Вночі навіть вода замерзала у відрі. І де б я в хатині не була, що б не робила – погляд Тараса був невідступно звернений до мене.

– Мабуть, він теж Божий посланник?

Перший вчитель

Під портретом Тараса Шевченка на плакаті було ще чимало малюнків і літер. Мама йшла на роботу, а мене замикала в хаті. Але мені не було сумно. Вилазила на лаву, вмощувалася на покутті біля Тараса, і ми любенько собі з ним розмовляли.

– Будь мені дідусем, – просила я. – А то ж у мене ні тата, ні дідуся. Тато загинув на війні, а дідуся поглинула якась громадянська.

Тарас дивився на мене і не заперечував, ще й учив мене читати. Літери «о» і «а» мені показала бабуся. Більше вона не знала. Але коли мама була в лікарні, я кочувала по родичах. Ото й назбирала собі тих літер достатньо. І так ми з дідусем Тарасом помаленьку розбирали ті слова, що були на плакаті. Яка радість! Таки склала слова: «Думи мої, думи мої, Лихо мені з вами...»

Сонце народжувалося у вікнах школи

Наша школа стояла на околиці, на горбочку. Своїми великими вікнами вона зачудовано дивилася на село. А за спиною школи починалися поля. Далі в'юнилась ґрунтова дорога, яка вела в той великий світ, який нам відкривався з вікон школи. Дивно, як звичайна цегляна одноповерхова будівля могла вмістити стільки світла і тепла, що згадка про неї залишила найтепліші спогади на все життя.

Наша старенька рідна школа, 1960 рік

Мені здавалося, що хоч сонце світить високо в небі, а народжується воно у вікнах школи. Терпляче місили ми сільську багноку, а зимою долали снігові замети, бо під

дахом цієї рідної будівлі нас чекало тепло людських сердець. То нічого, що чорнильниця нерідко замерзала і відігрівали ми її за пазухою.

А яка «розкіш»! На перерву ми вибігали грітисся на ковзанку, розганяючись із шкільного коридору. Коридор обривався «в нікуди». Школа стояла, як підбитий птах. Ліве крило будівлі відбатали німецькі снаряди. Відлуння Корсунь-Шевченківської битви дісталося і нашого села.

І де б я не жила, стверджувала десятки разів:

– У мене були найкращі у світі вчителі. Усі шкільні предмети

були улюблені і захоплюючі. Так не хотілося, аби закінчувався урок географії. Іван Мусійович Тягун, майстер спорту по легкій атлетиці, на ньому водив нас у невідомі світи. З Іваном Олексійовичем Швець, учителем праці, ми садили сад, виводили нові сорти, прищеплювали дерева. З ним ходили на практику в урочище «Чернече», своєрідний і неповторний дослідний оазис – сад. Справжньою казкою і на сьогодні постає в пам'яті подорож з першою вчителькою Параскою Володимирівною Бондаренко у сусіднє село до її мами на «черешні». Вчителька знала, що моя мама далеко в лікарні більше року і так намагалась скрасити життя дитині.

Це все вірно, нехай мене пробачає Надія Іванівна Матюшенко, сподіваюсь, що вона стала трошки м'якшою, як у дитинстві та юності. Ліля Кравченко, я дуже вдячний тобі, ти поповнила мій архів цінною інформацією, відносно цієї фотографії і не тільки.

Колектив учителів Товстівської школи. Зліва стоїть перша вчителька – Параска Володимирівна, справа – директор школи Іван Іванович Шевченко. 1955 р.
Перший ряд зліва направо: 1. Галина Платонівна Самойленко (потім Стоволос)
2. Одарка Дмитрівна Філатова. 3. Васіліса Варламівна Заболотня. 4. Тетяна Назарівна Близнюк. 5. Москаленко Іванівна. 6. Оксана Філатівна Животченко.
7. Галина Іванівна Ткаченко. Другий ряд: 1. Параска Володимирівна Бондаренко.
2. Віра Черевичка. 3. Ліда Пилипівна. 4. Галина Никонорівна.
6. Анатолій Антонович Горбинко. 7. Іван Іванович Шевченко

Ще фотографії Товстівської середньої школи і її педколективу. Ось вона рідна школа багатьох поколінь учнів сіл Товста, Зелена Діброва, Воронівка.

Не кожний учень цієї школи, а також житель села Товста зможе похвалитися такою кількістю фотографій храму знань села, як Ліля Кравченко, а вона зберегла ці фотографії.

Товстівська середня школа відкрита в 1938 році і першим директором її до 1941 року працював Іван Іванович Шевченко.

1941 рік – перший випуск учнів з середньою освітою, багато з яких відразу пішли на війну і не повернулись.

Останній випуск учнів цієї школи відбувся в 1987 році і в цьому ж році відкрилась нова школа, директором якої і нині працює корінний житель села Товста Погорілий Олександр Васильович.

Спогади директора Товстівської середньої школи Олександра Васильовича Погорілого

Олександр Васильович згадує, що не пощастило йому навчатись в ті часи, коли директором вдруге, з 1955 до 1964 року, працював Іван Іванович Шевченко. Пізно народився він, лише в 1972 році, а в 1979 пішов в перший клас. Олександр Васильович далі згадує, що в 1987 році закінчив 8 класів і поступив в Корсунь-Шевченківське педучилище, потім служба в Радянській армії.

Уманський педагогічний інститут, Переяслов-Хмельницький пединститут. І з таким вантажем знань нині працює директором середньої школи села Товста.

Не стало чути веселого гоміну учнів в старій школі, безлюдними стали великі привітні вікна, а нині не залишилось і фундаменту від нашої старенької такої рідної для багатьох поколінь школи, яка функціонувала півстоліття без одного року.

1987 рік був останнім в житті школи, але пам'ять учнів, педколективу і жителів села береже добрі традиції школи, які завів перший директор Іван Іванович Шевченко. Це методика викладання предметів, індивідуальна робота з відстаючими учнями, рівень дисципліни, високий рейтинг школи в районі і області. Не дивлячись на те, що останній рік директором Товстівської середньої школи Іван Іванович працював в 1964 р., учні, вчителі, односельчани добрим словом згадують Івана Івановича Шевченка і сьогодні.

Вдячні жителі села прийняли рішення, в знак подяки за всі добрі справи, першому директору школи, учаснику Великої Вітчизняної війни, Відміннику Народної освіти, правнуку Т. Г. Шевченка в ознаменування 100-річчя з дня народження установити меморіальну дошку Івану Івановичу Шевченку на фасаді нової школи. Цю добру ініціативу підтримало керівництво району і області.

Анатолій Артемович Лоташ – учитель математики, а попереду учень Коля Погорілий. Тож треба так любити свою школу, щоб зібрати скільки фотографій. А більше їх не буде, немає більше нашої школи, є інша, можливо, краща набагато, а все-таки не така, як наша

Педагогів Товтiвської середньої школи зліва направо: Галина Нiкoнoрiвнa – учитель географії, Тетяна Назарівна Близнюк – учитель початкових класів, Лiда Пилипівна Кочубей – учитель української мови, Москаленко ... Іванівна, Параска Володимирівна Бондаренко – вчитель початкових класів, Галина Іванівна Ткаченко – вчитель української мови, Віра Черевична – піонервожата, Одарка Дмитрівна Філагова, Галина Плагонівна Самоїленко. Другий ряд: Іван Іванович Шевченко – директор, Анастасій Антонович Горбинко – завуч, учитель математики і астрономії, Оксана Філатівна Животченко – вчитель початкових класів, Василіса Варлаамівна – вчитель хімії

Учителі і учні біля вхідних дверей школи. З правої сторони від дверей вікно класу, в якому в 1962 році закінчив школу, Шевченко О.І. із своїми однокласниками (останній рік десятирічки). Наступний випуск – 11 класів. На фоні вікна в білому платку Катерина Павлівна Шевченко – дружина директора школи, а перед нею, мабуть, Володимир Іванович Шевченко

Мої педагоги давали уроки гуманності не тільки в стінах школи. Коли моя мама після чотирьох років тяжкої хвороби повернулася в село, вся закутана в гіпсовий корсет, шкільні колеги оточили її турботою і увагою, щоб вона відчувала плече колективу.

Зліва направо: Галина Платонівна, Валентина Михайлівна, Тетяна Назарівна, Оксана Філатівна, Олександра Євменівна, моя мама, нижче. 1954 р.

Там, у стінах рідної школи, я зрозуміла, що справжній Учитель – не професія, а стан душі. Цей стан душі – чудова вакцина проти епідемії, яка все частіше буває в посадовців високого рангу. Особливо в тих, де «від хама до пана». І вже такий бідолоха не чує і не бачить людських страждань, а замість мовного апарату – автовідповідач. Стою якимось, усміхаючись і слухаю той «автовідповідач». Хочеться натиснути кнопку і вимкнути набір наперед заготовлених слів: «Не можемо; не маємо; не до нас; багато вас; звертайтеся деінде і тому подібне».

Знову спогади про рідну школу. Закінчувався навчальний рік і я несла додому «Похвальну грамоту». Та ще яку! На ній розмашистим почерком підпис: директор школи. Те, що наш директор однофамілець Тараса Шевченка нас не дивувало. Була в школі і учениця Катя Шевченко. На рік старша від мене. Кругла відмінниця. Та й у мене, у маминому Носачеві, були племінники двоюрідні, два Шевченки: Володимир Григорович і Тарас Григорович. Але нікому б не спало на думку шукати родинного зв'язку з великим Кобзарем.

Не мало приємних для мене слів написано в публікаціях Надії Іванівни про Івана Івановича і його сім'ю. Я дуже вдячний за це Надії і перед нею в боргу. І так нарис Надії Іванівни:

Про нашого директора школи ми так мало знали

Наш директор – Іван Іванович Шевченко – дивував тим, що теж був всевидючим. Встигав по-батьківському похвалити кожного за добру справу, завбачити і попередити негативні вчинки. За зовніш-

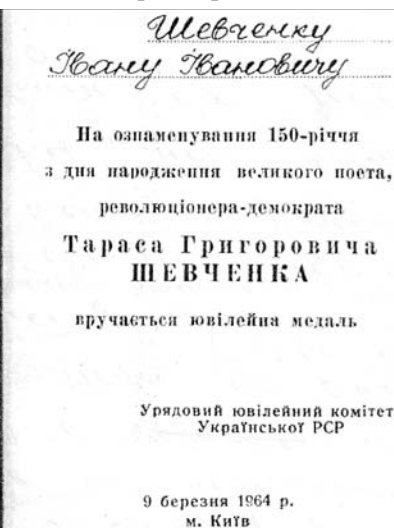
ньою суворістю відчувалася доброта, така потрібна нам, повоєнним дітлахам, багато з яких росло безбачченками. Аж сьогодні я розумію, яка велика його заслуга в тому, що в моїх табелях красувалися слова «зразкова поведінка». Це оте недремне Боже око послало мені такого наставника, аби я зі своїм авантюрним, схильним до вигадок характером не схибила на життєвому шляху.

Знали ми про нього небагато. Лише те, що пройшов фронтові дороги. Що народився там, де й Тарас, у селі Шевченковому, у хатині над ставком. Навіть не знали тоді, що його дружина – Катерина Павлівна – була в партизанах. Директорські сини менший Володя і середній Олександр нічим не відрізнялися від інших учнів. Батько був до них ще вимогливішим.

Та одного разу в моїй свідомості стався такий різкий переворот. Я побувала в Шевченковому у своєї двоюрідної тітки Катерини. Там старесенькі сусідки гомоніли про родину Тараса Шевченка. Запевняли, що Тарасового діда, який народився у 1742 році, звали Іван Андрійович. Пригадували, що в нього був рідний брат, Кіндрат Андрійович, 1740 р.н., від родової гілочки якого пішла родина мого директора.

Іван Іванович Шевченко

Посвідка Тараса Григоровича Шевченка (1814-1964) Шевченку Івану Івановичу

– То що? Мої похвальні грамоти підписувала мало не Тарасова рука?

Отак відкрилася ще одна риса нашого наставника, нашого директора – скромність. Це вже в 1964 році, коли світ відзначав 150-річчя з дня народження великого Тараса, наш край загомонів. Навіть науковці вказували, що Іван Іванович походить з родини Кобзаря. В цьому ж році він отримав пам'ятну медаль до 150-річчя Тараса.

Часто в усних переказах народ зберігає більше історичних фактів, ніж науковці в довідниках. В селі Шевченковому старенькі розповідали, що жив колись в Керелівці козак Іван, який займався швацькою справою (десь 1703-1705 р.н.). То й прозвали його «Швець». В українській мові спочатку були прізвиська, які відображали рід занять людини. Але якщо батько був мірошник, то на сина вже говорили Мірошниченко. Так козак, що шив, отримав прізвисько-прізвище «Швець», а його син став «Шевченком». Запевняли старожили, що від того козака, Івана Швеця, і пішов рід Тараса Шевченка.

Одна гілочка від козака Івана Швеця (1703-1705 р.н) через його сина Андрія Івановича (1728-1810 рр.) тяглася до Івана Андрійовича (1742-1849 рр.), діда Тараса Григоровича Шевченка, а друга – до Кіндрата Андрійовича, 1740 р.н., рідного брата діда Тараса Григоровича Шевченка. З цієї гілочки і проріс родовід Івана Івановича Шевченка. По крупиночці, по зернині збираємо факти з історії.

Шкода тільки, що розповіді цих людей напівстерлися в пам'яті, а самі старожили відійшли у вічність. І сьогодні доводиться по зернині відшукувати факти з родоводу Івана Івановича Шевченка, бо вони стосуються й родоводу Тараса Григоровича Шевченка. Діти Івана Івановича Шевченка не всіх знають, хто на фото в сімейному архіві. Ось фото з архіву сім'ї Івана Івановича Шевченка. В першому ряду зліва Мар'яна та Олена Шевченко, внучки рідних братів Тараса Григоровича та Микита Григоровича Шевченків. У другому ряду зліва Палажка – дружина Микити Шевченка, рідного брата Тараса Григоровича, Шевченко Петро Микитович, дружина Петра Микитовича – Оксана. 3-й ряд: Шевченко Тимофій Петрович (1) Мірошник (прізвище) з дружиною Ганною Федотівною, Шевченко Тимофій Петрович (2) з дружиною Приською.

Жили в Шевченковому серед старожилів і розповіді про Клима Шевченка (1820-1897 рр.), діда нашого директора. Клим Павлович Шевченко, призваний на службу в царську армію з села Керелівки Звенигородського повіту Київської губернії. Перев'язаний стрічками, по звичаю, він заходив прощатися в кожную хату, бо служба була дуже довга, декого з односельців і не застати в живих. Зайшов у хату Трифона Шолоха, у якого було 10 дітей. На припічку сиділа дівчинка 2-3 років. Клим і «позалицявся» до неї.

– Як тебе звати?

– Сиклета.

– Ти рости, Сиклето, виростай. Чекай мене з війська. Я повернуся і одружуся з тобою.

Так воно і сталося. Клим повернувся через 18 років і одружився з Сиклетою. Це були дід і баба Івана Івановича Шевченка. Згадували, що Сиклета була висока, струнка. В селі її звали «баба-солдат». Ще в 1934 році Сиклета розповідала подробиці останнього приїзду Тараса Григоровича Шевченка в Керелівку в 1859 році. Їй тоді було 19 років.

А от сестра Сиклети – Марійка або Марія Трифонівна Шолох, стала ще однією ланкою, яка поєднує родовідні гілочки нашого директора з гілочками Великого Тараса. Хоча цей ланцюжок вже не кровного характеру, а свояченського. Марійка одружилася з племінником Тараса Григоровича, Іваном, сином Йосипа Шевченка. Можливо, і вона є на сімейних фото, але сучасники стверджувати це не беруться.

Зліва сидить Похиленко (Шевченко) Хівря Климівна з дочкою Любою.
Біля неї сидить Іван Климович Шевченко, батько І. І. Шевченка, Пріська Шевченко. Зліва стоїть Похиленко Іван Степанович, чоловік Хіврі, Шевченко Тимофій Петрович (2), чоловік Пріськи (внук Микити Григоровича Шевченка, рідного брата Тараса Григоровича)

Ще одна серйозна кровна гілочка – рідна сестра прадіда Івана Івановича Шевченка – Павла Григоровича Шевченка, 1802 р.н., Мотря Григорівна Шевченко, 1826 р.н., з дозволу батюшки обвінчалась 28.09.1841 р. з Йосипом Григоровичем Шевченком – рідним братом Тараса Григоровича Шевченка.

Можливо і ще є гілочки рідні, але вони поки невідомі.

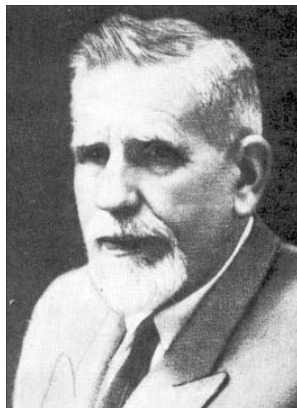
Перший раз у житті дізнаюся, що скромність може бути негативною рисою. Чому наш директор ніколи не розповідав про себе, про свій родовід, про свої бойові подвиги? Не розповідав, як попав в оточення, дістався до сім'ї в Юрковому, організував підпільну організацію, партизанський загін і був їх командиром. Зв'язковим в загоні були і Катерина Павлівна, дружина Івана Івановича Шевченка, і його неповнолітній син Валентин.

Матеріали війни про діяльність партизанського загону досі зберігаються у сина Івана Івановича, Олександра, який мешкає в Запоріжжі. Думаю, що вони стануть основою нових розповідей про діяльність нащадків Тараса Шевченка в роки війни. Адже в загоні були і брати Івана Івановича – Шевченко Василь Іванович і Шевченко Олександр Іванович, а також вітчим Деміч Федот Павлович. Діяльність цих трьох братів відзначена урядовими нагородами. Правда, Олександр Іванович Шевченко нагороджений посмертно, убитий в бою в 1944 році в Пустих Ярах Моринського лісу.

Це дуже важливі документи для юних слідопитів Моринської школи. Адже ще й досі зберігається землянка, яку потрібно лише реконструювати. Чому саме Моринської школи? Бо й тут моє село Товсту якось обійшли увагою. Як тільки громадськість, учені, особливо Євген Прохорович Кирилюк, стали приїздити і спілкуватися з Іваном Івановичем, як з членом родини Тараса Шевченка, нашого директора перевели в Моринську школу, таки поближче до його знаменитого нащадка. Доки були живі Євген Прохорович Кирилюк, лауреат Ленінської та Державної премій імені Шевченка, заслужений діяч науки УРСР, член-кореспондент АН УРСР, доктор філологічних наук професор, шевченкознавець і наш колишній учитель і директор Іван Іванович, вони дуже активно спілкувалися. У дітей Івана Івановича зберігаються і праці академіка, і фото його, яке вважається сімейним.

Ми ж, колишні учні Товстівської середньої школи дуже шкодуємо, що свого часу, коли вчилися, не володіли цією інформацією в достатньому обсязі. Адже спогади дитинства найяскравіші.

Так вже дивно буває в житті, що ми повертаємося в дитинство, аби пізнати сьогоднішнє. Це аж сьогодні дізналися, що Катя Шевченко, ота кругла колись відмінниця, таки не просто однофамільця Шевченка. Адже Дмитро Красицький приїздив до них у родину і особисто підписував Каті (вже Катерині Кіндратівні Дібрівній) подарункові книжки.

**Академік Євген
Прохорович Кирилок,
шевченкознавець**

Ще одне оповідання Надії Матюшенко, так би мовити поки останнє. Цей нарис Надії надиктований мені по телефону, як товаришу дитинства. Надію Іванівну не дуже потішає таке звернення і офіціальність, але погодьтеся, вона цього достойна. Ця автобіографічна розповідь, так підпише її Надія, сподіваюсь скоро зустрінеться з читачем, Надія назвала її так:

А дитинство залишилось позаду

Настрій у Надії був чудовий.

Прошли напружені дні екзаменаційної сесії. Вона вже не першокурсниця, а студентка другого курсу. Їхала у свою рідну Товсту і міркувала, що вона вже майже статечна вчителька. Це добре. А може і не зовсім добре. Бо це тобі і з хлопчиками не поб'єшся і по вулиці не побігаєш з підстрибом.

Швидше зустрінитися з давніми друзями, однокласниками. Збиралася до клубу, крутилась перед дзеркалом. Руденьку шкільну кіску закрутила у модну зачіску – «кінський хвіст». Навіть ненависні веснянки зрозуміли, що пора вже їм забиратися з дівочого обличчя, стали майже непомітними.

Та скоро з'ясувалося, що і до клубу прийдеться іти самій. Шкільні друзі розлетілись у світі: хто в армію, хто працювати в місто, хто навчатися. Дехто встиг вже і заміж вискочити. А в кіно прийшла

одна «зелень». Старшокласники. Правда вони теж підросли, змужніли, стали геть парубками. Тільки хіба для них крутила Надія свій «кінський хвіст» і одягала своє модне міське платтячко, яке подарувала сестричка Оля, бо вже виросла з того плаття, але для Надії і товстянських «модниць» плаття виглядало чудовим.

Настрій у Надії трішки покращився, коли в клубі зустріла свого давнього знайомого Шурка Шевченка, директорового сина. Відмітила про себе, що він виріс, змужнів, вже Шурком не назвеш. Саша, а то й Олександр Іванович. Дівчина шанувала хлопця за те, що він ніколи не користувався отими привілеями директорового сина. Олександрю не раз перепадало від батька Івана Івановича, на «горіхи», як і Надії від матері вчительки.

Не позаздриш дітям учителів. Мусиш ходити по «струнці», бути зразковим. Повинен бути прикладом для інших дітей.

Після фільму Надія йшла в супроводі (не Шурка) Олександра. Та як назвеш хлопчину, який вищий від дівчини на цілих півтори голови. Дівчина мовчала, але кепкувала з себе: «Дожилася, нема кому з клубу провести, хіба що старшокласники». Стемніло. Ні зірочки, ні світла. Небо вкрили грозові хмари, невдовзі зірвався вітер і шпурнув холодними, колючими краплями дощу. Надія зіщулилася. Міське платтячко намокло, геть не гріло. Вода з «кінського хвоста» стікала прямо по спині.

І тут несподівано, отой колишній Шурка, сьогодні мало не Олександр Іванович, раптом виріс в очах Надії. Він зняв свою таку модну на той час сорочку в клітинку і обережно накинув на плечі дівчині. Дощ лопотів по голій спині хлопця, розряди блискавки віддзеркалювались на ній як у дзеркалі. Надійка зігрілася під сорочкою хлопця і на мить знову стала отим задиркуватим хлопчиськом. Вона з усмішкою пригадувала оповідку бабусі про того недолугого чоловіка, який у грозу пішов красти сусідські огірки. Він сидів між рядками і промовляв: «Блисни блискачу, нехай я огірки побачу».

Хлопець ділився враженнями про фільм, а дівчині знову захотілось, як у дитинстві, покепкувати з хлопця. Так хотілося сказати: «Блисни блискачу! Нехай я голяка побачу».

Тільки бажання кепкувати завмерло, не озвучилося. Мабуть, у Надії уже просиналася вчителька, а яка ж вчителька буде насміхатися над благородними вчинками хлопця, який поступив як справ-

жній чоловік. ця грозова ніч підказала, що і в руденької студенточки і в чорнобрового старшокласника оте незабутнє дитинство залишилось позаду.

Автобіографічна розповідь Надії Матюшенко.

Приємні спогади своїм нарисом навіяла Надія Матюшенко, думаю, що це не тільки на мене, а і кожний читач згадав своє дитинство, юність.

Від себе хочу сказати, що не дуже хотілось мені писати своє ім'я Шура, як мене називали в дитинстві. Тато називав мене завжди Олександром, а мама інколи Шура, а коли подорослішав, то Саша. Можливо Шурою називають в дитинстві. Моє ім'я було, як я помітив, джерелом для прізвиська, прізвисько в дитинстві визивало не зовсім приємну реакцію, це зараз все рівно. Так в Моринцях в дитинстві про мене склали цілу оду: «Шура, бура, капітан – намальований кабан (чурбан)». А в селі Товста – Шура і похідні – «шкура», «шкіра». Звичайно сьогодні це просто смішно. В дитинстві, мабуть, всі діти, школярі, учні, мали прізвиська, які використовувались під час урегулювання спірних питань.

Вшанування Директора з великої літери, Учителя Учителів в селі Товста

Не тільки село Товста, Гордищинський район, Черкащина, а й вся Україна готувалась гідно зустріти 200-річчя з дня народження великого Українського поета, Батька української поезії Т. Г. Шевченка.

В містах і районах організовані комітети з відзначення 200-річчя Т. Г. Шевченка.

Так, в заходах Городищенського району по підготовці до зустрічі 200-річчя, одним із пунктів було встановлення меморіальної дошки на школі в селі Товста першому директору Товстівської середньої школи, правнуку Т. Г. Шевченка, Відміннику народної освіти, учаснику Великої Вітчизняної війни Івану Івановичу Шевченку, який працював директором школи з 1938 до 1941 року і з 1955 до 1963 року.

Ключову роль в виконанні цього заходу зіграли дві красиві ділові жінки – заступник голови райдержадміністрації Городищенсько-

го району Тетяна Миколаївна Горідько та сільський голова Галина Григорівна Плахотня.

Вагому допомогу в виконанні цього заходу надав Олександр Рибченко, голова Черкаської регіональної спілки ветеранів Афганістану.

Сердечну подяку я висловлюю і учениці Івана Івановича, письменниці Надії Іванівні Матюшенко. Це вона, одна з перших, підняла хвилю відзнаки нарисами про свого директора в обласних, районних газетах Черкащини та Кіровоградщини. Це вона, завзята з дитинства дівчина, примусила багатьох при владі українців набирати обертів в підготовці до святкування ювілею з дня народження поета.

Атмосферу тепла і гостинності для учасників урочистого мітингу, гостей і родичів з нагоди відкриття меморіальної дошки створив господар – директор Товствівської середньої школи Олександр Васильович Погорілий.

Нарешті настав довгоочікуваний ранок 27 лютого 2014 року, – день відкриття меморіальної дошки першому директору Товствівської середньої школи.

Зліва направо: Олександр Шевченко – син Івана Івановича Шевченка, випускниця Товствівської школи 1960 р., учениця Івана Івановича Шевченка – письменниця Надія Матюшенко, Тетяна Василівна Вікнянська (Шевченко) – племінниця Івана Івановича Шевченка, Володимир Іванович Шевченко – син Івана Івановича та директор школи Олександр Васильович Погорілий, с. Товста, НВК, 27 лютого 2014 року

На це святкування була запрошена Черкаська державна телекомпанія «Рось», яка зробила немало знімків, а також створила фільм. Ці документи викладені в Інтернеті і бажаючі можуть їх переглянути.

Мистецька декада Городищини, приурочена до 200-річчя Тараса Шевченка, стартувала з села Товсти, де у місцевому НВК 27 лютого 2014 року відбулося урочисте відкриття меморіальної дошки колишньому директору школи, нащадку роду великого поета Івану Івановичу Шевченку. Сільський голова села Товста Галина Плахотня від імені громади села подякувала земляку, голові Черкаської регіональної Спільки ветеранів Афганістану, воїнів-інтернаціоналістів Олександрю Рибченку за фінансову допомогу у виготовленні меморіальної дошки.

Урочисте відкриття меморіальної дошки Івану Івановичу Шевченку.

У першому ряду біля меморіальної дошки (зліва направо) стоять: колишня випускниця Товтiвськiй середнiй школи учениця Івана Івановича Шевченка письменниця Надія Матюшенко, Тетяна Миколаївна Горідько – заступник голови районного організаційного комітету по відзначенню 200-річчя з дня народження Тараса Шевченка та племінниця Івана Івановича Тетяна Василівна Вікнянська (Шевченко). У другому ряду: сини Івана Івановича Шевченка Олександр і Володимир Шевченки та директор школи Олександр Васильович Погорілий

Розділ 16

1962 РІК – ОСТАННІЙ ВИПУСК ДЕСЯТИРІЧКИ В ТОВСТІВСЬКІЙ СЕРЕДНІЙ ШКОЛІ

Товстівську середню школу я закінчив в 1962 році, зразу вступив до військового училища, потім життя закрутило так, що зустрілись ми з однокласниками перший раз тільки через 50 років – 9 травня 2012 р. Нас гостинно зустрів директор школи Погорілий Олександр Васильович. Він дав можливість нам поспілкуватись з учнями, педколективом. На превеликий жаль, будинку школи, в якій ми навчались, уже немає, а в новій нинішній школі навчається всього 75 учнів (така кількість учнів була у нас приблизно у двох класах).

На жаль і нас зібралось тільки 6 із семи можливих, не зміг прибути із міста Санкт-Петербург Олексієнко І. М. А з учителів залишилось тільки троє – час своє робить. Як доказ високої оцінки педколективу школи і її директору, – майже всі ми маємо вищу освіту, а дехто і не одну, а також добились не поганих успіхів в житті, так:

Баландін Микола Васильович – директор радгоспу «Іваньки» Черкаської обл.

Землянко Леонід Овсійович – заступник генерального директора «Харьківліс».

Олексієнко Іван Михайлович – полковник танкових військ, кандидат військових наук, доцент.

Погорілий Анатолій Володимирович – голова профспілки колгоспу ім. Куйбишева Черкаської обл.

Шкарупа Андрій Григорович – начальник відділу виконання бюджету Пенсійного фонду в Черкаській обл.

Ясиновський Іван Миронович – технік-будівник КП «Маяк» Черкаської обл., полковник війська козацького.

Шевченко Олександр Іванович – заступник генерального директора об'єднання «Запоріжмеблі».

Зустріч випускників Товстівської с/ш 1962 р. через 50 років, 9 травня 2012 р.

ЗВЕРНЕННЯ
випускників Товстятинської СШ 1962 р. випуску.

Дорога Школа, рідні Батьки, Брати і Сестри, шановні Вчителі, Товариші!

Так швидко і непомітно пройшла перша половина століття, як ми залишили шкільні парти і попали в вир життя. З висоти свого віку і досвіду ми низько схилиємо голови над могилами Батьків, Братів і Сестер, Вчителів і Товаришів, яких на жаль немає серед нас, світлі образи яких ми не забудемо ніколи. Безмірно вдячні всім Людям з великої букви, які дали нам Життя, Розум, Серце і Душу. І нехай ми не досягли рівня світових зірок, але всі ми стали порядними людьми, внесли посильний вклад в розвиток суспільства, не згانیли Вас і в цьому Ваша велика заслуга.

Шановні потомки, учні!
 «... Не дуріть самі себе!
 Учіться, читайте
 І чужому научайтесь
 Й свого не цурайтесь...»

Любіть Батьків, Братів і Сестер, шануйте Вчителів за їх не легку, але дуже важливу працю, гризіть граніт науки, ведіть себе чемно:

«...Чтобы не было мучительно больно
 за бесцельно прожитые годы, чтобы
 не жег позор за подленькое и мелочное
 прошлое...»

З повагою випускники 1962 року:

Директор радгоспу «Іваньки»
 Черкаської обл.
Balandin Баландін М.В.

Заступник генерального директора
 «Харківміс»
Zemlyanko Землянко Л.О.

Полковник танкових військ у
 відставці, кандидат військових
 наук, доцент
Oleksienko Олексієнко І.М.

Голова профспілки колгоспу
 ім. Куйбишева Черкаської обл.
Pogoriliy Погорілий А.В.

Начальник відділу виконання
 бюджету Пенсійного фонду
 України в Черкаській обл.
Sharkupa Шкарупа А.Г.

Технік-будівник КП «Маяк»
 Черкаської обл.
Yasinoviy Ясиновий І.М.

Майор військ ППО у відставці,
 заступник генерального директора
 об'єднання «Запоріжмеблі»
Shevchenko Шевченко О.І.

Я дозволю собі привести ваші спогади про мого тата, нашого директора школи Івана Івановича.

Спогади заступника генерального директора «Харківліс» Землянко Л. О.

Краще і красномовніше, як написав мій товариш Льоня, я не зможу, тому передам дослівно.

Леонід та А. Г. Шкарупа в класі сиділи за другою партою в лівому ряду, за першою партою сиділи А. В. Погорілий та І. М. Олексієнко, я сидів за третьою партою, М. В. Баландін сидів за четвертою, І. М. Ясиновий сидів за п'ятою партою. Дівчата займали парти з правої сторони: Л. Х. Поліщук, В. Компанієць, Т. Штанько.

І так ближче до діла. Свої спогади про І. І. Шевченка Л. О. Землянко назвав так:

ДИРЕКТОР НА ВСЕ ЖИТТЯ

Саме директор Товстівської середньої школи Шевченко І. І. для мене, випускника цієї школи, на все життя залишився взірцем ДИРЕКТОРА. Багато років після школи доводилось працювати під керівництвом різних директорів, але порівнюючи їх з Іваном Івановичем, не міг нікого з них поставити на одну лінію з ним.

Так склалося, що під час навчання в школі, практично всі роки я виконував різні доручення: піонерська дружина, комсомольська організація, виробнича бригада з вирощування «королеви полів» – кукурудзи. Наставником з виконання цих доручень для мене був завжди наш шкільний директор.

Іван Іванович був надзвичайно вимогливою людиною перш за все до себе і до підлеглих працівників. Потреби школи, співробітників, учнів були для нього на першому місці, а потім особисте.

Під цим впливом формувалося і моє ставлення до життя. І напевне не випадково епіграфом до мого випускного твору з російської мови було «Прежде думай о Родине, а потом о себе».

Була у Івана Івановича ще одна риса характеру – доброта, чутливість. Запамятався мені один випадок. Йдучи до школи раною весною і переходячи річку, я провалився під кригу по пояс і все-таки пішов до школи, а не повернувся додому. Про це стало відомо директору школи. Іван Іванович забрав мене до себе на квартиру

м. Київ. Виставка народного господарства. 1961 р.
На жаль, сьогодні я не можу згадати імена та прізвища всіх учасників поїздки,
нехай вибачають вони мене, тому не називаю і тих кого пам'ятаю

Це фото являється підтвердженням ще однієї екскурсії в столицю України м. Київ для успішних учнів, в склад яких потрапив і я. На жаль прізвищ і імен усіх учасників не пам'ятаю. Екскурсія в м. Київ. Учні Товстівської середньої школи.

Перший ряд: 1. Дуся Новак, 2. Надя Матюшенко, 3. Люба Щаслива, 4. Олександр Шевченко та інші. Другий ряд: 1. Люся Вознюк, 2. Дуня 4. Ніна Горбинко, 5. Іван Мусійович Тягун, 8. Катя Шевченко

і разом з Катериною Павлівною обіграли, перевзули, переодягли в одяг сина, мого однокласника – Сашка. А додому після уроків я пішов у своєму сухому одязі. Така доброта не забувається.

Можливо, такі риси характеру, як висока самодисципліна, вимогливість до себе, безкорисність, відданість справі – в сучасному житті комусь здаються дивними, але я не шкодую, що їх я навчився у свого першого ДИРЕКТОРА – Івана Івановича Шевченка.

Коли такі рядки діти читають про своїх дорогих батьків, а батьки про дітей, на очах мимоволі з'являються некеровані сльози.

Кращі учні Товстівської середньої школи премійовані поїздкою в столицю України м. Київ на виставку народного господарства – керівник Микола Парфирович Олійник.

А керівником іншої групи був Іван Мусійович Тягун, учитель географії, майстер спорту з легкої атлетики. На роботу він їздив на мотоциклі Іж-56, на той час це було досить круто, всі учні поважали Івана Мусійовича. А менший брат Володимир колись влаштував йому «диверсію». В ковпачок, де підходить високовольтний провід на свічку запалювання, він вставив часничину і Іван Мусійович довго не міг завести мотоцикл. Володимир з дитинства любив техніку і розбирався в ній.

Коли з міста Києва наша екскурсійна група поверталась додому, на залізничному вокзалі з Дусею Новак ми також зробили «диверсію». Це було так: ми взяли цеглину, завернули її в газету і поклали в сітку з речами Ніни Горбинко. Ніна стала щось шукати в своїх речах натрапила на наш сюрприз. Вона обережно ногою почала відштовхувати свої речі, сподіваючись, що вони не її. Звичайно, ми не утримались і розсміялись. Це було загальне задоволення.

Сім'я Івана Мусійовича проживала на території Вільшанського цукрового заводу і одного разу він запросив мене на рибалку на ставок біля заводу. Рибачив я з його тестем, не пам'ятаю ім'я і по батькові. Хороша, ввічлива, добра людина. Пам'ятаю ми немало спіймали окуня, низки були у нас чималі. Окунь правда був в долоню. В один момент щось стукнуло по борту човна, на якому ми рибачили, і моєї низки не стало, марно я шукав свою здобич поруч з човном, ми здогадались, що моїм уловом скористалась щука. Але ми удвох скоро надолужили пропажу. На жаль, після закінчення школи мені не довелося зустрічатись з Іваном Мусійовичем, хоч я і знав, що він працював в райкомі партії м. Городище. Ось такі спогади виникли, розглядаючи цю фотографію.

3-й клас Товстівської середньої школи. Керівник Оксана Філагівна Живогченко по центру ззаду.
Перший ряд по центру: Люба Дернова, Поля Погоріла, Оля Вознюк, Ляля Кравченко и т.д.
с. Товста, 1956 р.

Зліва направо стоять: Катя Шевченко, Дуся Петренко, Андрій Рябокінь, Борис Вознюк, Борис Коваленко. Сидять: Оля Вознюк, Ліля Кравченко, Віра Черевична – піонервожата. Ліворуч вікно класної кімнати, в якій я із однокласниками в 1962 році закінчив 10 класів. Фасад школи, с. Товста, 1958 р.

У центрі стоїть козацький кошовий отаман Іван Миронович Ясиновий

Ще в 1964 році на таємних зборах сільського товариства села Зелена Діброва, вирішено відродити славні козацькі традиції. Засновником козацького коша був Михайло Григорович Цюпа, а після його виїзду із села, кошовим став Іван Миронович Ясиновий. Козацьке прізвисько – Будила.

Це саме той Іван Ясиновий, з яким я в 1962 році закінчив Товстівську середню школу.

Перший раз після закінчення школи з Іваном я зустрівся через 50 років, в 2012 році, а ще через 1 рік він святкував 70 років від народження. Івану Мироновичу присвоєно звання козацького полковника і нагороджено орденом. На жаль, я не зміг скористатись запрошенням на святкування, та і наші однокласники теж не прибули на святкування. Ми ще будемо про це згадувати. Так що серед нас, однокласників, тепер два полковника.

Спогади Івана Олексієнка

Спогади про мого тата, директора Товстівської середньої школи з 1938 до 1941 року та з 1955 до 1963 року Івана Івановича Шевченка, мого однокласника, товариша, Вані Олексієнка – середнього росту хлопчини світловолосого з кучериками, енергійного, розумного і кмітливого учня.

Тепер життя і роки зробили з нього бойового офіцера полковника Івана Михайловича Олексієнка, який пройшов нелегку школу життя: кандидат військових наук; доцент; старший викладач військової академії матеріально-технічного забезпечення імені генерала армії А. В. Хрулева. Звичайно полковником Ваня став не відразу, свій тернистий військовий шлях він почав курсантом Харківського танкового училища.

Ваня чудово написав свої спогади, не підіймається рука скоротити, або щось опустити з його спогадів.

А це переклад спогадів І. М. Олексієнка на українську мову:

«Наша школа знаходилась в одному із географічно високих точок села, збудована на місці церкви, вражала всіх красою, величністю і загадковістю, утопала в садах і зелені декоративних дерев та садів. Ми любили свою школу і після уроків не завжди поспішали додому.

Колектив вчителів був суворим, але справедливим і добрим, мав високий потенціал знань, тільки інколи поповнювався молодими

1. Наша школа возвышалась над всем селом и выделялась своей красотой и необычностью. Старички говорили, что она была построена на месте старой церкви, а для строительства церкви выбиралось самое высокое и престижное место в деревне. Хотя школа была одноклассниковой, тем не менее, она смотрелась величаво и загадочно, ибо была окружена большими садами и крошечными тополями, а также дружными лиственничными деревьями. Она, как бы утопала в зелени, но ей было видно почти с любого уголка села.

Мы, мальчики очень любили свою школу и после занятий не торопились бежать домой, а оставались поиграть на спортивной площадке или просто поболтать с друзьями на ступеньках крыльца школы.

Учителя в нашем классе были строги, но очень добры и справедливы. Кабинет директора школы и учительская находились рядом с нашей классом и это иногда "ограничивало" нашу "свободу", особенно на перемене. Коллектив учителей был постыдным, иногда он поправлялся молодыми педагогами, которые попадали по распределению после окончаний институты, а вот директора школ менялись часто.

Долгие годы в нашей школе работал директором Швеценко Иван Иванович. Он прибыл к нам из села Мориничи, где по 1953-1954 годам, только не помню. Мне кажется, что я учился в то время во 2-ом или 3-ем классе. Слуш о том, что прибыл новый директор облетел быстро не только школу, но и всё село, а увидел з его личико впервые в окошко школы, которое выводило в её двор.

В торце школы находилась оборудованная квартира, где обитала семья директора. Окон дверь квартиры выходила во двор, а вторая входила в коридор школы.

Директор появился во дворе, шагая в помещении школы. Мы, мальчики, смотрели на него с какой-то осторожностью и боязнью. Вели своих учителей мы знали, но этого человека — "дагасту" мы видели впервые. Это был высокий, стройный, постыдный, в привычном состоянии мушкетера.

Он прощался быстро по двору, прошёл по коридору школы и открылся в своей кабинете.

Потом, через несколько дней кто-то из района представил на школьном митинге нам всем школьникам и учителям нового директора. Это был Шура, а ныне Александр Иванович, был моим одноклассником и пришёл к нам в класс учителем. Мы его приняли добродушно в свою коллектив, а вскоре он стал душой класса и моим лучшим другом.

Иван Иванович у нас в классе не преподавал, поэтому я его близко не знал, но по рассказам учителей, это был очень умелый руководитель, требователь к себе, учителям и ученикам. В первую очередь в школе всегда была чистота и порядок везде и во всём. Он умел не только руководить коллективом, но и "выбивать" деньги и другие материальные ценности из района для нужд школы.

Авторитетом пользовался и в отношениях, часто выступал перед нами с беседой на политические темы. Тесную связь поддерживал с председателем правления и сельским советом колхоза. Эта связь помогала решать проблемы школы, а школа оказывала посильную помощь в решении проблем колхоза. Во время руководства Ивана Ивановича в школе царил спокойный, доброжелательный обстановка, не было авралов, крика и ругани, всё шло по плану. Учителя на праздники собирались с семьями в школе, во главе с директором и отмечали их с песнями и плясками. Нам школьникам устраивали вечера отдыха с танцами, конкурсами и играми. В школе всегда было уютно и весело.

Часто директор школы договаривался с правлением колхоза и нам бесплатно выделяли машину для поездки на экскурсии в Лакеев, Жиев и другие знаменитые места, связанные с жизнью и творчеством М.Т. Шевченко.

Когда мы повзросли и стали учителями в старших классах, то с уважением смотрели на своего директора и старались познать ему в манере поведения, советах, говорить, осознать. Для нас он являлся эталоном знания, добропорядочности и человечности. Вот таким мне запомнился директор школы Иван Иванович Шевченко.

Прошло более пол века, как мы закончили учёбу в школе. Каждый из нас прошёл другую школу - школу жизни, а от которой были замечены нашими учителями, в том числе и директором школы Иван Ивановичем. Многие окончивших уже нет среди нас, нет учителей, нет и директора школы, но воспоминания о них останутся вечно в наших сердцах.

Всё в школе прошла наша юность, молодость, первая дружба и первая влюблённость, а это никогда не сотрётся в памяти нашей. С тоской и болью в сердце вспоминаешь школьные годы и огонь знаний, что так быстро и незаметно пролетели года нашей жизни.

Кандидат военных наук, доцент,
старший преподаватель Военной
академии материально-технического
обеспечения имени генерала армии
А. В. Кручёва, полковник в
отставке Иван Михайлович
Алексеевко

19 июля 2014 года

Саша, увидишь, что воплотил, то и написал. Пишу на русском языке, потому что по украински я уже не смогу написать складно. Если сможешь перевести сам на украинский язык и скорректируй на свой лад, а можешь, как возвращаю оставить так как есть. Привет семье от нас с Галей.

С уважением И. Алексеевко,

Оригинал листа I. М. Алексеевко

вчителями. А з директорами нам везло не дуже, вони часто мінялись. Слух про те, що прибув наступний директор миттєво облетів не тільки школу, але й село.

Високий, стрункий, підтягнутий, в елегантному костюмі, «чоловік-загадка», на якого ми, хлопчак, дивились з обережністю і деяким страхом.

Його середній син Олександр був моїм ровесником і поступив навчатися в наш клас. Ми прийняли його добродушно в свій колектив, а згодом він став душею класу і моїм кращим товаришем.

Коли приїхав у відпустку старший син Івана Івановича, Валентин, молодий офіцер двометрового росту в красивій парадній формі, ми всі були в захваті. Можливо, це і зіграло роль в моєму подальшому житті. А третій син Володимир був зовсім малий, ми закінчували 10-й клас, а він пішов учитись в перший клас – Оксана Філатівна Животченко стала його вчителькою.

Іван Іванович був керівником високого рівня, вимогливий до вчителів, учнів, а перш за все до себе, і заслужено користувався авторитетом, як у школі, так і серед односельчан, з якими проводив політмасову роботу, за що був обраний делегатом з'їзду в Москву. Тісний зв'язок школа підтримувала з колгоспом і сільською радою завдяки Івану Івановичу, який мав добро-товариські відносини з головою колгоспу Біликом П. В., і головою сільської ради. Учні школи допомагали колгоспу в збиранні врожаю восени, а весною допомагали прополкою.

Колгосп в свою чергу допомагав транспортом для поїздки на екскурсії в Київ, Канів, Світловодськ і по містах, зв'язаних з життям і творчістю Т. Г. Шевченка.

Коли ми підросли і стали вчитись у старших класах, то з пошаною дивились на свого директора і намагались перейняти його поведінку, манеру вдягатись, говорити, ходити. Для нас хлопців Іван Іванович був еталоном знань, добропорядності і людяності. От таким мені запам'ятався директор школи І. І. Шевченко.

Проїшло більше півстоліття, як ми закінчили школу. Кожний з нас пройшов другу школу – школу життя, ази якої були закладені нашими вчителями, директором школи. Багатьох наших однокласників вже нема серед нас, немає вчителів, немає директора, він покоїться на кладовищі села Моринці. Але спогади про них навічно залишаться в наших вдячних серцях.

**Однокласник Іван Михайлович Олексієнко та його дружина
Галина Миколаївна Олексієнко (Олійник), м. Санкт-Петербург**

У школі пройшла наша юність, молодість, перша дружба, перша закоханість, а це ніколи не зітреться в пам'яті. З тугою в серці згадуємо шкільні роки і дуже шкода, що так швидко пролетіли роки нашої юності.

**Спогади лікаря стоматолога Лілі Кравченко,
яка з хорошими знаннями закінчила одинадцять класів
Товстівської середньої школи в 1964 році**

На жаль, у зв'язку з бойовими діями на сході України від Лілі Свистун (Кравченко) я отримав надрукований текст, а хотілось би вставити в книгу рукопис Лілі, але я постараюсь слово в слово передати читачу її спогади. До речі, Ліля живе і працює в Донецькій області.

Іван Іванович Шевченко, директор нашої школи, людина неординарна, людина з винятковим характером, людина, яка ніколи не належала собі, а належала учням, учителям, школі, країні. Далеко наперед він бачив майбутнє країни, яке кувалось руками і душею вчителів тут, у школі.

Жодна школа в районі не могла похвалитись молодими спеціаліс-

тами, а Іван Іванович, при відсутності чи недостатчі вчителів, знаходив такі аргументи, так конструктивно вирішував питання, що молоді вчителі їхали до нас в село. Вони несли в побут школи і села культуру, цікавість до життя, нове віяння. Це вчителі Пилипенки Анатолій Іванович та Галина Іванівна, Василенко Ірина Матвіївна та інші. На жаль, час стер імена і прізвища дорогих нам, учням, учителів.

У школі працювали різні гуртки, художні колективи, учні їздили на олімпіади, змагання, кожне свято в селі не обходилося без учнів.

Відчувався підйом, був чудовий час, всі ми з великим бажанням бігли до школи і шукали аргументи подовше затриматись у ній.

Мої розповіді і спогади внучка сприймає, як казки, а мені більш комфортно знаходитись в минулому часі, в спогадах, ніж у сучасному чи майбутньому.

Всі 24 учні мого класу після закінчення школи отримали середню спеціальну і вищу освіту. Рівень знань учнів був високий.

У школі не було серйозних порушників дисципліни. Двієчники після бесіди з Іваном Івановичем ставали хорошистами.

У нашому класі навчався Толя Осадчий, він то курити починав, то за товаришів взяв собі компанію любителів «зеленого змія». І от ми зустрічаємось через багато років, Анатолій з подякою говорить: «Якби не Іван Іванович, невідомо ким би я був».

Іван Іванович – наша гордість, наш маяк і керований ним педколектив вивели в люди не одне покоління. Він знав усе, що робилося в школі, селі і несподівано для людини, якій потрібна допомога, пропонував її.

Велику, як ніхто, роль і в моєму житті зіграв наш директор. В першому класі я стала круглою сиротою, залишилась з бабусею і дідусем, а в 15 років померли і вони. Іван Іванович проявив батьківські почуття: мені як сироті оформили пенсію, знайшли опікунів, батьків моєї однокласниці, Олі Вознюк, яким я дуже вдячна. Іван Іванович знаходив час і багато раз по-батьківськи розмовляв зі мною.

Я вдячна йому, що закінчила 11 класів, отримала середню спеціальну, а потім і вищу освіту, і до цього часу працюю.

Мені дуже шкода, що сучасне суспільство в вирі подій стало черствим, не перейняло і не зберегло турботу і увагу до нужденних, ті золоті риси характеру Людини з великої букви, які мав наш директор.

Тільки прожите життя, зрілість дає можливість оцінити, зважити все і від душі висказати свою оцінку, подяку за добро, яке ми отримували від учителів і директора школи. При житті наших кумирів ми навіть не завжди говорили просте «спасибі!», за ті добрі справи, які вони для нас робили, рахували, що так і повинно бути.

Я низько вклоняюсь вчителям нашої школи і особисто директору школи Івану Івановичу Шевченко за те, що вони вклали в нас свої кращі риси характеру, віддали нам всіх себе без остатку, щоб ми відбулися в цьому житті, стали самодостатні. Я ще і ще переконуюсь у тому, що майбутнє суспільства, країни залежить від учителя, професію якого треба поважати серцем і душею, а саме: слово **УЧИТЕЛЬ** писати великими буквами.

Зліва на право: Тамара Чепель (Комольцева), Олександр Шевченко, Ліля Кравченко, Павло Комольцев, Ліда Комольцева, Петро Чепель. Зустріч під час тих лічених часів, коли я маю можливість поспілкуватись з моїми товаришами, с. Товста

**Зліва направо: Ліда Комольцева, Людмила Ніколаєва, Ліля Кравченко,
Олександр Терентійович Ніколаєв, Володимир Ніколаєв,
Марія Лашкул і її чоловік, с. Товста**

**Олександр Терентійович Ніколаєв, вчитель німецької мови, мій класний
керівник, стоматолог Ліля Кравченко-Свістун, с. Товста.**

На память Шурі
від Олі, під час
навчання в ІХМУ.кв.
"Если доброй охотной
"Береза" копилка."
Возрасте,

Оля, не дивлячись на те, що пройшло
більше 50 років, всі копії збереглись.

Олександру
від Ольги
Без слов, ко
от души.
12/15-63р.
Возрасте

Спогади Валентини та Наталки Майбородів

Переді мною лежать фотокартки моїх родичів – сестер Валентини Василівни і Наталки Василівни Майбородів, вдивляючись в їх красиві обличчя і добрі очі, я не можу не привести їх спогадів про нашого батька-директора Івана Івановича Шевченка.

Спогади про Шевченка Івана Івановича – заслуженого педагога, який працював директором загальноосвітньої школи села Півста, Городищенського району, Черкаської області у період з 1955 по 1963 роки.

Спогади зі слів Тисаренко (Майбороди) Валентини Василівни (1946 рр.) жительки с. Зелена Діброва Городищенського району.

В Півстівській середній школі навчалась з 1961 по 1963 роки в 9 та 10 класах. Там я та інші вчителі, які викладали нам шкільні предмети і докореда тодішнього директора школи Івана Івановича Шевченка. Цього справді вистеж (ніколи не показував перед дітьми своєї зверхності, як звичайно) людяність, ненаграна уважність до кожного підліткового і юнака школяра, заспокоювала великої кофки дали у нас школярів.

Ми вихідці з с. Зелена Діброва протягом навчального року жили в гуртожитку, що існував при школі. А Іван Іванович постійно турбувався

кро нас: щоб тепло було і щоб не го-
лодні. Завжди накруваю, щоб упев-
нитися, що у нас все гаразд.

В ліру отримавши, з такими добри-
ми і уважливими очима! Він для всіх
нас був батогом!

Я й не здогадувалася, що він левий
це й ісреліній родит, жод крава до-
лексий. Це вже тепер я знаю, що лев
обое намагаєт роду Шлевгових із
Черелівки, серед яких і відомий ушо-
лу світу Тарас Три горобот Шлевгов.

10.07.2014р.

Майборода Валентина Василівна,
с. Зелена Діброва, 1963 р.

Майборода Наталка Василівна,
с. Тальянки, 1978 р.

**Майборода Людмила – дочка, Майборода Наталка Василівна,
Ярослав – онучок на руках, Іван – син, 9 травня 2013 р.**

Сподіваюсь, що свої спогади Наталка Василівна помістить в книгу про родичів Т. Г. Шевченка. Бажаю сили, натхнення, упертості, щоб швидше закінчити книгу і здати її в друк.

МОЇ СПОГАДИ

В 1960-61 роках ми почали будувати будинок в селі Товста, поближче до цивілізації, біля старенького будинку, який був власністю школи, в ньому проживала сім'я вчителя Швець І. О.

Для стелі нам необхідна була дронка і ми з татом поїхали у Цвіткове, де завідувачем складу працював Василь Іванович, менший брат Івана Івановича. Ми зробили необхідні покупки і зібрались їхати додому.

Триглаз батьківської дочки з особистих спостережень привезу їй.

... Триглаголи до вояки, ми зайшли в магазин. Памятю на полиці стояло 3 пари туфель великого розміру. Тато попросив пару, порного ковчурі, сказав, щоб я приміряв, я приміряв, це був 45^й розмір і відмовив, що корисливо. Я здивувався і запитав для чого я буду приміряти туфлі, ти береш для себе новенькі і приміряти на свою ногу.

Тато відмовив: "Бери секонд помешов тобі в пентті більше не крейдець такі кофети", звичайно я оторопів, справа в тому, що вони були дуже красиві і коштували дорого, мабуть як заробітня плата тата.

А сказав він напевне так тому що в нашому роду розмір ноги починався від розміру 45 і вище. Існує анекдот що вище розміру 45 ідуть панаїдани (ваїди).

Старший брат Валентин, коли вступив в військо-ве училище то декілька місяців ходив у танцюлах поки не прийшли йому роботи, а коли став офіцером йому видавали матеріал і приходилося йому взяття по заказу при допомозі Колодок з мастрованых власкими руками. Звичайно такім подярунок мене шокував тим більше що пенні ми скромно. Мамя хронічно хворіла, тато працював один.

В літні місяці ми по своїй волі працювали, щоб якось підтримати сімейний бюджет. Старший брат Валентин, із своїми товаришами, кожного літа працював вантажником з вивозу зерна. Я підріс, працював на цегельному заводі, де директором був батько мого шкільного товариша Чепеля П. П. В ті часи влітку працювало багато школярів. Молодший брат Володимир працював на Моринському цегельному заводі. Щоб закінчити тему подарунків, приведу ще пару випадків.

Моя хрещена мати Параска Володимирівна Бондаренко (хрещена мати умовно, в ті часи це був великий ризик провести ритуал хрещення в церкві), а хрещений батько був Деміч Борис Павлович, рідний брат вітчима Івана Івановича. Звичайно хрещені мати та батько були віртуальні, це були свідки при реєстрації дитини. Під мій день народження Параска Володимирівна подарувала мені шовкову сорочку в смужку. Такі сорочки на той час в селі міг носити голова колгоспу, голова сільської ради, директор школи і, мабуть, більше ніхто. Я до цього часу сердечно вдячний Парасці Володимирівні Бондаренко.

Дівчата з класу на рік молодші Ліля Кравченко, Міла Ніколаєва, Поля Погоріла, Оля Вознюк подарували мені красиві фарфорові чашки з блюдцями. Вони у мене зберігаються до цього часу, як реліквія. Я був приємно здивований і звичайно радий. Дивлячись на цей подарунок я і сьогодні згадую школу, дитинство, юність і цих прекрасних дівчаток, сьогодні я думаю, що знав їх, на жаль, недостатньо, – спасибі Вам, дорогі.

До речі, Параска Володимирівна Бондаренко працювала вчителькою початкових класів, вона вчила Надію Матюшенко, Лілю Кравченко, Мілу Ніколаєву, Полю Погорілу, Олю Вознюк, Галю Олійник.

Мама Параски Володимирівни проживала в селі Юркове і називали її по-вуличному баба Бондарка, я ледве її пам'ятаю, а товаришувала вона з моїми бабусями Степанидою Тарасівною і Гафією Миронівною.

Поховані Параска Володимирівна та її брат Павло Володимирович Бондаренки в місті Ватутіно. На жаль, Параска Володимирівна нащадків не залишила.

Всі подарунки, про які я написав, дарували мені на 16 років. Щасливий то був час, на жаль, його не повернути назад.

Розділ 17

ЖИТТЄВИЙ ШЛЯХ СЕРЕДНЬОГО СИНА ІВАНА ІВАНОВИЧА – ОЛЕКСАНДРА

В 1961-62 рр. ми закінчили будівництво будинку. Через рік молодший брат Володимир вступив у перший клас Товствівської середньої школи, його вчителькою була Оксана Филатівна Животченко (Шелестенко). Вчила Оксана Филатівна Володю до 1963 р., а подальше навчання він продовжував в Моринській середній школі, 10 класів якої закінчив в 1971 р., до цього ми ще повернемося.

Так сталось, що я закінчив 3 класи в Моринській початковій Кривенківській школі і продовжив навчання в Товствівській середній школі, а Володя, навпаки – закінчив 3 класи Товствівської і продовжив навчання в Моринській середній школі.

В 1962 році я закінчив Товствівську середню школу з непоганими оцінками і знаннями. В цей же рік поступив в військове училище і 15 років віддав службі в лавах Радянської Армії, в військах ППО, військове звання – майор.

22 листопада 1977 року я був уже цивільною людиною. По запитанню товаришів пішов працювати в меблеву та деревообробну промисловість – Запорізьке обласне деревообробне об'єднання «Запоріжмеблі». Цивільний трудовий шлях в об'єднанні закінчив на посаді заступника генерального директора об'єднання. Працюючи довгі роки на цій посаді, вніс солідний внесок в розвиток і життєдіяльність колективу і об'єднання в цілому.

Після розпаду СРСР і промисловості України працюю заступником директора фірми в місті Запоріжжі.

Коли мова зайшла про одруження, мені на той час було 25 років. Я мав деякий життєвий досвід, освіту і право завести сім'ю.

До цього часу в мене збереглися листи батька, в яких є немало розумних порад. Частина їх я публікую, від них може бути користь молоді, як чоловічій, так і жіночій статі.

Користуючись правом вибору і враховуючи особисті інтереси, спостереження, мене вибрала Аліна Іванівна Пігарева, 30.09.1946 р. народження. Публікую батьківські поради, написані особисто його рукою, – рукою Івана Івановича:

Я дозволю собі помістити в свою працю, яка стала для мене до- сить важкою і майже не посильною, як для початківця, невеличку копію листа, написаного мені з дружиною. Цей лист написала мама – Катерина Павлівна, вона часто писала листи, піклуючись про нас, наше здоров'я, справи, навчання, роботу і т.п., як дбайли- ва мати.

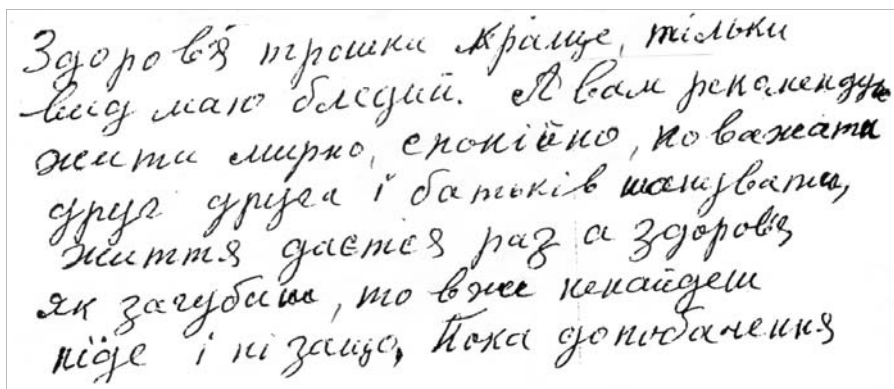
Я ніколи не забуду її материнську турботу, хвилювання, навіть не завжди виправдане. Наприклад, я збираюсь їхати в місто Запо- ріжжя зранку, а на сидінні автомобіля лежить завернута в одягло з гарячою водою грілка, щоб зігріти сидіння.

Такий характер був і в батьків Аліни – Івана Георгійовича та Та- мари Семенівни. Дбайливими були й мами моїх товаришів Юри Свердліченка, Петра Чепеля та батьків дружини меншого брата Во- лодимира – Михайла Романовича та Віри Семенівни. І ми довіку їм вдячні за це.

Про наших мам Михайло Поплавський співає:

*Мамо, мамо, вічна і кохана,
Ви пробачте, що був неуважний,
Знаю, ви молилися за мене
Дні і ночі сива моя нене...*

Власноручно мама пише після епідемії грипу:

*Здоров'я трошки краще, тільки
всесу маю бледий. Я вам рекомендую
жити ширко, спокійно, не вахати
друг друга і батьків шашувати,
життя дасть раз а здоров'я
як загубили, то вже некайдеши
ніде і ні за що, бока допобачення*

Наступний лист, написаний рукою тата, з приводу не можливос- ті зустрітися із сватами в м. Запоріжжя.

В отношении поездки в Эндромте?
Скорее получится поездка, что Иван
Еремьев и Гатаман Сели. придут к нам
поехать. Дело в том что я сейчас
совсем ввязан в работу. Через Чус
наше приезда с больницы на самом
ефрейманский реду. мы обсервировать (как в 1966).
Нога, как обваренная в кистях. Когда
за работу и разговор не, более и тем
как на ковре, не знаю куда девать.
Но думаю еще и это незначительное
высказываю. Не знаю только что это
может для работы дела. Так что на
неизвестный срок я не езжу, это
точно.

С.В.В. поговорили и наиболее подходящие
варианты нашей это приезд к нам
наших сваров. Планируйте свои дела и
работу приезжают к нам на ефрейманский
сваров, с кем дело и Гатаман.

В нас бр/мн был очень хороший друг.
Воздух сейчас лучше. На картах
не могу выкопировать карты изобретения одним
Экран и наша работа.

Экран - новое средство ловли рыбы,
новое и интересное и у Вас. Планируйте
об этом изобретения в больнице.

До свидания. С уважением

Иван

10. VIII. 75

Такі серйозні обличчя бувають не завжди. Аліна Іванівна – наречена, Олександр Іванович – наречений, дружка нареченої Людмила Іванівна, боярин Олександр Іванович – так сталося, що всі Івановичі. Перед одруженням в Палаці урочистих подій. 18.10.1969 р., м. Запоріжжя

Ті ж самі діючі особи. Церемонія одруження продовжується

**Традиційне шампанське після роспису.
18 жовтня 1969 р., м. Запоріжжя, Палац урочистих подій**

А це вже все. Головні урочистості закінчилися. «Судьбы свершился приговор...»

**Зліва направо: Віктор Фоменко, Аліна – дружина, Олександр – чоловік,
Раїса Кучеренко – двоюрідна сестра Аліни.
Другий ряд – Олена Ковалевська – двоюрідна сестра Аліни,
Людмила Будко – двоюрідна сестра Аліни,
Олександр – боярин, Тетяна Пігарева – сестра Аліни,
Віктор Павлов – мій товариш, Валентина Основа – подруга Аліни**

Покладення квітів до пам'ятника В. І. Леніну.
І все це 18 жовтня 1969 р., м. Запоріжжя

«Ах эта свадьба...»

Ковалевська Р. В. – двоюрідна сестра нареченої, Будко Л. І. – дружка, двоюрідна сестра нареченої, Шевченко (Пігарева) Аліна Іванівна – наречена, Шевченко Олександр Іванович – наречений, Олександр Іванович – боярин.
Другий ряд: Фоменко Віктор, Ковалевська О., Основа В., Пігарева Т. І. – рідна сестра нареченої, В. Павлов

Перший ряд: Пігарева Т. І. – сестра, Пігарева (Костенко) Тамара Семенівна – теща, Пігарев Іван Георгійович – тесть, Басвський Владлен Володимирович – старшина ескадрильї, син військово-транспортного полку 22650.
Другий ряд: Антоніна Грінко – дружина заступника керівника ПДС полку, Олександр Шевченко, Шевченко (Пігарева) Аліна Іванівна, Крючков Борис Сергійович – підполковник, заступник старшого військового представника ВП 1255 МО, Антоніна Падлова – дружина капітана Падлова – техніка ескадрилі, Шлянніков Микола Олексійович – майор, керівник штабу, Ковалевська Олена Володимирівна – двоюрідна сестра нареченої

Нехай це буде трохи сентиментально, але мені хочеться помістити деякі фотокартки – це пам'ять про молодість, про зустріч з нею. На травневі свята в 1972 році до нас в гості приїхав мій старший брат Валентин і ми виїхали на природу в сосновий ліс під Канівським. Накрили стіл, вірніше «розстелили газетку». Наша «малічкана деліська», що в перекладі на мову дорослих означало – маленька дівчинка, з таким ентузіазмом, запалом, навіть, слово важко підібрати – схватила кусок сала і закричала: «Гакка». Це було потішно. До речі, якщо Наталю запитували, як її звати, вона відповідала: «Татіті».

Ця «малічкана деліська» свої самостійні перші кроки зробила 9 травня 1972 року за адресою: м. Запоріжжя, вул. Кооперативна, 6, де проживали батьки Аліни.

В. І. Шевченко, А. І. Шевченко (Пігарева), О. І. Шевченко, Н. О. Шевченко, 9.05.1972 р., с. Канівське, Крутоярське лісництво

У нас багато є потішних і красивих фотографій, але ця подобається мені особливо. Наша дівчинка ще маленькою побачила немало світу. Побувала неодноразово на Азовському, Чорному, Каспійському морях, на озерах Ріца, Севан, річках Кубань, Кура, Аракс, об'їхала весь Кавказ і т.п. Звичайно все, що дороге і збереглося в пам'яті, описати і проекспонувати неможливо, потрібно було б міняти вектор книги.

1972 р., м. Запоріжжя

Наша дівчинка любила подорожувати, любила подорожувати і її мама.

Вона любить ліс, природу, особливо збирати гриби. Раніше ми часто відвідували Черкащину з цього приводу.

Хотілось би зробити ще одне доповнення, це вже чисто сімейне, а може хто занадто сильно любить своїх дітей, та внуків – йому сподобається і сам згадає перші в житті слова своїх нащадків.

Щоб не забути ці перші дорогі слова, я вирішив їх увіковічити.

Ми вже згадували перші слова внучки Івана Івановича – Наталі, а тепер я доповню її репертуар.

Наталі часто просила в дитинстві, у віці приблизно двох років: «Папа сделай мне маличкуну деліську». Для цього я клав Наталі в покривало, брав за чотири кінця і імітував гойдалку, при цьому ми наспівували пісню, це була наша особиста спільна творчість: «А-а-а, ля-ля-ля, кукока, таптіті. Малічкана деліська, попіськунькінька в какалятню...»

В перекладі на язык дорослих це звучало так: «Куколка, маленька дівчинка попісяла у кроватку».

Ще вживались слова: «Даль мне мадюю», – «балісько». Хляпа, Хлявік – це Славик Воробійов, товариш дитинства Наталі, син наших давніх друзів Наташі і Олександра Воробійових, з якими нам приємно зустрічатись до цього часу. Останнє, думаю, що переклад не потрібен – «мадюю» – лимонад, «балісько» – яблуко.

У внуків був свій сленг, якщо їхати на машині, один з них говорив: «Я бі-бі», то другий «А я абі-бі».

Чи, наприклад, купатись, один говорив: «Я пу-пу», другий «Пкапка». Ян говорив: «Дай мне кропку». Це слово мало багато значень. Коли задавали питання, де вона, він показував рукою на стелю і говорив: «Там, внизу». На куклу хлопчик говорив «кохла».

Прошло не так багато часу, а я не зовсім пам'ятаю, які слова належали, якому автору, але із задоволенням згадую і посміхаюсь, а на душі стає так легко.

Плине час, діти вже впевнено говорять слова не на нашій рідній мові, а на англійській, німецькій, турецькій, а ті перші, самі дорогі в моєму житті слова, забуваються, але для мене вони святі. Я постаруюся їх не забути, на них у мене пам'ять хороша.

Читачу може показатись, що занадто багато уваги я звертаю на себе і це не дуже скромно, але користуючись правом «письменника» і видавця книги, що хочу те і роблю. Звичайно це жарт. Я намагаюся сильно не виставляти, можливо не завжди це виходить, хай пробачає мене читач.

На цей раз мені хотілось би описати два екстремальних випадки з дітьми та онуками. І так, ближче до діла. Це було в 1973-74 році. Наталі на той час було 2-3 роки, вона уже гарно говорила і не тільки ходила, але й бігала. Життя в нашій сім'ї та країні було нормальним, і якщо не кожен п'ятницю, то досить часто ми мали можливість після роботи на вихідні виїжджати на Азовське море. Від міста Запоріжжя це в середньому 200 км.

Одного разу, в п'ятницю, ми виїхали на море пізно і на березі моря в районі села Ботієве були о 23-й годині. Погода була чудова. Ми не стали ставити палатку, а розклали постіль прямо на траві і лягли спати. Берег моря в районі Ботієве був обривистий, місцями висота обрива досягала більше 10 метрів, а якщо стояти на відстані 50-100 метрів від обрива, то здавалось, що його немає.

Прокинулись на сході сонця в чудових запахах степових трав, наша «малічка делійська» Наталі побігла з радісним криком: «Мама, моле», – в сторону моря, а розташувались ми від обрива метрів 10-15.

Я на карачках ледве наздогнав Наталі, але цей випадок я не забув ніколи – страху набрався вдосталь.

Другий екстремальний випадок стався в місті Хургада на Червоному морі, куди я поїхав з онуками Яном та Аліною. Наш готель був розташований метрів за двісті від моря. Відносно сервіса я описувати не буду, одним словом, «Все включено», сервіс на достатньо високому рівні. Від берегової лінії приблизно 100 метрів, глибина від півметра до двох метрів, а далі обрив до 75 метрів в глибину. На рей-

ді стоять океанські судна розміром в 9-етажні будинки. Дуже красиве дно біля берега, коралові рифи, рослини, риби різних кольорів, яких ми годували прямо з долоні. Дивно, але це так.

Одного разу я з Яном і Аліною пішли купатись з містка, де раптово починається глибина і стоїть вишка для стрибків у воду. Діти по одному стрибали, покупались біля вишки і вийшли на міст. Вирішив і я стрибнути з вишки. Течія мене віднесла метрів на 25 від вишки і з такої відстані я ледве доплив. Звати на допомогу було незручно, а тут нікому ні до кого не було діла, всі притримуються прислів'я «Спасение утопающего, дело рук самого утопающего». За день до нас, тут потонув відпочиваючий з Росії і ніхто не поворухнувся. На наступний день на містку з'явився черговий рятувальник. Коли в моєму становищі опинився відпочиваючий, я силою заставив рятувальника виконувати свої обов'язки.

Я довго думав, з якої причини мені стало так погано, і на кінець зрозумів, що під час стрибка вода попала в органи дихання і я міг би стати їжею для тих незрівнянно красивих риб. Коли я подумав в якому становищі залишились би дев'яти-десятирічні діти, мені стало набагато гірше, чим у воді. Щоб з ними було, кому вони потрібні? От до чого могла призвести зухвалість і необережність.

Набережна р. Нева. Експерсія в м. Ленінград. О. І. Шевченко
та А. І. Шевченко, м. Санкт-Петербург

А на цих фотографіях Наталі з мамою, бабусею Катериною Павлівною та сестрою Тетяною Рибалко відвідали місця, які в дитинстві топтав «малими босими ногами» Т. Г. Шевченко.

Таня Рибалко, Катерина Павлівна, Аліна та Наталі біля дуба в с. Будище. 1977 р.

**Таня Рибалко, Наталі Шевченко,
А. І. Шевченко, К. П. Шевченко
біля музею Т. Г. Шевченка в
с. Шевченкове, 1977 р.**

**Наталі Шевченко, Таня Рибалко
біля хати дядя, в якій навчався і працював
малий Тарас, с. Шевченкове, 1977 р.**

**На садибі музею. Раніше вона належала батькам Т. Г. Шевченка. Наталі Шевченко,
Таня Рибалко, К. П. Шевченко, О. І. Шевченко, с. Шевченкове, 1977 р.**

Камінь на місці, де стояла хата батьків Т. Г. Шевченка в с. Моринці.

**Олександр Іванович Шевченко,
Аліна Іванівна Шевченко
(Пігарева), Наталка
Олександрівна Шевченко,
Валентин Іванович Шевченко.
Літо 1972 р.**

На цей час маю дружину Шевченко (Пігареву) Аліну Іванівну, 30.09.1946 р.н., дочку Наталі, 13.07.1971 р.н., онучат-двійнят Яна та Аліну, 1.05.1994 р.н. – студентів 5-го курсу медичного та національного університетів.

Катерина Павлівна Шевченко на порозі літньої кухні, робоча обстановка, с. Моринці, 1977 р.

ПРОДОВЖУВАЧІ РОДУ ШЕВЧЕНКІВ

Мене справедливо переслідують потуги породої за своїх вунців Іня та Аїну і дошку Каталі. Наталія має два зипоми про вунцу оевіту, волозі потирбля ідишамі. Не відстають від неї, а мовамо вої переландють діти Аїна та Іня. Вони суремітко кризуть камінь кауці, особливо в чвану виділяється Іня серіозне значення віддано ікоземним ідишам.

Я вивенкий, що з таким каурою вони добються чуні значних чешків в пелті, а це саме вище каурою Затькам.

Нехай вобачас мене дошка Каталі, і люблю Аїну та Іня мовамо більше пил і і.

Думаю це обасило. і ~~коженна~~ ^{своїх} це кресто. Толмичи молодості: кедзотка увале до дітан із за зайкості, та інші коменси по моїм поларам повенкі бїти коменсовані вунцам, бораи треба поверотати, в цьому я переконаний.

Я каваю, що коженна людина зрілого віку аналізують, проідекий шлах свого пелті ракуе, що вона повенка бїти досадити в пелті більше, пил франтатно досадля, мовамо і памілюю, але про себе думаю самі так. Ативне пелті прошю. пою зунів досадити, тело досад. Мовамо це і не сиремко, але думаю, що мїа би досадити і більшого. Темп сається одне, зробити все щоб діти та вунци бїти більш чешіемими та досадити в пелті більш високх чешків як їх бачки. Діти та вунци це саме більше наше багатство і вних потрібно влопувати свої сили, чешкі, кошту і т.и. Можемо вони це не забудуть і оцінять. ^{Завданя} ~~Завданя~~ ^{Завданя} не менше трох разів особисто повести їх за кордон. Це завданя я виконав.

Я впевнений, що буде доречно розмістити фотографії цих достойних дітей та онуків, а впершу чергу їх мами.

Пройдуть роки і, можливо, нащадкам буде приємно подивитись на своїх бабусь і дідусів, і показати їх своїм товаришам.

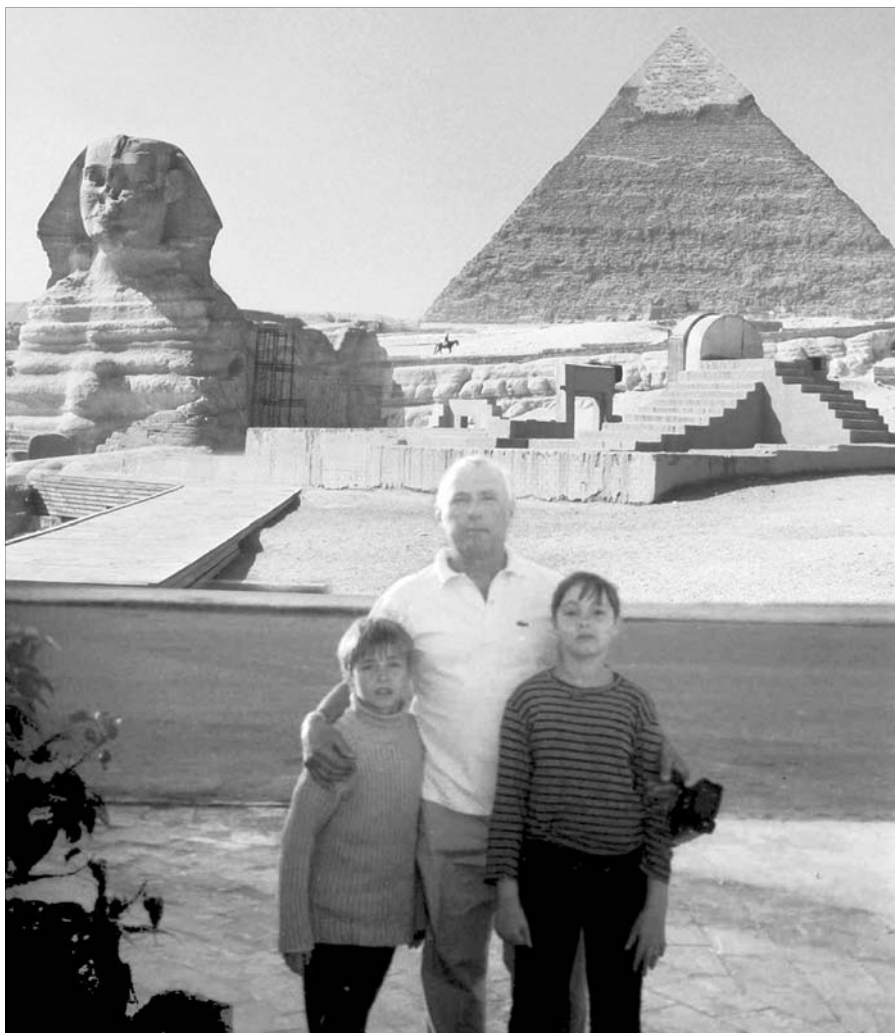
Наталі

Якщо бути відвертим, то можна сказати, що як у кожній сім'ї, другий раз ми з'ясовуємо стосунки, стараємось навчати одне одного, із «правди» кожного робити середнє арифметичне, щоб ніхто не був обділений, але все це без напруги і сліз. Для нас важливо головне – ми любимо один одного, турбуємось, допомагаємо один одному, а це головне.

Мені важко визначитись, яка з фото подобається мені більше, тому це я вирішую таким чином.

Відпочинок, м. Хургада, Єгипет, готель Си лайф, Си Клаб

Цей краєвид являється візитною картою Каїру і Єгипту в цілому. На фоні статуї Великого Сфінкса і піраміди Хеопса зліва направо Ян, Олександр Іванович, Алінка, коли вони були зовсім маленькі, то називали себе Ясісь і Люсісь, то це вони наші з бабусею Аліною найдорожчі внуки. Єгипет. Каїр

Я демонструю докази виконання завдання, яке сам собі поставив.

Так ми побували в Африці, Середній Азії. Сподіваюсь ці поїздки залишили приємні спогади для Аліни та Яна. В пам'ять про ці поїздки залишилось багато фотографій, товаришів, і я їх демонструю:

Ян Семеновський, О. І. Шевченко, Аліна Семеновська

Ян, Аліна Семеновські

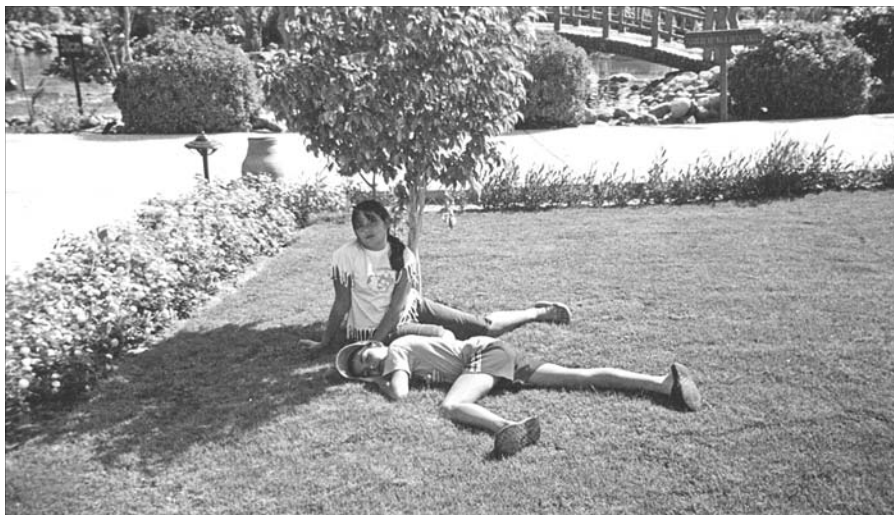

Ян, Аліна Семеновські

Ян, хлопчик з Англії, Аліна, м. Шарм-Ель-Шейх. Єгипет

Дідісі, бабася – так називали маленькі внучата дідуса і бабусю. А це виконання обіцянки. Дідісі обіцяв три рази звозити онучат на відпочинок за кордон. М. Хургада. Єгипет.

Аліна, Ян Семеновські. Африка

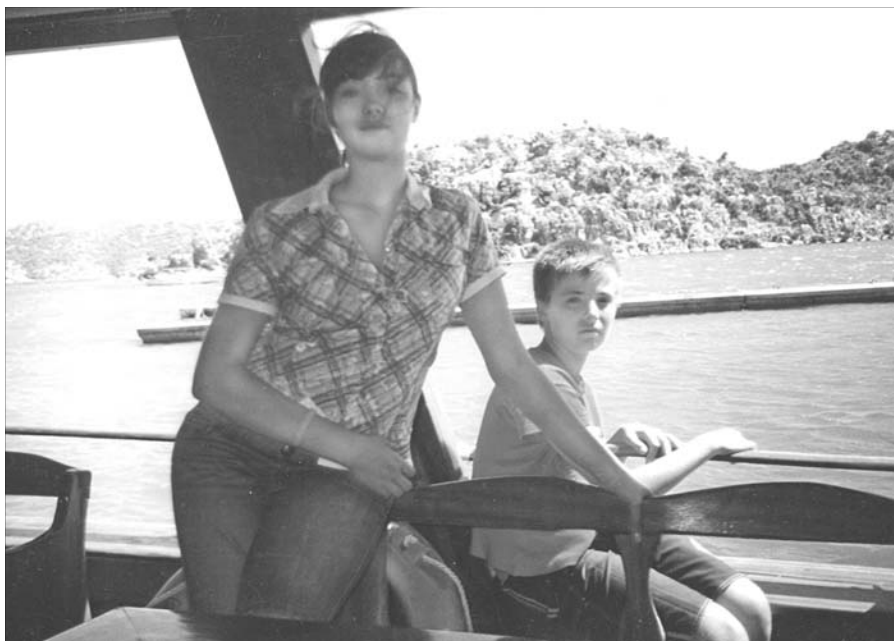
Аліна Семеновська. Африка

Аліна Семеновська
Відпочинок. Турція. 2009 р.

Ян, Аліна Семеновські
Відпочинок. Африка

Аліна, Ян Семеновські. Турція, 2009 р.

Ян, Аліна Семеновські, Африка

Памятник Святому Миколаю Чудотворцю.
О. І. Шевченко, Я. В. Семеновський.
2009 р. Турція

Внуки із задоволенням купались в Червоному Середземному та Егейському морях, побували в містах Єгипту: Каїр, Олександрія, Хургада, Луксор, Шарм Ель-Шейх та в містах Турції: Стамбул, Белек, Кімер та інших.

Так ми побували два рази в Африці, а також в Турції. Дітвора залишилась задоволена. Зараз онуки стали старші, у них з'явилися свої справи, проблеми, пов'язані з навчанням, і мої пропозиції відвідати міста Санкт-Петербург, Москву, Мінськ, Далекий Схід залишаються поки не реалізовані.

Зліва направо: Олександр Шевченко, Людмила Шевченко, Аліна Семеновська, Денис Семеновський – двоюрідний брат Аліни і Яна. Другий ряд: Андрій Шевченко, Володимир Шевченко, Наталі Шевченко, Ян Семеновський, Руслан Шевченко. Місто Бердянськ, пляж бази відпочинку «Янтарь». 2009 р.

Наталі, Андрій, Руслан Шевченки. Аквапарк, м. Бердянськ, 2009 р.

Я мав дружні відносини з Кім Михайловичем Ярославським з часів, коли він ще працював директором Запорізького арматурного заводу і по мірі необхідності ми допомагали один одному. Коли Кім Михайлович займався аквапарком в м. Бердянськ, інколи запрошував нас в аквапарк, за що йому були особливо вдячні мої онуки.

Випускний бал. Ян закінчив 11-й клас, Аліна коледж. Наталі Шевченко-Семеновська, Аліна Семеновська, Ян Семеновський, Олександр Іванович Шевченко, Аліна Іванівна Шевченко. Місто Запоріжжя, 2011 р.

Зліва направо: Ян Семеновський, Віктор Кемкін, ці два хлопчики з 8-го класу друзі, сидять за однією партою і до цього часу. Зараз вони вже на шостому курсі Запорізького Національного Медичного університету. По їх відношенню до навчання ці хлопчики будуть непоганими лікарями. Деякі завідуючі кафедрами університету говорять, що це майбутні лікарі від Бога, тільки б не схилили. Своїм серйозним відношенням до навчання і життя вони заслуговують поваги. Територія університету, м. Запоріжжя. 2011 р.

А. І. Шевченко, О. І. Шевченко, стоять Аліна, Ян, Наталі Семеновські – наша сім'я. День народження Аліни Іванівни, м. Запоріжжя, 30.09.2015 р.

Можливо, багато уваги я звернув на свою сім'ю, але думаю, що для історії буде нормально.

Мій тато, Іван Іванович Шевченко, був знайомий з внучкою Наталі, моєю донечкою, а от з правнуками Аліною та Яном доля розпорядилась так, що зустрітись не вдалось. Чи вони пізно народились, чи тато рано нас залишив, але сталося так, як сталося.

Моїй мамі пощастило тримати на руках правнуків і няньчити їх, а татові таке щастя не випало, не дожив.

Після закінчення школи я невинувато рідко бував в с. Товста, і то мабуть перший раз через 16-18 років, так закрутило життя, що і з родичами підтримував зв'язок по телефону та листами. Якщо траплялась можливість вільного часу, прямував у село Моринці допомогти батькам. При можливості приїздив в село Товсту провідати свого доброго, душевного, приємного в спілкуванні шкільного товариша – Петра Петровича Чепеля. На превеликий жаль, зустріч з ним вже неможлива.

**Аліна Іванівна Шевченко (Пігарева), Олександр Іванович Шевченко,
Наталка Олександрівна – (Малічкіна Деліська) на руках,
Пігарева Тамара Семенівна – мама Аліни, Валентин Іванович Шевченко,
Іван Георгійович Пігарев. Місто Запоріжжя, 11 квітня 1972 р.**

**Аліна гладить нашого улюбленого песика «Колобка».
Своїм характером та діями, пес змусив усіх поважати і любити його. Коли
знаєцька «Колобок» пропав безслідно, у нас був шок.**

Товариші

Я продовжую демонструвати фотографії нашої родини. Сам собі пропоную приділити увагу і своїм товаришам дитинства та юності.

Я впевнений, що зробив правильний вибір відносно товаришів, вони були чемні, достойні уваги і подобались моїм батькам, а це було не так просто. Крім того, ці хлопці ніколи мене не підводили.

Я завжди їх цінував понад усе і впевнено стверджую, що по своїм якостям, вони були вище і краще мене.

Петро Петрович Чепель, Юрій Васильович Сverdлiченко, Іван Михайлович Олексiєнко, Володимир Іванович Шевченко. 1963 р., с. Товста

Уже 2 роки як немає Петра Петровича Чепеля. Золоті руки мав мій товариш. Після себе залишив дві дочки, внуків та дружину Тamarу.

Мрія Юрія Васильовича Сverdлiченка збулась, він багато років ходив капітаном на кораблях риболовецького флоту, яких тоді налічувалось 262 і Україна по вилову риби займала третє місце в світі. На сьогодні, на жаль, залишився лише один корабель із вище названої кількості.

Останній раз із своїм братом Володимиром у гостях у Юри і Тамари в м. Севастополі, де вони проживають, ми були в 2013 році.

Ваня Олексiєнко – полковник танкових військ із дружиною Галиною Миколаївною проживають в Санкт-Петербурзі, запрошують неодноразово погостити у них.

Володимир Шевченко, мій молодший брат, полковник МВС, пенсіонер, проживає і працює в м. Черкаси. Я не обділю брата увагою, ми ще повернемось до нього.

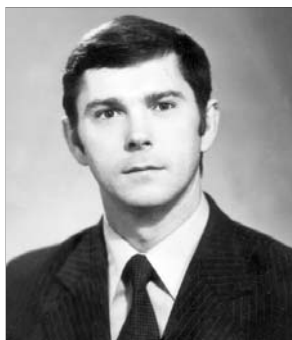
Петро Петрович Чепель, Юрій Васильович Свердліченко, курсант військового училища Олександр Іванович Шевченко, Володимир Іванович Шевченко, с. Товст, 1963 р.

**Юрій Васильович Свердліченко,
Олександр Іванович Шевченко, с. Моринці, 1960 р.**

Мій товариш по службі у військово-транспортному Рижському полку 22650 Федченко Андрій Полікарпович, його дружина Рая і дочка Марина. Кубанські козаки – станція Старотитарівська. Останній раз ми зустрічалися в 1980 році. Дстойна людин – ТОВАРИШ надійний

Володимир Петрович Лойко.
Працював у партійних органах м. Запоріжжя.
Після закінчення Вищої партійної школи працював у м. Ужгород.
26.07.1947 р. – 19.10.1998 р.

Петро Тимофійович, Володимир Петрович, Галина Іванівна Лойки, м. Ленінград, 24.05.1951 р.

Олександр Петрович Лойко.
Після закінчення Одеського Вищого артилерійського училища служив у військах, службу закінчив у званні підполковника. продовжує працювати.
9.06.1955 р.н.

**Петро Тимофійович Лойко,
3.06.1922 р. – 12.05.2007 р.**

Учасник Великої Вітчизняної війни Петро Тимофійович Лойко нагороджений багатьма урядовими нагородами. Орденом Олександра Невського молодий лейтенант артилерії нагороджений за форсування р. Дніпро біля м. Верхньодніпровськ.

Невеликий підрозділ, яким керував П. Т. Лойко форсував р. Дніпро утворив плацдарм, фашисти оточили підрозділ з метою знищити його. Коли закінчились боеприпаси і люті атаки фашистів нічим було відбивати лейтенант Лойко П. Т. вогонь артилерії Радянських військ визвав на себе. Місто Верхньодніпровськ радянські війська взяли.

Після важкого поранення і госпіталю Петро Тимофійович наздогнав свою частину. Можливо цей епізод і ліг в основу сучасного фільму «Батальйони просят огня».

Якщо їхати по трасі Дніпропетровськ – Дніпродзержинськ – Кременчук і зараз на крутому березі над р. Дніпро, як пам'ятник тим суворим рокам незламного героїзму наших батьків та дідів, стоїть пушка.

Їдучи по цій трасі я завжди там зупиняюсь з подякою героям і дивлячись на р. Дніпро в думках малюю картини тих смертельних боїв.

Військову службу в званні полковника артилерій Петро Тимофійович Лойко закінчив на військовій кафедрі Запорізького машинобудівного інституту, який закінчив його старший син Володимир.

Ще багато добрих справ для людей зробив Петро Тимофійович працюючи на керівних посадах Запорізького виконкому міста Запоріжжя.

По ходу дій пригадав ще одну фразу мого меншого брата Володимира. Коли ми сім'єю трапезничали, Володя, торкаючись пальцем хліба, давав команду: «Подай мені оцей кусок хліба». У присутніх це викликало добру посмішку.

Це фото одногрупників, товаришів по інституту.

Олександр Іванович Алексєнко – мій найкращий з друзів, О. І. Шевченко, В. Б. Молчанов, А. М. Пацуля, О. В. Ромілович, Н. І. Сербін, В. Н. Глінська, С. І. Селіна, А. Н. Пасечніков, Л. Г. Левін, Т. Г. Новікова, А. А. Кіріяк, А. А. Жаховська, А. М. Бражнікова, Н. П. Кайола, А. П. Кіяшко, Л. І. Антонова.

Саша Алексєнко – друг, товариш і брат, рідкісна по характеру і доброті людина, таких просто не буває. У нього не було ворогів, про нього ніхто поганого слова за все життя не сказав

Олександр Іванович Алексєенко гідний того, щоб про нього говорити і писати без кінця. На цьому фото з Олександром його син Серьожа, на той час курсант Вищого Одеського Морехідного училища. Мабуть, уже 20 років Серьожа капітан далекого плавання, на кораблях різних країн світу, на превеликий жаль, не наших

Наш товариш Соколов Геннадій, Надія Алексєенко, мама Михайла (виглядує із-за ширми) і Сергія та дружина Олександра Алексєенка, а це, в півоберта, Олександр Шевченко

Реєстрація Дмитра Соколова, хлопчика якому сьогодні під 30 років. Цю дорогу вагу кума Лариса Погостінська передає батькові Геннадію Соколову, а куми Олександр Шевченко та Алла Соколова при цьому. На жаль, серед нас немає ні Олександра Алексеєнка, ні Геннадія Соколова

Не мало серед товаришів було військових у званнях вище і нижче мого, але ми цінували один одного не по кількості і розмірах зірок на погонах, а й по людських достоїнствах.

Довгі роки ми товаришували з сім'єю учасника Великої Вітчизняної війни полковника Петра Тимофійовича Лойко. Його дружина Галина Іванівна завжди з задоволенням зустрічала нас з Аліною. Їх сини Володя і Саша надійні товариші. Не дивлячись на різницю в віці, нам завжди було приємно спілкуватись. На жаль, Петру Тимофійовичу та Володимирі Петровичу уже декілька років ми покладемо квіти до пам'ятника.

Довгі роки ми товаришували з сім'єю учня Івана Івановича, земляка, полковника, заступника командира полку транспортної авіації Проценка Петра Яковича, полковника Фірсова Івана Кириловича, із старшим військпредом 1255МО полковником Бережним Карлом Михайлович, сином військово-транспортного полку 22650 Баєвським Владленом Володимировичем, майором Шлянніковим Миколою Олексійовичем.

Довгі роки підтримуємо добрі товариські зв'язки з Георгієм Степановичем Михайловим, Миколою Андрійовичем Гайдашом та багатьма іншими, і тими, про кого я не написав, але згадую досить часто: «Где же вы теперь, друзья-однополчане...?» Багатьох із вас вже немає. Після розформування полку транспортної авіації закінчилися і зустрічі на день полку і Радянської армії.

Особливої уваги заслуговує і мій надійний товариш, дружба з котрим перевірена роками, офіцер Радянської Армії Законов Володимир Васильович.

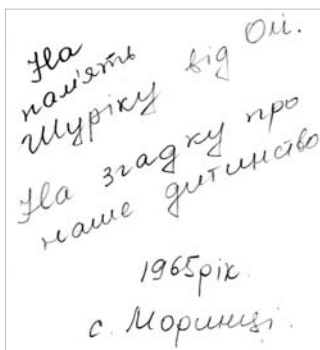
Мені дуже хотілось би зустрітись з друзями дитинства в селі Моринці, біля Мориного ставка, в саду:

Галиною Гордієнко, Ольгою Мозговою, Людмилою Шульгою, Юрою Свердліченко, Людмилою та Леонідом Іщенками, Василем Відоменко, Ніною та Настею Ковбасенко, Василем Нечаєм та іншими, з ким в дитинстві пасли кіз, ловили рибу, збирали лікарські рослини, топтали босими ногами траву в красивих садах та ярах села.

Де кілька років назад цю ідею хотіла втілити в життя Оля Мозгова, але зненацька захворіла і забрала її разом з примарною довгоочікуваною ідеєю. Галочку Гордієнко я мрію зустріти все життя, але поки мені непощастило. Сподіваю, час ще є.

Шановні товариші!

Шануйте рідних, близьких, товаришів поки вони є, завжди намагайтесь зустрітись, не шукайте причин, щоб не зустрітись, а потім жалкувати.

Оля Мозгова, с. Моринці, 1965 р.

Читайте та згадуйте своє дитинство. Воно було неначе вчора, а скільки трапилось подій за цей час

Згадуючи своїх товаришів, а вони як правило являються і товаришами сім'ї не чемно було б не згадати сім'ю Воробійових – Олександра Сергійовича та Наталії Анатоліївни.

Дружні відносини почались з молодих років і започаткували їх Аліна Іванівна та Наталія Анатоліївна.

Вони навчались в одному навчальному закладі, працювали на одному підприємстві, часто прогулювались з дітьми-однолітками – Наталі Шевченко та Славик Воробійов. Потім до їх колективу приєдналися чоловіки – два Олександра.

Сумісні відпочинки на морі та інші масові заходи зблизили сім'ї таким чином, що на сьогодні практично всі сімейні заходи, завжди проводяться разом. Ми часто згадуємо поїздку на Азовське море мотоциклом з коляскою в кількості трое дорослих і двоє дітей. М'яко кажучи – це молодість.

Особливу подяку на все життя, якщо чемно буде сказати, особисто від мене і звичайно від всієї нашої родини, Наталія Анатоліївна одержала за безцінну допомогу у вихованні наших внуків-двійнят Яна та Аліни. Зразу після їх народження моє завдання було в прасуванні підгузників та простинок і я з цим завданням ледве справлявся. На той час памперсів ще не було.

Наталія Анатоліївна практично добровільно зайняла посаду мами № 2. Сердечне спасибі їй на все життя.

**Подруги юності (молодості) Аліна Іванівна Шевченко,
Наталі Олександрівна Шевченко, Наталія Анатоліївна Воробійова**

Зліва направо: Наталія Анатоліївна Воробйова, Олександр Іванович Шевченко, Олександр Сергійович Воробйов, Аліна Іванівна Шевченко

Зліва направо сидять: Аліна Семеновська, Лариса Олександрівна Костенко, Наталія Анатоліївна Воробйова. Стоять – Наталі Олександрівна Шевченко, Віктор Васильович Костенко, Аліна Іванівна Шевченко, Олександр Іванович Шевченко, Ян Вікторович Семеновський, Володимир Васильович Законов, Алла Миколаївна Законова

**В. І. Шевченко, Т. В. Вікнянська, Ян Семеновський, О. В. Покинсьборода
з внуком Антоном, В. О. Вікнянський. С. Зелена Діброва. 2004 р.**

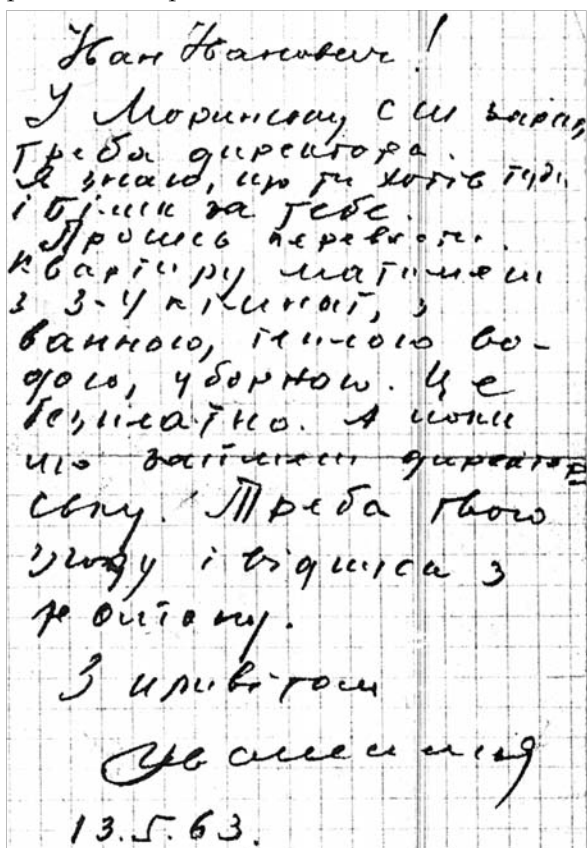
Ці фотографії зроблені під час чергової поїздки на Черкащину, по місцях незабутнього дитинства та юності. Зустрічі з родичами, друзями, які так не часто бувають, піднімають настрій, хвилюють душу, роблять тебе молодшим.

**В. І. Шевченко, П. П. Чепель, О. І. Шевченко, Т. П. Чепель (Комольцева).
Село Товста. 2005 р.**

Перемагаючи труднощі життя наша сім'я проживала в селі Товста до 1963 року, поки тато працював там директором школи. 1963 рік вніс в життя нашої сім'ї великі і приємні зміни. В кінці 1962 року почалась підготовка Шевченківського краю до святкування 150-річчя з дня народження Т. Г. Шевченка. В 1963 році після деяких проволочок Іван Іванович призначений директором Маринської середньої школи і на цій посаді працював до 1977 року, доки вистачило сил і здоров'я.

Знаючи Івана Івановича Шевченка, як працівника і нащадка (правнука) Т. Г. Шевченка, від організацій та приватних осіб почали поступати запрошення очолити Моринську середню школу. Іван Іванович Іващенко, працюючий на той час головою сільської ради та Петро Васильович Білик – голова колгоспу села Моринці,

Іван Івановиче!
У Моринську с ш зарп
Треба директора.
Я знаю, що ти хотів іти
і б'єш за тебе.
Прохав переїхати.
Квартиру матимеш
з 3-4 кімнатами, з
ванною, і чимось во-
досю, уборною. Це
безкоштовно. А шовк
чи вагітності директору
сону. Треба твого
згоди і відписки з
колгоспу.
З привітанням
Своєю любов'ю
13.5.63.

аци, акумулюючи ці запрошення, вийшли з ними, не тільки на Івана Івановича, а й на організації, які вирішують ці питання.

Як бачите не завжди буває, на жаль, інколи буває і на щастя. Збереглись рукописні листи Івана Івановича Іващенко та Петра Васильовича Білика і я вперше їх оприлюднюю.

Ці листи були написані, мабуть, в похідних умовах і на скору руку. Зрозуміло, що під руками не знайшлося паперу. Ось такий почерк мав Іван Іванович Іващенко.

20/IV-63р Здравствуйте
Іван Іванович
Вайтерика Т.

Получив Ваше лист
з Іваненком мови І не-
ві в ніякої а вобизе
що я за і не тільки я
а всі за, втора я ба-
лакав з Юртенком дя.
що він велик відмовит
щоб Ви до нього прибув
давайте домовимеся
приїдьте в Моринці
а з Моринцем поїдемо
в місті до нього і там
домовимеся, ободійте
подумавши до Сибіряки
з Машанною Віскуп

А цей лист написаний особисто рукою П.В. Білика.

Ці та інші листи зіграли вирішальну роль в свідомості районного та обласного керівництва, а також і в свідомості І.І. Шевченка. Обласне керівництво однозначно заявило, якщо Іван Іва-

нович не дасть згоду на переведення директором Моринської середньої школи, то буде серйозно покараний.

Ось така серйозна обстановка назріла в 1963 році відносно посади директора Моринської середньої школи. На той час село Моринці було підпорядковане Звенигородському району, а село Товста – Городищенському району Черкаської області.

На щастя, питання вирішилось добре, так як і повинно було вирішитись. Це той випадок, коли майже всі залишились задоволені і Моринська школа, і громада села Моринці, і керівництво Звенигородського району, і Черкаської області, і Міністерство освіти і звичайно сам директор, а особливо його сім'я.

опаленням, водогonom, каналізацією, мають сучасний вигляд. Прокладені дороги з асфальтовим покриттям, які зв'язують село Моринці з райцентром, обласним центром і столицею України.

Пам'ятник воїнам, які загинули в роки Великої Вітчизняної війни, с. Моринці

Красива Моринська середня школа, праве крило якої добудовано до 150-річчя з дня народження Т. Г. Шевченка

Прикрасою центра села Моринці являється Будинок культури, збудований до 150-річчя з дня народження Т. Г. Шевченка

Звичайно, технічно ця фотографія неякісна, але вид на стареньку попівську школу, в якій проживала з 1949 до 1954 рр. сім'я Івана Івановича, чудовий. А поряд будинок культури і сад нашого дитинства, вони мають велику цінність для мого, минулих та майбутніх поколінь. Це історія села Моринці. Фото знято від Мориного ставка. А в цьому саду проходило моє дитинство з великим колективом дітей і частіше з Юрою Свердліченком. Тут в саду ми пасли кіз, ловили в Мориному ставку рибу. У цей ставок я тікав від нападу ос. Тут ми каталися на лижах, санчатах і, прийшовши вечором додому, пальта не вішали на гвіздок бо це було неможливо, а ставили їх на підлогу, вони мали форму діжки. Тут в цих красивих садах і ярах проходило наше чудове дитинство

Роботу з реконструкції села і підготовці його до святкування 150-річчя з дня народження Т. Г. Шевченка контролювала секретар ЦК Компартії України Ольга Ільківна Іващенко, племінниця Івана Івановича Іващенко, який на той час працював головою сільської ради села Моринці, а вірніше, племінниця його дружини Хтодоськи Ільківни. Всі вони уродженці села Маринці, цим досить пишалась Ольга Ільківна. Комісію з підготовки святкування 150-річчя з дня народження Т. Г. Шевченка очолював референт О. І. Іващенко – Антон Давидович Нікітов. Пізніше він працював заступником міністра лісової та деревообробної промисловості і по волі долі був моїм прямим керівником по лінії міністерства. Я, Олександр Шевченко, на той час працював заступником генерального директора об'єднання «Запоріжмеблі» і з Антоном Давидовичем був в досить непоганих відносинах.

Ольга Ільківна Іващенко – секретар ЦК КП України, депутат Верховної Ради УРСР і Верховної Ради СРСР, Лауреат державної премії, тричі нагороджена орденом Леніна та іншими урядовими нагородами

Антон Давидович Нікітов, 14.09.1918 – 13.01.2001 рр. Референт секретаря ЦК КП України Ольги Ільківни Іващенко, потім заступник міністра лісової та деревообробної промисловості УРСР

Іван Іванович Іващенко – голова колгоспу «Батьківщина Шевченка», пізніше голова сільської ради села Моринці. Під час відпочинку в м. Славяногорск, 1971 р.

9 травня 1975 року на подвір'ї Іващенко в День Перемоги. Перший ряд зліва направо: Олійник Андрій Миколайович – внук Івана Івановича Іващенко, проживає в Австралії, Тамара Степанівна – невістка Івана Івановича, Хтодоська Ільківна – дружина Івана Івановича (тітка Ольги Ільківни). Другий ряд: Василь Іванович Іващенко – син Івана Івановича Іващенко, Іван Іванович Іващенко, Микола Купріянович Олійник – сват Івана Івановича – підполковник медичної служби

Одного разу, під час бесіди, Антон Давидович запитав мене, чи маю я відношення до с. Моринці і до Івана Івановича Шевченка зокрема, на що я відповів, що Іван Іванович – мій батько. Антон Давидович загадково посміхнувся і сказав, навіть що ми раніше не говорили на цю тему. Що мав на увазі Антон Давидович, так казавши і шмилюсь загадкою.

Заступник міністра з задоволенням зауважив, що Іван Іванович багато і плідно працював у напрямку підготовки с. Моринці і Звенигородського району до святкування 150-річчя з дня народження Т. Г. Шевченка. На жаль, людей, яких ми згадуємо, серед нас вже немає, але їх добрі справи будуть пам'ятати вдячні нащадки.

Я мріяв знайти фото, де в робочій обстановці були б О. І. Іващенко, А. Д. Нікітов, І. І. Шевченко, І. І. Іващенко, П. В. Білик, але мене випередили. Бажаючих на такі фотографії було багато, але обіцянки повернути оригінали власникам вони не виконали. Добре, що Василь Іванович Іващенко по-товариськи поділився останнім, я з подякою повернув йому фотографії.

Царський уряд забороняв святкувати дні народження Т. Г. Шевченка і тим більше ювілеї, боячись, що це буде початком масових незадоволень, мітингів і т.п. Особливо царський уряд був насторожений в дні святкування 100-річчя з дня народження Т. Г. Шевченка в 1914 р. І ось наближаються дні святкування 150-річчя з дня народження Великого Кобзаря.

За рішенням Радянського уряду і ЮНЕСКО 150-річний ювілей з дня народження Т. Г. Шевченка відзначає увесь світ.

5 березня 1964 р. біля Моринської середньої школи відкрито меморіальний камінь з написом: «Тут стояла хата, в якій народився великий український поет, революціонер-демократ Т. Г. Шевченко».

Пам'ятник матері Т. Г. Шевченка Катерині Якимівні Шевченко (Бойко) з немовлям на руках в архітектурному комплексі біля Моринської середньої школи, с. Моринці

Прототип хати діда Т. Г. Шевченка Якіма Бойка в центрі села Моринці

СВЯТКУВАННЯ 150-РІЧЧЯ ВІД ДНЯ НАРОДЖЕННЯ ВЕЛИКОГО ПОЕТА

В день святкування 150-річчя, 9 березня 1964 р., в Будинку культури відбулись урочисті збори, в яких приймали участь представники сіл Моринці, Гнилець, Будище, Вільшана, Шевченкове, Вільховець, Лисянка та міст Звенигородка, Ватутіно, Черкаси і Київ. Є.М. Гольцев, редактор обласної газети «Черкаська правда», виступив з доповіддю «Вічно живи в серцях народних, наш великий Тарасе». Колгоспу «Батьківщина Шевченка», середній школі села, а також її директору, правнуку великого поета І. І. Шевченку вручені ювілейні медалі. Медаль і посвідчення мого тата зберігаються у мене в сімейному архіві.

Найбільш хвилюючим відбулося свято 1 червня 1964 р. біля пам'ятника Кобзарю, де зібралась небувала кількість людей. Сюди прибули діячі науки, культури і мистецтва із різних країн світу: Індії, Японії, Канади, Англії, НРР, Польської Народної Республіки – всього із 43 країн світу – представники п'яти континентів.

Серед учасників форуму були: письменники М. С. Тихонов, О. Є. Корнійчук, народний художник В. І. Касіян, композитори Кос-Анатольський, Данькевич, брати Майбороди, артисти Б. Гмиря, Д. Гнатюк, С. Козак, К. Огневой, А. Кікоть, Б. Руденко та багато інших видатних людей.

На мітингу виступили: голова колгоспу С. С. Харсун, письменник М. С. Тихонов, О. Т. Гончар, представник Канади Петро Прокочак. Після мітингу звучали пісні на слова Т. Г. Шевченка, учасники поклали квіти до його пам'ятника та до пам'ятного місця, де стояла хата батьків Т. Г. Шевченка.

Після цього, біля сільської ради і Будинку культури, учасники форуму посадили 150 молодих дубків. Дубок посадив і підполковник ракетно-артилерійських військ, який в 1952 р. закінчив Моринську середню школу, Шевченко Валентин Іванович, син Івана Івановича Шевченка.

Письменник М. С. Тихонов під враженням тих перетворень, що він побачив у селі, написав вірш «Моринці» і прочитав його на мітингу 1 червня 1964 р.

Пропоную вірш письменника М. С. Тихонова «Моринці», написаний експромтом:

*Признаюсь – некое смущенье
Я здесь почувствовал не зря,
Увидев Моринцы – селенье,
Где колыбель богатыря.*

*Медовых запахов настои,
Прохлада с легким ветерком.
Здесь было детство то простое,
Где дети ходят босиком.*

*Здесь жили нищие в заплатах,
Шумел помещик, кнут свистел,
Но нет уж той заветной хаты
Иная жизнь, иной удел.*

*Как будто все сменилось это
От пастуха до петуха,
По знаку вещему поэта,
По волшебству его стиха.*

*Где героини гибли рано
В своей печальной красоте –
Сейчас другие здесь Оксаны
И Катерины здесь не те.*

*И все хозяйство так богато –
В тени тяжелых тополей
Уже стоят дома, не хаты,
Машины, техника полей.*

*Все прошлое – преданья, небыль,
Одни остались тополя,
Одно всевидящее небо
И вездесущая земля.*

*Скажу, не сдерживая в сердце
Уже восторга своего:
– Великое тебе спасибо,
Земля, родившая его!*

Перший ряд: Паша Дем'яч, Максим Павлович Відоменко, Ніна Сергіївна Хамко – вчителька біології, мама мого першого товариша дитинства. **Другий ряд:** учителька Олена Соловйївна. **Останній ряд:** вчителі Савісько Прокіп Іванович, Ковбасенко Микола Вікторович. На жаль, останніх не знаю.
На фото зустріч випускників Моринської середньої школи

Важко передати почуття учасників святкування 150-річного ювілею з дня народження Т. Г. Шевченка та не тільки учасників. В суспільстві, народі, на всій планеті відчувався творчий настрій, як друге дихання. Це відмічалось і у земляків Тараса.

Так учитель Моринської середньої школи Максим Павлович Відоменко до цього великого ювілею написав вірш «Моринці», а Василь Харитонович Шкільний, 1895 р.н., 45 років беззмінний керівник хору, поклав слова цього вірша на ноти. Пісня ця сподобалась учасникам форуму та не тільки їм.

Василь Харитонович Шкільний все своє життя віддав хоровій пісні і своєю творчістю заставляв любити її й інших.

Я пам'ятаю Василя Харитоновича з 1950 року, так як разом з мамою відвідував репетиції Моринського хору, і до цього часу ще пам'ятаю слова деяких пісень. В ті часи Моринський хор займав призові місця на районних і обласних сценах. Мені дуже подобалась пісня з такими словами: «Эх туманы мои, растуманы...»

Крім того працювали драматичні гуртки, проводилися різні турніри. Я до цього часу дивуюсь активності людей, їх підйому, для мене це нонсенс. Чим був визваний такий могутній підйом народних мас? Гордістю за свою Вітчизну, перемогою над фашизмом, вірою в майбутнє? Думаю, рішучу роль зіграло все.

Я не можу собі однозначно відповісти. Страшна війна, з якої не повернулись мільйони молодих працездатних людей, зруйнована країна, знищені промисловість і сільське господарство, не вистачало промислових і продуктових товарів, але народ жив, сміявся, танцював, працював в тяжких умовах, вірніше сказати в надзвичайно тяжких умовах, залічував рани, латав дірки.

У селах не вистачало шкіл, вони були переповнені дітьми. В клубах крутили фільми, користуючись пересувними кіноустановками. На той час ще не було електроструму. Електроенергію брали від генератора, який крутив маленький двигун. Вечорами перед фільмом – танці під гармошку. Хлопці із запалом грали в волейбол.

Не терпиться мені привести для порівняння приклад, коли робітниця об'єднання, в якому я працював, пропонують в подарунок абонемент в театр, а вона відмовляється, виставляючи «серйозний аргумент»: «...Я краще огірки законсервую..!»

Але в такому вирі подій жити було дуже приємно і щоб хто не говорив, а я скажу: «Ні, наш народ перемогти неможливо, немає в світі такої сили..!»

Я приведу слова вірша Максима Павловича Відоменка «Моринці»:

*Проміння розуму людського
В село це лине кожну мить.
Село відоме всій планеті –
Йому в віках з поетом жить.*

Приспів: *Моринці, Моринці,
Славне село.
Людству поета
Навіки дало.*

*Ростуть в селі будови й люди,
Нове село, село-садок.
І верби нові посхилялись
У той оспіваний ставок.*

Приспів: *Моринці, Моринці,
Славне село.
Людству поета
Навіки дало.*

*Трудом звеличуєм Вітчизну,
Піснями славиться земля.
Уклін і дяка від онуків
В піснях тих лине до Кремля.*

Приспів: *Моринці, Моринці,
Славне село.
Людству поета
Навіки дало.*

Розділ 20

БУДНІ ДИРЕКТОРА

Так сталось, що коли Іван Іванович Шевченко працював директором Товствівської середньої школи з 1955 до 1963 рр., в цей час головою колгоспу був учасник Великої Вітчизняної війни Білик П. В.

Наскільки я пам'ятаю, у них були ділові відносини, від яких користь мав колгосп і школа. В зв'язку з підготовкою до святкування 150-річчя з дня народження Т. Г. Шевченка, І. І. Шевченка, правнука великого поета, перевели директором Моринської середньої школи в селі Моринці, де народився наш всесвітньо відомий предок. Приблизно з 1963 р. головою колгоспу «Батьківщина Шевченка» села Моринці працює П. В. Білик. Не дивлячись на те, що він інвалід Великої Вітчизняної війни, але він не уявляв своє життя без роботи, без землі. Петро Васильович мав двох синів: Анатолія і Василя. Надійним заступником голови колгоспу і партгоргом працював Григорій Дмитрович Романенко, батько якого працював в колгоспі ще з 1922 р.

Петро Васильович Білик, голова колгоспу «Батьківщина Шевченка»

Цей пам'ятник Т. Г. Шевченку установлений перед фасадом Моринської середньої школи, а попереду пам'ятника розташоване подвір'я батьків Великого поета, збудоване сучасниками. Саме тут на цьому подвір'ї народився Тарас Григорович

Моринчани біля дуба в с. Будище. Перший Григорій Дмитрович Романенко. Другий Петро Васильович Білик, четвертий Григорій Самійлович Нуренко. 7.08.1971 р.

Микола Борисович Деміч під час строкової служби на Балтійському морі, м. Кронштадт

Леонід Миколайович Деміч, Микола Борисович Деміч – головний бухгалтер колгоспу «Батьківщина Шевченка», с. Моринці

Головним бухгалтером колгоспу працював Деміч Микола Борисович і практично весь дебет-кредит колгоспу тримався на ньому. Микола Борисович і дружина Паша народили та виховали двох дітей. Оксана після закінчення Черкаського педагогічного інституту працює вчителькою математики в селах Пединівка, Будище, а нині – в Моринській середній школі. Син Леонід, військовий пенсіонер, проживає і працює в м. Києві. Син Леоніда і його дружини Світлани, Валерій, має вищу освіту, а дочка Оксани, Марина, навчається в політехнічному інституті м. Харків.

До речі сказати, Микола Борисович двоюрідний брат Івана Івановича і дуже хороша людина. В останні хвилини життя Івана Івановича Микола Борисович був поряд.

За високі виробничі показники, досягнуті колгоспом, П. В. Білик нагороджений орденом «Знак пошани» та «Жовтневої революції», а Г. Д. Романенко – орденом «Знак пошани». Я особисто знав цих людей і ні скільки про це не жалкую. Миколу Борисовича знав з самого дитинства, так як його батько, Борис Павлович, був моїм хрещеним батьком. П. В. Білика знав з 1957-58 років, а Г. Д. Романенко – з 1964 року.

За кращу забудову і благоустрій по результатам Всесоюзного конкурсу 1970 р. в числі 25 сіл Радянського союзу Моринці відзначені дипломом першого ступеня. Ще в свій час Тарас Григорович про таке село писав:

*Село на нашій Україні –
Неначе тисанка село,
Зеленим гаєм поросло,
Цвітуть сади, білють хати...*

Т. Г. Шевченко «Княжна»

У 1964 році в селі Моринці побудовано лікарняне містечко. Колектив лікарні нараховував 50 осіб, більшість яких вихідці з села. Керував цим колективом головний лікар Кубрак П. Д.

В селі працювало 3 дитсадки, в яких виховувалось 150 дітей. Крім колгоспних дитячих садків існує державний садок «Ялинка» на 100 дошкільнят.

Більш 80% селян до Жовтневої революції були неписьменними і з цим явищем покінчено до початку Великої Вітчизняної війни. В 1930 р. в селі відкрито семирічну школу, яка в 1937 році стала середньою, а в 1939 році побудоване нове приміщення школи і першим директором її став Ракша Анатолій Ігорович, а завучем – Віктор Якимович Данильченко. В 1959 р. приміщення школи добудоване.

З 1963 по 1976 рр. директором Моринської середньої школи працював Іван Іванович Шевченко, а завучем – І. О. Кузнірський. Обидва вони нагороджені знаками «Відмінник народної освіти УРСР», як майстри педагогічної справи, користувались загальною повагою не тільки в педколективі школи, селах, розташованих навколо, а й в районі і області.

Про це свідчать багаточисленні грамоти, подяки, які до цього часу зберігаються в сімейному архіві.

А взагалі, Іван Іванович тільки в Моринській середній школі працював більше 23 років, а всього педагогічний стаж його складає більш 46 років і початок його йде з 30-х років минулого століття, з студентської лави.

Працюючи директором Моринської середньої школи Іван Іванович разом з педагогічним колективом і обслуговуючим персоналом школи провели велику роботу з будівництва господарських приміщень, розвитку навчальної бази, а саме:

- добудоване ліве крило школи;
- побудована котельня і змонтоване водяне опалення;
- змонтований водогін для наповнення питною водою ємкістю 4 кубічних метри, яка встановлена на другому поверсі школи;
- переобладнане приміщення лікарні під гуртожиток для проживання школярів з навколишніх сіл: Гнилець, Пединівка, Шампань, Будище, які навчалися в Моринській середній школі;
- добудований спортивний зал і їдальня;
- побудований підземний пожежний басейн на 450 кубічних метрів води;
- збудована географічна площадка з діючим макетом вулкану;
- придбані автомобіль та трактор для виробничого навчання учнів;
- побудовані спортивні майданчики для ігрових видів спорту і обнесені сіткою;
- збудований стрілецький тир;

– посаджений фруктовий сад та розбиті пришкільні дослідні ділянки;

– створений шкільний музей Т. Г. Шевченка, де зберігаються сувеніри, подаровані учасниками Міжнародного форуму на честь 150-річчя з дня народження Т. Г. Шевченка;

– за допомогою 2-го секретаря ЦК КП України Ольги Ільківни Іващенко, уродженки села Моринці, створена шкільна бібліотека, яка налічує 30000 книг.

– Моринська середня школа була першою в Черкаській області, учбові класи якої укомплектовані, замість дерев'яних – учнівськими партами з гігієнічним покриттям, відкидними сидіннями, які регулювались під зріст учнів. Виконано багато інших необхідних робіт, не заважаючи учбовому процесу.

У селі та школі було прийнято з повною віддачею святкувати визначні дати державних свят та віддавати заслужену повагу робітникам, колгоспникам, учням, вчителям, які досягли кращих успіхів в навчанні та роботі. Село жило і творило по принципу, якщо це свято – то свято. Керівництво уміло зачепити струни, натиснути на клавіші людських особистостей таким чином, щоб їх обличчя засіяли посмішкою, а «душа» заспівала. Саме про це в своїх спогадах скажуть випускники школи.

Святкова демонстрація центром села Моринці в День Перемоги

Святкування дня Перемоги на Моринському стадіоні. На трибуні біля мікрофону Григорій Самійлович Норенко, Іван Іванович Іващенко, Петро Васильович Білик, Іван Іванович Шевченко, військові у відставці та воїни Радянської Армії, які знаходились у відпустці. 9.05.1971 р.

Педагогічний колектив Моринської середньої школи. 24.05.1972 р.

Б. Ф. Шліхтер – полковник у відставці, І. І. Шевченко – директор школи, піонервожата – перед нагородженням учнів за успіхи в навчанні

Радісна посмішка на обличчях директора Маринської середньої школи Івана Івановича Шевченка, завуча школи Івана Олександровича Кузнірського та полковника у відставці Бориса Федоровича Шліхтера, які нагороджують цінними подарунками учнів за успіхи в навчанні

**В день Перемоги
9 травня.
Перший ряд:
Федот Павлович
Деміч, Гафія
Миронівна
Деміч, Катерина
Павлівна
Шевченко.
Другий ряд:
Федір Федорович
Деміч,
Надія Семенівна
Шевченко,
Валентин
Іванович
Шевченко,
село Моринці**

В нашій сім'ї, у наших родичів існувала хороша традиція збиратись в дні свят, в дні народження, ювілеї, весілля і звичайно... краще б їх не було, але це життя. Ця добра традиція збереглась до цього часу і буде довго зберігатись поки ми є. Ідуть роки, міняються дійові особи, але зустрічі і спілкування, як говорив Абу Алі Ібн Сіна (Авіценна), являються кращим, чим нагородив людство Бог.

Віра Семенівна Шайкіна – сваха Івана Івановича, Катерина Павлівна Шевченко, Іван Іванович Шевченко, Олександр Іванович Шевченко, Людмила Михайлівна Шевченко (Шайкіна) – невістка, Володимир Іванович Шевченко, Валентин Іванович Шевченко, Надія Семенівна Шевченко (Куракова) – невістка. С. Моринці, 7.08.1977 р.

Аналогічно, як і в Товстівській середній школі села Товста, де раніше директором працював Іван Іванович, працювала виробнича бригада під керівництвом бригадира Землянко Л. О., мого товариша і однокласника, так і в Моринській школі працювала виробнича бригада. За високі врожаї кукурудзи і цукрового буряку ще в 1964 р. школа нагороджена грамотою ЦК ЛКСМ, а Міністерством освіти премійована трактором. На базі цієї бригади з 1970 року організоване шкільне лісництво.

Закладено 12 га лісу, 24 га горіхів, 17 га розчищено посадок, велись нагляди за лісосмугами, підготовували тварин і птахів взимку, виготовлено для лісництва 380 шпаківень.

Тільки в 1974 році зібрано 35 т яблук, 28 т помідорів, викопано 42 га картоплі і т. д. – це далеко не повний перелік добрих справ на особистому рахунку шкільної бригади. Та не тільки в сільському господарстві та лісництві школа мала високі досягнення, більш значні вони в іншому, так наприклад, за роки Радянської влади тільки в селі Моринці середню-спеціальну освіту здобули 1529 чоловік, вищу – 307.

Радянській Армії і країні село Моринці дало 180 офіцерів, із них 10 полковників, більше 200 вчителів, 105 агрономів та зоотехніків, 75 бухгалтерів і рахівників, 19 лікарів, більше 70 інженерів та інших фахівців.

Майор Попович Г. Д. – Герой Радянського Союзу, М. С. Гонда – знатний сталевар, Герой Соціалістичної праці, Я. П. Білоштан – доктор філологічних наук, його брат Андріан – кандидат філологічних наук, П. П. Гончаренко – кандидат сільськогосподарських наук, О. П. Самойленко – кандидат історичних наук, В. М. Терещенко – кандидат фізико-математичних наук, онук Ярини Григорівни Шевченко (1816-1865 рр.), М. П. Лихошва та І. О. Кулик відомі в країні та за її межами – художники, П. І. Ковбаско – народний артист, соліст ансамблю пісні і танцю Прикарпатського військового округу. І багато інших, перерахувати всіх просто неможливо. Багатьох із цих успішних учнів – жителів села Моринці, яке являється колискою Великого Кобзаря, я знав особисто.

Успіхи досягнуті цими знаменитими учнями являються самою високою нагородою Івану Івановичу Шевченку, його попередникам, послідовникам, педколективу школи, селу, батькам, приклад нинішнім учням.

Так життя Вчителя, Директора від Бога прожите не дарма.

Іван Іванович завжди говорив і писав, що в житті не всі стають докторами наук, кандидатами, героями і т.п. Але і далі йдуть рядки, написані його рукою:

Але б не працьовита
розведеться вийти, набути спеціальність, кваліфікацію,
Іху, аай це буде біля станка, чи інше інше,
аби знав. На гошу зумишеться, ког чим до-
сари і усевершуватимуться, а не шаражка-
гиль з ула в ула по гіє му то жменю.
Думаю це тоби воне томе яємо, ког ще
не все, з часом осмиши і цей уралегон
життєвого шляху. Різгали життя, це не
коврова дарюнка, це безкінечні тренінгові,
Які треба долаць з науковими ел.

рішайсь сміло але без жадності
хоту на другий день. Швидко модика ніде
не каде хороша. Довбо приходить не само
його можна довоювати лише накопелити
трудою.

Недобре з
непредбаченого буде ще багато. Увіймай курс на
маєк, а маєк бачий всемо будиць, всемо тить,
всєги себе щоб в колективі товариші і начальство,
а факте свої уважали. Всєги себе без елупств.

За такими законами жив та працював Іван Іванович і вимагав від нас, синів, від учителів, учнів і людей, з якими спілкувався, жити і працювати за такими ж принципами.

Тато і мама завжди давали корисні поради, але частіше і серйозніші із них матеріалізував в листах тато. Батьки піклувались завжди, щоб сини мали гідну і затребувану в суспільстві освіту, так тато писав:

Навчим, як захищатимов з інтегрусов.
Якщо прийнятий, тили, займаєть голкани,
не втрачай більше часу - оттягуває
дуже нікідн.
Пока все. ' /
До свиданя. Митт.
Юлія В. Шелв

З року в рік зростає потік туристів і екскурсантів на батьківщину Т. Г. Шевченка. Так, тільки за 1964-1973 рр. село Моринці відвідали понад 200 тисяч чоловік. Село Моринці в 1969 р. відвідали Маршал Радянського Союзу І. С. Конєв, космонавт Т. Г. Береговий та учасники Корсунь-Шевченківської битви, а також делегації США, Канади, Швейцарії, Італії, Йорданії, Сирії, Чехословаччини, Польщі та багатьох інших країн. У 1972 р. були туристи з 47 зарубіжних країн, в 1973 р. – із 50 країн.

Дуже змістовні, цікаві і патріотичні відгуки в книзі для почесних гостей села залишили титуловані особи і прості трудівники нашої країни, а також зарубіжні гості. Один з них:

«Низький уклін цій святій землі, з якої зійшло сонце, яке промінням своїм вічно зігріватиме серця чесних людей світу. Вклоняємось і Вам, славні земляки Тараса, що зберігаєте і так любовно доглядаєте ці скарби народні».

Вчитель, вихователь, тато, мама – як ми в повсякденному житті часом забуваємо і недооцінюємо ці професії і людей, хто їх гордо несе по життю.

Ми звикли, що нагороду за подвиг, ратний чи трудовий отримує, в основному, космонавт, командир військового підрозділу, директор підприємства і колгоспу, одним словом частіше керівник.

Часто ми не враховуємо, що в кожний колектив, в основному, приходять вже сформована, вихована і освічена людина і не дивимось у корінь. А початок всіх початків – це тато, мама, сім'я, вихо-

вчитель дитячого садка, вчитель. Без цього ланцюжка цієї послідовності не буде подвигу, не буде високих трудових показників, не буде урядових нагород і пошани колективу. В першу чергу це Ваша нагорода, шановні вчителі і батьки, кому б її не вручали, це Ваші безсонні ночі, це Ваша неоціненна праця.

Я ознайомився з історією села Моринці під редакцією вчителів М. Й. Терещенка та М. М. Смоляренка, яких, на жаль, між нами вже немає. Я особисто знав цих учителів, знав їх дітей; з Ніною Терещенко навчався в одному класі, Володя Терещенко вчив мене азам баскетболу, з Майєю Смоляренко в дитинстві рвав вишні.

Автори сумлінно попрацювали, особливо Михайло Йосипович. Проведена велика робота, використано багато архівних документів, проведений не один десяток зустрічей з представниками старших поколінь для одержання інформації. Щоб в повній мірі оцінити цю роботу, треба спробувати самому. Не в образі нащадкам авторів скажу, що автори не показали свою любов до професії і голвне до своїх колег по роботі, з якими практично пройшло все їх життя.

Зовсім мало написано про особистість учителів, їх трудовий шлях, подібний подвигу. Мало згадується прізвищ вчителів, які все життя віддали самому найдорожчому в житті.

Минають роки і не всі ми пам'ятаємо дорогу в нашому житті людину, яка навчила нас писати, читати і т. п.

Більшість з нас забуває, хто нам дав путівку в життя, як звали нашу першу вчительку – так забудуть і нас.

Навіть в найкращих школах відсутні стенди:

- «Вони були директорами нашої школи»;
- «Вчителі початкових класів»;
- «Вони працювали вчителями нашої школи» і т. п.

Розумна фантазія, як і дурна, кордонів немає. Біля фотокартки вчителя коротенька біографія, з якого до якого року працював і нинішні учні будуть знати, хто навчав їх батьків, дідів, мам і бабусь.

Закінчивши учбовий заклад, учитель їде на місце призначення і добре, якщо це Моринці або інше прогресивне село. А у відсталому селі учні також є, але квартири немає, заробітна платня невисока.

Вчитель десь років через 20-30 створить свій побут, сім'ю. А насправді цьому «рабу освіти» необхідно при житті ставити пам'ятник.

Думаю, що зі мною важко не погодитись, особливо вчителям, що слова: Вчитель, Вихователь гідні того, щоб їх писати з великої літери.

Дорогі вчителі, любіть себе більше і Вас будуть більше любити учні, батьки, громада.

Багата і дуже зворушлива історія села Моринці.

Я люблю село Моринці, в якому жив з 1948 року, а навчався в школі. Тільки до 1955 р. даже не закінчив Кривенківську початкову школу, в зв'язку із злиною місця роботи тата.

Востанній час не так часто як хотілося би, але мінімум два рази на рік ми провідуємо моши наших батьків.

Коли я наближаюсь до Шампанії у мене лимовані замирає серце і припиняється дихання. Таке почуття опановувало мною раніше, коли приходилось навчатись, а такне просто бувати в м. Москва і стояти на Червоні площі і чувляв, що це катая всіх катая, що це серце нашої могутньої Батьківщини.

Але не тільки с. Моринці своєю природною красою може паралізувати просту людину, а і любителя природи.

Таких оазисів природи на Батьківщині Т.Г. Шевченка не мало.

Так, коли рухатись з села Шевченкове і не повернути до сіл Шампанії і Моринці, а поїхати прямо до села Будище, там, з правої сторони, стоїть вітряк, а в наше дитинство їх було 3 і всі працювали, а з лівої сторони – урочище, балка, яку називали Гупалівщиною. В дав-

ні часи це урочище було зарощене могутніми товстими дубами. Під час повстання кріпацьких селян 1768 року, пани і їх приспішники ховались на тих дубах і коли гайдамаки скидали їх з дубів, приземляючись, вони гупали. Цю билину, а може легенду, старожили віками передають із вуст в уста. Про цю легенду я дізнався відпочиваючи влітку 1958 року в піонерському таборі, який працював довгі роки в літні канікули в будинку пана Енгельгардта. В цьому таборі відпочивали піонери Вільшанського району.

До цього одноповерхового будинку веде красива соснова алея, а довкілля сади та ліс. Та не тільки цим відома ця місцевість. Вдячні нащадки поступили розумно, проявили стриманість і залишили надбання своїх пращурів: панський будинок, в якому козачком у пана Енгельгардта працював юний Тарас, панський льох, криницю, з якої пив воду юний Тарас.

Кожний рік безліч туристів різних національностей і з різних країн зустрічають сиві, старенькі, маючі в своєму активі декілька століть дуби. Як же багато вони могли б розповісти. А обійняти один з них зможуть тільки 6-7 дорослих людей разом взявшись за руки. На сьогодні їх три, в дуплі одного з них неодноразово ховав від розлюченого пана малюнки малий Тарас – майбутній відомий всьому світові художник.

Красу маєтку доповнює каскад ставків, а на одному з них, Скарбовому, посередині мальовничий острів. На цих ставках в дитинстві ловив рибу із своїм татом, Іваном Івановичем Шевченком, і я. Звичайно успішно – карась там був завжди.

Мальовничі там місця. Цю думку підтримає кожний, хто хоч одним оком мав щастя подивитись на ці чудові творіння природи і людей. Все це зроблено руками кріпаків, наших пращурів. Ми повинні бути вдячні нашим прадідам, дідам та батькам і не тільки зберегти надбання їх мозолів і поту, але й прикрашати Землю своєю працею.

Вперше у житті тут в піонерському таборі я закохався в красиву піонервожатую Лідію Серафимівну, це було досить серйозно, я без неї просто не міг. На той час Лідія Серафимівна працювала вчителем фізкультури в Моринській середній школі, а мені було всього 13 років.

Вперше свої почуття до Лідії Серафимівни я висловив по телефону десь через 45-50 років. Повинен зізнатись, вона прийняла їх

спокійно, ніяк, мабуть, таких закоханих у неї було немало, можливо вона була не в настрої, могла б посміятись. Все це справи давніх літ. Лідію Серафимівну мені більше не довелося бачити.

На цій фотографії відпочиваючі піонертабору. Зліва направо: брати Кривошеєви Сергій і... (з Вільшани), Віталк (з Шевченкове), Лідія Серафимівна, Олександр Шевченко, Саша Олійник (з Вільшани).

З Олександром Олійником ми довго товаришували, бували у гостях один в одного. Після закінчення школи не спілкувались. Щоб більше не повертатись до теми понерських таборів, скажу, що за своє понерське життя, мені довелося побувати ще один раз в таборі. Тато і мама за якісь заслуги змогли мене преміювати путівкою в республіканський табір юних натуралістів

Піонервжата мого піонерського загону Галина Петрівна Васильченко була великої душевної краси людина, дуже рідко такі люди зустрічаються в житті. Ми ще довго спілкувались сім'ями. Галина Петрівна подобалась і моїй дружині Аліні і вони з задоволенням спілкувались. Мені прикро, що працюючи в об'єднанні «Запоріжмеблі», я майже кожную неділю бував в Києві, а часу для зустрічі не знаходив. Пам'ятаю одного разу у мене проїздом через Київ було 2 години і я мріяв зустрітись з братом Дмитром Нечитайло. Він жив у районі Святошино. Можливо я переплутав адресу брата, побігав по під'їздах і у потяг вскочив практично на ходу. На жаль, більша частина активного життя пройшла в такому темпі, зате сумно не було

Чому б, наприклад, слідопитам чи активістам не реставрувати хоч одну землянку в Пустих ярах, у знак подяки партизанам-патріотам, які не задумуючись віддавали своє життя, щоб жили ми.

Можна зробити це святе місце точкою туристичного маршруту, а 9 Травня, в день Перемоги, частувати тут гостей солдатською кашею.

Першу секретну землянку між Моринським старим лісництвом та Пустими ярами збудували Слічний М. Д., Бондаренко Г. М., Шевченко О. І., Деміч Ф. П., Шевченко В. І., Шевченко І. І. та Сокирко В. Д. До речі Деміч Ф. П. – дід Леоніда, Оксани, Валерія, Олени Деміч та тітчим І. І. Шевченка, нашого батька.

Шевченко Василь Іванович – батько Валентини, Тетяни, Ольги і Віктора Шевченків. Олександр Іванович Шевченко, який загинув у лютому 1944 р., в бою з фашистами в Моринському лісі – тато Леоніда Шевченка, про нього я вже писав. Сміливо прагніть юні слідопити, просіть допомоги у влади села, прославтесь, покажіть себе.

Знову повертаючись до історії с. Моринці з задоволенням скажу, що вдячні нащадки по мірі можливості увіковічили подвиги і добрі справи не тільки далеких пращурів, аї своїх батьків і дідів. Але тема далеко не вичерпана – вона нескінченна. Війна закінчується тоді, коли з почестями похований останній загиблий в бою воїн, це справедливі слова. Хороших справ вистачить не на одне покоління, не цурайтесь їх.

Розділ 21

ВОЛОДИМИР – НАЙМОЛОДШИЙ СИН ІВАНА ІВАНОВИЧА ШЕВЧЕНКА

Пропоную затримати увагу на біографії молодшого брата Володимира.

25 січня 1954 року в родині Івана Івановича та Катерини Павлівни Шевченків у селі Моринці народився ще один, третій, син – Володимир.

В 1961 році він вступив в перший клас Товстівської середньої школи. У 1971 році закінчив Моринську середню школу. В військах ППО відслужив строкову службу в Заполяр'ї, закінчив технікум.

Володимир Іванович Шевченко влітку 1977 року закінчив холостяцьке життя і одружився з Людмилою Михайлівною Шайкіною.

Ось боярин Петро Данильченко – однокласник Володимира з дружкою Наталею, двоюрідною сестрою нареченої, готують рушник, на який по традиції стають наречені.

Наречений Володимир, тато нареченого – Іван Іванович, наречена Людмила, позаду Неля Шевченко – дружина найстаршого брата, Віра Семенівна – мама нареченої, Михайло Романович – тато нареченої та дружка Наташа

Ось наречені уже на рушнику

«Судьбы свершилися приговор» – спільна фотографія після одруження, перед привітанням. Основні дійові особи.
Перший ряд: дружка Наташа – двоюрідна сестра Людмили, Володимир – чоловік, Людмила – дружина, Петро – боярин, малий Антон – племінник Людмили, Нагалі Шевченко – племінниця Володимира, Аліна Шевченко.
Другий ряд: Валентин Іванович – брат, Катерина Павлівна – мама, Іван Іванович – тато, Нееля – дружина старшого брата Валентина, Михайло Романович – тато Людмили

Валентин Іванович, Володимир Іванович, Людмила Михайлівна, Олександр Іванович, Аліна Іванівна, Наталі Олександрівна Шевченки, дружка Наталка, Петро Данильченко – боярин, Антон на руках у батька Валерія – брата Людмили. Аліна Іванівна дає урок як з першого дня держати в руках чоловіка

Тато – Іван Іванович вітає молодих з одруженням

Тато – Іван Іванович,
Валентин Іванович –
найстарший брат –
вітають одружених
Володимира та
Людмилу. Вдивіться в
ці щасливі обличчя, які
віщують, що на довгі
роки все буде гаразд,
а що ще потрібно
молодим, тим більше
їх батькам

Володимир, Людмила,
Олександр Іванович,
Катерина Павлівна,
Іван Іванович –
Шевченки

Олександр Іванович Шевченко, Петро Данильченко, дружка Наталя, Людмила Михайлівна Шевченко (Шайкіна), Володимир Іванович Шевченко, Аліна Іванівна Шевченко, Валентин Іванович Шевченко, м. Черкаси, 1977 р.

Ще задовго до весілля Володимир поступив у вищий учбовий заклад, успішно закінчив його і 25 років життя присвятив роботі на керівних посадах в оперативних службах МВС. Після виходу на пенсію працює керівником регіонального управління юридично-фінансової структури. Разом з дружиною Людмилою Михайлівною Шевченко (Шайкіною), 28.02.1950 р.н., народили та виховали двох доньок: Ірину, 1.03.1978 р.н. і Аллу, 16.02.1982 р.н., та онуків – Руслана, 29.03.1996 р.н., і Андрія, 15.03.2003 р.н., які продовжують нести прізвище Великого Кобзаря. Вся сім'я проживає у місті Черкаси.

ЮВІЛЕЙ – 60 РОКІВ

Хочу зупинитися ще на одній даті Володимира Івановича, праправнука Тараса Григоровича Шевченка. В одному із ресторанів міста Черкаси, оформленому в українському колориті, – родичі, товариші, колеги по роботі святкували 60-річчя Володимира Івановича. Дружина, діти, онуки підготували чудовий сценарій, фільм і взагалі таке шоу, що це важко забути. Не кожен із нас удостоєний такого.

Жаль, що на цьому святі не було старшого брата – Валентина Івановича, наших батьків – Івана Івановича і Катерини Павлівни Шевченків, батьків Людмили – Михайла Романовича та Віри Семенівни Шайкіних – не дожили, рано пішли від нас. Але святкували їх нащадки – продовжувачі роду, цю традицію забувати не можна ні в якому разі.

Ось вони справжні артисти – рідна кров Володимира Івановича Шевченка.

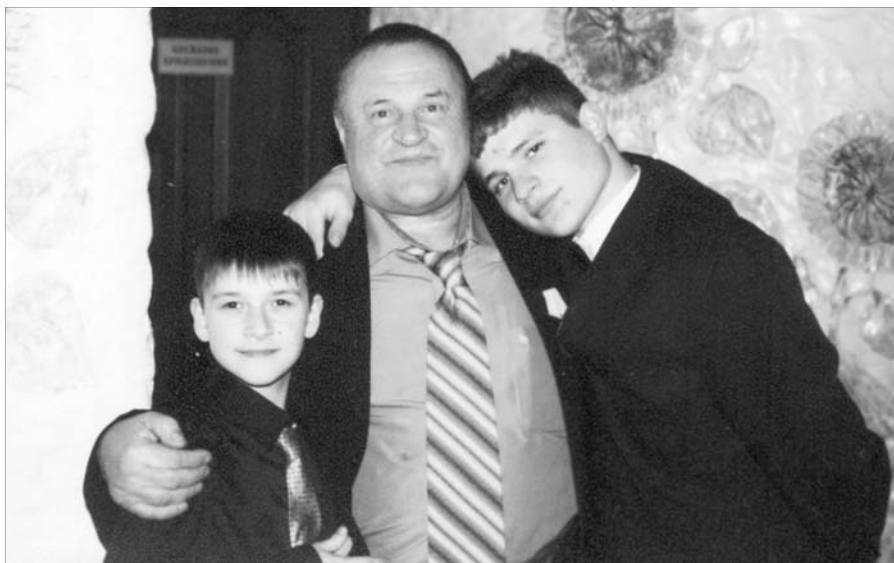
Алла Шевченко, Андрій Шевченко, Людмила Шевченко, Юра Гонда, Іра Шевченко, Руслан Шевченко – режисери-постановники фільму на честь 60-річчя В. І. Шевченка, м. Черкаси, 25 січня 2014 р.

Можливо цей ювілейний поцілунок
був міцнішим, смачнішим,
настоящим і витриманішим,
ніж під час весілля 1977 року.
А прожито разом, як голка з
ниткою, всього 37 років.
Ще б два рази по стільки.
Попереду ще велике життя, а
крім того внуків треба до пенсії
догодувати, м. Черкаси,
25 січня 2014 р.

Ювілейний торт дідусеві вручає внучок,
продовжувач роду Шевченків – Андрій Шевченко.
Такого кмітливого, розумного хлопчика любимо не тільки ми, а
любили б також його прадіди і прабабусі, – залишайся таким, Андрію

Самі дорогі родичі – це онуки. Андрій, Володимир Іванович, Руслан – Шевченки. Це фото можна назвати – ідилія, м. Черкаси, 25 січня 2014 р.

Мир, дружба, братерство навіки. Святковий тост ювіляру. Важливо не забути кожному, що сказано. Олександр, Володимир Шевченки, м. Черкаси, 25 січня 2014 р.

60-річчя В. І. Шевченка. Таня Локтіонова, Аліна Шевченко – навіть дуже фотогенічні. Без цих красивих веселих дівчат свято не було б святом, м. Черкаси, 25 січня 2014 р.

А це наші з братом племінники – Віктор і іменинниця Лариса Семенчуки, так її мама «підгадала» народити саме 25 січня. А далі Василь і сестра Таня Вікнянські. Всі вони проживають у селі Зелена Діброва, де народилась наша мама, Катерина Павлівна. І вперше зайняв посаду директора школи двадцятирічний І. І. Шевченко.

В. Г. Семенчук, Л. В. Семенчук, В. О. Вікнянський, Т. В. Вікнянська, м. Черкаси, 25 січня 2014 р.

**Гуртове ювілейне фото гостей, рідних, товаришів, колег,
м. Черкаси, 25 січня 2014 р.**

А це вже під звуки маршу «Прощання слов'янки».

**Л. В. Семенчук, Т. В. Вікнянська, А. І. Шевченко, О. І. Шевченко,
В. Г. Семенчук на святкуванні 60-річчя В. І. Шевченка,
м. Черкаси, 25 січня 2014 р.**

ЩЕ ОДИН ЮВІЛЕЙ

Рівно 45 років пройшло з того часу як ці «діти», в 1971 році закінчили Моринську середню школу. Одним із учнів цього класу був Володимир Іванович Шевченко, наймолодший син Івана Івановича – директора школи, а мій брат. Ось ці «діти» 45 років потому на фасаді своєї любимой школи, а ліворуч на чорному мармурі фото – меморіальна дошка І. І. Шевченка.

На жаль, я не маю змоги назвати прізвища присутніх на цьому фото, нехай вибачають мене ювіляри.

Володимир Іванович пише: «28 і 29 травня був на зустрічі однокласників (с. Моринці – батьківщина Т. Г. Шевченка). Вийшов босим в 5.20 ранку і пройшовся по тих місцях, де виріс. Емоції передати неможливо... Співають жайворонки, солов'ї, інші птахи. Роса на листі, як срібло, вранішній туман ярами стелиться.

В молодості на це не звертаєш уваги. Мабуть сентиментальність приходить з роками».

Фото біля школи, в якій я навчався. Це 30 метрів від місця, де народився Тарас Шевченко. Я також нащадок Т. Г. Шевченка. Моє прізвище – з гордістю несуть дочки, зяті і внуки

В цих травах, ярах і ставках, в цій неповторній красі пройшло наше незабутнє дитинство, юність і який би воно не було – воно наше, не коє, неповторне. Ми плачемо – це слюзи радості і суму, радості і щастя за те, що ми певні і маємо змогу бути свідками, як змінюється навколишній світ, суму за тим, що в дитинство та юність ми зможемо повернутись тільки в уві, в думках. Можемо, ці слова дитяче сентиментальність.

У кожен людині є свій відсоток сентиментальності і стає він помітним для самого власника, друзів, родичів, знайомих по різному – в кого як і коли. Сентиментальність проростає, як те зерно, замкнено в яку землю воно попало, який мікроклімат навколо і треба, як зінцію ока, берегти цю сентиментальність, бо коли її не було, або тількись зовсім не стане, то то вже не людина.

Розділ 22

ВСЕ ЖИТТЯ, ВСІ СИЛИ ВІДДАНІ САМОМУ ПРЕКРАСНОМУ В ЖИТТІ

Людину пам'ятають і вшановують за її добрі справи. Ця народна істина знаходить своє яскраве відображення.

Івану Івановичу присвоєно звання «Відмінник народної освіти». Він неодноразово нагороджується грамотами Міністерства освіти, обласних і районних організацій, його ім'я занесено в «Книгу пошани» району.

Шевченко І. І. вибирався делегатом третього з'їзду Всесоюзного товариства політичних і наукових знань (м. Москва, Кремль, 28 січня 1960 р.).

Більше 4400 випускникам шкіл Черкаської та Київської областей дав путівку в життя Шевченко Іван Іванович. Серед них Герої Радянського Союзу і Герої Соціалістичної праці, народні артисти і генерали, капітани далекого плавання і люди різних професій. На фотографіях багатьох поколінь випускників є і його образ. Це висока моральна нагорода Людині-Вчителю, Директору, який без роздумів віддавав всього себе вихованню поколінь.

Немало вдячних нащадків при житті Івана Івановича підтримували з ним зв'язок. Але на превеликий жаль, все проходить. 1977 рік був останнім в його трудовій діяльності. Тяжка хвороба не дала можливості більше приносити користь людям.

Почалось тривале лікування в Київському інституті онкології у професора Книш, в Черкаському онкодиспансері у завідуючого Загинайко (17 перенесених операцій).

Все більше і більше скорботи в кожному наступному листі і на це є аргументовані пояснення. На превеликий жаль, наша медицина виявилась безсилою. Ні Черкаський, ні Київський інститути онкології не змогли здолати проблему. І далі Іван Іванович в своїх листах пише:

Волонери, Далеко від
Поки з дідом додому з Черкас
через не проїждав. Загалом жінки
доки їду виходить від цієї потужки а треба
зідати в Київ. Не знаю чому не можна а таму
не знаю, як проїжди. Остань як всі сайти докурюються
до краю і діла їду до кінця.

Пізніше в іншому листі тато пише:

Дома. Коли та хви. Я завтра туди в
Київ, притягла біда до краю. Діло укла-
ли, не кінець. Нормально, хоч бы
цей раз заєзди.
Ін так проходить останній етап тижня
Віра у довіряють - напевно на півночі сьогодні.
Ін його не мало, до кінця все відбивав.
Страшна тижня, в старості і самодіяльності,
всього цього. Ну нічого фотію до фотію
Шкелю. Шкелю веди.
Успіхів усім.
6-11-77

Володимир, мама, Валентин і я прикладали всі сили, щоб якось допо-
могти Івану Івановичу. Після ампутації ноги в Черкаському онко-
диспансері я взяв відпустку і провів її поряд з татом, але всі ці зу-
силля виявились марними. Проклята хвороба взяла верх.

15 травня 1979 року, в другій половині дня, на руках у наймолод-
шого сина Володимира, серце Івана Івановича Шевченка перестало
битись. Цю страшну звістку я отримав пізно ввечері, а близько 9-ї
години ранку 16 травня з дружиною прибули в село Моринці.

Родина проводить І. І. Шевченка в останню дорогу. Т. Ф. Годована, Г. П. Деміч, К. П. Шевченко, О. І. Шевченко, А. І. Шевченко, Л. М. Шевченко, Ф. П. Деміч.
2-й ряд: В. І. Шевченко, В. І. Шевченко, Ф. Ф. Деміч, А. Б. Деміч, В. І. Шевченко. У дворі, де жили І. І. Шевченко та К. П. Шевченко, 16.05.1979 р

Будик, в якому після приїзду в с. Моринці проживала сім'я І. І. Шевченка.
16.05.1979 р., с. Моринці

Віддаючи останню шану, Івана Івановича Шевченка всю дорогу від дому через центр села і до могили на руках несли учні і односельці. Частину урядових нагород ніс сьогоднішній директор музею села Моринці, а на той час учень 6-го класу Суржко Станіслав Володимирович.

Іван Іванович Шевченко похований на батьківщині Великого Кобзаря в селі Моринці Звенигородського району Черкаської області. На розкритій книзі із граніту, яка змонтована на надгробному пам'ятнику, викарбувані слова: «...вся жизнь и все силы отданы самому прекрасному в мире...» Дружина Івана Івановича – Катерина Павлівна – похована поряд з ним 26.02.2006 р.

Не дивлячись на ті незручності, розбіжності в думках батьків і дітей, які бувають у всіх сім'ях, я пишаюсь своїми батьками і почитаю себе в неоплатному боргу за ті незручності, які спричиняв батькам і рідним у своєму житті.

Благаю, вибачте!

Розділ 23

СПОГАДИ УЧНІВ РІЗНИХ ПОКОЛІНЬ

Спогади Милокостої Любові Луківни

Милокоста Любов Луківна 1936 р.н., проживає в с. Моринці, пише:

Спогад про Учителя з великої
букви, учителя від Гога Швгенка І.І.
Івана Івановича його бувші учні пошехув
здавали тільки корочками словами - вимови-
веш, сирогий, але ніколи не виходив із себе,
гарно викладав історію і географію.
Він так розповідав на уроках, що пре-
мудрості і мовою розповідав на "4"
Така інтонація, наголос, немовби його
уроки не мовою було. Виступав за 45хб,
політичними уривками, розповідав новий матеріал,
і знов корочками розповідав, як завоювали уривки
На 9 травня, коли висипував Іван Іванович,
то бліжно половею глядаць і плакала.
Слова доходили до серця.
А скільки в нього було енергії - він себе від-
давав виковаючи молодого покоління і науці.
Приходив у школу о 7 го ранку - сідав у
школі бліж дверей і в алощі працював кар-
мані шукав пшадок і насіння і дивався в
кого грязні ноги відправляв до Мориного
сідавка майн. І в ті часі розговнів
куршувачиків.
Навчав Володз Самойленко хомів прова-
мивсь із першого сідав на перший, то
як узав його Іван Іванович у учительську
то він вийшов плазути з учительської, дог
був ауліганом.

Милокоста Любов Луківна
1936 р. нар.
с. Моринці

Спогади випускниці 10-го «Б» класу 1954 року

Лідії Нечай, місто Київ

Цей зворушливий лист починається із епіграфу і знову ні одного слова неможливо вилучити, пропустити, і я не намагаюсь навіть передати текст своїми словами:

„Ты пришел в этот мир
Что бы сделать добро
Что бы людям радость дарил,
Всем кто рядом с тобой
Что бы было тепло
И это б легче им стало жить“

В наші молоді роки нам говорили, що назадки будите нам задрити, що ми могли богити Аду Троговцеву. А я вважаю що впершу гергу нам мають задрити, що нас учив такий вчитель, для нас він самим заслужений вчитель в Україні, наставник, з великого доброго в серці, з батьківським піклуванням, з неймовірним бажанням, виховати з нас достойних людей, і цього він досяг, а ми йому вдячні від всього серця, і всі в один голос йому дякуємо і низько поклоняємо голови перед його пам'яттю. На прикладях його невтомної праці ми виховуємо своїх дітей і онуків.

Про його невтомну працю можна писати томи. В один і той же час він встигав простежити, хто був після 2 години у клубі, хто попробував закурити, хто ввечері ходив святити вербу в церкву у сусіднє село,

ето нехитюги правилами угля лугав наєіння, словом
ном здавалоєь, що він баєить нас з неба.

Узнавши, що ми підтанцювали з класики на весіллях -
він запровадив на великі перерви, сесии угнів, танці.

Цим він нас покориєь взогалі.

Танці проводилиєь разам з вчителями, що нас дуже
зближувало, це - здоєьове, розминка, зарядка, наєтрій,
любов до куьтури і т.п. Ми баєлись захворіти, щоб
не пропустити танці. Такого щастя для дітеєь не
зробив жоєьний директор шкoли на всієь Україні.

А єьк наєи вельми-щановний Іван Івановиєь радів,
не приєьвуюєи цього, з нами разом, єьк ми заслуєьову-
вали перше місце на олімпіаді, по батєьківсьєькі обєьї-
малоєи нас, і їєьав доєьому з нами на верєьх в кузові
бортової машини, а міс єьв їєьати і в каєьбі.

У шкoлі на перервах, на двух поверхах, буєи ді-
журні вчителі і буєи повний перєьдок.

З огляду на все це, буєь відгуктно, що в наєиєьї рідній
шкoлі працюєьвал директор від Бога, вчитель від
Бога і люєиєи з великої букви.

Ми його памєьтатимемо до кінца днів своєьх.

Цю памєьть передамо дітєьм.

А люєиєи живе - поки його памєьтатимемо..

**А ось спогади учня Моринської середньої школи
Кубрака Миколи Петровича, 1953 року народження,
водія Моринського хлібокомбінату**

Можна прямо сказати, що спогади оптимістичні і самокритичні, занадто незвичайні – щире спасибі Вам, Миколо Петровичу.

Микола Петрович пише, що його шкільні роки були веселими.

«...На той час Іван Іванович Шевченко був Директором Моринської середньої школи, для мене він був як батько, тому що багато часу приділяв моєму вихованню.

Я любив прогуляти уроки або зірвати їх різними засобами, але після розмови з Директором я довгий час був хорошим дисциплінованим і вихованим учнем. Іван Іванович вмів читати мої думки, маючи великий життєвий досвід, у тому числі і як учасник Великої Вітчизняної війни. На простих прикладах із життя він переконував таких як я в необхідності опановувати знання, здобувати освіту, а не протирати даремно штани.

Іван Іванович з розумінням відносився до сімейних труднощів, які впливали на успішне навчання.

Миколо Петровичу, браво! Я з задоволенням тисну Вашу мужню руку».

**Спогади жителя села Моринці Віктора Зорькіна,
22 липня 1950 року народження**

Нелегким було життя Віктора. Тато не повернувся з війни. Мама день і ніч працювала, щоб хоч якось нагодувати та одягти дітей. З малого віку і діти допомагали мамі. Не байдужими до життя сім'ї були і люди. Допомогали потрошку хто чим міг. Нужда, тяжкі часи об'єднують людей і біда стає не такою страшною, гуртом кажуть і батька легше бити.

Навчався Віктор в Моринській середній школі. Після закінчення 8 класів Віктора направили від колгоспу навчатись професії маляра-штукатур в Донецьку.

Після закінчення навчання працював бригадиром будівельної бригади в колгоспі села Моринці.

Потім Віктора поманило море, невідома природа і він поїхав на Камчатку, Сахалін. Чотири роки Віктор працював на сейнері. Але любов до рідного краю, рідної землі взяла своє. «Золоті» руки хо-

тіли творити щось своє, радувати не тільки свої очі, але і очі односельчан, хотілося віддати данину землі, яка його народила. І Віктор з товаришами почав увічнювати своїх земляків, виготовляючи їх погруддя, статуї, портрети.

Інститутів і академій дизайну та прикладного мистецтва Віктор не закінчував, і навіть не вчився в них як і його дочка Ліля. Віктор самородок від природи, він володіє різьбою по дереву, написанні картин, виготовленню виробів із соломи і таке інше. Віктор і сам не знає кому бути вдячним за такий дар.

Дочка Ліля, зрозуміло, вдячна татові за те, що добре розуміється на Петриківському розписі. Неодноразово Віктор та його дочка Ліля виконували замовлення відомих в країні та за її межами людей. Вони мають, як кажуть в народі, талант від Бога.

Нині Віктор, як патріот села Моринці та країни, прикрашає своїми виробами центр села Моринці, а також оздоблює кафе.

Через гарячкуватий характер, як пише Віктор, неодноразово потрапляв в різні пригоди і не завжди приємні. Я впевнений, що краще про своє дитинство, юність скаже сам Віктор, для цього вашій увазі я пропоную його рукопис:

Я зоркієн Віктор в 60-ті роки навчався в Моринській середній школі. Часи були важкі, на пам'яті ще була війна, яка забрала гн'ке з кожної сім'ї головівку брата. Багато не повних сімей було по країні. Я ріє в такій сім'ї без батька.
Коли навчався в школі, приходилося по всякому. Але коли було вже світло морано, то Іван Іванович як ніс, домагаєв ірима-тисє, направив на "шуді праведну".
Каралитєр у мене був та й в трохі саржувати толю і шокє дєв в сім'ї історії іриванні і не дунєє. Але що замє нїталоєє найбїльше.
Днєє після одної ішакві, пригоди, вивєєв мене Іван Іванович до себе в директорський

кабінет. Я грав на все, що заводило,
на бунт - яке покарання, яке мені підкажував
на той час дитячий уява. Те вийшло зовсім
не так. Іван Іванович не сердився, не лягав
мене, навіть розумів мене що трапилося,
похитав головою... А потім обійняв мене
притиснув до себе по-батьківськи, того мені
так не вистало в киші, і такою бать-
ківською ласкою огорчило мене...

Зараз мені вже за во-ї Алеї досі той
емолек гріє мою душу.

Батьківська увага, добрість Івана Івановича
залишили в моїй дитячій душі незгаслий
слід, який досі мені орієнтується в
подальшому житті на багатьох роках в
перед визначить мої моральні орієнтири
і життєві пріоритети. За що я йому
вдячний все своє життя

Ось такий славний дякавий емолек мого
життя про Івана Івановича

Вієна пам'ятає йому і шана.

В. Зорник. *Флз.*

2016 р.

Ці спогади написані з розумом і серцем. З рукописів не можли-
во вилучити ні єдиного слова. Я дуже вдячний колишнім учителям,
учням, товаришам і кожному з них індивідуально, які надали свої
спогади про Івана Івановича Шевченка – велике СПАСИБІ, това-
риші. Нехай добро кожного з Вас нащадки пам'ятають так, як його
пам'ятаєте Ви.

Леонід Миколайович Деміч, Ніна Павлівна Поліжай, Анатолій Пантелійович Шаповалов, Микола Борисович Деміч, Оксана Миколаївна Деміч, накриває стіл Валентин Іванович Шевченко

Олександр і мама Катерина Павлівна Шевченки. На День Перемоги біля могили Івана Івановича Шевченка, с. Моринці

Полковник Шаповалов А. П. – наш сват

200 РОКІВ ВІД ДНЯ НАРОДЖЕННЯ ВЕЛИКОГО ПРАЩУРА

Не так давно, а саме в квітні 1957 року, відкрили пам'ятник Т. Г. Шевченку в селі Шевченкове, учасником цього свята був і я.

Здається це було зовсім недавно, а в березні 1964 року весь світ святкував 150-ти річчя з дня народження Т. Г. Шевченка. Як швидко минає час. А ось 2014 р. – ми святкуємо 200-річчя з дня народження нашого Славного Пращура.

Мені, і молодшому брату Володимирі пощастило, нас запросили на святкування цього славного ювілею, відвідати Національний музей Т. Г. Шевченка в Києві, прийняти участь у мітингу біля пам'ятника на бульварі Т. Г. Шевченка.

Нас гостинно зустріла наша сестра Наталка Олександрівна Лисенко, праправнучка Тараса Григоровича по його брату Йосипу Григоровичу, старший науковий співробітник музею.

Як з'ясувалося, ми відносно близькі родичі і по Йосипу Григоровичу і по його синам Івану та Трохиму. Крім того, лінії нашої рідні переплітаються і через прапрадідів Павла Григоровича, Варфоломія Григоровича і Мотрю Григорівну – рідних поміж собою.

А взагалі рід наш, як і Тараса Григоровича Шевченка, пішов від прапрадіда Тараса Григоровича – Івана Швеця, його прадіда Андрія Івановича Шевченка і, як я уже писав, декілька раз переплітався. Наталка Олександрівна як магніт притягує, збирає і знайомить родичів, вона дуже багато і цілеспрямовано працює в цьому напрямку. Ми з задоволенням відвідали музей, прийняли участь в урочистому мітингу, який відбувся біля пам'ятника імениннику, на бульварі Шевченка міста Києв. Після урочистостей сфотографувалися з родичами, Народною артисткою України Ніною Матвієнко, бандуристами, відвідали майдан і барикади по вулицях Хрещатик та Грушевського.

Спасибі Наталці Олександрівні за гостинність. Ця приємна зустріч і знайомство з Лисенко Н. О., з Левицьким Анатолієм Мефодійовичем, Малишкіною М. Є. – правнуками Т. Г. Шевченка та іншими родичами, сталась завдяки нашій сестрі і одноразово племінниці Людмилі Михайлівні Тищенко, з якою я маю подвійну рідню – по її бабусі Марії

**Нащадки Т. Г. Шевченка в день 200-річчя з дня його народження.
У центрі Народна артистка України, лауреат Національної премії України
ім. Т. Г. Шевченка Ніна Матвієнко, м. Київ, 9 березня 2014 р.**

Федорівні Шевченко (вона мені племінниця), по дідові Федосію Мироновичу Тищенко – сестра. Людмила Михайлівна з сином Дмитром проживають в м. Київ, а її батько, Михайло Федосійович Тищенко, мій дядько, брат і товариш проживає в м. Корсунь-Шевченківський.

Звичайно побувати на святкуванні в місті Канів, селах Моринці і Шевченкове ми не змогли, так як святкування проходили практично одночасно. Особливо приємно мені було спілкуватись з родичами, які знали мого тата і згадували епізоди зустрічей з ним. В розмовах з Наталкою Олександрівною з'ясувалось, що наші батьки були знайомі і Олександр Єфремович Лисенко в бесідах із своєю дочкою Наталкою Олександрівною приємно відзивався на адресу Івана Івановича.

Ця поїздка для нас з братом була дуже приємною. Під час цієї зустрічі ми одержали багато цінної інформації про наш рід.

Ювілей 200 років з дня народження всесвітньо відомого генія Т. Г. Шевченка зібрав багато знаменитих, відомих в країні та за її межами людей, родичів, нащадків, відбулися приємні зустрічі з ними. Коли буде ще така можливість зустрітись і скільки тих родичів прибуде на наступну зустріч невідомо.

Нащадки Великого Тараса одноставно висловили жаль і непорозуміння, що в такий урочистий час, директор національного музею ім. Т. Г. Шевченка Дмитро Васильович Стус не знайшов п'яти хвилин для зустрічі і спілкування з родичами Тараса Григоровича.

Раніше для цього находили час навіть представники уряду країни, навіть перші особи.

Так на 150-ти річчя з дня народження Т. Г. Шевченка родичів нагороджували ювілейними медалями, грошовими преміями, давали персональні пенсії, і це було приємно, урочисто, від душі і просто незабутньо.

Як бачите ті часи пройшли.

Лише Наталка Олександрівна Лисенко – старший науковий співробітник музею, замінила нам усіх, як кажуть, взяла вогонь на себе. Після торжества і екскурсії по музею, Наталка Олександрівна організувала огляд виставки картин Т. Г. Шевченка і відвідування театру.

Велике спасибі, Наталко Олександрівно, від нас усіх!

На цих святкуваннях був присутній і Тарас Андрійович Лисенко, прапраправнук Т. Г. Шевченка, 08.07.1985 року народження. Він багато нас фотографував, фотографували і його, але фотографій, так сталось, в необхідний момент не виявилось, тому використовуємо ту, де Тарас із своєю занадто красивою мамою в дитинстві.

Родичі Тараса Григорович Шевченка.

Шевченко Олександр Іванович – праправнук, Левицька Ірина
Констянтинівна – праправнучка, Левицький Анатолій Мефодійо-
вич – правнук, Шевченко Володимир Іванович – праправнук, Шев-
ченко Тамара Леонідівна – праправнучка, її син позаду, внук по-
переду, Пономаренко Олеся Борисівна – співробітниця музею, Ли-
сенко Наталка Олександрівна (з «Кобзарем») – праправнучка, спів-
робітниця національного музею Т. Г. Шевченка, м. Київ, 9.03.2014 р.

Шевченко Олександр Іванович, Василь Нечепач – кобзар і лірник, Народний артист України, лауреат Національної премії України ім. Т. Г. Шевченка, Лисенко Наталка Олександрівна, Шевченко Володимир Іванович, м. Київ. Біля пам'ятника Т. Г. Шевченка, 9 березня 2014 р.

Приблизно так для нас пройшло святкування 200-літнього ювілею від дня народження всесвітньо відомого поета, художника, письменника, нашого пращура Т. Г. Шевченка. З нетерпінням чекаємо майбутніх зустрічей і спілкування.

Розділ 25

100 РОКІВ ВІД ДНЯ НАРОДЖЕННЯ ПРАВНУКА ТАРАСА ГРИГОРОВИЧА ШЕВЧЕНКА – ІВАНА ІВАНОВИЧА ШЕВЧЕНКА

Історія чи доля розпорядилась так, що 9 березня 1814 року народився Великий український поет, художник Т. Г. Шевченко, а 9 березня 2014 року ми святкували 200-річчя від дня його народження.

Рівно через 100 років, правда не 9 березня, а 12 листопада 1914 народився правнук Тараса Григоровича – Іван Іванович Шевченко.

Багато попередніх сторінок ми присвятили його біографії, розповідям про його життєвий шлях.

Враховуючи заслуги Івана Івановича Шевченка перед державою, народною освітою, суспільством і на честь 100-річчя з дня його народження, громада села Моринці, виконавчий комітет сільської ради прийняли рішення встановити меморіальну дошку на Моринській середній школі, в якій на посадах заступника директора і директора Іван Іванович працював майже 25 років.

**Виписка з протоколу № _____ від 07.02.2014 року
сесії Моринської сільської Ради Звенигородського району
Черкаської області**

**Моринська сільська Рада Звенигородського району
Черкаської області**

07 лютого 2014 року

с. Моринці

«Про встановлення меморіальної дошки Шевченку Івану Івановичу на учбовому корпусі Моринської середньої школи»

Рішення

Згідно з Законом України «Про місцеве самоврядування в Україні» № 280/97-ВР від 21.05.1997 року зі змінами та у зв'язку зі 100-річчям з дня народження Шевченка Івана Івановича (12.11.1914 р.) – нащадка Великого Кобзаря, колишнього директора Моринської середньої школи, який пропрацював в цій школі з 1948 до 1956 рр. та з 1963 до 1976 рр., відмінника народної освіти, партизана ВВВ, врахо-

вуючи його особистий внесок у розвиток освіти, укріплення і розвиток матеріальної бази школи села Моринці по ініціативі громадської організації «Шевченків край» та родини Шевченка І. І. – Моринська сільська Рада вирішила:

1. Надати дозвіл на установку на учбовому корпусі Моринської середньої школи меморіальної дошки слідуючого змісту: «Тут з 1948 по 1956 рр. працював заступником, а з 1963 по 1976 рр. директором Шевченко Іван Іванович (12.11.1914-15.05.1979 рр.) нащадок Т. Г. Шевченка, учасник ВВВ, відмінник народної освіти».

2. Взяти до відома, що витрати, пов'язані із виготовленням меморіальної дошки, будуть профінансовані коштами родини Шевченка І. І.

Моринський сільський голова
Секретар

С. С. Кириченко
В. А. Колісник

Моринська середня школа, с. Моринці

Ініціативу громади с. Моринці підтримала райдержадміністрація і облдержадміністрація.

І от наступив довгоочікуваний час. Початок мітингу з відкриття меморіальної дошки призначено на 12-у годину 12 листопада 2014 р., але моринчани і гості почали збиратись значно раніше.

Голова райдержадміністрації Звенигородського р-ну В. Довбуш, М. В. Баландін учень І. І. Шевченка, А. В. Яхімович із співробітниками музею Т. Г. Шевченка в м. Канів, Н. О. Лисенко старший науковий співробітник Національного музею Т. Г. Шевченка в м. Київ, Андрій Шевченко правнук в четвертому поколінні на урочистостях відкриття меморіальної дошки І. І. Шевченку, с. Моринці, 12 листопада 2014 р.

На святковому мітингу з нагоди відкриття Пам'ятної дошки І. І. Шевченку. Перед мікрофоном голова Звенигородської районної адміністрації Василь Довбуш, с. Моринці, 12 листопада 2014 р.

Почуттям глибокої поваги до людини, покликання якої Вчитель, були сповнені промови гостей, які завітали до Моринської середньої школи:

голови райдержадміністрації Василя Довбуша, директора Моринської с/школи Валерія Колісника, старшого наукового співробітника Канівського національного заповідника Т. Г. Шевченка Алли Яхімович;

генерального директора національного заповідника «Батьківщина Шевченка» Богдана Писара, учня Івана Івановича Шевченка Миколи Баландіна та колишнього колеги Валерія Данильченка.

Аби вшанувати світлу пам'ять свого родича, на урочистості прибули праправнуки Тараса Шевченка – старший науковий співробітник Київського Національного музею ім. Т. Г. Шевченка в м. Київ Наталка Лисенко та автор книги «Коріння Шевченкового роду» Микола Лисенко.

Виступає з промовою старший науковий співробітник музею ім. Т. Г. Шевченка в м. Канів Яхімович А. В., с. Моринці, 12 листопада 2014 р.

З нагоди святкового відкриття пам'ятної меморіальної дошки, на мітингу біля Моринської середньої школи, виступає старший науковий співробітник Національного музею ім. Т. Г. Шевченка в м. Київ праправнучка Т. Г. Шевченка Н. О. Лисенко, с. Моринці, 12 листопада 2014 р.

На урочистій лінійці також були присутні племінники Івана Івановича Леонід та Оксана Деміч, внуки Віктор та Лариса Семенчуки, праправнук Андрій Шевченко та сини Івана Івановича Шевченка – Олександр і Володимир. У своїй короткій промові праправнук Івана Івановича юний Андрій Шевченко, сказав, що ким він буде в житті ще не визначився, але прізвище Шевченків не зганьбить.

Наступив відповідальний момент – кращі учні школи Тамара Малько, Тетяна Гніденко та сини Івана Івановича Шевченка Олександр та Володимир відкрили меморіальну дошку, встановлену на фасаді школи.

Коли додолу спало полотно, присутні побачили натхненне обличчя Людини, сутність якої все життя визначали Патріотизм, Порядність, Людяність та Честь.

О. І. Шевченко, А. В. Яхімович – старший науковий співробітник музею Т. Г. Шевченка у м. Канів, В. І. Шевченко, с. Моринці, 12 листопада 2014 р.

М. П. Лисенко, В. Г. Колесник, Н. О. Лисенко, А. Шевченко, Л. В. Семенчук, О. І. Шевченко, О. В. Педан, В. Г. Семенчук, Т. М. Шульга, В.В. Данильченко, В. І. Шевченко. Відкриття меморіальної дошки І. І. Шевченку, с. Моринці, 12 листопада 2014 р.

Микола Павлович Лисенко з задоволенням оцінив: «Добру справу ви зробили з братом Володимиром – увіковічили пам'ять свого тата, Івана Івановича Шевченка». Установка меморіальних дощок на Товстівській і Моринській середніх школах, де він довгий час працював, отримали відлуння не тільки в Черкаській області.

Наталка Олександрівна Лисенко та Алла Володимирівна Яхімович також високо оцінила цей захід.

На жаль, не дожив до цих часів Іван Іванович. А він, з врахуванням його характеру, мабуть, зняковів би від такої пошани і рахував би, що це занадто. Ось такий він був Іван Іванович Шевченко.

Після торжества Наталка Лисенко висловила пропозицію провідати могили Івана Івановича та Катерини Павлівни. Ця пропозиція зігріла мою душу. Я дуже вдячний Наталці за її теплоту, душевність, а також родичам, товаришам, співробітникам, які розділили нашу радість.

Вся наша родина безмежно вдячна суспільству, громаді села, керівництву району та області за вшанування пам'яті Івана Івановича Шевченка.

М. П. Лисенко, В. Г. Колесник, Н. О. Лисенко, А. Шевченко, Л. В. Семенчук, О. І. Шевченко, О. В. Педан, В. Г. Семенчук, Т. М. Шульга, В. І. Шевченко. Відкриття меморіальної дошки І. І. Шевченку, с. Моринці, 12 листопада 2014 р.

Біографію та життєвий шлях Івана Івановича Шевченка я опи- сав так, наскільки пам'ятаю факти з життя, використовуючи розпо- віді і спогади рідних, товаришів, колег по роботі, учнів та знайомих. На жаль, я пізно взявся за цю важливу справу. Люди, які спілкува- лись з Іваном Івановичем, були свідками його життя, могли б щось підказати, додати, відходять в інший світ або за станом здоров'я не спроможні вже говорити і писати. Такі закони життя. Багато ар- хівних документів, які передавались із школи в школу, де він пра- цював, втрачені. На жаль, не залишилось і власноруч написаної ав- тобіографії, трудової книжки.

Можливо, обмаль документів про Івана Івановича і є підтвер- дженням його скромності – він не любив зайвий раз себе афішувати.

Наче вчора, але вже 9 років, як немає мами, багато могла б допо- могти вона, але...

Опинившись в такій ситуації, переживаючи її, я з повною впев- неністю можу констатувати Вам, дорогі читачі, що ми не завжди до- статньо спілкуємось із своїми батьками, рідними, старшими товари- шами, залишаємо на потім, щоб дізнатися про їх дитинство, юність, яка з часом зникає разом з дорогими нам людьми безповоротно. А жити треба по-людськи з дитинства, щоб на могилах батьків не бла- гати у них пробачення.

Спілкуймося частіше з батьками, рідними, товаришами, переда- ваймо інформацію про них нащадкам, бережімо історію своїх ро- дин, виконуймо цю важливу роботу вчасно, сьогодні.

Завтра, потім, на превеликий жаль, інколи буває пізно...

Ознайомившись із змістом цієї книги, безсумнівно, у читача мож- уть виникнути різні питання, у тому числі і відносно дійових осіб. І більше всього я впевнений, що може виникнути питання: «А чи не було у Івана Івановича «колег», які заздрили його успіху, хотіли зай- няти посаду, яку з гідністю займав він. І це робили не завжди інте- лігентними методами».

Я згадую слова пісні Олександра Розенбаума:

«... Любить – так любить,
стрелять – так стрелять...»

І вирішив – «писати так писати!»

Я впевнений, що за перо більше не візьмусь, і саме ця думка зму- шує мене використати максимум матеріалів, які я маю.

Справа в тому, що дійових осіб, які провокували ці ганебні дії, уже немає, але шила в мішку не приховати. Мені, як дитині, не відкривали подробиці неприємних історій, але все рівно я їх хоч частково знав. Думаю, що знали їх і діти авторів, готувавших неприємності. Нехай їм буде соромно за своїх не порядних батьків.

Так, в Моринській середній школі боротьба за владу (бути директором) велась при допомозі анонімних листів і кляуз на Івана Івановича у різні районні та обласні інстанції. Як результат – Іван Іванович переходить працювати директором Товстівської середньої школи. Завдяки цьому рейтинг Маринської середньої школи помітно падає, навіть на фото з часом новий директор має жалюгідний вигляд, що є доказом негараздів у школі і житті невдалої кандидатури.

Самий тяжкий, на той час випадок стався в Товстівській середній школі.

З якоїсь необхідності у Івана Івановича при собі в портмоне знаходились особисті документи: паспорт, військовий і партійний квиток.

У цей день майже всі учні школи працювали в саду в урочищі Чернечім. Іван Іванович був з ними. Документи зникають. Я пам'ятаю, що учні цю біду прийняли як особисту і десятки раз, до темряви, прочісували сад – портмоне з документами не знайшли.

Дома у нас був траур, тато ходив «чорний», ми сподівались, що документи повернуть, але марно.

Втрата партійного квитка на той час каралась виключенням із лав членів КППС. Саме на це та звільнення з посади і розраховували режисери ганебних дій. Задум не вдався. Обійшлося доганою однак, це було велике горе для нашої сім'ї.

Тут же в селі Товста стався ще один випадок, правда, я не пам'ятаю, який з них був першим. Я уже писав, що одним із хобі Івана Івановича були бджоли, яких він завів, працюючи в селі Товста. Вулики стояли біля старенького шкільного будинку, де був наш город.

В одну із ночей вулики були перевернуті, а рамки, на яких роїлися бджоли, були понівечені. Сподіваюсь читач розділяє мою думку – дуже низько поступили ці двоногі людиноподібні.

Іван Іванович поступив толерантно, не став звертатись в правоохоронні органи, але цього ніхто не зрозумів і не оцінив. Звичайно, свої вибачення ніхто не приніс.

Бажання хоч якось насолити директору було наскільки великим, що меншість з гнилою душею не гребували нічим.

Так учня не допускають до випускних екзаменів, як з'ясувалось, ця спрямована акція готувалась заздалегідь, а розпізнали її тільки на фініші. Готувалась вона для директора, а учень був заручником ситуації.

Виникає питання до вчителя, як же і чому ти вчив, за що отримував заробітну плату, ради чого зруйнував життя учня, чи гідний ти топтати нашу землю. Сьогодні цей учень – самодостатня людина, пише вірші, але інколи стає йому прикро, як і мені.

Мені і сьогодні соромно, що нам, учням, не вистачило сміливості відстояти нашого колегу, поставити на місце того горе «вчителя – вчительку».

Хай вибачає читач, що я вилив цю ложку дьогтю, але вона, на жаль, була довгі роки каменем на серці – це може стати нормою.

Можливо оприлюднення цих фактів натякне потенціальних зловмисників, що не гоже так чинити в житті, прийде час і все таємне стане явним.

Відомий всьому світу французький письменник Ги Де Мопассан серед своїх геніальних висловів мав і такий, що в світі немає людини, якій хтось не поміг в житті.

Але не дивлячись на це, я хочу запевнити читача, що всього в своєму житті Іван Іванович досяг своїм розумом, своїми руками та невтомною працею, високою відповідальністю за діло, якому присвятив і віддав без залишку все своє життя.

Саме ці риси характеру він прищеплював учителям, учням своїм товаришам, колегам і синам. Ми, сини, намагалися не схибити в житті, бути гідним батьків, не заставляти їх червоніти за наші вчинки, гідно нести естафету порядності. Так як і наш тато ми впевнено йшли на вершину життя, розраховуючи тільки на свій розум, м'язи, цупкість рук та твердість ніг, і що змогли того досягли, у кожного в житті своя вершина. Наймолодшому Володимирі ще в юності була запропонована допомога високих урядових інстанцій, але він відмовився.

Ось так росли, жили та працювали Шевченки. Сьогодні піклуємося, щоб наші нащадки були успішнішими за нас.

Розділ 26

ЗУСТРІЧ РОДИЧІВ Т. Г. ШЕВЧЕНКА В ШЕВЧЕНКІВСЬКОМУ НАЦІОНАЛЬНОМУ ЗАПОВІДНИКУ, М. КАНІВ

Керівництво Шевченківського національного заповідника у місті Канів, очолюване директором Піняк Мар'яном Володимировичем, вийшло з пропозицією зібрати родичів Тараса Григоровича Шевченка під девізом «Великий рід Великої людини». Цей приємний захід планувався і відбувся 21 жовтня 2015 року.

**Шевченківський
національний
заповідник**

*Моє слова живуть в моєм народі
Не сироти вони, бо в них є родовід
Немає дріб'язку найменшого в природі
Як дві душі зливаються у рід*
Н. Залучко-Дубчине

ЗАПРОШЕННЯ

Шановний (а)
*Олександрє
Залучкоу!*

запрошуємо Вас на зустріч
родичів Тараса Шевченка

*"Великий рід
Великої людини"*

Захід відбудеться
21 жовтня 2015 року
об 11 годині

в конференц-залі
музею Т.Г. Шевченка

Нас гостинно зустріла і привітала група співробітників Шевченківського національного заповідника під керівництвом старшого наукового співробітника Алли Володимирівни Яхімович. Особисто я прибув з делегацією родичів Т. Г. Шевченка по його сестрі Катерині Григорівні. Всі вони уродженці села Зелена Діброва, але на даний час, в основному, проживають, працюють і навчаються в місті Корсунь-Шевченківський. З їхніми іменами та прізвищами ми будемо знайомитись по фотографіях, які будуть експонуватись.

Зліва направо: Годований Дмитро Васильович, його онучка Бойко Євгенія Сергіївна, Годований Анатолій Васильович. 21.10.2015 р., м. Канів

З деякими родичами і шанувальниками таланту Т. Г. Шевченка я був знайомий в телефонному режимі і нарешті вперше зустрівся і познайомився тут при зустрічі, біля святої могили Тараса Григоровича.

Нас пригостили, і ми спокійно спілкувались за чашкою чаю. Після цього нам показали експозицію музею. Рівно об 11 годині почалось засідання в конференц-залі музею. Вигляд цього залу був святковий, всюди чистота, акуратно прибрано та і взагалі в музеї така урочиста обстановка, що примушує спілкуватись упівголоса. Особисто я досить давно був в цьому музеї і різницю помітив відразу.

Колектив музею має високий рейтинг, з великою пошаною і любов'ю відноситься до справи, якою займається, і високо підняв планку Шевченківського національного заповідника.

З повною відповідальністю могу запевнити кожного, що це не тільки моє особисте рішення, а і всіх родичів та гостей, які прибули на зустріч.

Кожному із бажаючих було надано слово. Родичі стисло розповідали про себе, розповідали цікаві історії та перекази своїх дідів та прадідів. Слово було надано і мені. Від несподіваності я трохи розгубився, але це миттю минуло. А першою, змістовно виступила симпатична праправнучка Тараса Григоровича по його сестрі Катерині Григорівні – Наталка Василівна Майборода, уродженка села Зелена Діброва. На даний час після закінчення інституту вона проживає і працює в с. Кишенці Маньківського району Черкаської області. Своїми виступами примусили звернути на себе увагу: директор Ржищівського музею – Сергійчик Лариса Володимирівна, Наталка Василівна Майборода та інші родичі і шанувальники таланту Т. Г. Шевченка.

Зліва направо: Брижицька Світлана Анатоліївна – заступник директора, Піняк Мар'ян Володимирович – директор Шевченківського національного заповідника, Алла Володимирівна Яхімович – старший науковий співробітник, Долгіч Наталка Василівна – завідувача відділом, м. Канів, 21 жовтня 2015 р.

Зліва направо: родичі Т. Г. Шевченка: Наталка Василівна Майборода, Анатолій Васильович Годований, Євгенія Сергіївна Бойко, Дмитро Васильович Годований, Михайло Васильович Годований

Олександр Іванович Шевченко – під час виступу в конференц-залі Шевченківського національного заповідника в м. Канів, 21.10.2015 р.

О. І. Шевченко, Н. В. Майборода, А. В. Годований

Родичі Тараса Григоровича Шевченка та гості нагородили бурними оплесками А. В. Годованого, його племінника, за професійно виконану пісню. Приємними піснями почастивали нас також місцеві артисти.

Веселу струю в роботу форуму своїм завзяттям вніс представник від преси, продюсер, режисер Євген Козак. Він подарував учасникам форуму свої книги, барвисті календарі, фотографував учасників.

Деякий сум в святкову атмосферу внесла відсутність старшого наукового співробітника Національного музею Т. Г. Шевченка Наталки Олександрівни Лисенко та інших родичів і гостей, які не змогли прибути на форум.

Після офіційної частини співробітники музею з родичами Т. Г. Шевченка та гостями провели змістовну екскурсію.

Після цього настав довгоочікуваний кульмінаційний момент – покладання квітів на святу могилу Генія людства – нашого пращура Т. Г. Шевченка. Честь покласти квіти до могили Тараса Григоровича випала мені та юній родичці (правнучці в четвертому коліні) учениці школи м. Корсунь-Шевченківський – Бойко Євгенії Сергіївні.

Святковий настрій учасників форуму «Великий рід Великої родини» не змогли зіпсувати ні хмарне небо, ні незначний дощик.

Процесія покладання квітів відтворена на фото:

Родичі та гості виходять з музею

Рухаються вниз по сходах

Піднімаються по сходинках до могили

Кульмінаційний момент – покладання квітів

Крупку в заході покладання квітів ставить Наталка Василівна Майборода

Шановні друзі!

Якщо Вам ще не довелося побувати на могилі Генія людства, нашого Великого Кобзаря, зробіть нарешті собі і своїй родині такий безцінний подарунок. Станьте поруч з пам'ятником Тараса Григоровича, зупиніть свій погляд на Дніпро, послухайте «як реве Ревучий» і про себе або ввіголосу продекламуйте «Заповіт».

Отриманого заряду, сили, натхнення і бадьорості Вам вистачить на довгий час. Ви будете почувати себе над Людиною. Це дуже грандіозно!

**Загальне фото після покладання квітів до могили
Тараса Григоровича Шевченка**

**Загальне фото після покладання квітів до могили
Тараса Григоровича Шевченка**

**О. І. Шевченко, Н. В. Майборода, М. В. Годований, Є. С. Бойко,
А. В. Годований, Д. В. Годований – нащадки Т. Г. Шевченка,
м. Канів, жовтень 2015 р. Фото Євгена Козака**

Розділ 27

ПОДЯКА

Ця книга побачила світ за сприяння моїх благодійників, товаришів, колег, партнерів, яким я висловлюю особливу подяку, завдяки їх матеріальній підтримці моя праця вийшла в світ:

1. Чеберячку Вячеславу Васильовичу – приватному підприємцю;
2. Довганюку Віктору Павловичу – генеральному директору ООО «КДС»;
3. Опілату Дмитру Миколайовичу – голові благодійного фонду «Хорта»;
4. Телевному Юрію Сергійовичу – приватному підприємцю;
5. Міщенко Максиму Анатолієвичу – заступнику директора ТОВ ТД «Стандарт».

Це молоді, енергійні, міркуючі люди з потенціалом ініціатив, який далеко не вичерпний, їм не все одно, як і чим живе країна та її люди, вони багато працюють на їх користь.

Про них ще почує країна.

Я дуже вдячний нащадкам роду Шевченків за надання матеріалів до книги:

Наталці Олександрівні Лисенко – праправнучці Т. Г. Шевченка, старшому науковому співробітнику Національного музею Тараса Шевченка (м. Київ);

Миколі Павловичу Лисенко – праправнуку Т. Г. Шевченка, автору книги «Коріння Шевченкового роду» (с. Шевченкове Черкаської області);

Анатолію Мефодійовичу Левицькому – правнуку Тараса Григоровича Шевченка (м. Київ);

Валентині Терентіївні Шевченко – правнучці Т. Г. Шевченка, колишньому директору Шевченківського національного заповідника «Батьківщина Тараса Шевченка» (с. Шевченкове);

Хіврі Климівні Похиленко (Шевченко) – внучці Тараса Шевченка (с. Шевченкове);

Миколі Петровичу Лихошві – праправнуку Т. Г. Шевченка, члену Спілки художників України (м. Київ);

Любові та Олені Петрівним Майбородам – праправнучкам Т. Г. Шевченка (м. Київ);

Наталії Василівні Майбороді – праправнучці Т. Г. Шевченка, завідуючій бібліотекою (с. Кишенці Черкаської обл.);

Тетяні Василівні Вікнянській (Шевченко) – праправнучці Т. Г. Шевченка (с. Зелена Діброва Черкаської обл.);

Віктору Григоровичу Семенчуку – прапраправнуку Т. Г. Шевченка (с. Зелена Діброва, Черкаської обл.);

Валентині Василівні Писаренко (Майбороді) – пенсіонерці (с. Зелена Діброва Черкаської обл.).

Велике спасибі за надання матеріалів та дорогі і приємні спогади моїм товаришам, учителям однокласникам:

Надії Іванівні Матюшенко-Гребенюк – поетесі, письменниці, члену Національної Спілки журналістів України (м. Сміла);

Анатолію Павловичу Самойленку – поету, члену Національної Спілки Письменників України (м. Київ);

Ірині Матвіївні Дремлюк (Василенко) – вчителью історії (с. Товста Черкаської обл.);

Галині Іванівні Пилипенко – учителью біології (с. Іванівка Білоцерківського р-ну Київської обл.);

Олександру Васильовичу Погорілому – директору Товстівської середньої школи (с. Товста Черкаської обл.);

Катерині Кіндратівні Дібрівні (Шевченко) – вчительці (с. Мельники Чорнобаївського р-ну Черкаської області);

Володимиру Івановичу Щербаку – директору школи (с. Зелена Діброва Черкаської області);

Ользі Іванівні Дмитренко – працівнику Шевченківського заповідника «Батьківщина Тараса Шевченка» (с. Шевченкове);

Наталії Василівні Барбаш (Годованій) – учительці Топилянської середньої школи (с. Топильна Черкаської області);

Аллі Володимирівні Яхімович – провідному науковому співробітнику Шевченківського національного заповідника (м. Канів);

Людмилі Іванівні Поляковій – завідуючій музею (с. Зелена Діброва Черкаської області);

Лілі Кравченко – лікарю-стоматологу (Донецька обл.);

Леоніду Землянку – заступнику генерального директора «Харківліс» (м. Харків);

Івану Олексієнку – полковнику танкових військ (м. Санкт-Петербург);

Миколі Баландіну – директору радгоспу «Іваньки» Черкаської області (с. Іваньки);

Софії Луківні Компанієнко – пенсіонерці, працівнику освіти (с. Моринці);

Галині Яківні Рочняк (Хамко) – пенсіонерці, працівнику дитячого садка (с. Моринці);

Нелі Олександрівні Копійко (Рочняк) – учительці Моринської середньої школи (с. Моринці);

Галині Савівні Перевізській – пенсіонерці, учителю математики Моринської середньої школи (с. Моринці);

Станіславу Володимировичу Суржко – директору музею Т. Г. Шевченка (с. Моринці);

Миколі Степановичу Гонді – пенсіонеру (с. Моринці);

Василю Івановичу Іващенко – пенсіонеру (с. Моринці);

Любові Луківні Милокостій – пенсіонерці (с. Моринці);

Лідії Нечай – пенсіонерці (м. Київ);

Миколі Петровичу Кубраку – водію (с. Моринці);

Віктору Зорькіну – пенсіонеру (с. Моринці);

Ганні Данилівні Ясеновій – пенсіонерці (с. Зелена Діброва Черкаської області);

Анатолію та Василю Петровичам Білик – пенсіонерам (с. Моринці) та багатьом іншим товаришам.

Відгук

на книгу Шевченка О.І. «Шевченковому роду – нема переводу»

Рецензування, або підготовка відгуків щодо розвідок з історичної проблематики, які написані аматорами, чи краще, щоб не образити «неофітами», викликають неабиякі ускладнення. Річ у тім, що фаховий історик розпочинає читати та аналізувати подані праці з занадто концептуальних, чисто наукових позицій. Парадигмальні підходи, термінологічні ребуси, когнітивні провали зразу заганяють дослідника у глухий кут непорозуміння і зневіри у доречності написання відгуку. Але ця проблема легко вирішується, якщо ми станемо на позиції автора, зможемо збагнути логіку його оповідання та налаштуватися в унісон з його душевними настановами і ментальними уподобаннями. І зразу стає зрозумілою мета, або ж навіть «велика ціль» оповідача.

Вже згаданий твір не є суто науковою працею, адже Шевченко О.І. свідомо не претендує на академічність чи високоінтелектуальний шабель, на що зазвичай хворіють окремо взяті автори. Перед нами дослідження, що йде від серця і душі людини, яка хоче передати частинку свого знання, життєвого досвіду, залишити по собі сторінки пам'яті про його славетний родовід. І це найголовніше, і це квінтесенція зазначеного твору.

Величезний пласт з історії родини, близьких і друзів, представлений без якихось прикрас - є прикладом занурення у реальне життя, в «історію пам'яті» за принципом «як воно було насправді».

Можна тільки вітати подібні кроки автора - Шевченка Олександра Івановича із завершенням багаторічної праці, подякувати людині за небайдужість та злегка позаздрити Шевченковому роду, що серед них продовжують народжуватися такі ініціативні та енергійні представники.

Проректор
Запорізького національного університету,
доктор історичних наук, професор

31.03.2017

Г.М. Васильчук

ВИКОРИСТАНА ЛІТЕРАТУРА

1. О присуждении Ленинских премий за наиболее выдающиеся работы в области науки и техники: (Постановление ком. по Ленинским премиям в области науки и техники при Совете Министров СССР). Правда, 1964, 22 апр.: Літ. Україна, 24 квітня, фото – Укр. Є.П. Кирилюку за книгу «Т. Г. Шевченко: життя і творчість».

2. Нагородження Є. П. Кирилюка і групи літераторів Державною премією Української РСР ім. Т. Г. Шевченка за «Шевченківський словник».

3. Є. П. Кирилюк – Нове про Шевченка. – Шевченко – наш робітничо-селянський. – Молодий більшовик, 1927 р., березень.

4. П. А. Куліш. Спогади про Тараса Шевченка. Х.К. Держвидав України, 1930 р.

5. На роковини Шевченкові (25.11.1814-26.11.1861) ілюстрований збірник. Видання Обласного Союзу Споживчих Кооперативів Півдня Росії. Редакції Українського відділу виробництва «Поюр», Харків, 1920 р.

6. Є.П. Кирилюк. Ред.: Шевченківські місця України / АН УРСР Держ. музей Т. Г. Шевченка. – К.: Вид-во АН УРСР, 1957 р.

7. Предисловие Е.П. Кирилюк. – В кн.: Моренец Н.И. Шевченко в Петербурге. По памятным местам жизни и творчества. – Л. Лениздат, 1960 р.

8. Д. Яворницький. Історія запоріжських козаків. – К: Дніпро, 1990 р.

9. М. П. Лисенко. Коріння Шевченкового роду. ТОВ «Алфа», м. Київ, 2012 р.

10. Е. П. Кирилюк, Е. С. Шаблювський, В. Е. Шубровський, Тарас Шевченко. Біографія, К. 1964 р.

11. М. М. Ткаченко. Літопис життя і творчості Т. Г. Шевченка. К. 1961 р.

12. О. В. Ройцина. Эта самая любовь. – Київ; Молодь, 2009 р.

13. Д. Ф. Красицький. Дитинство Тараса. – Київ: Держвидав, 1959 р. Юність Тараса. – Київ; Держвидав, 1960 р., Тарас художник. Київ: Держвидав, 1971 р.

14. Є. П. Кирилюк. Життя Т. Г. Шевченка (Біографічний нарис) – Молодий більшовик, №2, 1939 р.
15. А. В. Яхімович. Родовід Тараса Шевченка в його нащадках. – Черкаси: Брама-Україна, 2008 р.
16. В. Грабовський. Дерево роду. – К.: Дніпро, 1985 р.
17. Є. П. Кирилюк. Ред. Живий Кобзарь; (худож. фільм «Тарас Шевченко») – Сталин плем'я, 1951 р., 19 грудня. іл. Літ: газ., 1951 р., 27 груд., іл. Укр п.н. «Безсмертя Кобзаря».
18. О. Відоменко, Є. Семенюк: Тарас Шевченко і родина Енгельгардтів: – Хмельницька міська друкарня, 2002 р.
19. Є. П. Кирилюк. Ред.: Тарас Шевченко: Документи та матеріали до біографії, 1814-1861 рр. / упоряд. Л. І. Поляченко, – 2-е вид., переробл. та доп. – К.: Вид-во при Київ. ун-ті, 1982 – 431с. – за ред.
20. В. П. Ковтун. Циліндри Фараона.
21. И. И. Фундуклей. Статистическое описание Киевской губернии, 1852, ст. 44.
22. А. Г. Лебединцев. Журнал Київська Старовина, 1900 р.
23. В. Б. Антонович. Археологічна карта Київської губернії, 1895 р., Москва.
24. Городские поселения Российской империи, 1860 р., ст. 475.
25. О. І. Воропай. Дев'яте коло.
26. В. Шевчук. Син волі, 1984 р.
27. Терновий Світ, 1986 р.
28. Л. И. Похилевич. Сказания о населенных местностях Киевской губернии или статистические, исторические и церковные заметки о всех деревнях, селах, местечках и городах, в пределах губернии находящихся. – К. 1864 – Перевидана Біла Церква: видавець О. Пшонківський, 2005 р.
29. В. М. Щербатюк. Фонди Державного архіву Київської області як важливе джерело дослідження селянського руху України 1917-1921 рр.
30. М. Рудницький. Пекло, що веде в рай. – М. Рівне, 2007 р.
31. М. М. Щербина. Зелена Діброва – село козацьке! – Черкаси, 2014 р.

32. М. І. Бушин, Г. І. Березняк, А. І. Велика Вітчизняна війна та Черкащина. Кн. друга: Братські могили. – Черкаси: Вертикаль, 2005 – 400 ст.

33. В. А. Гончаренко. Черкащина в легендах і переказах. Краєзнавчий довідник. – Черкаси: видавець Чабаненко Ю. А., 2006 – 384 с.

34. Історія міст і сіл Української РСР, Черкаська область. – К., УРЕ, 1972 – 788 ст.

35. Державний архів Черкаської області (далі – ДАЧО).– Ф. – 72

36. Національна книга пам'яті жертв голодомору 1932-1933 років в Україні, Черкаська область. Частина І. – Черкаси: вид. Чабаненко Ю., 2008 – 1200 с.

37. Газета «Шевченків край» №114, 25/ІХ-1971 р. Звенигородського району.

38. Газета «Шевченків край». Хроніка партизанського руху Звенигородського району.

39. Газета «Черкаська Правда» за 8.V.1970 р. Непохитна віра.

40. Газета «Черкаська Правда» №277, 26.XI.1975 р.

41. Корсунь-Шевченківська битва. К., 1968 р.

42. Звенигородський райдержархів.

43. Є. Олещенко, О. М. Осьмачко. Час і досі не загоїв рану – Цей одвічний біль Афганістану. Видавець ФОП Рогальська І. О., м. Вінниця, 2013 р.

44. Т. Г. Шевченко. Кобзар. Київ. Видавець Корбуш, 2008 р.

45. Н. Н. Лещенко. Крестьянское движение на Украине в связи с реформами, 1861 г. (60 годы XIX ст.) К., 1959 г.

46. Д. П. Пойда. Крестьянское движение на Правобережной Украине в пореформенный период (1866-1900 гг.). Днепропетровск, 1960 г.

47. Итоги переписи скота у сельского крестьянского населения Киевской губернии в 1912 г., К., 1914 г.

48. Кустарная промышленность Киевской губернии. К., 1912, таблица №3, ст. 42, 50, 67, 107.

49. И. Коваль. Борьба за власть в крестьянском уезде. – Харьков, 1922 г.

50. Ф. Е. Лось. Революція 1905-1907 рр. на Україні. К., 1955 ЦД ІА УРСР у Києві.

51. Трудящі Черкащини в боротьбі за владу Рад 1917-1920 рр. Черкаси, 1957 р.

52. А. Г. Лебединцев. Журнал «Киевская старина». 1891, част. 2, ст. 315.

53. Є. П. Кирилюк, Т. Г. Шевченко. В документах і матеріалах. К., 1950, ст. 43-55.

54. И. С. Конев. Записки командующего фронтом, 1943-1944 гг. М., 1972, стр. 143-144.

55. Звенигородський райдержархів.

56. Газети «Соціалістична праця» Вільшана, 14 січня 1954 р., 27 березня 1955 р., 15.09.1957 р.

57. Є. П. Кирилюк. Завдання радянського шевченкознавства у підготовці до 150-річчя від дня народження великого поета. – В кн.: Збірник праць восьмої наук. Шевченк. К.: Вид-во АН УРСР, 1960, с. 9-32.

58. Є. П. Кирилюк, М. Т. Рильський, П. Г. Тичина та ін. Великому Кобзареві – гідну шану: Слово до українців, до укр. громади в США, до «Комітету пам'ятника Т.Г. Шевченку». Літ. Україна, 29.11.1963.

59. Є. П. Кирилюк. Велич поета: до 150-річчя з дня народження Т. Г. Шевченка – Рад. літературознавство, 1964, № 2, с. 22-30.

60. Є. П. Кирилюк, Бородин В.С., «Шевченко Т.Г. і царська цензура»: Дослідження та документи, 1840-1862 роки – К.: Наукова думка, 1969, 164 с. – У надзал.: АН УРСР інтліт. – К.: Наукова думка, 1969 – 280, с. – Відп. ред.

61. Є. П. Кирилюк. Ім'я, що належить світові: (Т. Г. Шевченко). – Літ. Україна, 1964, 27 трав.

62. Музей Т. Г. Шевченка у Каневі. Путівник. – Дніпропетровськ: Промінь, 1986.

ЗМІСТ

Від автора.....	5
Розділ 1	
Генеалогічне дерево родини Шевченків.....	11
Розділ 2	
Історія села Керелівка.....	24
Розділ 3	
Дитячі та юнацькі роки Івана Івановича Шевченка.....	42
Рід Кліма Павловича Шевченка.....	50
Рід Федора Климовича Шевченка.....	51
Рід Тимофія Климовича Шевченка.....	53
Рід Хіврі Климівни Похиленко (Шевченко).....	54
Рід Івана Климовича Шевченка.....	55
Рід Гаврила Климовича Шевченка.....	57
Рід Івана Івановича Шевченка.....	58
Рід Олександра Івановича Шевченка.....	59
Рід Василя Івановича Шевченка.....	61
Розділ 4	
Історія села Зелена Діброва.....	67
Розділ 5	
Вперше директор школи.....	75
Спогади директора школи с. Зелена Діброва Володимира Івановича Щербака.....	81
Розділ 6	
Родина Семенчуків.....	83
Рід Сави Павловича Семенчука.....	91
Рід Мотрі Павлівни Годованої (Семенчук).....	95
Рід Артема Павловича Семенчука-Нечитайло.....	102
Рід Арійона Павловича Семенчука.....	104
Рід Катерини Павлівни Шевченко (Семенчук).....	105
Рід Хіврі Павлівни Шаульської (Семенчук).....	106
Розділ 7	
Нове призначення.....	108
Історія села Товста.....	109
Розділ 8	
«До тебе мне дойти нелегко, а до смерти чотыре шага...».....	116

Розділ 9	
Трагедія, що не сталася в Юрковому.....	142
Розділ 10	
Вітчим Івана Івановича – Федот Павлович Деміч.....	149
Рід Деміча Федора Павловича.....	155
Розділ 11	
Трудовий фронт.....	156
Розділ 12	
Історія села Моринці.....	158
Старший син Івана Івановича Валентин та його сім'я.....	167
Народження наймолодшого – Володимира.....	172
Дитинство середнього сина Олександра.....	174
Велика Вітчизняна війна в Моринцях.....	179
Іван Іванович, Ольга Ільківна Іващенко та їх сім'ї.....	182
Сім'я Івана Івановича Шевченка в селі Моринці після Великої Вітчизняної війни.....	186
Розділ 13	
Спогади учнів Моринської середньої школи.....	193
Спогади Компанієнко Софії Луківни.....	193
Спогади Рочняк (Хамко) Галини Яківни.....	193
Спогади вчительки математики Перевізської Галини Савівни....	195
Спогади Гонди Миколи Степановича.....	195
Спогади Самойленка Анатолія Павловича.....	197
Спогади Лихошви Миколи Петровича.....	206
Розділ 14	
І знову село Товста.....	212
Спогади Ірини Матвіївни Дремлюк (Василенко).....	217
Спогади Галини Іванівни Пилипенко.....	221
Спогади Катерини Кіндратівни Дібрівни (Шевченко).....	226
Хобі Івана Івановича.....	231
Лікування та відпочинок батьків.....	232
Розділ 15	
Нариси Надії Матюшенко.....	238
Пером журналіста про нащадків Тараса.....	239
Тарасовими стежками.....	241
Спогади директора Товстівської середньої школи Олександра Васильовича Погорілого.....	244
Про нашого директора школи ми так мало знали.....	248
А дитинство залишилось позаду.....	254
Вшанування Директора з великої літери.....	256

Розділ 16	
1962 рік – останній випуск десятирічки в Товстівській середній школі.....	259
Спогади Леоніда Землянка.....	264
Спогади Івана Олексієнка.....	270
Спогади Лілі Кравченко.....	275
Спогади Валентини та Наталки Майбородів.....	280
Мої спогади.....	282
Розділ 17	
Життєвий шлях середнього сина Івана Івановича – Олександра.....	285
Продовжувачі роду Шевченків.....	301
Товариші.....	313
Розділ 18	
На кінець – знову Моринці Підготовка села Моринці до святкування 150-річчя від дня народження Т. Г. Шевченка.....	327
Розділ 19	
Святкування 150-річчя від дня народження Великого поета.....	334
Розділ 20	
Будні директора.....	339
Розділ 21	
Володимир – наймолодший син Івана Івановича Шевченка.....	356
Ювілей – 60 років.....	362
Ще один ювілей.....	367
Розділ 22	
Все життя, всі сили віддані самому прекрасному в житті.....	369
Розділ 23	
Спогади учнів різних поколінь.....	373
Розділ 24	
200 років від дня народження Великого Пращура.....	380
Розділ 25	
100 років від дня народження правнука Тараса Григоровича Шевченка – Івана Івановича Шевченка.....	385
Розділ 26	
Зустріч родичів Т.Г. Шевченка в Шевченківському національному заповіднику, м. Канів.....	395
Розділ 27	
Подяка.....	405
Відгук.....	408
Використана література.....	409

Літературно-художнє видання

Шевченко Олександр Іванович

**ШЕВЧЕНКОВОМУ РОДУ –
НЕМА ПЕРЕВОДУ**

Редактор *О. І. Шевченко*
Коректор *А. В. Семеновська*
Комп'ютерний набір *О. С. Завгородня*
Комп'ютерна верстка *Н. І. Морозова*
Фото з сімейного архіву
Дизайн обкладинки *І. М. Шевченко*

Підписано до друку 5.04.2017 р. Формат 60x84^{1/16}
Папір офсетний. Гарнітура PetersburgС. Друк офсетний.
Умовн. друк. арк. 24,18. Умовн. фарбо-відб. 24,18.
Тираж 100 прим. Зам. № 2937.

Комунальне підприємство
“Запорізька міська друкарня “Дніпровський металург”.
69057, м. Запоріжжя, вул. Антенна, 4.
Тел. 239-88-52.

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи
до державного реєстру видавців, виготівників
і розповсюджувачів видавничої продукції
Серія ДК № 1909 від 18.08.2004 р.